HRVATSKI JEZIK

KNJIGA I.

1938–1939.

UREDIO

Dr. STJEPAN IVŠIĆ

IZDALO DRUŠTVO »HRVATSKI JEZIK« U ZAGREBU

»TIPOGRAFIJA« D. D., ZAGREB

SADRŽAJ

I. KNJIGE HRVATSKOG JEZIKA

HRVATSKI JEZIK

GODINA I 1938 BROJ 1

UVODNA RIJEČ

Kad je poslije Svjetskoga rata pala cijena mnogim duhovnim vrijednostima, nestalo je i pređašnje ljubavi i zanimanja za pravu narodnu knjigu, pa su dug niz godina izvještaji naših književnih društava govorili najviše o njihovim nevoljama, od kojih su se neka tek posljednjih godina nekako oslobodila. Nije, dakle, nikakvo čudo, što su se znaci tih vremena pokazali i u samom jeziku: ono, što se u širokom značenju riječi zove jezična čistoća i pravilnost, kao da se tada prezrelo i potpuno zanemarilo, i naš je jezik odbacivši mnoge dotadašnje propise krenuo i išao slobodan poput razlivene bujice.

No čuvari našega jezika nijesu mirovali, nego su se javljali nastojeći da zlo, koliko mogu, i sami uklone i druge na obranu potaknu: dr. Nikola Andrić ustaje nekoliko puta, da uzbije rusizme i galicizme, što su nagrnuli k nama preko beogradske štampe; prof. Rožić neumorno slaže nove rukoveti svojih barbarizama i videći, da je starac sam preslab, poziva, da se osnuje društvo za obranu jezika; prof. Maretić, pisac nekadašnjega »Filologičkoga iverja«, izdaje sad »Jezični savjetnik« i namjenjuje ga jednako Hrvatima i Srbima držeći, da njegova svjeta treba i s ovu i s onu stranu Save.

Spomenuta misao, da se osnuje društvo, kojemu bi zadaća bila da se stara oko njegovanja hrvatskoga jezika, nije se iz različnih uzroka mogla ostvariti sve do prošle godine po odobrenju pravila za Društvo »Hrvatski jezik«.

Naše društvo, stupajući sada u život, misli, da će dio svoje zadaće najbolje izvršiti izdajući svoj časopis »Hrvatski jezik«, koji će donositi kraće članke i različne bilješke o jeziku, što će ih moći čitati i oni, kojima nije posao jezik proučavati niti učiti. Nadamo se, da ćemo tako razbuditi ljubav i zanimanje za sam jezik, pa smo gotovi da pomognemo, koliko umijemo, svakomu, tko se nađe u kakvoj jezičnoj sumnji ili zaželi da o jeziku uopće što dozna.

Ovakvih časopisa ima i drugdje: imaju ga Česi, Poljaci, Bugari i dr., a i u Beogradu izlazi već petu godinu časopis »Naš jezik«, u kojemu se javljaju i Hrvati. No mi imamo i svojih osobitih potreba, što ih mi, stojeći im bliže, možemo i bolje smotriti; tu su na pr. neka pitanja o odnosu našega književnog jezika spram našega čakavskog i kajkavskog dijalekta; jer ne treba zaboraviti, da je iz čakavske i kajkavske kolijevke izišao velik broj naših najboljih pisaca, koji štokavskoga govora nijesu naučili iz usta štokavskog seljaka, nego ponajviše u školi, iz knjiga i u općenju s obrazovanim štokavcima.

Život i budućnost našega časopisa stajat će do one naše javnosti, koja je časopis ove vrste već dugo i željela i od nas očekivala.

ODBOR

ETIMOLOGIJA I FONETIKA U NAŠEM PRAVOPISU

Do pred koju godinu mogli smo misliti, da se naš latinički pravopis u glavnom utvrdio s ovim obilježjem: fonetika u riječi (izuzevši slučaje sa *d* ispred *s* ili *š* kao na pr. *predsjednik* pored *pretplatnik)* sa 30 grafičkih znakova, od kojih su tri bila složena: *dž, lj* i *nj*, i osim toga *r'* za oznaku slogotvornoga *r* ispred vokala (na pr. *umr'o).*[1]) Nesloga je bila samo u bilježenju jednoga glasa, koji je većina pisala *đ*, a manjina *dj* u primjerima kao *dođe* — *dodje;* ovo se drugo češće štampalo, jer mnoge štamparije nijesu imale jedinstvenog tipa *đ*. No od te nesloge nije bilo veće neprilike. Veća je zabuna nastajala otuda, što su neki, povodeći se i za reformom u njemačkom pravopisu, počeli sistematski vezati različne priložne sveze, i to ne samo primjere kao *dosad* mjesto *do sad, doskora* mjesto *do skora, uskoro* mjesto *u skoro, uopće* mjesto *u opće, zacijelo* mjesto *za cijelo,* i t. d., nego i primjere kao *na oko* (na pr. *naoko* dobar), *do duše* (na pr. uči *doduše*, ali slabo zna), *žalibože, dozlaboga, možebiti* 'možda' i t. d., premda se već i prije pisalo *uvečer* i *u večer, ujutro* i *u jutro, obdan* i *ob dan* i dr.[2]) Bilo je gdješto i razilaženja u pisanju velikih i malih slova; neki su pisali na pr. *Fruška Gora*, a neki *Fruška gora* i dr. Ipak su sve te i još neke druge razlike bile neznatne sitnice, od kojih nije dolazila glavobolja.

No posljednjih godina vidimo nešto drugo ozbiljnije. Najnovija je reforma našega pravopisa pored drugih novina uvećala, kako znamo, njegovo fonetsko obilježje uvedavši i pisanje *ts* mjesto *ds* u prefiksima, pa se sada piše i *pretsjednik* (mje-

1) Osim u stručnim raspravama samo su gdjekoji upotrebljavali i drugdje jedinstvene znakove: *ǵ, ḷ* i *ń*.

2) U BIRj. mnogo ovakvih sveza i ne nalazimo na alfabetskom mjestu; u njemu nema na pr. *doduše*, nego pod riječju *duša* na samom kraju ima primjer: kaže do *duše* u predgovoru... (iz Daničića). Prof. Maretić ostao je uvijek vjeran starijemu načinu pisanja, pa zato i u 2. izdanju njegove »Gramatike i stilistike« (iz g. 1931) nalazimo na pr.: »Nijesam *do sad* našao razloga...« (str. 4).

sto *predsjednik)* i *otšetati* (mjesto *odšetati)* pored *sredstvo, gradski* i dr.[1])

Kod nas to posljednje fonetsko dotjerivanje (tu je i pisanje futura kao *biću* mjesto *bit ću)* nije naišlo na povlađivanje, šta više, čuju se sve češće glasovi **protiv fonetike uopće**, pa neki već i pišu etimološki, na pr. *seljačtvo* (mjesto *seljaštvo)*, a naše novine (osim »Seljačkog Doma«), koje drukčije pišu fonetski, ime hrvatskog narodnog vođe dra. Mačka pišu *Vladko* (mjesto *Vlatko)*, kako se i on sam piše.

Glasovi protiv fonetike javljaju se već i u našoj štampi. Tako je u časopisu »Evoluciji« god. II (1933) 157/8 gđa. Milica Vandekar-Radić napisala članak pod natpisom: »Fonetika ili etimologija?«, u kojem ne odbacuje samo odredbe najnovijega pravopisa nego i sam fonetski pravopis.[2]) A u »Hrvatskom Dnevniku« u br. od 11. IV. 1937 na str. 19. g. Imbro Štivić pozdravljajući toplo osnivanje našega društva i iznoseći nekoliko dobrih napomena o njegovoj zadaći kaže i to, da bi naše društvo trebalo da nastoji i oko uvođenja etimološkoga pravopisa, kojim su pisali braća Radići.[3])

[1]) Najnoviji je pravopis kod nas još ograničen na škole i državne oblasti, i zato će se i naš časopis držati u glavnom pravopisa, kakav je u Zagrebu bio prije posljednje reforme. Kako se o toj reformi nije moglo niti smjelo slobodno raspravljati, tako se nijesu mogle prikazati široj javnosti ni neke dobre njezine odredbe.

[2]) Glavne misli toga članka iznova je iznijela gđa. Milica Devčić-Radić u istom časopisu i u godini 1936.

[3]) G. Štivić završuje svoj članak ovako: »I pravopis nam je dosta težak. Velika je to neprilika, što moramo paziti na zvučne i bezvučne suglasnike i tako pisati, a sve radi načela: Piši, kako izgovaraš. Zato nije čudo, što mnogi ne znaju, od čega je nastala riječ *gozba*, a pogotovo *zadužbina*, te neki misle, da je nastala od korijena *dug*, odnosno od riječi *zadužiti*, a ne od riječi *duša*, t. j. sve, što se daje za dušu ili radi duše, jest zadužbina. Kako nas fonetika daleko zavede, najbolje vidimo po futuru (budućem vremenu) u najnovijem školskom prevopisu, gdje se piše: *daću, praću, prešću* od glagola: *dati, prati, presti*. Ovakova fonetika je upravo smiješna, te čovjek i nehotice pomišlja, da je danas pravilo kod pravopisa piši, kako hoćeš. Takav me pravopis sjeća uvijek na jednu uzrečicu u nekim slavonskim selima, koju polupismeni ljudi govore i pišu ovako: *oš, neš*. Naravno, istom poslije odgonetanja saznamo, da je to: *hoćeš, ne ćeš*.
Budući da se svi kulturni narodi drže etimologije, najbolje je, da se i mi Hrvati vratimo starom Veberovu pravopisu, koji je vrijedio do godine 1893, jer svaki čovjek sa pučkom školom mora znati, da je pametnije pisati: *šestdeset* nego *šezdeset*, *svjedočba* nego *svjedodžba*, *predsjednik* nego *pretsjednik* i t. d. Osim toga tko ima zdrave govorne organe i ako nije baš lijen kod govora, može i riječi: *šestdeset*, *gostba*, *junačtvo*, *vrabca* itd. isto tako jasno izgovarati, kao što na pr. Nijemac izgovara: *gelobt*, *sagte* i t. d. Ponovno moram istaknuti, da su sve svoje članke u novinama i sva književna djela pisali sve do smrti etimologijom i braća Radići, koji su bili ne samo naši najveći političari, nego i učeni filozofi...«

Videći i čujući mi sve to, držimo, da je naše društvo ne samo zvano, nego i dužno, da već sada, izilazeći prvi put pred hrvatsku javnost, kaže i svoje mišljenje o jednom i drugom načinu pisanja, da se ne bi unosila dalje zabuna, iz koje bi poslije bilo teže izići.

Fonetski pravopis za hrvatski jezik nastojao je još prije Brozova »Pravopisa« opravdati prof. Maretić u članku »Fonetički ili etimologički?« g. 1889. u »Viencu« (str. 219—223 i 236—239) i u »Predgovoru« svoje knjige »Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima«, koja je iste godine izašla kao IX knj. »Djela« Jugoslav. akademije. Maretić je preporučujući i braneći fonetski pravopis za naš jezik za opravdanje toga pravopisa dobro istakao samu građu našega jezika, gdje riječi i u fonetskom pisanju ostaju »prozirne«, i »gdje su sasma rijetki slučajevi, da dvije ili više riječi različnoga postanja i različnoga značenja jednako glase« (v. Istorija V—IX). Kad je potom, po odluci tadašnjega odjelnog predstojnika dra. Stjepana Spevca, god. 1892. prof. Broz sastavio svoj »Pravopis«, kojim se i u naše škole uvodila fonetika, napisao je i prof. Josip Pasarić iste godine u »Viencu« (str. 712—718 i 729—734) dobar članak pod natpisom »O hrvatskom pravopisu«, u kojem je kao odlučan branitelj fonetike s radošću pozdravio njezino uvođenje u hrvatsku knjigu.[1])

Maretić je u spomenutom »Predgovoru« braneći fonetski pravopis napisao i ovo: »Pismo nije drugo do živa ljudska riječ uhvaćena i postavljena na pisaći materijal s namjerom, da javi

[1]) Taj bi članak g. Pasarića, potonjeg drž. podsekretara za min. Radića, mogli s interesom pročitati i današnji neki etimologičari. Malo će koji od njih znati, da se i pokojni Vjekoslav Klaić u članku »Borba za hrvatski pravopis« u »Viencu« g. 1889 (str. 553—554) javio i kao branitelj fonetičara od »pogrda od rulje puerinaca« narugavši se pri tom Starčevićevu etimologiziranju.

oku čitateljevu upravo ono, što živa riječ izriče uhu slušačevu. Jedina je zadaća pisma, da sasvijem odgovara živoj besjedi, druge zadaće pismo niti ima niti može imati. Pismo i besjeda imaju sasvijem jedno s drugijem da se pokriva...« (str. V). Tu zadaću izvršuje prof. Mareticu samo pismo u fonetskom pravopisu, pa zato on taj pravopis drži »boljim od etimologičkoga« (str. VI).[1])

Istina je, da je pismu zadaća, da svojim načinom preda ono, što bi se htjelo javiti i živom riječju, tj. da u čitaočevu dušu prenese neke određene misli, ali nipošto nije potrebno, da i pismo bude sastavljeno od glasovnih elemenata, od kojih je sastavljena i živa riječ, šta više, takvo pismo nije svagda i najsigurniji i najbrži način, da se prenese potpuno sadržaj žive besjede. Jer ne treba ni to zaboravljati, da nema pisma niti će ga ikada biti, koje bi, kako Maretić veli, »sasvijem« odgovaralo živoj besjedi. Jasnoću živoj besjedi ne daju samo jasno izgovoreni odjeliti glasovi, koje fonetsko pismo prenosi »vjerno« na pisaći materijal; živom i jasnom besjedu ne čine g o l e f o n e m e, nego akcenat i ton i pojedinih riječi i cijele rečenice, ritam i melodija, tempo, popratni tjelesni pokreti (lica, ruku itd.), a često i sama situacija. I najsavršenije fonetsko pismo ostaje još samo skup mrtvih grafema, koje ne moraju biti uvijek i najjasniji simboli određenih predočaba, osobito u jezicima kakav je na pr. francuski ili engleski, gdje se u fonetskoj transkripciji udružuje mnogo riječi različna značenja, koje se i danas prema tradicionalnom pravopisu i različno pišu.[2])

---

[1]) Vrijedno je zabilježiti, da se prof. Maretić u svojem »Jezičnom savjetniku«, koji je napisao 35 godina poslije toga, dotakao mimogred istoga pitanja. Spomenuvši u toj knjizi na str. XXX u bilješki, kako se pisci naših »pravopisa« u koječemu razilaze, dodao je i ovo: »Treba uzeti na um, da je sve u pravopisu relativno i subjektivno, t. j. mi nemamo apsolutnoga merila, po kojem bismo mogli oseći, što je bolje ili gore, dali na pr. *»slatko« ili »sladko«*, — *»zato«* ili *»za to«*, —... Kad se u pravopisu slože ili svi pisci ili bar većina pisaca, onda se uzima, da je ono dobro i pravilno. Tako je bilo u drugih naroda, pa će biti i u nas.«

[2]) U našoj rečenici: »on je dočekao *mláce«* živa je besjeda f o n e t s k i najvjernije prenesena, ali je ipak po smislu nejasna, jer istom iz drugoga čega možemo dokučiti, govori li se o m l a t i o c i m a ili o m l a d i m l j u d i m a, t. j. piše li se ovdje *mláce* mjesto *mlátce* ili mjesto *mládce* (prema akcentu *mládac* u ARj.).

Poznato je, da se riječi kojega jezika, kad se prvi put prenose na pismo, fiksiraju samo prema slušnom utisku, t. j. prema čuvenim glasovima, kako se i danas bilježi govor različnih divljaka.

Prema tome je i filozof Konstantin, potonji sv. Ćiril, i staroslovjenski jezik, koji dotad nije imao svojega pisma, fiksirao u fonetskoj azbuci. Što je on za svoj posao upotrebio baš takvu azbuku, tj. što je za svaki slovjenski glas (izuzevši neke skupove *j* + vokal) uzeo osobit znak, nije nikakvo čudo, jer je i g r č k i jezik imao u glavnom fonetski pravopis, ali mu se treba diviti, što je umio pohvatati sve glasove staroslovjenskoga jezika, pa i takve, kakvi su bili poluglasovi *ъ* i *ь*.[1])

Konstantinov se pravopis dugo držao i u potonjoj glagoljskoj i ćirilskoj književnosti. Znatna je promjena u starijem pravopisu nastala s promjenom poluglasova *ъ* i *ь*, jer su se ti glasovi poslije gubili, pa se na pr. mjesto starijega *sladъko* pisalo *slatko*. Tako se već u najstarijem većem spomeniku našega jezika, u ispravi Kulina bana iz god. 1189., skup *čt* u riječi *što*, koje je postalo od starijega *čьto*, piše fonetski, tj. prema zbiljskom izgovoru *što*.[2]) Tako se vrlo rano i mjesto starijega *kъde, sьde, kъda, sъdravъ* i dr. počelo pisati *gde, zde, gda, zdrav* i dr.

I cijelo naše sadašnje i pređašnje kolebanje između etimološkoga i fonetskog pisanja izlazi iz promjena, što ih je izvršila promjena nekadašnjih poluglasova *ъ* i *ь*. Jer valja istaći, da je naš jezik u cijeloj svojoj strukturi, napose u glasovima, vrlo konservativan: vrlo mnogi glasovi ostali su u njemu bez promjene i po nekoliko vijekova.

Prema spomenutim poluglasovima ima naš današnji štokavski govor u određenim prilikama *a*, koje može biti i nepo-

---

[1]) Ipak se i Konstantin dao zavesti od grčkoga pravopisa, pa je bez prave potrebe uveo tri znaka za glas *i*, a glas *u* obilježio sa dva slova, kako se taj glas pisao u grčkom pismu. No drukčije nije Konstantin etimologizirao, pa na pr. prema *mazati* nije pisao *mazslo* ni *maztь*, nego *maslo* i *mastь*, kako je i prema *gryzete* pisao samo *grysti*. Ako je i pisao na pr. *iz-nebese*, nije pisao *iz-koni* (tj. iz početka, u početku), nego *iskoni;* jednako je pored *bez-mene* pisao fonetski *bež-ńego* 'bez njega' (ispor.: iskoni bě slovo... i *bež-ńego* ničьtože ne bystъ), *bezakonije* (a ne *bezzakonije)* i dr.

[2]) Rusi i danas pišu etimološki *čto*, a izgovaraju *što; čto* govore samo oni, koji u izgovoru robuju pismu.

stojano, kao u riječi *san* — gen. *sna*, a u određenim prilikama nije uopće za njih došla nikakva zamjena. Ondje, gdje se t. zv. nepostojano *a* gubi, i ondje, gdje se nekadašnje ъ i ь izgubilo bez zamjene, može u izgovoru pojedinih glasova nastati promjena, i to iz ovih uzroka:

1) što se sastao koji zvučan ili bezvučan konsonant s drugim nejednakim, kao na pr. *slad-ko* > *slatko* pored *sladak*, *s-bor* > *zbor* pored *sabrati;* — 2) što se stvorio skup od više konsonanata, koji se u izgovoru izostavljanjem kojega konsonanta olakšava, kao na pr. *pod-staviti* (na pr. kaput krznom) > *pot-staviti* > *postaviti*, *bolestno* > *bolesno*, *junačtvo* (= junatštvo) > *junaštvo;* — 3) što se konsonanti po m j e s t u artikulacije različni došavši u kontakt prenose na isto mjesto artikulacije, kao na pr. *obranba* > *obramba;* — 4) što gdješto nastaju udvojeni konsonanti, koji se uprošćavaju, na pr. *istinno* (prema starijemu *istinan)* > *istino*, *poddvornica* > *podvornica* 'potkućnica', *pod-taći* > *pottaći* > *potaći*. — U nekim se riječima mogu složiti i po dva od spomenutih uzroka, na pr. *gostba* > *gozdba* > *gozba*.

Zbog nestajanja nekadašnjega poluglasa nastale su i neke druge konsonantske promjene, na pr. od *tьj* i *dьj* postalo je u štokavskom govoru *ć* i *đ*, na pr. *cvijeće* i *rođak*, no nikoga nema, tko bi htio, da se tako ne piše; jednako nema danas nikoga, tko bi se protivio pisanju primjera kao *lišće* mjesto *listje*, *grožđe* mjesto *grozdje*.[1])

Primjeri kao *pašće* od *past-će* sasvim su druge vrste; o njihovu će pisanju odlučiti naš dogovor, kako će se pisati futurski oblici.

Prema onom, što je malo prije rečeno, sve razlike, koje dijele naš etimološki pravopis od fonetskoga, čini ovo:

1) izmjena *b/p*, *d/t*, *g/k*, *z/s*, *ž/š*, *dž/č*, *đ/ć;* — 2) izmjena *m/n;* — 3) nestanak udvojenih konsonanata *(istinni > istini);* — 4) nestanak konsonanta *d* ili *t* u težem konsonantskom skupu (na pr. *bolestna* > *bolesna*, *listka* > *liska*, *grozdka* > *groska*, *podstaviti* > *postaviti*, *kadšto* > *kašto*, *čto* > *što)*.

[1]) Među posljednjima, koji su pisali *tj i dj* i u takim primjerima, bio je god. 1918—21 predsjednik Jugoslav. akademije dr. V l a d i m i r M a ž u r a n i ć, koji se držao etimološkoga pravopisa i u svojem golemom djelu »Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik«, što ga je od god. 1908—1923. izdala Jugoslavenska akademija, koja se, kako se vidi, nije protivila ni takome pisanju.

To su za svakoga, tko poznaje iole neke druge jezike, vrlo neznatne promjene; neznatan je i ekonomski efekat, koji izlazi iz toga, da li u nekim prilikama pišemo ili izostavljamo *d* ili *t* ili još koji drugi konsonant.[1]) Naše riječi i u našem fonetskom pravopisu svoje iskonsko ruho samo ponešto mijenjaju ili od njega odbacuju koji neznatan dio, ali tako, da pri tom njihov trup ili kostur ostaje ponajviše potpuno nepovrijeđen. Naše su riječi toliko pune i obilate, da nam na njima ostaje i u onim prilikama, kad se nešto preruše, još uvijek dosta za oči, da ih možemo lako, osim vrlo rijetko, raspoznati i u njihovu značenju odmah shvatiti.

No takvih je jezika malo. Već najbliži slovjenski jezici nijesu tako zgodni za fonetski pravopis. Spomenut ću samo koji primjer; na pr. riječ *bog* — *boga*, koja se u našem književnom govoru izgovara i u nominativu sg. sa *g* (ili s glasom, koji se na pola približava njegovu izgovoru), izgovara se u s l o v e n s k o m jeziku u nominativu sa *k*, pa bi je u fonetskom pravopisu trebalo pisati *bok* — *boga* onako, kako mi govorimo i pišemo *mozak* — *mozga*, a osim toga i o nije uvijek jednako; u poljskom se jeziku piše ta riječ *bóg* — *boga*, a prema izgovoru bi je trebalo pisati *buk* — *boga;* u češkom se jeziku piše *bůh* — *boha*, premda se izgovara, kao da je češkim pravopisom napisano *bůch* — *boha* (tj. u nom. sa dugim *u* i sa *h*, kakvo je njemačko *ch*, a u gen. sa češkim *h);* i u ruskom *bogъ (bog)* — *boga* izgovara se *g* drukčije u nominativu (kao bezvučno velarno *h)*, a drukčije u ostalim padežima (kao zvučno velarno *h)*. Već taj jedan primjer pokazuje spomenutu razliku između našega jezika i nekih drugih. Tko zna, da se ruski vokali različno izgovaraju prema tome, jesu li pod akcentom ili bez akcenta, taj zna, da bi ista ruska riječ u fonetskom pravopisu morala svaki čas mijenjati svoje lice; tako bi se riječ *borodá* 'brada' morala drukčije pisati u nominativu, gdje se izgovara po prilici *baradá*, drukčije u akuzativu sg., gdje se izgovara po prilici *bóradu*, drukčije u genitivu pl., gdje se izgovara po prilici *barót*, itd.

[1]) Drukčiji je taj efekat drugdje, na pr. u ruskom jeziku, gdje je na pr. nepotrebno ъ, koje je novi pravopis odbacio, bilo veoma često.

I u pravopisu vrijedi pravilo: što je za jednoga dobro, ne mora biti za svakoga. Pismo je samo ruho riječi, pa kao što je za Eskimca toplo teško medvjeđe krzno, a za kojega ekvatorijalca sama pregača, prikladnije ruho od odijela engleskog džentlemena, tako će i jednoj riječi odgovarati bolje ovo, a drugoj ono pismeno ruho.

Ljudi se ne oblače različno samo prema različnoj klimi, nego i prema svojoj tjelesnoj konstituciji. Naše su riječi takve građe, da im možemo, kako je već i naprijed spomenuto, skinuti u pismu sve ono, što se u živoj besjedi od etimološkoga ruha ne čuje, i pokazati ih oku čitaočevu onakve, kakve mislimo da doista iz naših usta izilaze, pa ipak od njih ostaje toliko, da imamo što vidjeti. No drukčije je, kad isto učinimo na pr. s francuskim riječima, koje su u takom ruhu iščiljele, pa ih često na oko nema šta ni vidjeti; naše su riječi, da se i opet poslužim grubom poredbom, jeđre seljačke dundare, a francuske često kao nježne gradske gospođice.[1])

Pismo je za današnjega obrazovanoga čovjeka sasvim nešto drugo, nego što je bilo u svome početku ili što je i danas još primitivcu. Pismo je danas za najviše obrazovanih ljudi često i znatnije od žive besjede. Često nam do njezinih glasova nije ni stalo. Ima dosta ljudi, koji engleski čitaju i razumiju, a nijesu ni jedne riječi čuli u pravom engleskom izgovoru! Koliko nam dana prođe, da progovorimo možda samo koju stotinu riječi, a pročitamo ih tiho u sebi ili napišemo na tisuće i tisuće.[2])

[1]) Ja ću tu razliku ovdje ilustrirati samo jednom rečenicom iz Daudetove pripovijesti »La chèvre de M. Seguin«, koja se u običnom francuskom pravopisu piše ovako:

Il les perdait toutes de la même façon: un beau matin, elles cassaient leur corde, s'en allaient dans la montagne, et là-haut le loup les mangeait —, a čita (prema Nyropovoj knjizi »Manuel phonétique«, 1914, str. 178, u nešto jednostavnijoj transkripciji):

il·le-perde-tut dəlamem·lasõ ╲ õbo-matẽ / elkase lœrkord / sãnale dãlamõtañ / e lao ləlu-lẽm.ãže ╲.

U hrvatskom će prijevodu tu rečenicu i naš etimologičar i fonetičar jednako napisati ovako:

Gubio ih je redom jednako: jednoga lijepog jutra, one bi prekinule svoje uže, otišle u goru, i gore bi ih vuk pojeo.

[2]) Slušni utisak nije uvijek eliminiran ni pri tihom čitanju. Tako na pr. fonetičar može i tiho čitajući osjećati slušni utisak pojedinih riječi.

Mi riječi ne učimo samo uhom, nego i okom, pa zato možemo i onda, kad govorimo, imati pred očima pisanu sliku pojedine riječi.[1]) Pri tom nam se smeta ni komplicirana grafija koje riječi, nego nam pomaže kao njezino obilježje, po kojem je lakše raspoznajemo onako, kako kojega čovjeka možemo raspoznati već po jednom detalju u njegovoj spoljašnjoj opremi (na pr. prema dugoj kosi ili šeširu).

Prema tome bismo mogli kazati, da je za riječ najbolje ono pismo, u kojem je njezin pismeni simbol najrječitiji.

Mnogo naših ljudi, koji bi voljeli da pišemo etimološki, živi u zabludi misleći, da je fonetika u našem jeziku nešto mlado i njemu protivno. Istina je samo toliko, da je današnji fonetski s i s t e m u našem pravopisu mlad, ali tko je imao samo nešto prilike čitati i naše starije pisce i pisane spomenike uopće, taj zna, da je fonetsko pisanje to češće što dalje idemo u starinu. To se može vidjeti i iz Maretićeve »Istorije«.[2])

U veliku zabludu padaju i najnoviji naši laici etimologičari, kako je nekad padao i naš muzikolog Kuhač, i u tome, što svoju etimologiju opravdavaju »f o n e t i k o m« hoteći nas uvjeriti, da se onako, kako oni pišu, upravo i i z g o v a r a ili da bi svatko, tko ima »zdrave govorne organe« morao i mogao i z g o v o r i t i. Ne poznajući oni pravoga izgovora svoga jezika pozivaju se krivo i na druge jezike.[3])

[1]) Ja, koji se bavim akcentom naših riječi, vidim naše riječi i sa svojim akcentom.

[2]) Evo samo nekoliko primjera: M a r u l i ć (g. 1495) piše na pr. *oci* (pored *otci*) i *izemlje* (mjesto *iz zemlje*); D. R a n j i n a (g. 1521) *bestida* (mjesto *bez stida*) i *nidbi* (mjesto *nit bi*); P e r g o š i ć (1574) *muški, ishađati, ljuctvo, gracki, svadba;* V r a m e c (1578) *paska, istok, rastepe, deca, hrvacki*; Z l a t a r i ć (1597) *pantim* (mjesto *pamtim*); H a b d e l i ć (1674) *slatko, retko, žalosni, vusnice, želuce, potplati, raseči, pedeset, neroscu* (od *nerostec*); V i t e z o v i ć (1696) *Vlatko, teško, viteški, ubožtvo, raširi, očinstvo, šezdeset, zapovidništvo* i td. Pasarić je u svojem članku spomenuo i nekoliko potvrda iz naših isprava (v. »Vienac« 1892, 714).

[3]) Tako g. Štivić misli, da bi trebalo da svi pišemo i govorimo *šestdeset, gostba, vrabca* i td. pozivajući se krivo i na njemačke primjere kao *gelobt* ili *sagte* misleći da se izgovaraju sa *b* i *g*. Da g. Štivić i drugi, koji se pozivaju i na braću Radiće, vide, da su u zabludi, ja ću ovdje spomenuti samo nekoliko primjera iz usta Kate Janjčerove, s e s t r e braće Radića, kako ih je ona n a p i s a l a, a njen b r a t A n t u n štampao u 3. knj. »Zbor-

Gaj je u svojoj pravopisnoj reformi ugledajući se na češki pravopis uveo sa češkim dijakritičkim znakovima i etimološko pisanje.[1]) Tako i današnji neki glasovi za etimologiju stoje pod češkim utjecajem, jer izlaze iz češke okoline pokojnoga Radića.[2])

Premda se ovaj moj članak već ovako otegao više nego što sam želio, opet želim da na kraju još nešto kažem.

Ni samo pismo, a pogotovu pravopis, ne čini jezika, no netko može posvojiti jedno, a netko drugo pismo, i uzeti ga i za simbol čega drugoga osim simbola za riječi, kako na pr. Nijemci s goticom povezuju svoje nijemstvo, a Srbi sa ćirilicom svoje srpstvo. Tako netko može i s ovim ili s onim pravopisom povezati i svoju ideologiju, kako je neki povezuju s bojom svoje košulje, makar ta boja ne bila ni najljepša, a možda ni najzdravija.[3])

---

nika za nar. život i običaje Južnih Slavena«, gdje čitamo štampano ovako: *pedeset* 56, *šezdeset* 56, *otraniti* (mjesto *othraniti*) 57, *Raskrižje* 61, *otkud* 55, *ozdol* 55, *vuski* (tj. uski) 132, *deca* 57, *dešč* (i gen. *dežđa*) 57, 63 i td. Da se *gelobt* ili *sagte* izgovara sa *pt* i *kt*, a ne onako, kako misli g. Štivić, to zna svaki germanist; to uči i svaki fonetski udžbenik (na pr. Viëtor, Elemente der Phonetik des Deutschen, Englischen u. Französischen, 1923, gdje se na pr. na str. 366 kazuje izgovor riječi *liebte*, a na str. 213 izgovor riječi *liegt*). Njemačka vojnička komanda *habt Acht!* izilazila je iz usta naših ljudi kao *aptak*.

[1]) U nas je etimološki pravopis, pošto se dogovor iz god. 1850. između nekih Hrvata i Srba o jedinstvenom jeziku i pravopisu nije ostvario, pokušao dotjerati u sistem Jagić u »Književniku« I, 1864, str. 3—7, razlikujući »nepromjenljiv trup riječi od njezinih gipkih čestica«, Jagić je htio da se piše: na pr. *otci, sladko, izpasti, odkriti*, ali: *kći, pčela, vježbati, zbor, zdravlje, ozbiljan, rastaviti, ustati* i td. (v. i u Pasarićevu članku na str. 716).

[2]) Tko poznaje prošlost naše knjige, taj zna, da se jednaki utjecaj već od starine ponavlja: u tijesnoj vezi s Moravskom i Češkom stoje prvi počeci naše glagoljaške knjige na kraju 9. i na početku 10. v.; naši glagoljaši odlazeći u 14. v. kao učitelji u Emauski kloštar u Prag postadoše ondje upravo češki učenici; Š. Budinić u svojoj »Sumi« god. 1583. uzima češka dijakritička slova.

[3]) Kad sam ja prije 25 godina u Beogradu pitao pokojnoga Stojana Novakovića, zašto se i on ostavio Vukova i Daničićeva južnoga govora, kojim je nekad pisao, odgovorio mi je: zaradi Makedonije, koja govori ekavski. To je uostalom Novaković već g. 1888 i javno rekao u svojem članku »Negovanje jezika srpskog«, u kojem je za književni jezik preporučio istočni govor, koji se već dotad pokazao »podesniji za širenje« i koji treba da i u budućnosti »srpskom književnom jeziku i dalje privlači ona plemena, koja su na prekretici među Srbima i Bugarima, a koja su položajem

Ja sam u ovom članku govorio samo kao fonetičar u pravom značenju te riječi, tj. kao stručnjak koji se bavi izgovorom pojedinih glasova, riječi i cijelih njihovih nizova.[1])

Stjepan Ivšić

HRVATSKA NARODNA IMENA MJESECI*

U slavenskih naroda razvio se i ustalio u nazivima mjeseci običaj, koji ne bismo očekivali: Slaveni zapadne, latinske crkve upotrebljavaju za mjesece narodna imena, a Slaveni istočne crkve — *latinska*. U nas u najnovije doba državne vlasti nastoje istisnuti narodna imena mjeseci i zamijeniti ih latinskima, a razlozi, što se katkada iznose protiv narodnih imena, znadu biti vrlo čudni: jednom je ministarski izaslanik na ispitu zrelosti u jednoj našoj srednjoj školi posve ozbiljno tvrdio, da su narodni nazivi mjeseci nove, nepotrebne kovanice.

Hrvatska narodna imena mjeseci zbilja su u pravom smislu narodna, jer su po svojem značenju mogla nastati samo u narodu, koji živi u prirodi i s prirodom. Iako stručnjaci kod ovoga ili onoga mjeseca još nijesu posve pouzdano na čistu o porijetlu imena, opet ne može biti sumnje, da su hrvatska imena mjeseci rezultat motrenja vremenskih mijena i pojava u prirodi (u životu bilja i životinja), što nastaju u pojedinim mjesecima.

---

mesta, trgovačkim i kulturnim vezama i komunikacijama pozvana da uđu u narodnu zajednicu s nama, u kojoj su se i u staro vreme nalazila« (v. Glas SKA. 10, 1888, 68). — A pokojni mi Klaić, kad sam jedan put s njim govorio o našem jeziku i pravopisu, reče, da je »Matica Hrvatska« u svojim knjigama starije oblike (u dat., lok. i instr. pl.) zamijenila novijima i uvela fonetski pravopis zaradi Bosne, jer je vlada ondje učinila jedno i drugo.

[1]) Kad bih htio još štogod kazati kao psiholog, onda bih morao priznati, da naš fonetski pravopis slabi donekle analitički smisao. No za analizu mi kao da ne pokazujemo mnogo ljubavi; ona nam je, čini se, omrznula već s analizom rečenice u osnovnoj i srednjoj školi.

*) Miklošič, Die slavischen Monatsnamen (Denkschriften der Akademie der Wiss., phil.-hist. Kl. 17, Wien 1868). — Maretić, Narodna imena mjesecima (Nast. Vjesnik V, Zagreb 1897.) i Narodna imena mjeseci (kalendar Bošković 1920.). — F. Spaho, Naši narodni nazivi mjeseci u turskim kalendarima iz sedamnestoga vijeka (Glasnik zem. muzeja u B. i H., XLII, Sarajevo 1930.) i Narodni nazivi mjeseci (Napredak, kalendar za 1935.).

Svakomu je već na prvi pogled jasno, da su n. pr. nazivi: *travanj, svibanj, lipanj, srpanj, kolovoz, listopad, studeni,* — u vezi s rastenjem trave, s cvjetanjem svibe i lipe, sa žetvom i glavnim joj oruđem srpom, s dovoženjem žetve na kolima kući, s padanjem lišća s drveća i s početkom studenoga godišnjeg doba. Kod nekih se mjeseci katkada ne razbira više na prvi mah značenje njihova imena, jer se ime kasnijim glasovnim promjenama udaljilo od riječi, od koje je nastalo: »*ožujak*« je postao od starijega »*lъžujьk*«, dakle je to upravo lažljivi mjesec, jer mu je vrijeme varavo (u starijih hrvatskih pisaca iz Bosne i Slavonije zove se taj mjesec i »*lažak*«), — a »*rujan*« je u vezi sa starim glagolom »*rjuti*« (prez. *revǫ*) i dobio je ime od revanja nekih životinja za parenja, koje pada u to doba godine. Za *prosinac* se misli da bi mu ime moglo biti od glagola prosinuti, jer se sa zimskim solsticijem počinje doba, kada se sunce otimlje zimskim tminama.

Kod naših je imena mjeseci veza s prirodom i životom u njoj mnogo jača nego kod latinskih, jer su u Rimljana mjeseci druge polovice godine dobili ime po brojci, koja im označuje mjesto u godini (također *srpanj* i *kolovoz* zvali su se u starije doba »quintilis« i »sextilis«), a sva imena te ruke valja računati dakako od ožujka, koji je prije Cezarove reforme kalendara bio u Rimljana prvi mjesec u godini. Latinski mjeseci prve polovice godine u vezi su s prirodom tek toliko, koliko su božanstva i svetkovine, po kojim su dobili ime, odsjev prirodnih sila.

Osim nekih još starijih potvrda za pojedine mjesece, posvjedočena su hrvatska narodna imena za sve mjesece od početka do kraja godine u hrvatskih pisaca već počevši od osvita sedamnaestoga vijeka, dakle prije više od trista godina, a ta svjedočanstva potječu i iz primorskih strana i iz unutrašnjih krajeva (Bosna, Slavonija). U muslimanskim kalendarima iz Bosne bilježe se hrvatski nazivi mjeseci i ranije, već od polovice šesnaestoga vijeka. No da su narodna imena mjeseci još mnogo starija od tih historijskih svjedočanstava i da sežu u davnu slavensku prošlost, dokazuju narodni nazivi mjeseci u češkom, poljskom i slovenskom jeziku, koji su također nastali prema vremenskim mijenama i pojavama u prirodi, a neki su od njih posve isti kao kod nas, samo se — u prvom

redu zbog razlike klimatskih prilika — ne upotrebljavaju uvijek za iste mjesece: tako u Poljaka »*lipiec*« označuje naš srpanj, a poljski »*sierpień*« i češki »*srpen*« su naš kolovoz; »*říjen*« je u Čeha što u nas listopad, dok ime »*listopad*« upotrebljavaju i Česi, i Poljaci, i Slovenci za naš studeni. U nazivu mjeseca prosinca Česi se slažu s nama, a Slovenci tim imenom krste naš siječanj.

Upravo ta razlika u upotrebi nekih narodnih imena mjeseci u slavenskim jezicima iznosi se katkada kao razlog, da se ta mena odbace i mjesto njih prihvate latinska, jer bi se time, vele, Slavenima olakšalo razumijevanje drugih slavenskih jezika. Prije svega, takovih razlika između ma koja dva slavenska jezika, u kojim su u običaju narodna imena mjeseci, ima zapravo vrlo malo, te bi ih čovjek mogao izbrojiti na prste jedne ruke. A osim toga, tko god hoće da uči koji drugi slavenski jezik, mora i onako naučiti kud i kamo veći broj drugih riječi, koje su po obliku jednake ili vrlo slične riječima njegova materinskoga jezika, a po značenju su sasvim različne (na pr. češki *dělo* = hrv. *top;* č. *dobytek* = blago, goveda; č. *pokoj* = soba; č. *pitomý* = glup; č. *bystrý* = oštrouman, brz itd. itd.), tako da se dva ili tri narodna imena mjeseci ne mogu nipošto ozbiljno shvatiti kao neko osobito otešćavanje učenja slavenskih jezika.

S obzirom dakle na to, što su hrvatska narodna imena mjeseci nastala u davnoj davnini — ne samo hrvatskoj, nego i slavenskoj uopće — i kroz vjekove se kod nas sačuvala sve do naših dana, bila bi šteta, da ta stara baština hrvatskoga jezika propadne.

Dr. T. Matić

G. Matić sudi pravo veleći, da bi bila šteta izbaciti iz našega jezika naša narodna imena mjeseci, koja su doista vrlo stara; najstarija se potvrda kod nas čita u oporuci popa Brajka od Zadra g. 1472.: »pisan (t. j. list ili »taštamenat«) miseca maja na dan 12 *svibnja*« (v. Mažuranić, Prinosi za pravno-pov. rječnik str. 417). Ipak se tkogod neće možda potpuno složiti s g. Matićem i u tome, kako on rasuđuje neprilike, što nastaju otale, što se neka imena u pojedinim slovjenskim jezicima upo-

trebljavaju za različne mjesece. Istina je, da je između pojedinih slovjenskih jezika njihov diferencijalni rječnik vrlo golem, no nevolja, koja izlazi iz te razlike, kad tko zamijeni značenje ove ili one obične riječi, nije ipak, osim koji put za nevješte prevodioce, tako odlučna, ako i može biti kadšto dosta neugodna.[1]) Zamjena u značenju naziva kojega mjeseca može i u običnom i u poslovnom životu biti ne samo neugodna, nego i vrlo neprilična i štetna. Zato će u općenju ličnom ili pismenom s tuđincima, da ne bi bilo kakve zabune, biti bolje upotrebiti uvijek internacionalne rimske nazive mjeseci ili uz naše ime u pismu dodati i broj mjeseca, na pr.: U Zagrebu, 15. listopada (X) 1937.

No svatko zna, da i sve riječi nijesu jednake, i tko osjeća razliku između pojedinih riječi, taj neće ni jednomu češkomu ili poljskomu pripovjedaču, koji opisuju mutna i hladna jutra i gola ili na pola gola drveta u mjesecu novembru, preporučiti, da u svome opisu mjesto svoga narodnoga naziva *listopad* za mjesec, u koji pada taj njihov opis, uzmu ime »novembar«, da ne bi možda koji nevješti hrvatski prevodilac njihov opis iz mjeseca novembra prenio u mjesec oktobar, jer se taj mjesec zove u njih imenom listopad. Iz jednakoga straha ne bi se moglo ni našim pripovjedačima preporučiti, da se ostave opisivati tople i mirisne lipanjske noći u gajevima, u kojima su se rascvale bagrene i lipe; vruće srpanjske dane, kad u polju dozrela žuta pšenica jedva čeka srp žeteličin ili kosu koščevu; kišovite i vjetrovite listopadske dane, kad požutjelo lišće, koje je već išaralo goru, počinje polagano padati i neugodno pod nogama šuštati. Tko osjeća pregnanciju ili, da naški kažem, jedrinu i puninu riječi, taj neće u takim ili sličnim prilikama za koju takvu riječ upotrebiti šturu ili jalovu, kakva bi u takim opisima bila riječ oktobar ili novembar mjesto naše jedrice, slovjenske slikovite složenice listopad.

S. I.

[1]) U slovjenskom svijetu ima i različnih anegdota o takim zamjenama; ima ih i o pokojnom Stjepanu Radiću, a prof. Milan Šenoa ima čitavu zbirku takvih anegdota iz nastavničkog života nekih Čeha u Zagrebu.

IZ NAŠEGA IZGOVORA

Odmah prvih godina poslije Svjetskoga rata počelo se u »Hrvatskom narodnom kazalištu« u Zagrebu, osobito nastojanjem pokojnoga direktora drame Josipa Bacha, ozbiljno raditi oko toga, da se opet otvori glumačka škola, kakva je bila nekad za dramaturga Miletića. Za tu je školu trebalo najprije naći ili spremiti same nastavnike, pa sam tako i ja dospio u naš teatar, da nekim tadašnjim glumcima, osobito onima, koji su kanili učiti u budućoj školi, kao stručnjak kažem iz fonetike našega jezika sve ono, što bi im moglo u njihovu poslu biti od koristi.[1])

Meni je koji put trebalo da i ispravim štogod, što je u kakvoj zabludi bilo uneseno u naš teatarski jezik. Tako su neki krivo mislili, da se u primjerima kao: »danas sam došao *ȕ pēt* sati, a jučer *ȕ šēst*«, gdje vremenska oznaka *ȕ pēt* stoji u suprotnosti sa *ȕ šēst*, ne smije iz logičkih i psiholoških razloga govoriti *ȕ pēt* i *ȕ šēst*, nego samo *u pêt* i *u šêst*. Jedan put se jedan glumac, koji se nije brojio među moje slušače, nego ga je namjera nanijela na moje predavanje, odlučno protivio mojemu učenju, da se pozdrav *dobàr dān!* mora u štokavskom govoru izgovarati samo *dobàrdān*, a ne *dobardân*, kako je on htio, pozivajući se na izgovor njemačkoga pozdrava »*guten Tag*«*!* s akcentom na *Tag* i francuskoga *bonjour!*[2]) On nije mogao pravo shvatiti, kad sam ja govorio, da je u našem pozdravu *dobàrdān!* izvršen isti fonetički i psihološki proces kao u njemačkom i u francuskom, jer je i u našem jeziku kao i u spomenuta dva od dvije riječi *dȍbar dân* postala jedna izgovorna cjelina *dobardân* (sa silinom na riječi *dan)*, koja se i danas tako govori ondje, gdje se akcentuje na pr. *gospodâr*,

[1]) Premda već dosta godina nastavnikujem, opet moram reći, da su ti moji dosad najstariji učenici, među kojima je bila i velika naša od skora pokojna umjetnica M. Ružička-Strozzi, bili možda i najmarljiviji moji slušači. Kad se poslije otvorila i sama Glumačka škola, ja sam neko vrijeme i u njoj nastavnikovao; među mojim je tadašnjim slušačima bio i današnji »ravnatelj drame« g. Dujšin.

[2]) Njemački se pozdrav izgovara »gutŋtak« ili »gutŋtax« (dijalektički i »kuntak«, ili sa još jačom redukcijom »ŋtak«).

ali se taj stariji izgovor u svih onih, koji danas izgovaraju *gospòdār* —, a tako se danas akcentuje ta riječ u književnom govoru, — okrenuo u *ȁobàrdān,* pa zato treba da se tako čuje i s pozornice, na kojoj treba da se pozdravlja i *dobròjutro!* i *dobàrvečē(r)!*

Od govornika se zahtijeva jasan izgovor svake riječi. No u tom zahtjevu, koji se počesto krivo prenosi i na svako slovo kao glas u pisanoj riječi, ima velikih zabluda.[1]) Znajući da ni jedan pravopis, pa ni naš fonetski, ne predaje potpuno žive riječi, ne smijemo pustiti pismu da nas zavede na kriv izgovor. Jer valja znati, da je jasan izgovor onaj, u kojem se čuju samo oni glasovi, koji se doista čuju u pravilnu izgovoru.

Tako se jedan put između pokojnoga Papića i još nekih glumaca bila razvila raspra, kako treba izgovarati riječi »*kâp pò kāp*« u rečenici kao: voda je istjecala polagano *kâp pò kāp.*

[1]) Tako se na pr. »u stručnom priručniku« A. Freidenreicha »Gluma« (u Zagrebu 1934), koji zaslužuje veliku pohvalu, u X. glavi »Izgovorena riječ« uči, da se u izgovoru riječi *cvast će,* koje treba, pisali ih mi tako po starijem našem pravopisu ili *cvašće* po novom pravopisu, izgovarati samo *cvašće,* moraju u dobru glumačkom govoru čuti svi glasovi. Tu čitamo:

»Često se nailazi u tekstu pojedina riječ među drugima, koju jezik ne će da sluša. Neka se pokuša bistra, čista i jasna recitacija slijedećih stihova iz Hofmannsthal-Bogdanovićeva »Čovjeka«:

»Altana bit će otvorena
Na kamenitim stupovima,
Sa svih strana okružena
Fontanama i kipovima.
A naokolo cvast će cvijeće
Da večerom i jutrom pruža
Božanski miris sa svih strana
Karanfila i bijelih ruža, i t. d.«

Riječi teku glatko i skladno do rečenice »cvast će cvijeće«. Tu zapinje normalan jezik. Treba vježbati, izgovarati polagano, pa brže, ali uvijek paziti na jasnoću izgovora. Ne smije ispasti »cvašće« mjesto »cvast će«. I glas *t* na kraju riječi »*cvast*« mora se jasno čuti«.

G. Freidenreich je dobro opazio, da će jezik »zapeti« u stihu: *a naokolo cvast će cvijeće* —, no glatkoće taj stih neće i ne može dobiti ni po njegovoj uputi. Pravilan je izgovor toga stiha samo: *a naskoro cvašće cvijeće* —, ali je i u takom izgovoru *cv-* i *cv-, šće* i *će* neugodno. Stih bi se mogao popraviti ovako: *a okolo će cvasti cvijeće.*

Papić je htio, da se te riječi u izgovoru »povežu«, ali su se neki protivili takom izgovoru i tvrdili, da se riječ *kâp* i prvi put mora izgovoriti odjelito tako, da se čuje jasno *p* odmah iza glasa *a,* dakle u pomenutoj rečenici kao: *kâp* — *pò kāp;* mislili su, da se s takim izgovorom, gdje se čuje jasno eksplozija i prvoga *p,* dobiva jači utisak, i kao da se čuje, kako kapi jedna za drugom padaju. Kad su mene pitali, kako treba izgovarati spomenute riječi, odgovorio sam: samo na prvi način, tj. tako, da se poslije sloga *ka-* odmah sklope usne za izgovor konsonanta *p,* ali odmah da se ne rasklope za izgovor sloga *po-,* nego da glas malo zamukne između sklopa i rasklopa. Fonetičari znadu, da u tom događaju dobivamo t. zv. dugo *p,* i da je u takome muku sadržana dužina svih zatvornih konsonanata (labijala, dentala i velara). Tumačeći spomenuti primjer spomenuo sam i drukčije: udario *mrȁz zà mrazom;* nije ostao *kȁmēn na kamènu* i dr., gdje se mjesto dva *z* ili dva *n* izgovara doduše samo jedno *z* ili jedno *n,* ali ovdje i doista dugo, onako, kako se izgovara dugo *s* u ruskoj riječi *ssat'* ili poljskoj *ssać* (sisati).

O ovoj je pojavi u našem izgovoru i pisano već nešto; govorio je o njoj i prof. Rešetar.[1]) Ja ću u ovom članku, ostavljajući neke detalje za drugu priliku, reći samo toliko, da se t. zv. dugi konsonanti pojavljuju i u našem jeziku ondje, gdje se sastanu u tješnju svezu dvije ortotonske (akcentovane) riječi, od kojih se druga počinje konsonantom, kojim se prva svršuje.[2])

Stjepan Ivšić

[1]) U članku »Dugi suglasnici u srpskohrv. jeziku« u »Južnoslovenskom filologu« II (1921), 111—114.

[2]) Ima kajkavska pitalica: »Kaj je *pop psu* v cirkvi? U toj se pitalici riječi *pop psu* izgovore s malim mukom iza *po-,* tj. sa »dugim« *p,* pa se takim izgovorom pitani i zbuni pomislivši, da se pita o *popu,* a onda mu drugi, dakako, drugim izgovorom odgovori: pa kaj bi *po psu* bilo neg dlaka!

SITNIJI PRILOŠCI

1. ŠTO ILI ŠTA?

Nedavno je oglašeno skoro štampanje hrvatskog rječnika: *Šta je šta.* Da vidimo, da li je takav njegov naziv baš najbolji.

Poznato je, da je *šta* gen. sing. s nominalnim nastavkom od nom. *što* pored primarnog i redovnog oblika *čega, česa,* pa se tako i upotrebljava mjesto ovoga u genitivu: *do šta, oda šta, poradi šta, radi šta* (rad šta, rašta); *bez išta; od svašta* pomalo; od *nešta* se braniti; nema se *šta* stidjeti; kad se čovjek *šta* prihvati; sjetila se makar *šta.* Dakle je *šta* genitiv i po obliku i po upotrebi, a tek sekundarno dolazi i kao nominativ i akuzativ sing., ali se često osjeća, da je to dijalektički, pače donekle i vulgarno, pučki. Sjećam se još od malih nogu, da se prigovaralo s neuglađenosti, kad bi tko, k tomu još s posebnim naglaskom, izgovarao *štâaa, šta je, pa šta ćeš mi.* U našem književnom jeziku trebalo bi da se redovno, u prvom redu, govori *što,* a tek s nekim ograničenjem da se upotrebljava gen. *šta,* tako na pr. uz prijedloge s genitivom (kao gore) i uz glagole s genitivom: *Šta trebaš? Šta (čega) se bojiš, laćaš, prihvaćaš, sjećaš, stidiš? Šta se plašiš? Šta si se najeo? Najeo se šta mu drago* — i t. d., pa zatim kad se shvaća i uzima kao genitiv partitivni: Govori *svega i svašta.* Neka i dijete *šta* nauči! Biste li mi kupili *nešta? Šta* svega imaš, prodaješ? Ako ti učini *šta* (kakve) štete. Amo pripadaju izrazi: *koješta, mnogo šta, štošta,* pa valjda i *ništa.* Dalje bi moglo stati *šta* i u negativnoj rečenici iza prelaznoga glagola: Nemam *šta* da ti rečem. Od vas nemamo *šta* iskati. *Šta* se nije radilo*(Šta* se radilo), da se taj makne, ali uzalud!

Prof. Belić (Beograd), a po njemu i Meillet, ističe, da se obično razlikuje odnosno i neodređeno *što* — nadodaj još: uzročno i uzročnoupitno *što* (zašto) — od upitnog i zavisnoupitnog *šta.* »Naš jezik« V (1937) 135—151 donio je oduži članak od N. Rončevića, u kojem se prikazuje, kako neki noviji pisci štokavci XX. vijeka iz različnih štokavskih krajeva razlikuju upotrebu *što* i *šta* i kako se za istočnoštokavsko narječje mogu jasno utvrditi dva oblika: *što* i *šta* s razlikom u značenju i službi.

Dosada nijedna naša gramatika nije te razlike iznosila niti propisivala, i s pravom. Uostalom stroga i dosljedna razlika među *što* i *šta* ne može se naći ni u jednoga pisca. Radije i pravije se može reći, da se upotreba *šta* kod pisaca, osobito pokrajinskih pripovjedača, može odbiti na dijalekat, lokalni kolorit. Zamjenica *što* i zamjenice složene *nešto, ponešto, gdješto, štogod, ništo* (pored *ništa), ni u što, svašto* pored *svašta,* dalje: *za što* i *zašto, po što* i *pošto, našto, kadšto, nipošto, kao što* ostaju pravilni i dominantni oblici za nominativ i akuzativ. Za *šta* je rečeno, gdje mu je kao genitivnom obliku opravdana upotreba.

Mi treba da se i ovdje držimo naše književne tradicije, jer ne mislim, da bismo griješili stežući ovako u upotrebi *šta.* Stoga bismo i za spomenuti naziv onoga rječnika voljeli *Što je što,* ili bar *Šta je što,* jer je u ovom nazivu *što* na drugom mjestu neodređeno, a relativno, uzročno i neodređeno *što* ostaje još i ondje, gdje je obladalo upitno *šta.*

Dr. Marijan Stojković

2. KAMO ĆEMO DANAS? mjesto: KUDA ĆEMO DANAS?

Postojana je i svagdanja pogreška, koja se već kano udomaćila u novinama i koja će se možda teško istrijebiti, napis: *Kuda ćemo danas? Kuda* zapravo znači samo kojim putem, kojim pravcem (lat. quā, quā viā), i na to se pitanje pravilno odgovara: ovuda, tuda, onuda, druguda, svuda, posvuda, svakuda, nekuda, nikuda, kojekuda, ili se kaže put i pravac kretanja, a *kamo* znači cilj kretanja i odgovara se: amo, ovamo, tamo i t. d.: *Kamo* ideš? — U Maksimir. — A *kuda* ideš? — Zvonimirovom, Maksimirskom ili Petrovom ulicom. Ili: *Kamo* ideš? — U Slavonski Brod. — A *kuda?* — Preko Dugog Sela ili preko Siska. Dakle treba pisati: *Kamo* idemo danas, večeras? Ili nadmudrujući se ili šaleći se: *Kuda* (kojim putem) ćemo *kamo* (a to je cilj) danas?

U primorskim mjestima Dalmacije ne znaju točno upotrebljavati *kamo* i *gdje* (kao ni prijedloga s akuzativom uz glagole kretanja i s lokativom uz glagole stanja), pa često pitaju sa *gdje* uz glagole kretanja; slično se drugdje izgubila oštra razlika među *kamo* i *kuda.* Akad. rječnik doduše tumači *kud, kuda:*

kojim putem; prema kojem cilju, lat. qua i quo, i za oba značenja navodi mnogo primjera, ali odmah u početku utvrđuje: između ova dva glavna značenja prvo je starije. Svugdje vrijedi načelo: Tko dobro razlikuje, dobro uči, a kad mi možemo vrlo lijepo i vrlo lako, zašto ne bismo, kako treba, razlikovali *kamo* i *kuda*, a tako i *odakle* i *otkuda?* Do toga svakako stoji jezična jasnoća. Tako je bolje reći: *Odakle mu novac?* nego: *Otkuda mu novac?*

Dm. Zelenin napisao je u praškom časopisu »Slavia« VIII. pp. 493—502: »Russkoje *zakudykatь*« i utvrdio je, da je prilog *kamo* iščeznuo u poljskom, ruskom i srpskom, a da se uzdržao u zapadnoslavenskim jezicima: češkom, slovenskom i hrvatskom (u kajkavskom, čakavskom i zapadnoštokavskom narječju). U južnoslavenskom području »*kamo*« i »*kuda*« — piše on — u glavnom čini razliku između katolika i ortodoksa; Srbi upotrebljavaju *kamo* u nekim osobitim izrazima (navode se primjeri iz Vukova rječnika). Nestajanje priloga *kamo* u pojedinim slavenskim jezicima dovodi se u vezu s narodnim praznovjerjem. O tom je još napisao u istom časopisu »Slavia« IX. (1930) 497—499 A. Vaillant članak »Le slave *kamo* et sa disparition.« Srbi se klone i riječi *kuda*. Vuk piše pod riječju *Bog:* »Ako Bog da« kaže se mjesto: *Kuda ćeš? Kud si pošao? Kuda si naumio?* — jer vele, da sa riječju *kud* ne valja zapitati; ako bi ko zaboravši se ili navalice zapitao koga sa *kud*, onaj mu kašto odgovori: Idem u Kudiljevo, da te skudim.« Dakle po Vuku zabranjeno je pitati namjernika, putnika, lovca *kuda?*, ali, vidjeli smo, i *kamo?*, a to na osnovi nekog narodnog praznovjerja, da se ne bi naškodilo, ureklo, pokvarilo; dakle upotreba *kuda* mjesto *kamo* shvaća se kao eufemizam.[1]) Možda je kod zabrane priloga *kamo* negdje lebdjelo komu pred očima uklinjanje: *Kam* ti bilo! *Kam* ti je! *Kami* prijatelji! U *kami* ti se pretvorilo! (kamen, u kamen).

Zabrana *kamo* i *kud* u pitanjima zabilježena je samo u nekim istočnim krajevima; u zapadnim se krajevima upotrebljava *kamo* i *kud* bez ograničenja, bez primisli ikakvog praznovjerja. Zato je bolje upotrebljavati točno razlikujući *kamo* i *kuda*, a i *gdje*, i na te upite treba pravilno odgovarati: *ovamo (amo)*, *ovuda*, *ovdje* i t. d. *Dr. Marijan Stojković*

3. MLEČIĆ I MLEČANIN

Za oznaku čovjeka iz Mletaka upotrebljava se naziv *Mlečanin*, t. j. *Mletčanin*, tvoren od imena *Mleci*, gen. *Mletaka*, pravilno sufiksom *-janinъ*. Ali je poznato, da je u narodnim pjesmama i kod Kačića ovaj naziv nepoznat, nego se mjesto toga kaže *Mlečić*, t. j. *Mletčić*. Kako je ova tvorba nastala? Ovdje se vjerojatno radi o tvorbi prema imenima naselja na *-ići*, koja su zapravo imena stanovnika, tako da mjesna imena *Blažići* ili *Branetići* označuju potomke ili nasljednike ili bilo koje pripadnike nekog *Blaža* ili *Branete*, po kojemu je i naselje prozvano. Na jugu značenje tih prvobitnih patronimika još živi u svijesti naroda, pa se pripadnici paštrovske općine nazivaju *Paštrovići*, a ne samo da tim imenom označuju skup svojih naselja; tako kaže n. pr. Ljubiša: *gradić na moru, kojega su Paštrovići u zavjet gradili turskijem plijenom; Paštrovići su nekad stanovali na toj planini* (naime *paštrovskoj*). To isto vrijedi i za različna plemena crnogorska, pa se govori o jednom *Bjelopavliću* ili *Vasojeviću*. Prema tome se moglo govoriti o Mlečiću ili Mlečićima.

Dr. A. Mayer

4. NAJ - RASTAVLJENO OD KOMPARATIVA

Rječnik Jugoslavenske Akademije VII 363 - 364 ima dva primjera, gdje se *naj-* rastavlja od komparativa, s kojim tvori superlativ: *naj* mi je *veća* muka, što se pravo ne ispovidih. Margitić, Ispovid 91, i: Matusalem *naj* je *dože* i največe na ovom svete živel. Vramec, Kronika 3.

Ovako rastavljanje riječce *naj-* i komparativa nalazi se i danas u živom jeziku. Od jedne sredovječne Dalmatinke čuo sam jednom ove godine 1937 nekoliko puta ovake rečenice: *Naj* bi *bolje* bilo da...« Dva mjeseca kasnije čuo sam opet od nje: »... ali ja *naj* sam *bolja* za druge, a za sebe...« Žena je rodom iz Vrgorca, živjela je s mužem Varaždincem nekoliko godina u Australiji, a sada u Zagrebu.*)

A. Šimčik

*) Ovakvo je rastavljanje superlativnog naj- poznato i drugdje. Tako su me u mjesecu lipnju 1937. u Travniku uvjeravali, da se tako govori u Korićanima (na sjeveru od Vlašića), a prof. P. Tijan mi veli, da je i on g. 1936. čuo u Banjoj Luci više puta: naj ti je bolje, ako... To je rastavljanje po tom zanimljivo, što i ono potvrđuje, kako je slovenski superlativ sa naj mlada građevina. *S. I.*

PITANJA I ODGOVORI

1. *G. V. M.* iz Zagreba piše:

»Nijesam zvan da govorim, u čemu se sve griješi, ali jedno ne mogu da Vam ne spomenem, i to ružnu naviku, upravo zločinstvo, što se čini i s obzirom na našu k a j k a v š t i n u. Neki je upotrebljavaju u svojim humorističkim stihovima ili u prozi, ali je iznakažuju kojekakvim njemačkim riječima, da se taj dijalekat svakomu, koji ga inače ne poznaje, mora upravo z g a d i t i. Zar »Hrvatski jezik« ne bi mogao i tu pojavu žigosati?«

G. M-u će povladiti mnogi Hrvati kajkavci, koji vide, da neki njihov govor uzimaju samo onda, kad hoće da »grade lakrdiju« ili za pokladna »vunspeljavanja«, i to samo u onom obliku, kakav se nalazi u ustima zagrebačkih poslužnika i zagrebačke posluge svih kategorija, a osim toga još samo u nehrvatske zagrebačke poluinteligencije, koja nam je u velikom broju zaostala od nekadašnje prekodravske imigracije i koja i prije nije naučila osim koju stotinu najobičnijih hrvatskih riječi, nego je za sve više i apstraktne pojmove posezala u njemački jezik stvorivši tako gadni zagrebački makaronski razgovorni žargon, u kojem se čulo na pr.: on se dela jako *vihtik;* znaš, ona ti je čisto *hercik* pucica, ni ni malo *hohnazik;* još ne znam, kam bumo letos na *somerfriše;* sestra mi piše, da je od njega *entcikt*— itd. Jasno je, da takva čeljad s takvim govorom i jezičnim ukusom nije nikad osjetila snage govora, što izlazi iz usta šestinskih pralja, što im i danas još peru njihove prljave košulje!

Mi nećemo niti možemo i jednomu našemu književniku braniti da za svoj izričaj ne traži sredstva svaki ondje, gdje misli da će ih najbolje naći, pa tako, što se nas tiče, puštamo, da se u kajkavskom ili čakavskom dijalektu kao i dosad sastavljaju i različne šale i anegdote, no do samih će književnika stajati, kako ćemo njihove produkte ocjenjivati. Da čakavski dijalekat nije samo za kakve šaljive razgovore između Jurine i Pepine, to je već odavno pokazao Nazor, a u novije vrijeme pored mnogih drugih osobito Dukić (svojom »Marijom devicom« i dr.); da jedino pak obilježje kajkavskog dijalekta nije njegova makaronština iz »Jurekove košare«, to su dokazali već Galović i Domjanić, a sad i Krleža u svojim kajkavskim »Baladama Petrice Kerempuha«, koji je i u »kajkavštini«, učinivši joj doduše i koje nasilje, umio osjetiti i naći izvanredan umjetnički instrumenat, koji pod njegovim udarcima daje snažne tonove. Istaći ću ovdje samo nešto. Tko je kadgod živio na selu i u snježnom adventu išao rano na zornicu ili se s nje vraćao zaklanjajući nos i lice od ljutog vjetra i slušajući pod jednom nogom viši, a pod drugom niži škrip snijega, taj će i u kajkavskim Krležinim stihovima moći da osjeti nekadašnji ugođaj. Krleža je taj put opisao ovako:

Stric vujc, stric vujc...
Idu babe sa zornice.
Veter ščiple nos i lice.
Muž bu dobil zanoftice,
zakaj nema rukavice?

unesavši u svoj opis savršenu kajkavsku onomatopeju *stric-vujc* za škripanje, što se čuje po suhom smrzlom snijegu.

Mislim, da će se g. M. zadovoljiti zasad i ovim mojim odgovorom. Naš će časopis imati dosta prilike da raspravi i druga neka pitanja, što se tiču naših kajkavaca i njihova jezika. *S. I.*

2. *G. I. R.* iz Zagreba piše:

»Nekad smo već u osnovnoj školi učili, da u našem jeziku mora ime doći uvijek ispred prezimena, a ne okrenuto, kako je u madžarskom, dakle, da se kaže na pr. *Franjo Marković,* a ne *M. Fr.* Od nekoliko se godina uvodi drugi red u naša imena i prezimena, pa čitamo ne samo ukaze, u kojima se na pr. *Petrović Nikola* postavlja za direktora gimnazije u N., nego i presude, u kojima se *Vrabec Ivan* osuđuje na tri godine teške tamnice, a *Ivanović Petar* potpuno oslobođava, a u »Izvještajima« naših gimnazija čitamo, kako je na pr. *Marković dr. Đuro* vodio učeničku ekskurziju u Remete. No i izvan tih službenih i poluslužbenih objava nalazimo takav red; sad već i naše ulice nose natpise kao: Advokat *Dr. Korsky Vladimir* (u Ul. Kraljice Marije) ili: Advokat *Dr. Ramljak Ante* (u Frankop. ul.).

Mislim, da biste i o tom mogli štogod napisati.«

Koliko je izdana kakva naredba, da se i u našem jeziku piše prezime ispred imena, to je takva odredba opravdana samo za one slučajeve, gdje treba više lica poređati alfabetskim ili azbučnim redom, na pr. u kakvom popisu, ali tko u drugim prilikama tako radi, čini najveće nasilje našemu jeziku, jer mi nijesmo nikad nigdje drukčije govorili do *Pavao Petrović,* pa pri tom treba da i dalje ostanemo. Onaj, koji je uveo spomenuti novi red, morao je

odrediti, da se taj red provede svagdje u školskim knjigama i službenim aktima, pa neka učenici uče odsad na pr. o *Njegošu Petroviću Petru* ili o *Babiću-Đalskome Šandoru!* Upravo se valja čuditi, što su već i neki časopisi (na pr. »Mjesečnik« Hrv. pravn. društva) primili ovaj naopaki red. *S. I.*

3. *G. T. S.* iz Križevaca piše:

»U brošuri »Današnja sovjetska Rusija« od dra. Halma na str. 13. čitam: Dođe li tko u Moskvu na jedna od *dviju* još otvorenih *vrata Kremlja*...« mjesto »*od dvojih*«, a na str. 14. iste brošure: »zajednički život *dvaju čovjeka*, muža i žene«. Čudno zvuči, ali kako mora biti? Možda najbolje »*dvojice ljudi*«?«

U našim se gramatikama ne kazuje doduše, kako glase ostali padeži od *dva, tri, četiri čovjeka,* no da genitiv nije *dvaju, triju, četiriju čovjeka,* to svatko zna, pa je doista neobičan gornji primjer »život *dvaju čovjeka*«. Da se govori o d v a m u š k a r c a, onda bi se moglo reći »život *dvojice ljudi*« ili samo »život *dvojice*«, jer se imenice *dvojica, trojica, četvorica*... upotrebljavaju u običnom štokavskom govoru s a m o z a m u š k u č e l j a d. No ovdje je m u š k o (muž) i ž e n s k o (žena), i zato se može reći samo *dvoje* onako, kako će muž za se i za ženu reći *nas dvoje.* Prema mojem slavonskom govoru, u kojem se pored *dvoje konja* (konj i kobila), *petero konja* (mogu biti konji, kobile i ždrebad), *troje čeljadi* i dr. govori i vrlo često *dvoje svijeta* za m u ž a i ž e n u (na pr.: lako kući, u kojoj ima samo d v o j e s v i j e t a), ja bih preporučio, da se i u našem književnom jeziku u primjerima, kakav je gornji, kaže *dvoje ljudi,* koje se može, gdje treba, kad ne stoji s prijedlogom, mijenjati: *dvoga ljudi* i *dvoma ljudi,* pa bi se prema tome i u navedenom primjeru mjesto »*život dvaju čovjeka*« moglo reći *život dvoga ljudi* ili *život dvoje ljudi* (ostavljajući broj *dvoje* bez promjene), koliko se koji put ne bi moglo reći i *život u dvoje.*

S. I.

OGLEDI NAŠEGA JEZIKA*

K a k o j e š t a m p a n o:	K a k o b i b o l j e b i l o:
1. *Mikrofoni kancelara Hitlera.*	*Mikrofoni kancelara Hitlera.*
Kao što je poznato[1]) *njemački kancelar Hitler je pred godinu dana obolio od opasne bolesti na grlu*[2]). *Na savjet liječnika*[3]) *on se više nesmije naprezati i držati*[4]) *duge govore svojim obično povišenim glasom*[5]). *Zbog toga su konstruirani posebni mikrofoni, koji omogućuju*[6]) *da on kod svojih govora govori običnim glasom*[7]) *bez naprezanja a da se ipak njegov govor*[8]) *čuje kao da govori povišenim glasom.*	*Njemački je kancelar Hitler pred godinu dana, kao što je poznato, obolio od opasne bolesti u grlu. Po liječničkoj odredbi on se više ne smije naprezati i govoriti kao obično povišenim glasom duge govore. Zato su konstruirani posebni mikrofoni, uz koje on može svoje govore govoriti bez naprezanja i običnim glasom, da se jednako čuju, kao da ih govori povišenim glasom.*

[1]) Rečenica: *Kao što je poznato* pristaje ovdje bolje kao uklopljena iza početka druge rečenice.

[2]) Mjesto *bolest na grlu* treba reći *bolest u grlu, bolest grla,* a mogla bi se uzeti i riječ *grlobolja,* koliko se ne uzima za koju određenu bolest.

[3]) Ovdje ne pristaje nikako: *na savjet liječnika on se više ne smije naprezati,* jer bi se uz *na savjet* očekivalo da će se kazati štogod pozitivno, kao što se na pr. veli: on je *na njegov savjet* ili *po njegovu savjetu* učinio to i to. Jasno je, da ovdje mjesto genitiva *liječnika* treba da bude pridjev *liječnički.*

[4]) Ako i dopuštamo, da *se sjednice drže,* opet će biti bolje da *se govori govore* ili *izreku.*

[5]) Ne pristaje *svojim obično povišenim glasom* za ono, što se htjelo reći, tj. da je Hitler *obično govorio povišenim glasom.*

[6]) Obično se veli, da *tko što* omogućuje, pa zato nije najbolje reći da *mikrofoni omogućuju.*

[7]) Nezgodno je *kod svojih govora govoriti običnim glasom,* mjesto: *svoje govore govoriti*...

[8]) Ovdje sg. *govor,* a malo prije pl. *govori;* bolje je broj uskladiti.

* Primjeri su iz novina: 1. iz jednoga broja od 12. IX. 1937., 2.—5. iz jednoga broja od 21. IX. 1937.

2. *Postoji uvjerenje među pomorskim stručnjacima*[1], *da je gusarstvo u Mediteranu dokončano*[2]. *Ako bi pak uslijed*[3] *bilo kojeg*[4] *nepredviđenog slučaja ono opet oživjelo*[5], *postupat će se drastično, te se ne će oklijevati poslati*[6] *daljnja*[7] *pojačanja u Mediteran, ako bude potrebno*[8].

Pomorski su stručnjaci uvjereni, da je gusarstvu u Mediteranu učinjen kraj.
Ako bi pak ono s kojega god nepredviđenog slučaja opet oživjelo, postupat će se drastički, te se neće, ako bude potrebno, oklijevati da se pošalju dalja pojačanja u Mediteran.

[1]) Nikako se ne može, kao što je ovdje, reći *postoji uvjerenje među stručnjacima*, ako bi se i moglo nekako dopustiti da se kaže: *postoji* (mjesto *ima*) *tajna konvencija među Njemačkom i Japanom.*

[2]) Glagol *dokončati*, koliko se govori danas (govore ga naši čakavci), ima obično drugo značenje, tj. »*odlučiti*«, a ne »*učiniti čemu kraj*«, kakvo mu se ovdje daje.

[3]) Odavno se goni ta riječ; mjesto *uslijed* treba reći *zbog, s, iz.*

[4]) Ovdje je mjesto *bilo koji* zgodnije *koji god.*

[5]) Nije pogrešno: *ako bi... ono opet oživjelo*, ali bi bilo običnije: *ako... ono opet oživi.*

[6]) Drugi se infinitiv može ovdje zamijeniti rečenicom sa *da.*

[7]) Mnogi mjesto komparativnoga *dalji* pišu pogrešno *daljnji* prema *bližnji*, no *daljnji* treba da znači što i *daljni*, tj. dalek. Ovdje bi se mjesto *dalji* mogao uzeti i pridjev *nov.*

[8]) Da se rečenica tješnje poveže, može se rečenica *ako bude potrebno* (ili: *ako zatreba*) naprijed uklopiti.

3. *Premda španjolski pobunjenici imaju znatnu nadmoć*[1]) *nad vladinim četama i u oružanju*[2]) *i u organizaciji, to*[3]) *je duh vladinih četa barem jednak, ako ne nadmoćan*[4]), *onom*[5]) *pobunjeničkih četa.*

Premda su španjolski pobunjenici znatno jači od vladinih četa i u bojnoj opremi i u organizaciji (ili: *Premda su španjolski pobunjenici znatno bolje i naoružani i organizirani nego vladine čete*), *opet je duh vladinih četa, ako nije jači, ono barem jednak duhu pobunjeničkih četa.*

[1]) Ako bismo kojiput i podnijeli riječ *nadmoć* kao na pr. u natpisu novinskoga članka »*Japanska nadmoć u avijaciji*«, ne treba nam u vezi s glagolom *imati*, jer se mjesto *imati nadmoć nad kim* može naški reći *biti jači od koga.*

[2]) Ovdje ne pristaje ta glagolska imenica.

[3]) Prema *premda* ne stoji korelativno *to*, nego *opet, ipak, ali.*

[4]) Ispor. bilješku 2, 1).

[5]) Radi jasnoće bolje je ovdje mjesto zamjenice ponoviti imenicu *duh.*

4. *Još uvijek ima veći broj*[1]) *dezertera iz redova pobunjenika*[2]) *nego iz redova vladinih četa.*

Još uvijek ima više dezertera iz pobunjeničkih redova nego iz redova vladinih četa.

[1]) Nepotrebno *veći broj* mjesto *više.*

[2]) Reklo bi se na pr. velik je *broj pobunjenika* (gen. part.), ali ovdje je genitiv posesivni bez atributa, pa zato treba da ga zamijeni pridjev *pobunjenički.*

5. *Može se predpostaviti*[1]), *da je Mussolini sa podporom Hitlera*[2]) *bio odlučan*[3]), *da dokonča*[4]) *u Španjolskoj rat prije početka skore zime.*

Može se uzeti, da je Mussolini odlučio da s Hitlerovom potporom dokrajči (svrši) rat u Španjolskoj prije početka skore zime.

[1]) Ovdje se *pretpostaviti* može bez nevolje zamijeniti glagolom *uzeti.*

[2]) Genitiv pogrešno mjesto pridjeva.

[3]) U toj je rečenici, koja je i drukčije loše složena, kazano pogrešno *odlučan sam* mjesto *odlučio sam.*

[4]) Za značenje glagola *dokončati* ispor. naprijed bilj. 2, 2.

PRAVILA DRUŠTVA »HRVATSKI JEZIK«

I. Ime i sjedište

§ 1.

Društvo se zove »Hrvatski jezik«. Sjedište mu je u Zagrebu.

Društveni pečat je ovalnoga oblika s natpisom: Društvo »Hrvatski jezik« Zagreb.

II. Svrha

§ 2.

Društvu je svrha njegovanje hrvatskoga jezika, t. j. njegovo unapređivanje, čuvanje njegova duha i nastojanje oko pravilne njegove upotrebe na svim područjima govora i pisanja.

III. Sredstva

§ 3.

Društvo će, da postigne tu svrhu:

a) nastojati da budi što veće zanimanje za rođeni jezik i njegove ljepote,

b) poticati živom i pisanom riječju (izdavanjem časopisa, knjiga i t. d.) svakoga na jezičnu pravilnost,

c) držati sastanke, predavanja i druge različne priredbe za postizanje postavljene svrhe,

d) davati odgovore na jezična pitanja.

U vezi s time preporučivat će društvo svim izdavačima, da nastoje oko jezične pravilnosti svojih izdanja. Ujedno će se starati, da pravilan jezik bude na svima javnim i privatnim natpisima i da se čuje s javnih govornica (radiostanice, kina, kazališta i t. d.).

IV. Prihodi

§ 4.

Novčana sredstva društvo dobiva:

a) od upisnina i članarina,

b) od kamata glavnice,

c) od dobrovoljnih prinosa, potpora, zapisa i baština,

d) od dobitaka iz nakladničke djelatnosti i ostalih društvenih priredaba.

V. Članovi

§ 5.

Članom društva može postati svatko, tko želi da unapređuje društvene svrhe suradnjom ili potporom, ako ga primi upravni odbor. Neprimljenom dužan je upravni odbor izdati pismeno i obrazloženo rješenje s pravom žalbe na glavnu godišnju skupštinu.

Upisnina iznosi 10 dinara.

§ 6.

Članovi su:

a) redoviti, koji plaćaju 5 D na mjesec,

b) podupiratelji, koji plaćaju 20 D na mjesec,

c) zakladnici, koji plate 1.000 D jedamput zauvijek,

d) utemeljitelji, koji plate 5.000 D jedamput zauvijek,

d) počasni, koje takvima proglasi glavna skupština zbog zasluga stečenih za društvo ili za rad na području jezične nauke uopće.

§ 7.

Visinu upisnine i članarine za svaku dalju godinu određuje glavna godišnja skupština.

§ 8.

Zakladnička i utemeljiteljna članarina i dobrovoljni prinosi (potpore) iznad 100 D ne smiju se potrošiti, nego se moraju priklopiti glavnici.

§ 9.

Sve vrste članstva imaju jednaka prava.

§ 10.

Članstvo prestaje ili smrću ili svojevoljnim istupom ili isključenjem u sjednici upravnoga odbora. Isključenom dužan je upravni odbor izdati pismeno i obrazloženo rješenje s pravom žalbe na glavnu skupštinu.

VI. Glavna skupština

§ 11.

Redovita godišnja glavna skupština drži se svake godine jedamput. Saziva je predsjednik javno u novinama 8 dana prije, i to s naznakom dnevnoga reda.

§ 12.

Redovita godišnja glavna skupština

a) raspravlja o što uspješnijem postignuću društvene svrhe,

b) saslušava izvještaj tajnika upravnog odbora o poslovanju u minuloj godini,

c) saslušava izvještaj blagajnika o novčanom prometu u minuloj godini i o stanju glavnice,

d) saslušava izvještaj nadzornog odbora, na kojega temelju daje odrešnicu blagajniku i upravnom odboru,

e) odlučuje o prijedlozima, žalbama i prizivima, koji se svi imaju upravnom odboru tri dana prije skupštine pismeno najaviti,

f) određuje visinu upisnine i članarine,

g) bira predsjednika i upravni odbor,

h) bira u nadzorni odbor tri člana i dva zamjenika,

i) zaključuje o promjeni pravila, za koju je potrebno da glasuje 2/3 nazočnih članova društva,

j) odlučuje o razlazu društva, za što je potrebno da glasuje 4/5 nazočnih članova.

§ 13.

Izvanredna glavna skupština sastaje se, kad je sazove predsjednik. Predsjednik je mora sazvati u roku od 15 dana, ako to zatraži 1/4 redovitih članova ili 2/3 upravnoga odbora. Smije se odlučivati samo o onim stvarima, koje su stavljene na dnevni red i unaprijed objavljene zajedno sa sazivom u novinama 8 dana prije.

§ 14.

Na glavnoj skupštini potrebno je da bude nazočna barem 1/2 svih onih redovitih članova, kojima je boravište u Zagrebu. Ako u određen sat ne bude dovoljno članova, održat će se skupština jedan sat kasnije bez obzira na broj nazočnih članova.

Aktivno i pasivno pravo glasa na glavnoj skupštini imadu samo članovi društva, koji su primljeni u društvo prema propisima § 5. ovih pravila. Glasovanje mora biti tajno, ako to zahtijeva 1/3 prisutnih članova.

Za valjanost zaključaka potrebna je natpolovična većina. Ako se glasovi raspolove, treba nanovo glasovati. Budu li opet glasovi raspolovljeni, prijedlog se ima smatrati odbijenim.

VII. Uprava

§ 15.

Društvom upravlja upravni odbor, koji čini predsjednik, potpredsjednik, dva tajnika, blagajnik i 4 odbornika. Bira ga glavna skupština na tri godine, i to posebno predsjednika, a zajedno sve ostale odbornike, koji potom u odborskoj sjednici biraju između sebe potpredsjednika, tajnike i blagajnika.

Isprazni li se koje odborničko mjesto (izuzevši predsjedničko) prije izminuća trogodišta, može ga odbor kooptiranjem popuniti do glavne skupštine. Predsjednika uvijek bira samo glavna skupština.

§ 16.

Predsjednik saziva sjednice upravnoga odbora i glavne skupštine i predsjeda im. On zastupa društvo prema vlastima, prema javnosti i prema trećim osobama. Kad je spriječen, zamjenjuje ga potpredsjednik, a kad su oba spriječeni, onaj odbornik, koji je najduže u odboru ili — uz jednaku starost odborničku — koji je godinama stariji.

§ 17.

Tajnik čuva društveni pečat, spise i knjižnicu, sastavlja zapisnike odborničkih sjednica i glavnih skupština i uopće vrši sve društvene poslove, osim novčanih. Kod obilja poslova podjeljuje upravni odbor poslove između oba tajnika ili im određuje posebne pomoćnike.

§ 18.

Blagajnik bilježi primitke i izdatke, čuva društvenu imovinu i pohranjuje gotov novac na sigurno mjesto ili ga sigurno ulaže.

Za svaki izdatak do 10.000 D potreban je, osim općeg ovlaštenja upravnog odbora još i supotpis predsjednika društva, dok je za izdatke iznad 10.000 D potreban još svaki put i poseban zaključak odbora.

O korisnom ulaganju novca odlučuje odbor, a uloženi novac može se podići samo na potpis predsjednika ili njegova zamjenika i blagajnika.

§ 19.

Za držanje sjednice upravnoga odbora potrebna je nazočnost barem petorice članova toga odbora. U odborskim sjednicama odlučuje većina glasova; ako se glasovi raspolove, pretežan je glas predsjedateljev.

§ 20.

Za rješavanje svih jezičnih pitanja postavlja upravni odbor još i poseban stručni odbor od najmanje 10 društvenih članova.

§ 21.

Stručni odbor bira između sebe predsjednika, potpredsjednika i tajnika.

§ 22.

Član stručnog odbora može biti ujedno i članom upravnoga odbora.

§ 23.

Urednike društvenih izdanja bira upravni odbor na prijedlog stručnog odbora.

VIII. Razlaz

§ 24.

Društvo prestaje:

a) ako ga raspusti državna vlast,

b) ako se samo raziđe zaključkom glavne skupštine s pristankom 2/3 članova.

§ 25.

Ako društvo prestane s bilo kojega razloga, imovina prelazi u ruke Matice Hrvatske u Zagrebu, koja će je čuvati, dok se ne osnuje novo društvo s istom svrhom, a onda će je njemu izručiti. Ne osnuje li se takvo društvo kroz 10 godina, prelazi imovina društva u potpuno vlasništvo Matice Hrvatske, koja će prihode od kamata upotrebljavati za njegovanje hrvatskoga jezika.

KRALJEVSKA BANSKA UPRAVA
SAVSKE BANOVINE
Upravno odjeljenje
Pov. — II. broj: 1148-37
17 februara 1937
Zagreb

O v a s e p r a v i l a o d o b r a v a j u.

Po naređenju bana
Načelnik upravnog odjeljenja

M. P. B e n z o n v. r.

»H r v a t s k i j e z i k« izlazi u deset brojeva na godinu. — Vlasnik i izdavač: Društvo »Hrvatski jezik« u Zagrebu. — Za vlasnika i uredništvo odgovara Pavao Tijan, Zagreb, Voćarska c. br. 32. — Tisak »Tipografije« d. d., Zagreb, Barthouov trg br. 2. — Za tiskaru odgovara Ivan Ivanković, Zagreb, Selska c. br. 47.

HRVATSKI JEZIK

GODINA I 1938 BROJ 2-3

HRVATSKI KNJIŽEVNI JEZIK

U »Hrvatskom dnevniku«, u broju od 11. veljače o. g., u članku uz obljetnicu smrti Antuna Radića, prekorio je neki bezimenjak ne samo mene, nego i naše Društvo, što smo tobože pristali uz Maretićevo »naučanje: d a j e V u k j e d i n i, a n e s a m o n a j b o l j i i z v o r h r v a t s k o g a k n j i ž e v n o g a j e z i k a...«, i požalio, što se nijesmo u jeziku orijentirali prema n a u k u Antuna R a d i ć a, koji je izdan u XV knjizi njegovih »Sabranih djela« u člancima pod natpisom »O h r v a t s k o m k n j i ž e v n o m j e z i k u«, gdje Antun Radić nepovoljno ocjenjuje Maretićevu »Gramatiku i stilistiku hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika.« Naše tobožnje pristajanje uz spomenuto »naučanje« izveo je bezimeni pisac iz nekih mojih riječi, što sam ih izrekao na ukopu prof. Maretića 18. siječnja o. g. govoreći o Maretićevu odnosu spram Vuka.[1])

Ja sam još u gimnaziji već u »V i e n c u« g. 1899. pročitao Radićevu ocjenu Maretićeve »Gramatike« i u istome »Viencu« g. 1901. njegovu ocjenu »Maretićeve stilistike«, koju su izdavači, zaboravivši je valjada, propustili preštampati u spomenutoj knjizi, a jednako sam već godine 1901. pročitao i Radićevu objavu i pohvalu Ivekovićeva »Rječnika«, a dakako i poslije potonji Radićev članak »Hrvatski književni jezik« u »Glasu Matice Hrvatske«, god. II (1907), pa prema tome iz spomenute XV knjige »Sabranih djela«, koja je izašla godine 1937. sa 5 preštampanih Radićevih članaka o hrvatskom jeziku, nijesam mogao saznati ništa novo, što bi moglo promijeniti moje mišljenje o Maretićevoj »Gramatici«, koja mi je više od svega bila na umu, kad sam spominjao Maretićev rad oko proučavanja hrvatskoga jezika. Zato mislim, da će biti od koristi, da se neke stvari i ovdje rasprave.

[1]) Što sam upravo rekao, može se vidjeti iz 3. br. »Savremenika« o. g., gdje je na str. 272—274 štampan cio moj nadgrobni govor.

Prije svega treba da osobito istaknem, da pokojni Maretić nije nigdje nikad napisao, da je »Vuk jedini izvor hrvatskoga književnoga jezika«, nego je pokojni Antun Radić osuđujući Maretića, što je u svojoj »Gramatici hrvatskoga književnoga jezika« »ignorovao« sve starije hrvatske književnike, samo optužio Maretića s takve »nauke« napisavši: »To, što se u gramatici g. dra. M-a ne cituju stari i novi hrvatski pisci i književnici, nije napokon glavno, nego je sama nauka: da je Vuk jedini i najbolji izvor hrvatskoga književnoga jezika, — sama je ta nauka kriva i štetna« (v. Sabr. dj. XV, 50). Pa ako prof. Maretić nije takvo što učio, nijesmo ni mi mogli pristati uz spomenuto »naučanje«. Istina je, da je Maretićeva »Gramatika« iz god. 1899. uglavnom »gramatika samo jezika Vukova, Daničićeva i narodnih umotvorina izdanih od Vuka zajedno s njegovim Rječnikom«, pa su Maretiću i drugi (među njima i prof. Jagić) prigovorili, što je svoje izvore tako ograničio. No kompetentan sudac prof. Rešetar ocjenjujući 2. izdanje Maretićeve »Gramatike« iz godine 1931., koja je umnožena doduše, ali gotovo bez ikakve koristi, sa šest novih izvora, pored svega toga veli za »književni« jezik, kako je kodificiran u Maretića, da je »ne samo pravi i solidni temelj na kojemu se dalje razvija općeni književni jezik, nego je još uvijek i uzor koji, više ili manje, lebdi pred očima svakomu književniku i uopće svakomu obrazovanom čovjeku koji nastoji da dobro piše svojim jezikom« (v. »Slavia« XI, 1932, str. 582).

Većina Hrvata govori danas štokavski kao i Srbi. Prema tome je sasvim prirodno, što je Srbin Vuk, koji je štokavski dijalekat proučio bolje od ikoga do njega, bio — a može i danas još biti — i Hrvatima svjedok i učitelj za taj dijalekat, pa je zato Vuka i Vraz mogao nazvati »najprvi vještak u narodnom našem jeziku« (v. Kolo IV. 1847, str. 85). No naopako bi, dakako, bilo misliti, da današnjega hrvatskoga štokavskoga književnog jezika ne bi bilo bez Vuka, ili reći, da su Hrvati, kako smo i prošle godine uz Vukovu proslavu mogli gdjegod čitati, uzeli srpski književni jezik.[1])

[1]) U vezi s ovakvim glasovima vrijedno je čuti, kako se već godine 1760. Antun Kanižlić, koji je pisao dobrim narodnim slavonskim štokavskim govorom, bunio, što neki jezik »slavonski« zovu »racki«, jer, veli Kanižlić, »Raci, latinskim jezikom Rascii, Rasciani, zovu se Srblji... Ne donesoše oni u svojih oprtačah slavonski slavni jezik, nego ga ovde najdoše, budući da su i pod vladanjem čalme ne samo krstjani u Slavoniji slavonski govorili nego i ista turska čeljad, od koje ostade oni nesrićni običaj psovati i pogrđavati nepošteno otca, majku, viru, dušu, grob, dasku; jezik naš, da tako rečem, turčeći«. V. Primogući... uzroci... za ljubiti Isukrsta... str. XI-XII.

Današnji je hrvatski štokavski književni jezik samo organski nastavak onoga našega književnog jezika, što smo ga mi imali i prije Vuka, pa je to Vuk, koji je doista otac današnjega srpskoga narodnog književnog jezika, i priznao, kad je godine 1847. odgovarajući Svetiću na njegovo tvrđenje u »Trećem utuku« (na str. 64): »da su Srbi istočne crkve« u pisanju knjiga svojijem jezikom »mnogo preuranili« od braće svoje zakona Rimskoga — napisao i ovo:

»Ko stvar ovu upravo razumije, onaj se ovijem riječima i mislima G. Svetića mora smijati i čuditi kao i ostalome mnogom koječemu, što on naopako dokazuje. Ali budući da u nas ima mnogo književnika, kojima je ova stvar slabo poznata, a stvar je sama po sebi u današnje vrijeme vrlo važna; za to ću ja o njoj da rečem nekoliko riječi.

Mi svi znamo da se u nas počelo pisati narodnijem jezikom od vremena Dositija Obradovića, koji je 1783 godine počeo Srpski pisati i govoriti da treba tako pisati. Ali da rečemo da su to počeli i prije Dositija Orfelin i Janković, koji su Srpski samo počinjali pisati ne kazujući za što to čine; opet svakojako mi nijesmo u tome uranili prije druge polovine osamnaestoga vijeka; a braća naša zakona Rimskoga, osobito Dubrovčani i Dalmatinci, pisali su u šesnaestome vijeku u najveći jek!! I naš Dositije mjesto ostaloga dokazivanja da valja za Srbe Srpski pisati, ili barem uz ono, mogao je slobodno kazati da se ugledamo na braću svoju zakona Rimskoga. Istina da ni oni svi nijesu pisali dobro i lijepo, kao ni u nas sad što se ne piše; ali su mnogi pisali tako čisto i dobro, da im jezik i mi danas možemo uzeti za ugled, i da je u ostalijem Slavenskijem narodima teško naći spisatelja onoga vremena koji bi se s njima mogli isporediti. Svima je našijem književnicima poznat Reljkovićev Satir i Došenova Aždaha sedmoglavna, koje su knjižice i našijem slovima preštampane.«[1])

[1]) V. Skupljeni gramatički i polemički spisi Vuka Stef. Karadžića III, 1896, str. 259/60.

No Hrvati ako su u samom jeziku, koliko se tiče njegove pravilnosti, i mogli priznavati Vuka i za svoga učitelja, nijesu ipak nikad mogli primiti neprihvatljivo njegovo učenje, da su s v i š t o k a v c i S r b i. To je učenje, kako je poznato, već Šulek u raspravi »Srbi i Hrvati« u zagrebačkom »Nevenu« za god. 1856. u ime nekadašnjih naših »Iliraca« odbio.

Koliko je god Vuk bio veliki Srbin, pa je kao takav zaslužio i prošlogodišnju proslavu među Srbima, opet valja istaći, da je »radi zajedničke koristi i sloge« bio gotov i odreći se spomenutoga svojega i u potonjoj nauci odbačenog učenja. Zato je on odgovarajući g. 1861. Šuleku, u članku pod istim natpisom »Srbi i Hrvati«, završio riječima, za koje mislim da će biti dobro da ih ovdje za naše čitaoce prenesem:

»U ostalome pak, koje su Srbi koje li Hrvati, ja drukčije ne znam kazati nego ovako:

Hrvati po pravdi mogu se zvati: 1) Svi Čakavci; 2) Kekavci u kraljevini Hrvatskoj koji su se na to ime već navikli.

Srbi po pravdi mogu se zvati svi Štokavci makar koje vjere bili i makar gdje stanovali; i oni se, osim manjijeh razlika, od Hrvata razlikuju tijem: 1) što ne govore ni *ča* ni *kaj* nego *što* ili *šta*, a 2) što na kraju slogova *l* pretvaraju u *o*, n. pr. mjesto ***kotal, kazal, žetelci***, govore ***kotao, kazao, žeteoci*** i t. d.

Ako Hrvatski rodoljupci ne pristaju na ovu na razumu osnovanu diobu, onda se za sad u ovome ništa drugo ne može učiniti nego da se podijelimo po zakonu ili vjeri: ko je god zakona Grčkoga ili istočnoga onaj se makar gdje stanovao neće odreći Srpskoga imena, a o d o n i j e h k o j i s u z a k o n a R i m s k o g a n e k a k a ž e d a j e H r v a t k o j i g o d h o ć e. Istina da bi se inostranci mogli nasmijati ovakome našemu dijeljenju naroda u današnje vrijeme, ali šta ćemo kad smo nesrećni ljudi te se drukčije ne može. Ako li ko nađe što bolje i pravilnije i za obje strane povoljnije, meni će biti još milije.

Ja se nadam da se Srbi za ove moje misli i riječi ne će srditi na mene, a svaki Hrvatski pametan rodoljubac da će njima sa svijem biti zadovoljan; ako se u ovome nadanju ne prevarim, primiću za najveću sreću i čast, što sam se, samo radi

zajedničke koristi i sloge, kojekako nakanio na pisanje ovoga članka.«[1])

Mi, koji danas živimo, znamo, da se nekadašnja raspra »Srbi i Hrvati« doista već dugo vremena i smirila s posljetkom, da se, osim u izuzecima, štokavci »rimskoga zakona« priznaju za Hrvate, a štokavci »grčkoga zakona« za Srbe.

Sad treba da se vratimo Antunu Radiću.

Antun Radić u svojoj ocjeni Martićeve »Gramatike« nije ni u »Obzoru« ni u »Viencu« godine 1899. iznio nikakvih većih materijalnih nedostataka ili pogrešaka, nego je, kako se vidi iz navedenoga citata, osudio više od svega tobožnju Maretićevu nauku: da je Vuk jedini i najbolji izvor hrvatskoga književnoga jezika. No istine radi valja da kažemo, da se pokojni Antun objavljujući poslije dvije godine u »Obzoru« I svezak Broz-Ivekovićeva »Rječnika hrvatskoga jezika« nije držao istoga kriterija, jer svaki stručnjak, koji Maretićeve »Gramatike« ne priznaje potpuno h r v a t s k o m, mora i za taj Rječnik reći da je hrvatski gotovo s a m o u natpisu, jer je izrađen bez i j e d n o g a čisto hrvatskoga izvora. Pa ipak je Antun Radić za taj Rječnik napisao ne samo ovo:

»Ja sebi ne prisvajam nikakvog prava, da obrazovanim Hrvatima preporučim ovaj Rječnik, ali to mogu ipak kazati, da ga ja ne mogu pustiti iz ruku, kad ga jednom primim, pa mislim, da je tako i drugima, koji ga imadu. A koji ga nemaju, neka gledaju, da ga budu imali, pa ako im je i koliko mio naš jezik, ako su ikad tražili rieč koju i razmišljali o njezinu značenju, — bit će im, kao i meni: stotina će im se misli radjati prispodabljajući značenje jedno s drugim i čitajući primjere...[2]) Jedno bih samo htio prikričati: Ljudi, koji možete, kupite i čitajte ovaj Rječnik. Vidjet ćete: uzljubit ćete ovaj jezik više, nego što je Hugo ljubio svoj. A imat ćete i zašto, jer takovoga više na svietu nema — barem za nas Hrvate«[3]) —, nego i ovo:

»Hrvatska je književnost na štokavskom govoru stara 400 godina, ali rječnika k n j i ž e v n o g a svoga jezika do sada n i e s m o i m a l i. D a n a s m o ž e m o r e ć i, d a g a i m a m o.«[4])

[1]) V. Skupljeni spisi III, 467/8. — [2]) V. Sabrana djela XV, str. 63. — [3]) V. Sabrana djela XV, 65. — [4]) V. Sabrana djela XV, 63.

Jagić je drukčije sudio: on je i Ivekoviću prigovorio, što je gradeći svoj »Rječnik h r v a t s k o g a jezika« mimoišao s v e hrvatske književnike. Zato komu Broz-Ivekovićev »Rječnik« može biti rječnik h r v a t s k o g a k n j i ž e v n o g j e z i k a, taj ne čini pravo odbacujući Maretićevu »Gramatiku« kao nehrvatsku.

No čini se, da je i sam Antun Radić poslije nekoliko godina vidio, da prema Maretiću nije bio s a s v i m pravedan. Osam godina poslije ocjene Maretićeve »Gramatike« napisao je Radić u »Glasu Matice Hrvatske« dva člančića pod zajedničkim imenom »Hrvatski književni jezik«.

U prvom kazuje, kako se od nekoga vremena, otkad je »Vukova škola« sa fonetičkim pravopisom pobijedila, »za književni naš jezik ne opaža ni najmanja briga«, a u drugom se osvrće na jednu napomenu o jeziku mlađega hrvatskoga književnog naraštaja, što ju je naš Jagić godine 1902. napisao u »Sborniku drugoga odjela Imperatorske ruske akademije«, u svesku 70. na str. 342., uz ocjenu njegova prijevoda Puškinove »Kapetanove kćeri« u Matičinim »Puškinovim izabranim djelima« g. 1899.

Čitaoci Radićeva člančića, koji nemaju prilike pročitati i Jagićevu ocjenu, ne mogu pravo svega razabrati. Za Radićev prijevod veli Jagić da je vjeran, koliko može biti, ali da stilski svagdje ne zadovoljava, osobito u izboru riječi, među kojima ima i podosta p r o v i n c i j a l i z a m a, kao u primjeru: »Popij de razsola s krastavaca s medom, a od svega je bolje iza suvišne kapljice po čašice *napojišta*« (na str. 250/1), gdje je riječju *napojište* prevedena ruska *nastojka* 'rakija travarica'. Svoju ocjenu završuje Jagić napomenom o jeziku t. zv. »zagrebačke škole«, u kojoj se u novije vrijeme, osobito u nekih mlađih pisaca opaža »separatistička« težnja za posebnim »hrvatskim« književnim jezikom. Tu je napomenu Radić u spomenutom člančiću potpuno prenio, pa je osvrćući se na nju pored drugoga rekao i ovo: »Ja držim, da se takva težnja u m l a d j e m pokoljenju ne opaža... Povod tvrdnji g. V. Jagića, da mladji hrvatski pisci nastoje o posebnom »hrvatskom« književnom jeziku, mogla je dati samo moja raspravica »Hrvatski književni jezik« (u Viencu« 1899.), na koju me je potakla »Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika« (u Zagrebu 1899.) — dodajući iza

toga u bilješci ovo: »O ovoj sam gramatici najprije pisao u »Obzoru« one godine, a kad me je urednik »Vienca« (g. Jovan Hranilović) umolio, da ovo iz »Obzora« dadem pretiskati u »Vienac«, nisam na to htio pristati, jer već za koji dan nisam bio zadovoljan načinom, kojim sam ono u »Obzoru« napisao, a još mi je i danas žao, što sam o takvoj stvari na brzu ruku onako pisao. Dnevne novine nisu za takve stvari. Razpravica u »Viencu« ima istu tendenciju, ali je način drugačiji.«[1])

Koliko se god iz tih riječi ne može jasno razabrati, što upravo Radić »žali«, opet ne može biti sumnje, da je njima i cijela njegova ocjena mnogo ublažena.

Da završim. Samo onaj, koji ne zna, da je svaki književni jezik »rezultat kompromisa i prilagođivanja«, mogao bi reći, da Vuk treba da nam bude j e d i n i izvor za hrvatski književni jezik. Tako što reći ne bi nitko s razlogom mogao ni onda, kad bi Vuk bio i mnogo puta veći književnik, nego što je doista. Svako vrijeme, pače svaki pisac ima svojih jezičnih potreba, koje se ne mogu samo na jednome izvoru i na jednome ugledu namirivati.[2]) No mi smo s Vukom i danas složni u tome, »da jezik naš valja čistiti (najprije od onijeh pogrješaka, koje su naši književnici u nj uveli) i p r a v i l a n j e g o v a i s t r a ž i v a t i i u t v r đ i v a t i« (v. Pisma... 1845, str. 34). A ta ćemo pravila moći samo toliko pouzdano utvrđivati i prema njima hrvatski književni jezik neprestano dalje izgrađivati, koliko izučavajući j e d n a k o i s t a r i j e p i s c e i ž i v i n a r o d n i g o v o r budemo i u samom jeziku umjeli nalaziti »autohtone« — naše elemente.

Stjepan Ivšić

[1]) V Sabrana djela XV, str. 58.

[2]) Da je Maretić doista učio, da Vuk treba da bude jedini izvor za hrvatski njiževni jezik, on ne bi napisao: »...č e s t o treba uzimati u književni jezik riječi i iz drugih štokavskih, a kašto i n e š t o k a v s k i h narječja, pak i iz s t a r i n e... kad potrebne riječi u književnom narječju nema« (v. Gram. i stil[1]., str. 8).

ODJECI URBANIZMA U DUBROVAČKOM GOVORU

Svaki narod, gotovo svako zanimanje, što više, svako čeljade, i svako doba daje osobita obilježja svome jeziku. Zato i jest jezik vjerno, a često i indiskretno zrcalo čovječjeg duha. On vještu oku otkriva značajne crte ljudske zajednice, pa ga mnogi proučavaju i s toga gledišta. Uzmimo jedan primjer.

Procvat kulturnog žarišta u Dubrovniku osjetio se dakako i u njegovu jeziku. Dubrovački renesansni urbanizam evropskog tipa, jamačno najstariji na slavenskom jugu, morao je izgraditi i jezik, kako bi mogao sve izraziti, pa i one najtanje misli, prijelive i treptaje, koje je donosio sa sobom složeni život nove kulture. Znamo, da je glavno obilježje toga neobičnog grada - države težnja za održanjem slobode. Zato je kao oko u glavi čuvao sav svoj posjed, svoje moralno i materijalno blago. Uporedo s političkom Dubrovnik je izgrađivao i svoju duhovnu samostalnost. Razvio je i prilagodio svojim zahtjevima mnoga narodna obilježja koja su mu pomagala u tom vrhovnom cilju. A to nije bilo lako: uskladiti stari patrijarhalni »slovinski« duh s novim zahtjevima Zapada, izgraditi dakle potpuno evropski grad i građane, a ne žrtvovati za to narodnog obilježja. Bilo je uistinu pogibeljno, da se, primanjem sve te tuđinštine, često i neposredno iz tuđih ruku, cio taj svijet ne utopi u blistavom moru zamamne civilizacije Zapada. To se valjda zbivalo više nesvijesno, jer je nagon za samoodržanjem bio dovoljno jak da povede Dubrovčane tim putem.

Tako je bilo i s jezikom, koji je jedno od glavnih narodnih obilježja. Ne samo da su ga čuvali, nego su ga dapače lijepo izgrađivali, dotjerivali i bogatili. Jednako pučani kao i vlastela, tko je bolje umio, iako su materinski jezik počeli učiti u školi tek u drugoj polovini prošlog vijeka! Kao što je način života i mišljenja trebalo prilagoditi novim nazorima, tako je i u jeziku trebalo stvarati zgodne mogućnosti izražavanja za uvijek nove pojmove, odnose i predmete. U Dubrovniku se stoga veoma rano razvio bogat gradski jezik, koji je sačuvao mnoge narodne crte, osobito u svom jezičnom blagu. Dubrovčani nijesu uvijek sa tuđinštinom primali i njezine inorodne nazive. Često su nalazili dobre narodne izraze za različne novotarije građanskog života, pa se i u tome očituje njihova težnja za što većom nezavisnošću od bogatog tuđina, koji je u svome jeziku mogao sve, baš sve označiti i točno izraziti do najmanjih sitnica.

To potvrđuje: osobiti interes za jezik kod mnogih dubrovačkih pisaca, nastojanja Akademije Ispraznih prvih godina XVIII vijeka oko izrade velikog rječnika, neki anonimni popisi dubrovačkih riječi i izraza sačuvani u rukopisima iz XVIII stoljeća, drugo izdanje Della Bellina *Dizionaria* (prvo u Mlecima 1728, a drugo 1785 u Dubrovniku), za koji je autor Talijan pocrpao najviše riječi baš kod Dubrovčana, tri odlična rječnika Dubrovčanina Joakima Stullija, koji su u šest debelih knjiga štampani u Dubrovniku između 1801 i 1810. Slična nastojanja i u drugim primorskim gradovima potvrđuju na pr. za Šibenik. Vrančićev *Dictionarium* (Mleci 1595) i za Zadar Tanzlinger-Zanottijev Rječnik (dovršen 1699),[1]) a da se i ne spominje pojedince zanos za narodni jezik mnogih starih pisaca hrvatskih i glagoljaša u ostalim krajevima na Jadranu.

U tom su se izgrađivanju svoga govora Dubrovčani dakako koristili i tekovinama susjednih krajeva; malo manje negoli su to učinili u pisanom pjesničkom jeziku. Iako vokabular naših primorskih gradova — upoređen s onima u zaleđu — ima mnogo zajedničkih crta, ipak postoje neke interesantne razlike između dubrovačkog jezičnog blaga i onoga u ostalom primorju. Dubrovčani su također posuđivali brojne tuđice, kako bi zadovoljili sve većim izražajnim zahtjevima svog građanskog života, ali su uza sve to zadržali, pa čak i stvorili mnoge narodne izraze kojih drugdje ne nahodimo (v. na pr. »Paljetkovanje« Luka Zore u *Radu* Jug. akad. 108, 110, 114, 115, 138, 170, passim). Dubrovnik je bio samostalna država i jako poslovno žarište, pa je već od XIII vijeka trebao i narodni jezik za svoje razgranjene diplomatske i poslovne veze; zato je od XIV vijeka imao i posebne državne pisare za dopisivanje na narodnom jeziku. Usto su njegovi građani, jednako pučani i vlastela, još od vremena humanizma govorili već hrvatski i na ulici i u kući, a pri koncu su XV vijeka počeli pak i književnici pjevati istim jezikom. U drugim se naprotiv primorskim gradovima zbog njihove

[1]) Š. Urlić, Građa 5, 1907, str. 51—52.

političke zavisnosti od Mletaka malo pomalo uvriježio mletački govor za tzv. bolje društvo. Zato urbanizam tih hrvatskih gradova nije nužno trebao toliko narodnih izraza ni termina. Zato u Dubrovniku ne nahodimo kao drugdje po našem primorju brojne latinsko-talijanske, većinom mletačke posuđenice; tu se na pr. kaže *djevojčica* mjesto *šinjorina, dundo*[2]) (tj. stric mjesto *barba, gnusan* mjesto *šporak, gospar* i *gospođa* mjesto *šjor* i *šjora, kucalo* (na vratima) mjesto *batidur, kuke* ž. pl. (tj. bljušt; trava što se jede i sliči divljim spargama) mjesto *braškandule, mlinac* (za kavu) mjesto *mažinin, navlaka* mjesto *intimela, navlaš* mjesto *apošta, parac* mjesto *patrun, pleće i plećice* mjesto *špaleta, posjed* mjesto *vižita, postiti* mjesto *ležinati, pržina mjesto salbun, rujbe* ž. pl. (*tj.* ozeblina na prstima) mjesto *buganci* m. pl., *rukavice* mjesto *gvante, smetlište* i *smetlištar* mjesto *škovace* i *škovacin, stočić* mjesto *katrida, tamnica* mjesto *pržun, torbica* mjesto *borša, trakovi* (na cipelama) mjesto *špigete, tucanj* (u mortaru; tj. tučak) mjesto *batoč, ulica* mjesto *kala* i *kontrada, zviždak* (tj. zviždaljka) mjesto *fiščot, žućenica* (tj. žućanica; vrsta trave što se jede; a za bolest se kaže *žutuga*) mjesto *radič, žulj* mjesto *kal* i sl. Stoga ćemo rijetko naći obratno, stranu riječ u Dubrovniku, a njezin hrvatski sinonim gdje drugdje u primorju (kao na pr. *indijota* ili *vintuša* za *tuku, klak* za *japno, kunica* za *zipka, osjenač* za *bujar*, i sl.).[3])

Korisni su plodovi toga razvoja dubrovačkog govora. To je prvi pokazao Vuk Karadžić, kada je pred stotinu godina bio u Dubrovniku i tu pokupio mnogo jezičnog blaga za drugo izdanje svoga Srpskog rječnika (Beč 1852); to se najbolje vidi po broju i kakvoći riječi, za koje on kaže da ih je čuo prvi put u Dubrovniku. Od 45.996 riječi u III izdanju Vukova Rječnika (M. Pavlović, Južnosl. Filolog, VIII, 1930, str. 212) pobrojio sam ih 953 koje on označuje kao dubrovačke zbog njihova osobitog oblika ili značenja. Između te 953 riječi neke se istina govore još i u kojem drugom kraju,[4]) neke su nepotrebne strane riječi,[5]) a nekih pedesetak nijesu uopće dubrovačke (v. M. Milas, *Rad*

[2]) P. Budmani Rj. misli da je ta riječ postala djetinjskim udvajanjem sloga *dun* dok je P. Skok (Rev. Etud. Slav. X. str. 198) izvodi od lat. *nonnus*.

[3]) Vidi o tome više u mom članku »Zašto dubrovački književnici nisu pisali kako su govorili« u Hrvatskom Kolu XVII, 1936, str. 62—77.

[4]) Sam Vuk u »Predgovoru« II izdanja Rječnika izričito kaže, da se

136, 1898, str. 223—248), pa ipak je očito, da je Vuk baš tu mogao da pocrpe više stotina dobrih narodnih izraza osobito u vezi sa građanskim životom. To nije bilo slučajno, jer je on u Dubrovniku našao potpuno razvijen i već tradicionalan građanski jezik, a pri tom manje otuđen negoli je govor ostalih naših gradova i u primorju i u zaleđu.

Pola vijeka nakon II izdanja Vukova Rječnika objavili su F. Iveković i I. Broz svoj Rječnik hrvatskoga jezika (Zagreb 1901) u koji su osim ostalih preuzeli sve riječi iz Vukova,[6]) pa su tako i oni dubrovački izrazi mogli lakše ući i u književni jezik hrvatski, premda se u ovo 37 godina, otkad je izašao njihov Rječnik, drugi naši krajevi nijesu dovoljno koristili dubrovačkim blagom. Ilirci su na pr. davali više važnosti dubrovačkom književnom negoli živom jeziku, valjda i zato, što ga nijesu bolje poznavali niti ga mogli lako upoznati. Ivan je Mažuranić odlično naučio Gundulićev jezik, ali nije mario da zna, kako govore suvremeni mu Dubrovčani. Zato se tim jezičnim blagom možemo koristiti i mi danas, osobito u pogledu brojnih urbanističkih zahtjeva, nemajući još dobro izgrađene terminologije za složeni građanski život.

Ima naime još mnogo dobrih narodnih izraza u Dubrovniku i po primorju, kojima bi se mogle zamijeniti loše tuđice i popuniti mnoge praznine u književnom i stručnom jeziku i u običnom građanskom govoru. Tako se postupalo i kod drugih naroda, pa su neki dobri provincijalizmi ušli u narodne i književne jezike. Da sve blago talijanskog književnog jezika nije samo toskanskog podrijetla, možemo se uvjeriti, ako na pr. pogledamo brojne nazive iz pomorskog i ribarskog života koji potječu iz različnih talijanskim dijalekata. Tako Hercegovina, u jezičnom pogledu naša Toskana, ne može nam dati nazive u vezi s morem, — za pomorstvo, brodogradnju, morsko ribanje, za morsku floru

riječi za koje je označio gdje ih je čuo, ne govore *samo* (Vuk pocrtao) u tim mjestima.

[5]) Na pr. *vilan, gust, đestro, kolašiti, komarda, komin, korot, kukumar, lotar, osjenač, ošćela, peruka, pikat, proto, skačatur, tančati, tovjelica, faca, špijerlica* i dr.

[6]) U njihovu je Rječniku 52.279 riječi (M. Pavlović, 1. c.) skupa sa ono 953 dubrovačkih; ne znam zašto ih Iveković nije ispravio po spomenutim Milasovim opaskama, koje su izašle također u Zagrebu tri godine prije Rječnika.

i faunu, — naprosto zato, što se u njoj nije moglo razviti pomorstvo i ribarstvo kao na našim razvučenim jadranskim obalama. Da je zaslužni hrvatski leksikograf Bogoslav Šulek, rodom Slovak, uz jezik starih pisaca hrvatskih poznavao i živi dubrovački govor, bio bi sebi u dosta prilika olakšao posao u kovanju nužnih neologizama.

Evo nekoliko primjera još uvijek živih naziva u dubrovačkom govoru, od kojih se neki govore također i drugdje po primorju.

Između naziva predmeta, koji su u vezi s *jelom i pićem*: *grȁh*, Rj.[7]) mjesto tuđica *pasulj, fažol, bažol;* — — *grȁh rogȁčić*, Rj., mjesto stranih naziva *pasulj, bažol zeleni, fažoleti,* množ., *boranija;* a *mahune* ili *mohune* označuju ljuske graha i tamna su postanja; — — *kȍstēlj*, Rj., tvrd orah, bolje nego *koštunjavac, koštunjak*, Rj., što može značiti i koštunjav čovjek; — — *krȉnčica*, Rj., mjesto tuđih *šolja, šalica, tasa, fildžan;* — — *kȕpica*, Rj., ma da je stranog podrijetla, ipak je bolja od tuđice *štamprl* i od hrvatske *čašica*, koja ima opću deminutivno značenje male čaše; — — *làpaci*, m. množ., gen. *làpatākā*, Rj., mjesto tuđica *tripe, fileki, škembe, škembići, burag;* — — *napràvjelo* sr. (točnije *napràvilo)*, v. niže *sklenica;* — — *naràslice* ž. množ. Rj., ukusno žljezdasto meso ispod grla, osobito u janjca (grudna žlijezda), mjesto naziva sumnjiva postanja *gȉze* ž. množ. gdjegdje u Dalmaciji; — — *òbuliti* i *òbuljiti*, Rj., mjesto dvije riječi: začiniti uljem; — — *ògrušāno jáje*, Rj., na umak obareno, mjesto tuđica *rovito, rofitano, usorbulano jaje;* — — *okorȕšati jáje*, Rj., dobar izraz za skinuti koru s jaja; — — *plât*, Rj., rastegnuto tijesto za rezance, pitu i sl.; iako je tamno postanje te riječi, bit će ipak bolja od stranih *jufka* ili *švoj;* u Dalmaciji se gdjegdje kaže za to i *list* (valjda prijevod s talijanskog), ali ta riječ ima i onako odviše drugih značenja; — — *plitica*, Rj., plitka zdjela za jelo, mjesto tuđice *terina;* — — *prȉganica*, Rj., ma da je tuđeg podrijetla, ipak je bolja od stranih *ajeršpajz* ili *kajgana; jajara* pak označuje negdje samo vrstu šljive; — — *priložak*, Rj., mjesto tuđica *privaga, žunta cubok;* — — *prȉporit* (Rj., s. v. *preporit)* za jelo što je premasno ili teško probaviti; — — *prìsmagnuti*, (točnije *presmagnuti)*, Rj.,

[7]) Rj. = Rječnik Jugosl. akademije, I—XI.

čeznuti za zalogajem, koji drugi jede pred nama; — — *ručinčić*, D. Bel., St., IB,[8]) mjesto tuđih naziva *servijeta, tavajol;* za otirač pri pranju u Dubrovniku se kaže *ubrus;* a dobra je za to riječ i *ručnik;* — — *sklènica*, mjesto tuđica *karafine, bočica za ulje i ocat*, katkad skupa sa sudićima za so i papar; v. više *napravjelo;* — — *slȁtkō*, sr. gen. *-oga*, mjesto *melšpajs*, a bolje od *tijesto* i *kolač* koje imadu zapravo ograničeno značenje; negdje *slatko* označuje osobitu poslasticu; drugo su *slatkiši;* — — *trlica*, IB, oblo drvo, kojim se iz tijesta razvija plat ili jufka, mjesto tuđica *oklagija, valer, lazanjur;* ima u IB za to još i naziv *tržnica* (što nijesam nikada čuo u Dubrovniku), ali se tom riječi danas obično označuje zgrada za tržište; — — *ȕkropina, (ùkropina*, Reš.), voda, u kojoj se kuhao kupus.

Koliko je bogatstvo u nazivima raznih vrsti *poljskih plodova*, koje razaznaje i građanin, te pripadaju općem a ne samo stručnom jeziku! U Dubrovniku postoje na pr. za smokve svi ovi nazivi: *bjèlice*, Rj.; — *glȕšice*, Rj. (za divlje smokve i agave, smokve indijanske); *kȕvelice*,[10]) Rj.,; — *pȅtrovače*, Rj.; — *sȕšelice*[11]; — *vodènjače*; — *zìmice*. Jedino jedna njihova vrsta, uz dobar naziv *crnice*, ima također još i drugi stranog podrijetla: *brȕžeta*, Rj.; na Braču ih lijepo nazivlju *mòdrulje*, Rj. Razlikuju se točno i u samim nazivima tri vrste salate: *rȅzanica*, Reš., mala sa odrezanim uskim listićima; — *rȕdica*, Reš., sa kovrčastim i isjeckanim lišćem; — *zȁkopanica*, bijela i rudasta lišća (da se uzdrži takova, za neko je vrijeme prekriju zemljom). U salate razlikuje se također i *srèdica*, IB, od *lišća*, što se drugdje nazivlje *srce*, koja riječ ima vrlo mnogo značenja; slična je *bȍkvica*, Rj., stranog podrijetla (cfr. venec. *bòcolo)*. Jednako se posebno označuju i tri vrste bajama: *mèkiš* Rj., *tvȑdēlj* i *gȓkīš* Rj.

[8]) D. Bel. = Della Bella, Dizionario ital. lat. illirico, 1728. St. = Stulli, Rječosložje, 1806. IB = Iveković i Broz, Rječnik hrv. jez., 1901.

[9]) Reš. = Rešetar, Der štokavische Dialekt, 1907.

[10]) Stara i lijepo prilagođena posuđenica iz grčkoga, v. P. Skok, Zeitschrift f. rom. Phil. LIV, 471.

[11]) Vuk, i po njemu IB, imadu samo *sušènica* za smokvu koja se suši, ali mi je nepouzdana riječ, iako je M. Milas prešao preko nje.

Razni oblici kruha imadu također svaki svoj naziv: *gláva krùha; — pletènica,* Rj., obično od bijelog kruha, kao i drugdje; — *rògušica,* Rj., osobiti roguljasti oblik bijelog kruha, venec.-dalm. *corneti* (razlikuje se od *roščića* ili *kifla;* u Hrvatskoj *rogùšica* ima drugo značenje, IB); — *rúka* ili *rùčica krùha; — rûsica,* Reš., iako tuđica, bolja je riječ od *kajzerica* (cfr. venec. *roseta* i u Njemačkoj *Rossensemmel,* u Austriji *Kaisersemmel; žemičke* se u Dubrovniku ne prave). Za onaj oblik bijelog kruha što u novije doba u Zagrebu zovu *primorac,* nema u Dubrovniku osobita naziva.

I među imenima morskih riba i tradicionalnog ribarskog oruđa nahodimo nekoliko dobrih riječi. Na pr. *kȁmenica,* Rj., mjesto tuđice *oštriga;* zato ovu riječ nije trebalo unijeti u »Srednjoškolsku terminologiju i nomenklaturu za zoologiju«, Beograd 1932; — — *òmetac,* rjeđe *òdmetac, Rj.,* dugo tanko uže s udicom, mjesto tuđe *tunja;* — — *pròstrica,* Rj., vrsta mreže, mjesto tuđe *sanadiža;* — — *tòvar,* IB, merlucius vulgaris, mjesto tuđeg *molo;* jednako je dobar i sinonim *oslić,* kako ponegdje nazivlju tu ribu; obadva su ta naziva uveli u »Srednjoškolsku terminologiju«; — *trŭp,* (Vuk i IB krivo *trûp;* v. Milas, l. c.) mjesto tuđih naziva *tunj, tunjevina;* u »Srednjoškolskoj terminologiji« samo *tuna;* — — *trùpāč,* vrsta ribe koju po ostaloj obali nazivlju *trŭp;* — — *zùbatac,* IB, mjesto *dental;* u »Srednj. terminol.« također *zubatac,* ali na jelovnicima zagrebačkih gostionica *dental.* — Ima u Dubrovniku i takovih naziva za ribe, kojima se još nije odredilo postanje, a kojima bi se, ako se utvrdi, da su slavenskog podrijetla mogle zamijeniti neke tuđice. Takovi su na pr. nazivi: *smŭdūt,* IB, za tuđe *brancin* i *lubin;* u »Srednj. termin.« *lubin;* — — *vȑnūt,* IB, (u Dubr. gen. *vȑnūta,* a ne *vrnúta* kako je u IB), za tuđi naziv *škombar;* ni za sinonim *skuša* ne zna se još odakle potječe; Vuk kaže za istu ribu *mlàdica,* ali ne spominje, odakle mu ta riječ, za koju ne znam da li se igdje upotrebljava za ovu morsku ribu; u »Srednj. termin.« *skuša,* a *mladica* je tu druga riba, »samo hucho«, Huchen; u Hrvatskom Primorju malog vrnuta nazivlju lijepo *golčić,* ali ni tu nema boljeg imena za vrnuta obične veličine.

Nekoliko primjera riječi, koje su u bilo kakvoj vezi s tijelom: *grominjati,* Rj., onomatopejski, kao i *grom,* za

zvečati duboko, grohotati, obično u izrazu *grominjaju mi crijeva;* jednako dobar glagol kao i *karaju se, burljaju, krče, mršte crijeva;* — — *òžičica,* Rj., ne samo za malu ožicu, nego i u prenesenom značenju: jamica između prsi i trbuha; Vuk ima za to *lažičica;* — —*pòdvoljak,* Reš., Rj., (običnije *pòdvojak),* meso, što visi na podbratku, nije isto što i podbradak, koji može biti i mršav, a podvoljak je mesnat i debeo; cfr. *volja,* tj. guša u peradi; — — *štŭcavica,* Reš., od glagola *štucati se,* označje određenije pojavu negoli *štucanje,* koje ističe više samo zbivanje u trajanju; — — *záduha,* Reš., (IB *zȁduha),* jednako dobar naziv kao i njegov sinonim *sipnja,* ali nije isto, što i *hropnja, pijehnja,* koje ne označuju trajniju bolest kao *zaduha* za asthma.

Među nazivima, koji se odnose na odijelo, kićenje i zabave imamo: *navonjicati se* za tuđe *parfimirati se* ili *profumati se,* što ne može potpuno zamijeniti *namirisati,* Rj. (*namirisati se* ima samo u jednom rječniku i u drugom značenju »sich satt anriechen«); — — *ogȑnāč,* Rj. nije ništa gora riječ od *(o)pregače,* a svakako bolja od tuđih *kecelja* i *traverša;* — — *pòdveza,* Rj., bolje nego *potkoljenica,* koja ima više drugih značenja; a *štrumfle* i *ligambe* ne treba ni spominjati; — — *pòklade,* ž. množ., gen. pŏklādā, Rj., bolje negoli provincijalna složenica *mesojeđe* ili tuđica *karneval;* — — *pòskočnica,* Rj., pučki ples u okolici i u samom gradu Dubrovniku; — — *prâh,* Rj., mjesto suvišnih tuđica *puder* ili *ciprija;* — — *pràhati se* i *napràhati se,* Rj., (ali ne: naprašiti se prašinom), mjesto *napudrati se* ili *naciprijati se;* — — *rásporak,* Reš., jednako dobra riječ kao i *rastriž, razrez, prostriž, prorez,* ali *rasporak* ima određenije značenje: otvor na ženskoj suknji ili na dječjim hlačicama; ista je riječ poznata i u Lici (v. Kasumović, »Pabirčenje po Iveković-Brozovu Rječniku«, Nast. Vjesn. XII); — — *rògatica,* Reš, popovska tvrda kapa; u starim rječnicima ima također *križnica,* Rj.; — — *sapinjáči,* m. množ., v. niže *trakovi;* — — *tràkovi,* (IB *trâk* sa drugim značenjem) mjesto tuđica *kurdele* ili *žniranci;* — — *ùbrus,* IB, jednako dobra kao i *ručnik, otirač, obrisač,* a mjesto tuđice *peškir; ličnjak* nije najbolji izraz već zato, što se ubrusom ne briše samo lice; — — *vònjīc* za tuđe *parfem, profum; miomiris* je germanizam, a *miris* ima opće značenje.

Između dobrih naziva za cvijeće: *cȁrević*, Rj., bolja je riječ od turske *zumbul;* u »Srednjošk. botaničkoj terminologiji«, Beograd 1934, ima samo *zumbul;* — — *sȕnovrāt*, D. Bel., St., IB, mjesto tuđice *narciz;* u »Sred. botan. terminol.« samo *sunovrat;* — — *vȍnjača*, rosa centifolia, bolje nego kovanice *ruža-stoperka, stolista ruža, stolista,* kako valjda narod nigdje ne govori; u »Sred. botan. termin.«: *stolista ruža.*

Još nekoliko primjera koji se odnose na razno i koji se navode nasumce: *čâm*, Rj., sitna nečujna mušica koja ujede kao komarac, sve iako je stranog podrijetla (v. Skok, *Zeitsch. f. roman. Phil.* XLVI, 389), ipak je bolja od tuđe grdobe *papataži* množ.; ali bit će i još bolji naziv u Dalmaciji *pálac*, jer ta mušica uistinu pali; — — *prìmalja*, Rj., bolje nego *babica*, jer joj je određenije značenje; — — *prtiti se u koga* ili *u što*, Rj., jednako dobro kao i *miješati se, plesti se u što*, ali ta dva posljednja glagola ne znače kao prvi ujedno i: *dirati u koga, upuštati se s kim;* svakako je dubrovačka riječ bolja od njezina sinonima *pačati se*, koji je stranog podrijetla; — — *škròpionica*, Reš., posuda za blagoslovljenu vodu; razni rječnici imadu *kropionica*, ali ne daju nijednog primjera niti kažu, gdje se govori; — — *tòčak*, IB, cijev na koju teče voda, što u Zagrebu zovu tuđim imenom *pipa; točak svetoga Vlaha* kaže se za lice debelih obraza zbog sličnosti sa kamenim točcima crkve sv. Vlaha u Dubrovniku; — — *ȕzliti se* mjesto postati zao, zagrižljiv ili uskošen; — — *vȑtāljka, zavȑtāč*, Reš., jednako dobra riječ kao i *kukica* ili *zakačka*, kojom se zakače vratnice ili prozori; ali su prve dvije bolje zato, što se mogu vrtjeti na sve strane na svom šarafu; — — *zakidivati, zàkinuti*, IB, Reš., jednako dobar glagol kao i *zadirkivati* ili *zadijevati*, ali ovi nemaju svršenog vida kao onaj prvi; *dirati* pak ima već mnogo drugih značenja; postoji u Dubrovniku i imenica *zakidivanje*.

Ima u dubrovačkom govoru i lijepih slikovitih izraza, koje bismo svi mogli prihvatiti. Na pr. *prilìvodina*, (nekoć *prilivoda)*, Rj., za razmaženo, lijeno, bezvoljno, nepostojano čeljade, koje kao da prelijevajući vodu radi nepotreban posao (Maretić, Rj.) ili koje je, kao što je tekućina promjenljiva oblika, nepostojano i prevrtljivo; — — *pȕpčiti*, Reš., ne samo za puštati pupoljke nego i za djevojčicu kojoj se tijelo

lijepo razvija (na pr. *mala pupči);* — — *raščúkati se*, Reš., veseliti se bučno, obijesno ili nestašno (kao da je ćuk takav); — — *sjȅcati*, Reš., ne samo za sjeći na komadiće nego takodjer osjećati jaku bol na mahove; kao *žigati, probadati* (na pr. *zub me sjeca);* — — *sljèpica*, Reš., ne samo slijepa žena, nego i mračna soba bez prozora, u kojoj je čeljade kao slijepo; — — *ùsūkān, Reš.*, ne više »zavit«, premda potječe od glagola *usukati*, nego u prenesenom smislu nepokretan, tvrd, nadut, hladan, afektiran; nema sličnosti sa figurativnim značenjem danas u političkom jeziku čestog pridjeva *zasukan.* — I među onim prvim primjerima ima ih nekoliko slikovitih, kao što *salata rudica.*

Karakteristična se uljudnost u Dubrovniku očituje i u jezičnom izražaju. Tu je već davno nastao i osobit naziv za taj pojam: *sklȁdnōst, skladnòća*, tj. zapravo harmonija u vladanju, društvenom općenju, mišljenju i osjećanju. Tu se služinčad nazivlje eufemistički: *djèvōjka, djètić, čȕpica, gòdišnjica, sprȁvljenica.*[12]) U Dubrovniku se svakome kaže *gòspār* ili *gospòđa*, od najvišeg do najnižeg čeljadeta, bez ikakva drugog naslova, kao u Francuskoj. Ima i diskrecije u načinu izražavanja, ublažuju se tonovi, postoje zato brojni prijelazi i stupnjevi, što je također posljedica tradicionalne civilizacije i razvijenog ukusa. Mladoj koketi kazat će: *šmiglìnica*, Reš., jer samo šmigne iz kuće, a ne kaže se zašto. Za odraslu koketu ne služe se jasnim, prostim izrazima, nego reku *smȕčka*, Reš., jer se obično smuče ili skita uokolo. Za *noseću ženu* ima još jedan diskretan izraz: *ona je u bremènu;* a mjesto *roditi* skladna će usta kazati *pòviti*, IB. Mjesto *siromašan* kaže se i *ubog*, IB, a mjesto *prosjak* također *ùbogī*, IB. — — *Kȁnuti komu što*, Rj., u prenesenom smislu znači podati kome čega (osobito novaca) pomalo, a odatle pak i podmititi. — Ima dakako i u tome izuzetaka. Tako na pr. u dubrovačkom govoru postoji desetak, a i više, različitih i veoma običnih riječi sa onomatopejskom grupom glasova *prd* u svakojakom smislu; ima sasvim običan a nezgodan naziv za uličnjaka sa prenesenim značenjima; ima i previše prezirnih izraza u svim mogućim nijansama . . .

[12]) Za »sluškinju« ima i u Crmnici, u Crnoj Gori, također zgodan naziv *momica*, Vuk.

Sve te riječi nijesu dakako nastale u samom Dubrovniku, ali su se tu sve do danas sačuvale. Donosio ih je katkad u grad i seljački narod, muški i ženski. Neki pak izrazi potječu jamačno iz građanskog društva, jer ih seljak nije trebao. Premda stari Dubrovčani nijesu u školama mogli učiti materinskog jezika i premda su odlično poznavali strane jezike, ipak su sačuvali i razvili svoj jezični osjećaj i lijepo nam obogatili vokabular. Pri tome su im jamačno pomogle i žene, vladike i pučanke, koje su znale samo hrvatski, pa se stoga u obitelji moralo uvijek govoriti samo tim jezikom. Baš zato još u XVIII vijeku Rudže Bošković piše privatna pisma hrvatski samo sestri Anici i za svoju staru majku, kao i Đuro Matijašević postarijim vladikama dubrovačkim.

Tako je bilo nekoć u Dubrovniku, a kako se danas postupa s jezikom u našim gradovima u govoru i u pisanju! Moderna je civilizacija zbog jačih dodira među različnim jezičnim skupovima nametnula mnoštvo općih kulturnih izraza gotovo svim tim jezicima, pa smo tako i mi dobili brojne tuđe neologizme. Da se oslobodimo mnogih nezgrapnih kovanica i tuđica, trebalo bi probrati jezično blago naših starih gradova, ne samo na primorju, nego i drugdje, pa bi se tu našlo ne malo zgodnih izraza, koji nam još trebaju. Jer počesto prikladni domaći arhaizmi i provincijalizmi pristaju u književni jezik bolje od tuđih neologizama i od silom skrpanih kovanica.

Mirko Deanović

I NAŠA O »MAČKU«*)

Ima nas, a i bilo nas je svakojakih, i zato smo se i prozvali svakojako: jedni su smioni Sokoli ili Sokolići, drugi svadljivi Kokoti, Kokotovići, Pijetlovići, Petesi, Petešići, treći tromi i tusti Kopuni ili Kopunovići, četvrti ponosni i kičeljivi Pauni ili Paunovići, peti veseli

*) Kao što se nekad razvila svađa oko jednoga slova *i* u imenu *Split*, tako se i u naše dane razvila rasprava oko slova *e* u kajkavskom prezimenu *Maček*. Ovaj je članak, iako sad tek izlazi, bio napisan, kad je ta rasprava bila u jeku.

pjevači Kosovi ili Kosovići, šesti zloguki crni Gavrani ili Gavrančići, sedmi mračne bućoglave Sove ili Sovići i td. sve do običnih dosadnih Vrabaca ili Vrapčevića. No naši stariji nijesu tražili uglede samo u pernatom svijetu; nalazili su ih i među četveronožnim pozemljarima, pa se zato i danas još sastajemo s lukavim Liscima, s neotesanim Medvjedima, s grabljivim Vucima, s plašljivim Zečevima, s tupim Paripovićima i td.

Prema tome nije ništa neobično, što se netko prozvao i Máčak, i što se danas našao i u našem javnom životu dr. Vlatko Máček, kojemu ni protivnici ne odriču mačjega epiteta »žilavi«. Nitko od razboritih Hrvata, pa ni sam dr. Maček, nije se žalostio, što njihov vođa nosi takvo nepoetsko ime, pa ni njegove pristalice, što ne mogoše za značku uzeti kakvoga pandžastog krilatog orlića i s ponosom ga vrći u zapučak mjesto običnog mačića; oni su se, pribadajući svoju nejunačku značku, mogli tješiti, što i najveći kosovski junak nije bio Orlović nego Kobilić, koji je k tomu, kako i neki naši feljtonisti hoće, bio upravo pravi »Horvat«, turopoljski plemić iz sela Kobilića na Savi, plaćenik u srpskoj vojsci! A svi znamo, da se ni humoristi ni karikaturisti nijesu srdili, što se moraju nadahnjivati mačkom, a ne kojom zubatijom zvjerkom!

No čini se, da su neki pored svega toga pomislili, da naš dr. Maček ne smije imati ime u vezi s máčkom, pa su zato i neki Hrvati kajkavci počeli svojega dotadašnjega *Máčka* okretati u *Mačeka* opravdavajući kojekako tu promjenu.

Poslije ovog ekskursa evo nekoliko redaka i za one, koji u spomenutoj raspri hoće da čuju i naše stručno mišljenje.

Da se pravilno shvati pitanje *Maček* — *Mačka* ili *Mačeka*, treba:

1) pravo razumjeti samo ime među kajkavskim riječima na *-ek;*

2) odrediti odnos kajkavske riječi spram našega književnog jezika.

Prezime je *Maček* prema navedenim primjerima vlastito ime postalo od općega *maček—mačka.* No kako u kajkavskom dijalektu ima mnogo deminutivno-hipokorističnih imenica na *ek,*

kao na pr.: *pesek, telek, volek, kumek* i td., koje zadržavaju *ek* i u ostalim padežima, jer se govori na pr. *peseki, teleki, voleki, kumeki* i td., krivo su neki mislili, da bi prema ovima trebalo govoriti i prezime *Maček—Mačeka*, izgovarajući ga krivo s kratkim *a* i učeći druge, da ga tako treba izgovarati. Na takav ih je zaključak navodilo i krivo poređenje s imenima kao *Matek—Mateka*.

Kako je naš kajkavski dijalekat slabo poznat i samim stručnjacima kroatistima, tako nije čudo, što se nijesu ni ovdje pravo razaznali. Jer treba znati, da je baš jedna od karakterističnih crta u hrvatskom kajkavskom dijalektu ostajanje vokala *e* od nekadašnjega poluglasa kroza sve padeže u deminutivno-hipokorističnih imenica na *-ec* i *-ek*.

Ta crta veže naš kajkavski dijalekat i s nekim štajerskim govorima. Prema tome naši kajkavci govore deminutivno-hipokoristično ime *dèdek-dèdeka* prema nekadašnjem *dědьkъ-dědьka*, koje u slovenskom književnom glasi *dêdek-dêdka*. Naše *ek*, koje u nom. *dedek* stoji po poznatom fonetskom pravilu o zamjeni nekadašnjih poluglasova, zavlači se dalje, ali ovdje ne možda zbog teška konsonantskog skupa, kako se na pr. refleks poluglasa iz nom. *mrtvac* prenosi u ostale padeže, nego iz drugih psiholoških uzroka: osjećanje deminucije i oznake dragosti prionulo je za čitavo *ek*. Isto vidimo i u takvih imenica na *-ec*; govori se na pr. *dečec-dečeca*. Ovo *e* u deminutivnom i hipokorističnom nastavku *ek* i *ec* postalo je toliko karakteristično za samo značenje toga nastavka, da je otud došlo i ispred deminutivnog *-ce*, pa naši kajkavci prema nekadašnjem *sl̥nьčьce* (dem. od *sl̥nьce)*, od kojega je u štokavaca nastalo *sunačce* > *sunašce*, govore *sunčece* sa *e* ispred *ce* kao u *dečec*. Tko iole poznaje kajkavski dijalekat, taj zna, da se u njemu obično razlikuje u izgovoru vokal *e* prema tome, stoji li za nekadašnje *e* ili *ę*, ili za *ě* i *ъ (ь)*. Prema tome se i spomenuto *e* u *-ek* i *-ec* u izgovoru razlikuje od etimološkog *e*, i zato se na pr. u pl. *teleki* slogovi *tele* ne izgovaraju kao nom. sg. *tele*, gdje se u oba sloga čuje otvoreno *e*, a u *teleki* samo u slogu *te*, a u *-leki* zatvoreno, koje se približava običnom štokavskom *e*. Tako se i deminutivno-hipokoristično *sunčece* izgovara sa zatvorenim *e* u *če* i otvorenim u *ce*.

Mislim, da su nam poslije ovoga bliži i jasniji i naši *dedeki, tateki, mameki, kumeki*, a i svi nebrojeni *Iveki, Jureki, Pavleki* i dr., od kojih se razviše i naši *Ivekovići, Jurekovići, Pavlekovići* i dr. A jasno nam je i to, da bi Hrvat kajkavac hoteći reći, da je vidio Mačkova sina, koji se zove Andrejček, rekao samo: videl sem *Mačkovoga Andrejčeka* (sa otvorenim *re* i zatvorenim *če*). Tko poznaje pojedine kajkavske govore, taj zna i to, da ovakvi hipokoristici od krštenih imena nijesu obladali na cijelom kajkavskom području. Najčešći su u sjeverozapadnom dijelu; u južnom su dijelu česti hipokoristici na *-ić*, pa na pr. *Iveka* zamjenjuje *Ivić*, a u sjeveroistočnom dijelu dolaze i hipokoristici na *-ok*, od kojih su i prezimena kao *Matoković, Đuroković* i dr.

Da spomenuti uzrok ostajanju vokala *e* u hipokorističnom nastavku *ek, -ec* i *-ece* bude jasniji, dodat ću još nešto.

Sve nas gramatike uče, da se *k* u hipokoristicima kao *baka, seka* i dr. ne mijenja u *c* ispred dativnoga i lokativnoga *-i*, tj. da se ne veli: dao je *baci*, nego: dao je *baki*, ali nam ne vele, zašto se ovdje ne bi ni smjelo *k* promijeniti u *c*. Ni jedna nam dosadašnja gramatika nije jasno rekla, da je hipokoristično značenje ovdje vezano s konsonantom *k*, zbog čega se to *k* ne smije promijeniti ni u *č* ispred pridjevskog nastavka *-in*, pa se ne može nikada reći na pr. kuća *bačina*, nego samo *bakina*, kako se ne može reći ni na pr. *mačin* rep mjesto *macin*, jer ovdje opet hipokoristično *c* (u *maca*) mora ostati netaknuto. Iz istoga uzroka ostaje *k* (ne mijenjajući se u *č*) i u primjerima kao *bákica* i *Nikić* (prema hipok. *Niko*). Vidimo dakle, da se pojedini glasovi (tamo *ek, ec*, a odvdje *k* i *c*), s kojima se povezuje kakva funkcija, otimaju od običnih promjena.

No naći će se gdjekoji štokavac, koji će se sa mnom složiti u svemu, što sam dosad rekao o imenu *Maček*, i priznati, da se njegovo *-ek* ne može doista u svojoj službi miješati sa *-ek* u primjerima kao *tatek*, ali će opet reći, da štokavac prema nominativu *Maček* mora druge padeže načiniti samo od osnove *Maček-*.

I ovdje će se sa mnom složiti svaki naš štokavac, koji na kajkavski dijalekat ne gleda krivim očima. Istina je, da u svijest štokavca, koji govori književnom fonetikom *otac-oca*, ne pristaje

kategorija kao *otec-oca, maček-mačka,* ali ovdje se i ne ide za tim, da se takva kategorija urine u štokavsku svijest: ovdje se radi o tome, da se štokavci naviknu mijenjati nekoliko vlastitih imena onako, kako ih mijenjaju sami nosioci i cijela njihova okolina. Pa ako bi svako naše dijete, koje svrši osnovnu školu, moralo već u njoj o našem jeziku čuti toliko, da zna, da jedni Hrvati govore *što*, drugi *kaj* i treći *ča*, i da oni, što govore *kaj*, govore često i *e* mjesto *a*, na pr. *otec* i *jarek* mjesto *otac* i *jarak*, a tako i *deska* mjesto *daska*, onda se doista ničim ne bi dalo opravdati, da štokavac došavši na pr. za suca u *Klanjec* govori da služi u *Klanjecu*, a naši Hrvati kajkavci, koji su se rodili u *Ivancu* ili u Zagrebu u *Barutanskom Jarku*, da u svojem književnom jeziku govore, da su se rodili u *Ivanecu* ili u Barutanskom *Jareku*, jer je mjesto njihova rođenja zove *Ivanec* ili *Barutanski Jarek*.

Ovakvo zadržavanje nepostojanoga *e* moglo bi se opravdati samo u nekim slučajima, gdje kajkavska riječ nema prema sebi štokavske riječi (na pr. *Režek-Režeka* mjesto *Reška*), ali u drugima svagdje, gdje se riječi poklapaju u oba dijalekta u ostalim padežima osim u nominativu (i akuzativu), treba ih govoriti prema zajedničkoj osnovi, dakle ćemo prema kajk. *grádec-gráca*... i štok. *gradac-graca*... govoriti i pisati samo *Gradec-Graca* (a ne *Gradeca)*. Sva takva kajkavska imena mijenjaju kao kajkavci i svi njihovi susjedi štokavci i oni, koji su se naselili među njima (na pr. u križevačkom i koprivničkom kraju). Drukčije treba, dakako, rasuđivati vlastita imena s nepostojanim *e (o)* u drugim slovjenskim jezicima. Tu možemo bez ikakve smetnje ime, koje nema korespondenta u našem jeziku, mijenjati zadržavajući nepostojani vokal iz nominativa, pa na pr. Slovaka *Šuleka* nitko ne treba da mijenja u *Šulka*, ni Čeha Jirečeka u *Jirečka*, ali našega kajkavca dra. Vlatka Mačka ne smijemo okretati u *Mačeka*, kad se on i sam ne stidi zvati *Mačkom*.

Stjepan Ivšić

SITNIJI PRILOŠCI

IME »ZAGREB«*)

Prvobitno značenje glagola *grebem, grepsti* bilo je »čeprkati, kopati«; to potvrđuju drugi (slavenski) jezici, a i naša riječ *greb, greba* »grob«. Kako je *zakopati* što i *zagrepsti*, a *zakopati se* što i »opkopati se, ušančiti se,« to je prema Broz-Ivekovićevu Rječniku, *Zagreb* »opkop, šanac«, pa »mjesto opkopano, ušančeno«, po Miklošiću i Bernekeru »Bollwerk«. Prema tome je *Zagreb* zapravo izvedenica od glagola *zagrepsti* kao *pogreb* od *pogrepsti*. I u slovenskom jeziku ima *zagreb* jednako značenje. U češkome jeziku uz glagol *zahřebati, záhřébsti* »zakopati« ima imenica *záhřeb* u značenju »zjalo u peći, ognjište«, ali i u značenju našeg Zagreba, kako se vidi iz ovog izraza: *z Moskvy Franka na záhřeby Reina zapudila hejna* »iz Moskve su Franka (Napoleona) do opkopa Rajne otjerale čete (Rusa)« J. Jakubec, Ant. Marek, Prag 1896 (= Kott, Příspěvek k česko-německému slovníku III, 513).

Tkalčić (Mon. hist. Zagrab. 3, VIII) izvodi ime *Zagreb* iz spoja *za grebom* »za grabom«, no takovo izvođenje u našem slučaju nije vjerojatno.

Kako je Zagreb bio od svog osnutka sijelo biskupije i prema tome znamenit grad, ime mu je zarana prešlo u jezike susjednih naroda. U madžarskom obliku *Zágráb* promijenjen je samo drugi samoglasnik na osnovi t. zv. vokalne harmonije. Iz madžarskog se oblika razvio i latinski kancelarijski oblik srednjeg vijeka *Zagrabia,*

*) »Jutarnji List« u broju od 6. II. o. g. izvješćujući o članku g. V. Tomića u časopisu »Zagreb«, u kojem se iznose dosadašnja tumačenja imena »Zagreb«, izrekao je želju, da bi o tom imenu i »Hrvatski jezik« rekao svoje mišljenje. Odazivajući se toj želji pripominjemo, da su o imenu »Zagreb« pisali dosad:

Miklosich, Die slav. Ortsnamen aus Appellativen II (= Denkschriften der Wiener Akademie, phil.-hist. Kl. 23, 1874), str. 167, pa u svojim rječnicima. — *Frangeš:* Zeitschrift für Schulgeographie 3, 1882, str. 130 i d. — *Jagić:* Archiv für slav. Philologie 12, 1890, str. 315. — *Egli:* Nomina geographica, 2 izd., Leipzig 1893, str. 13. — *Tkalčić:* Monumenta historica Zagrabiae 3, 1896, str. VIII. — *Musić:* Kako je postao oblik »Agram«? Nastavni vjesnik 9, 1901, str. 507 i d. — *Broz-Iveković:* Rječnik 2, 774. — *Berneker:* Slav. etym. Wörterbuch 1, 347. — *Skok*, Zagreb: Časopis za slov. jezik, knjiž. in zgod. 7, 1928, str. 1—20.

koji je prešao u talijanski jezik s premještanjem likvide kao *Zagabria*.

Madžarski oblik treba uzeti kao osnovu i za njemački *Agram*. Kod Nijemaca je madžarsko ime *Zágráb* izazvalo pučku etimologiju, jer su u njemu osjećali svoju riječ, koja danas glasi *Graben*, u starovisokonjemačkom *grabo*, a u srednjovisokonjemačkom *grabe*, u značenju »jama«,[1]) a srodna je, mimogred rečeno, s hrvatskom *greb*. Kosi padeži imenice *grabe* u srednjovisokonjemačkom svršavaju se na *-en*, otkud je u novovisokonjemačkom *-n* iz kosih padeža prodrlo u nominativ.

U srednjovisokonjemačkom jeziku pred mjesnim imenima upotrebljava se prijedlog *ze*, pred vokalom *z'*, starovisokonjem. *za*, nastao iz proklitičkog *zô*, *zuo*, sve u značenju današnjeg *zu;* ta veza uz opću oznaku kao *stat* (i *lant)* može služiti za svaki padež, na pr. *diu stat ze Rôme* 'grad Rim' — *ûz der stat ze Wiene* 'iz grada Beča'. Te su veze sa *ze*, *z'* bile tako stalne, da se i u samom njemačkom jeziku taj prijedlog katkada srastao s imenom, kojemu značenje nije bilo više jasno; tako je postalo i češko ime *Cáchy* od njemačkoga *z' Aachen*. Gdješto se opet iskonsko *Z-* u kojem imenu otkinulo, jer se držalo za prijedlog. Tako se na pr. na krajnjem zapadu njemačkog jezičnog područja u kantonu Bernu jedan gradić, koji Francuzi zovu *Cerlier*, zove njemački *Erlach* (mj. **Zerlach);* oba su imena nastala iz *Caerelliacum (*fundus caeruliacus)*. Isto se dogodilo i u našem slučaju: Nijemci slušajući ime *Zágráb*, shvatili su početno *Z-* kao svoj prijedlog *z'*.

Uz prijedlog *ze* stoji dativ. Ako su dakle Nijemci po pučkoj etimologiji u našem imenu osjećali riječ *grabe*, trebalo je i ovu staviti u dativ, pa *z'Agrab* preudesiti u *z'Agraben*. Prijedlog se kasnije izostavio, pa je ostalo ime *Agraben*, u izgovoru (kao *ham* iz *haben): Agram*, pa i u pismu, kad se izgubila svijest tobožnjega *Graben*. U starije se doba pisalo i *Agramp*, *Agramb*, a taj se način pisanja očito počeo po uzoru srednjovisokonjem. *lamp*, *krump*, *tump* (genitiv: *-mbes)*, kad su se ove riječi već izgovarale *Lamm*, *krumm*, *dumm*, ali su se pisale još po staroj ortografiji.

Prvo *a* u njemačkoj pučkoj etimologiji moglo je imati i svoje značenje. U starom njemačkom jeziku bila je još čestica ā, sa značenjem »k, pri, uz, sa« (poslije »ispod, iza, natrag, pre -«), koja se pridavala imenicama; ispor. na pr. stvnj. *ā-mād*, danas *Ohmet* »kasnija, druga kosidba«. Tako se i tvorba *āgraben* mogla shvatiti slično kao i *Za-greb*.

[1]) Dakle ne riječ *Grab* »grob«, koja se od vajkada sklanja po jakoj deklinaciji.

U austrijskoj rimovanoj kronici Otokarovoj (koja seže do god. 1309.) često se Zagreb spominje kao *Agrim;* oblik je siguran, jer je u sroku s *im*, *zim*, *nim* »ihm, zu ihm, (ich) nehme.« Ovaj se oblik, koji se sasvim izgubio, osniva, mislim, na hrvatskom ili slovenskom izgovoru. Razvoj je sličan kao kod *Agram*, samo mislim, da je završetak *-im* napravljen po uzoru drugih mjesnih imena na *-im*, kao što je *Veszprim*, također biskupski grad; u spomenutoj kronici ta dva imena prave srok (stih 43.747/8).

Imena, kao što su *Agram*, *Beč*, *Mleci*, *Jakin* i dr., također su dokazi stoljetnih kulturnih veza Hrvata s njihovim susjedima.

Antun Mayer

JEDNA RĐAVA NAVIKA

Poznato je pravilo elementarne gramatike, osnovano na narodnom govoru i na pisanju svih naših dobrih pisaca, da u rečenicama, u kojima se pasiv glagola opisuje aktivnim oblikom i povratnom zamjenicom *se*, mora ona imenica, koja je predmet glagolske radnje, biti uvijek u nominativu, a glagol se mora s tom imenicom u svemu slagati, na pr.: *Kuće se* danas *grade* ponajviše od betona, a prije *su se gradile* od kamena i cigala.

Na žalost, kod nas se i u novinama i u knjigama — prema njemačkim rečenicama s neodređenom zamjenicom *man*, uz koju kao subjekat dolazi a k u z a t i v objekta (na pr.: *Deinen Bruder sieht man* oft im Theater, t. j. *Tvoj se brat vidi* često u kazalištu —, a ne: *Tvoga se brata vidi . . .)* uvriježio običaj, da se u opisivanju pasiva aktivnim oblicima sa zamjenicom *se* meće imenica, koja je upravo subjekat rečenice, u akuzativ, a glagol i onda ostaje u singularu (u složenim vremenima particip u srednjem rodu), kad je imenica u pluralu.

Evo samo nekoliko primjera iz naših novina i knjiga:

Kad se prosuđuje *prosvjetnu, ekonomsku* i *financijsku politiku* prošlih režima... (mjesto ispravnoga:... *prosvjetna, ekonomska* i *financijska politika . . .)*.

Shvati li se konkordat kao *koncesiju...* (mj.: . . . kao *koncesija...)*.

Sada se kao nova zapreka postavlja *talijansku intervenciju* u Španjolskoj (mj: ... *talijanska intervencija* ...).

Primjeri velikih anglosaskih država pokazuju, *da se može* postepeno, evolucijom, *osigurati* svim društvenim klasama *povoljnije životne uslove* (mj.: ... *da se mogu* ... *osigurati* ... *povoljniji uvjeti* za život ...).

Slovenci se neće nikako pomiriti s time, *da ih se pohrvati, posrbi* ili *pojugoslaveni* (mj.: ... *da se pohrvate, posrbe* ili *pojugoslavene).*

Škola se preselila u prizemlje gdje *se* prije *čuvalo drva* (mj.: ... gdje *su se* prije *čuvala drva).*

Politička grupa, kojoj bi *se moglo predati sudbinu* države u ruke (mj.: ... kojoj bi *se mogla predati sudbina* ...).

Nakon uređenja crkve *počelo se graditi novu rezidenciju* (mj.: ... *počela se graditi nova rezidencija).*

Nedjeljom *se ne će* više *pokapati mrtve* na Mirogoju (mj.: ... Nedjeljom *se neće* više *pokapati mrtvi* ...).

Veterinarski fakultet čeka, da mu *se odobri nacrte* (mj.: ... da mu *se odobre nacrti).*

Samo *se* avionima *može spasiti Papanjinovu ekspediciju* (mj.: Samo *se* avionima *može spasiti Papanjinova ekspedicija).*

Takve se pogreške čuju i od spikera zagrebačke radio stanice. Tako smo 14. siječnja o. g. među reklamama čuli:

Astrologiju priznaje se danas po cijelom svijetu ... (mj.: *Astrologija se priznaje* ...).

Tko ima i najmanje osjećaja za hrvatski jezik, klonit će se ove posve loše tuđinske konstrukcije, koja je već nekoliko puta osuđivana i gonjena, jer je doista već posljednji čas, da te rđave navike nestane iz našega jezika. *Dr. T. Matić*

O AKUZATIVU SING. NEKIH IMENICA M. RODA*)

Prema poznatom pravilu, po kojem imenice muškog roda na konsonant, kad znače što živo (čovjeka ili životinju), imaju akuzativ jednak genitivu, imamo akuzativ jednak genitivu i od imenica, koje same po sebi znače što neživo, ako se upotrijebe za prezime ili ime čeljadetu ili životinji. Tako je od prezimena *Glad, Mak, Oblak* akuzativ *Glada, Maka, Oblaka; Velebita* od imena *Velebit.* U jednoj Kočićevoj pripovijeci dolazi dva puta akuzativ *Jablana* od imena biku *Jablan.* Zato se veli i: volim Robinzonova *Petka;* ulovio *palčića* (pticu) i *Palčića* (patuljka). Akuzativ je jednak genitivu i onda kad se što neživo personificira; poznati su primjeri *Mjeseca, Vjetra* i *Usuda* iz narodnih pripovijedaka. U Reljkovićevoj basni (prema Ezopu) o uroti udova proti trbuhu dolazi četiri puta akuzativ *trbuha.* U starinskoj šaljivoj pripovijeci »Muke blaženoga Grozdija« dolaze akuzativi *Lješnika, Pasulja, Boba* i dr.

*) ARj. = Rječnik Jugoslav. akademije.
M[1] = Maretićeva »Gramatika« 1. izd.
M[2] = Maretićeva »Gramatika« 2. izd.
NJ. = Naš jezik.

Od spomenutoga se pravila izuzimaju imenice zbirna značenja za živa bića, na pr. *čopor, narod, puk, rod, odbor* i dr., koje imaju akuzativ jednak nominativu.

Drukčiji su slučajevi, gdje se imenica, koja po sebi znači što živo, prenosi kao ime za što neživo. U takvim primjerima akuzativ može biti jednak nominativu i genitivu. U ovom bih članku htio pokazati, kad je jedno, kad drugo.

Akuzativ je jednak nominativu kod g e o g r a f s k i h imena; uspor.: idem *u Sv. Ivan* (selo), *u Soko* (grad), *na Ivan* (brdo), *na Soko* (brdo) i dr.

U drugim slučajevima akuzativ je jednak genitivu, i to od imenica, koje znače:

1) k n j i ž e v n a d j e l a: čitam *Mažuranića, »Osmana«, »Mujezina«, »Zmaja od Bosne«;* slušao sam *»Porina«* i dr. Tako bi trebalo i *»Apostola«* (jedna crkvena knjiga), premda ARj. ima primjer: Nekakav đak čitao *Apostol.* Mislim, da bi se reklo: čitam *»Branič* hrv. jezika« N. Andrića, jer je branič u značenju branitelj provincijalizam, pa se ovdje više osjeća značenje: obrana.

2) n o v i n e: čitao sam *»Zmaja«, »Ulaka«* (M[2] § 142. d), *»Pobratima«* (M[1] p. 145.), *»Sokola«,* (NJ. II. 211), *»Ošišanoga Ježa«,* (NJ. IV. 53), *»Hrvata«, »Zatočnika«* i dr. Ali: čitam *»Glasnik* sv. Josipa« (kao da se tu osjeća značenje: glas).

3) d r u š t v o: vidio sam mostarskoga *»Sokola«,* gdje vježba (Simić, Gram. srp. hrv. j. 1916. § 33), *»Orla«, »Građanskoga«, »Gusara«, »Hajduka«;* upisao sam se u *»Hrvatskog rodoljuba«, »Relkovića«.*

4) l a đ e: ukrcao sam se u *»Galeba«, »Starčevića«.*

5) z v i j e z d e: Velikoga *Medvjeda, Ovna.*

6) b l a g d a n e: na Sv. *Josipa*, to će biti na *Svetoga* Nikada (u šali; nema ARj.), ali na *Božić*, jer se Božić tu ne osjeća kao deminutiv od *Bog*.

7) n o v c e prodao za *jurja* (t. j. za banku od 1000 D).

8) b i l j k e: lijepoga *čovjeka* (M² § 142. d), *kaluđera* (tako valjda i kad znači jaje našarano za Uskrs).

9) R a z l i č n o. Maretić (§ 142. d) kaže, da ne zna, što bi običnije bilo: *oroza* ili *oroz* (na puški), izliječio *raka* ili *rak* (u grlu), ali nema sumnje, da je i kod takvih riječi akuzativ jednak genitivu; govori se: slomio sam *konjica* (na guslama). Tako se kaže: dobio *vuka* od jahanja, metnuti kome *crva* u glavu, t. j. kazati mu što, da se uznemiri; ima *kukca* ispod nokta (čir); pojeo sam *biškupa*, t. j. trticu od pečene ili kuhane živadi (ime je valjda od sličnosti s biskupskom mitrom); kajkavski: ima *jopca* (od njem. Affe), t. j. nakresao se; ostavio *šoštara*, t. j. ostavio vina (i sl.) u čašt, a nije ga popio.*)

B. Inhof

IMENA MJESECI U BRUSJU NA HVARU

Nazivi mjeseci, kako je razloženo i u članku g. Matića u 1. broju H. J., stoje u savezu s pojavama u prirodi i različnim radnjama u godini. Kako te pojave i radnje ne padaju svagdje u isto doba, tako je jasno, što se kod južnih Slavena isti naziv može dati kojemu mjesecu ranije negoli kod sjevernih. No takvih razlika u nazivima s istoga razloga ima i kod samih Hrvata na sjeveru i na jugu, dakako u p u č k o m govoru.

U B r u s j u na otoku Hvaru (ne znam, je li tako i drugdje) stari ljudi i žene zovu mjesece u svom govoru ovako: 1. *sîčanj*, 2. *vejáča* 3. *môrč*, 4. *aprîl*, 5. *môž*, 6. *sôrpanj*, 7. *krišnjók*, 8. *agust*, 9. *setêmbar*, 10. *otôbar*, 11. *novêmbar*, 12. *decêmbar*. Iz toga se reda vidi, da *srpanj* nije naziv za s e d m i mjesec, nego za š e s t i, koji se drugdje zove *lipanj*. Kako se kod nas ranije, već u tome (šestom) mjesecu, žito žanje, ili, kako naš puk govori, *sarpô*, tako se i taj mjesec zove *sôrpanj*. U s e d m o m je mjesecu, koji se drugdje zove

*) S učenjem, što ga g. Inhof iznosi u drugom dijelu svoga članka, ne slaže se svagdje većina naših pisaca, jer se obično govori i piše na pr.: upisao sam se u »*Sokol*« ili »*Građanski*«, — čitajte i širite »*Hrvatski Zagorac*«! Članak g. Inhofa donosimo, da potaknemo i druge, da nam kažu svoje mišljenje, da onda kažemo i mi svoje. *U.*

srpanj, najveća vrućina »*krîs*« (t. j. krijes), pa se i taj mjesec zove *krišnjók*.

L a ž l j i v o s t mjeseca, koja je sadržana u nazivu *ožujak*, koja se drugdje daje t r e ć e m mjesecu, u nas se pripisuje d r u g o m mjesecu, t. j. v e l j a č i, koja u našim južnim dalmatinskim krajevima nosi zbilja prevrtljivo vrijeme, koje puk veže s njezinom »ženskom« prevrtljivošću, jer jedini taj mjesec nosi i ž e n s k o ime. Zato je i Vuk za Dubrovnik zabilježio: *veljača prevrtača* (v. BIRj).

Don Juraj Dulčić

K ČLANKU: »KAMO ĆEMO DANAS?« MJESTO: »KUDA ĆEMO DANAS?«

U prvom broju H. J. na kraju spomenutog članka piše dr. N. Stojković ovo: »Zabrana *kamo* i *kud* u pitanjima zabilježena je samo u nekim istočnim krajevima; u zapadnim se krajevima upotrebljava *kamo* i *kud* bez ograničenja, bez primisli ikakvog praznovjerja.«

No gosp. Tomislav Viškanić, rodom iz Voloskog u Istri, drukčije činovnik u podružnici Prve hrvatske u Mariboru, pričao mi je ovu anegdotu: »Pomorski kapetan Juraj Rajčić iz Voloskog krenuo je podveče lađicom, da baci mrežu. Moja bratučeda zapita ga: »*Kamo*, šjor kapitane?« Bijesno joj je odgovorio: »*Zakàmalo ti se*, da Bog da!« I vratio se ne bacivši mrežu.« U Voloskom još živi, po pričanju g. Viškanića, kapetan Samuel Vladišković, koji bi na pitanje *kamo* bijesno odgovorio: »*Ne kamaj!*« I njega, g. Viškanića, kad je bio dijete, opominjale bi i baka i majka: »Ne pitaj čovjeka nikad, *kamo* ide, nego reci: »*Kuda* ili *dokle?*«

G. Ivo Brgić, direktor gimnazije u penziji, tvrdi, da i u Opatiji, gdje je on nastavnikovao dug niz godina, na pitanje *kamo* odgovaraju: »*Zakamalo ti se!*«

Iznio sam ove primjere, da ispravim piščevu tvrdnju, da se u zapadnim krajevima prilozi *kamo* i *kuda* upotrebljavaju »bez primisli ikakvog praznovjerja.« Time dakako ne mislim pobijati zahtjev, da se u upotrebi tih priloga pazi na njihovo značenje.

Dr. Franjo Crnek

UZ NAPOMENE NAŠIH ČITALACA*)

Koliki je interes za naš časopis, mogli smo vidjeti ne samo po broju onih, koji su zadržali njegov 1. broj, i koji su nam izrekli svoje zadovoljstvo, nego i po mnogim usmenim i pismenim napomenama naših čitalaca i o samom jeziku u časopisu počevši od teksta na prednjem do stražnjega omotnog lista. Ja ću od tih napomena iznijeti ovdje sve one, za koje mislim da su vrijedne da ih čuju svi naši čitaoci. Po takvim napomenama naši čitaoci ne ulaze samo u tješnju vezu s uredništvom, nego i sami postaju suradnici potičući nas, da i mi koji put razmislimo o čemu, što bi bez toga umaklo možda našoj pažnji.

1. *G. M. Č.* iz Zagreba:

»Štokavac sam, ali mi je neobično u objavi »Uprave« na 2. str. korica: *»Tko našega časopisa ne želi primati,* neka...« mjesto: Tko *naš časopis* ne želi primati...«

Ovdje stoji genitiv *našega časopisa* uz zanijekan glagol *ne želi*, koji ima uza se infinitiv *primati*, no današnja naša gramatika dopušta mjesto genitiva uz prelazne zanijekane glagole svagda i akuzativ, t. j. onako, kako bi Vama bilo običnije (v. Maretić[2] Gram. § 523). U »klasičnom« štokavskom jeziku dolazi u takim prilikama genitiv. Mjesto mnogih drugih potvrda evo samo ova jedna iz Vukova prijevoda Novoga zavjeta: Ali ovo znajte: kad bi znao domaćin, u koje će vrijeme doći lupež, čuvao bi i *ne bi dao potkopati kuće svoje.* Mat. 24, 43.

Genitiv je u takim prilikama zajednička osobina svih slovjenskih jezika. Ta se osobina gdješto već gubi, osobito na istočnom području našega jezika. Koliko je tome uzrok utjecaj onih, koji su izgubili uopće pravo osjećanje za padeže, a koliko su pri tom odlučivali drugi uzroci (gdjegdje i utjecaj tuđih jezika, u kojima objekat ostaje u akuzativu i uz zanijekan glagol), moglo bi se raspraviti samo u osobitoj studiji.[1])

* Na neke napomene u štampi osvrnut ćemo se drugi put.

[1]) U »Hrvatskom Listu« u broju od 10. ožujka o. g. nađosmo bilješku, da je osječki »Krokodil« našom tobožnjom pogreškom htio svoje čitaoce i nasmijati, ali se njemu drugi nasmijaše, jer mu mogoše odgovoriti: varate se *ne znajući pisma ni sile* svojega jezika (ispor. NZ. Marko 12, 24).

2. *Gđa. M. R.* iz Zagreba:

»Čemu na 2. omotnoj str. tuđa riječ *univerzitet* (mjesto naše *sveučilište)* i na str. 29. *dezerter* (mjesto *vojni bjegunac)?«*

Mi se ne protivimo riječi *sveučilište.* Tu su riječ napravili nekadanji slavenosrpski pisci po grčkom ugledu, a od njih su je preuzeli naši Ilirci.[1]) Na spomenutom mjestu uzeta je internacionalna riječ *univerzitet* zaradi oznake adrese. No da smo je i drugdje uzeli, mogli bismo to opravdati jednako, kako i to, što smo uz nju za adresu napisali: Slavenski *seminar,* a ipak nas nitko dosad nije pitao, zašto nijesmo i ovdje tuđicu zamijenili našom riječju *sjemenište.* To nas nije nitko zapitao zato, što svatko, tko zna, što znači ovdje s e m i n a r, osjeća dobro, da naša riječ *sjemenište,* kad bismo njome htjeli prevesti tuđicu, ne pristaje.[2])

Mjesto *dezerter* moglo bi se, istina, reći *vojni bjegunac* ili možda bolje *vojnik bjegunac,* ali to ne bi bila prava zamjena za tuđicu, nego s a m o njezino tumačenje, kako su i njemačke riječi *Heerflüchtiger* ili *Fahnenflüchtiger* za riječ *Deserteur* prema francuskoj *déserteur,* koja je kao i mnogo drugih francuskih vojničkih t e r m i n a prešla i u druge jezike. Nju ne može zamijeniti ni naša riječ *prebjeg* ili *uskok,* jer svaki d e z e r t e r ne treba da p r e b j e g n e komu, a svaki u s k o k ne treba da ostavi čiju zastavu.

Ovim smo se pomalo dotakli zamjene tuđica uopće, o kojoj će trebati u našem časopisu i više govoriti, nego što ću ja ovdje reći. Jer osim gđe. M. R. čusmo još prigovora, što smo propustili neke druge tuđice kao na pr. *konsonant* (na str. 8.) ili *teatar* (na str. 17.). U zamjenjivanju tuđica treba da se razborito držimo mjere: tuđice, koje su grčkog ili latinskog izvora ili su građene s pomoću elemenata klasičnih jezika, a služe ponajviše za različne termine u zajedničkoj novovjekoj kulturi, možemo i mi puštati u svoj jezik, koji neće biti nagrđen, ako s našim starim književnicima ne budemo govorili i mi na pr. *mudroskupština* mjesto *univerzitet* ili *akademija, mudroljubac* ili *mudroznanac* mjesto *filozof, mudroslovlje* mjesto *filozofija, riječosložica (pismenica* ili *slovnica)* mjesto *gramatika* pored *fizike* i *matematike* i t. d. Ako ostavljamo na

[1]) Naši stariji pisci prevode *univerzitet* našom riječju *mudroskupština,* kojom zovu i *akademiju* (v. ARj.).

[2]) Uskoro, kako smo ovo napisali, javio se ipak jedan glas za *sjemenište* mjesto *seminar!*

miru *gimnaziju* i *realku*, onda ne treba da nam smeta ni *univerzitet* s *fakultetima, rektorom, dekanima, pedelom* i dr. Pa ako ostavljamo novovjeki *kinematograf* ili *kino* i starovjeki *cirkus* i *amfiteatar*, ako ne gonimo ni *drame*, ni *komedije*, ni *tragedije* ni *opere*, ni *premijere* ni *reprize*, onda ne treba da se bojimo ni samoga *teatra*. Tko misli, da bi se i takvih tuđica valjalo uvijek kloniti, taj zaboravlja, da su mnoge takve riječi upravo neprevedljive, jer su se neke pored svojega običnoga značenja povezale i s drugim prenesenim ili metaforskim značenjem. Kako bi na pr. onaj, koji traži, da govorimo i pišemo samo *kazalište* ili *pozorište*, rekao s pomoću naše riječi *kazalište* ono, što se kaže rečenicom: Kad sam stupio u sobu, našao sam pravi teatar — ili: nastup mu je bio teatralan? Ili da se vratimo k riječi *dezerter*. U jednim se novinama moglo čitati, kako su se neki Živkovićevi dezerteri (ne vojnici generala Živkovića, nego njegovi politički drugovi) sastali, da se dogovore, što će i kako će dalje. Ni jedna naša riječ (ni *bjegunac* ni *uskok*, pa ni *odmetnik* ili *otpadnik*) ne bi na tome mjestu kazivala isto, što nam kazuje tuđa *dezerter*.

3. *G. R. T.* iz Koprivnice:

»U Uvodnoj riječi na str. 2. u 7. retku piše Odbor: »pa smo *gotovi* da pomognemo« ... Mislim ..., da ste *spremni*, da pomognete.

Na str. 3. mjesto »*Do pred* koju godinu« trebalo bi: »*Još pred* koju godinu.«

Nadam se, da ćete u drugom broju ove dvije riječi ispraviti ...«

G. T. ima pravo toliko, što bi se u prvom primjeru moglo doista dobro reći i *spremni*, no jednako je dobro i Odbor rekao *gotovi*, jer se pridjev *gotov* ne upotrebljava samo onda, kad se govori, da je tko ili što u materijalnom smislu gotovo (na pr. *putnik za put* ili *jelo za jedenje)*, nego i onda, kad se hoće reći, da je tko voljan učiniti što, kako je u našem primjeru. Po tom pridjev *gotov* može izricati i tjelesnu i duševnu spremnost. To se može vidjeti i iz primjera u BIRj., a još bolje iz ARj., u kojem nalazimo pored drugih primjera i ove: Vazda budite *gotovi pravomu posluhu* (Transit iz 16. v.). *Gotov na svako zločinstvo* (Kanižlić). *Na podsmijeh gotov* (Vuk). *Gotov umriti* za ljubav Isusovu (Transit). Jere *sam gotov služiti* mu (Vrančić). Što ja zakletvom *potvrditi jesam gotov* (Kanižlić). S tobom *gotov sam u tamnicu i na smrt ići* (Vuk). Vlada je *gotova, da te potpomože* novcem, pa i svjetom (Ljubiša).

Što se tiče druge naše pogreške: *Do pred* koju godinu mogli smo misliti ...«, treba da kažemo, da vidimo, da se g. T. dobro sjeća učenja naše gramatike, koja osuđuje rečenice kao: Kupio odijelo *za u Zagrebu* u gimnaziji *sina* (mjesto: Kupio odijelo *za sina* u gimnaziji *u Zagrebu*, gdje je prijedlog *za*, kojemu pripada *sina*, metnut ispred prijedloga *u*. No u našoj je rečenici: *Do pred koju godinu* ... nešto sasvim drugo. Tu *do* nema svojega padeža, nego stojeći pred drugim prijedlogom dopunja značenje izrazu *pred koju godinu*. Tako se može uvijek reći: Dovezao se *do pred Koprivnicu*. Ostao s drugovima *do uvečer (do popodne, do pred mrak, do pred zoru)*. Ostani *do sjutra* ili *do preksjutra!* Za takvu upotrebu prijedloga *dó* ima na pretek potvrda i u ARj. i u BIRj., iz kojega će biti dosta da se spomenu samo ova dva primjera: *Do prije neko dvadeset godina* bio je u Budvi običaj (Vuk). Tako su se njih dvoje grlili i ljubili *do posle ponoći* (Nar. prip.). O primjerima, kakvi su spomenuti, govori i Maretić u »Gramatici«[2] (§ 489d), gdje ima i potvrda: *do po* novom ljetu (Vuk). Prema svemu je jasno, da udruživanje prijedloga *do pred* nije pogrešno ni u našoj rečenici: *Do pred koju godinu mogli smo misliti* ... —, koja ipak nešto drugo kazuje, nego što bi kazala, da sam napisao: *Još pred koju godinu* ..., kako hoće g. T. Drugo je: Bio je kod nas *do uvečer* —, a drugo: Bio je kod nas *još uvečer*.

4. *G. M. V. I.* iz Sarajeva:

»U 1. broju Vašega časopisa na str. 4. stoji i ovo: » ... naše novine (osim »Seljačkoga Doma«), koje drukčije pišu fonetski, ime hrvatskog narodnog vođe dra. Mačka pišu Vladko (mjesto *Vlatko)*, kako se i on sam piše.«

U dobrome narodnom govoru nikad ne ćeš čuti *ja se pišem*, nego *ja se potpisujem*. Mi prilog *drukčije* upotrebljavamo uvijek u poredbi; na pr.: ja mislim *drukčije* nego on. Zato držim, da bi bilo ljepše i pravilnije u gornjoj rečenici: ... koje *obično* (ili *inače)* pišu fonetski.

Na str. 23. u citatu iz Ljubiše: gradić, *kojega* su Paštrovići gradili — trebalo je *kojega* ispraviti u *koji*.«

G. I. istinu veli, da se u dobrom govoru ne bi nikad reklo *ja se pišem* mjesto *ja se potpisujem*. No u navedenom se primjeru to i neće kazati, jer se *Vladko* ne čita samo u potpisu dra. Vlatka Mačka; dr. Maček svoje ime piše *Vladko* i drugdje, na pr. u imenu svoje odvjetničke pisarnice.

U ARj. IX. 874 ima dosta primjera, koji pokazuju, da se može reći, kako je u nas; ispor.: Silni junak u Baćini biše, starinom *se* Bogunović *piše* (Kačić). On *se* Benlić fra Matija *piše* (Pavić, Nadod.). On nadut *piše se* i diči se imenom patrijarhe (Kanižlić). Naši su *se* ljudi doskora zvali i *pisali* po očinome ili materinome krštenom imenu (Vuk).

Mjesto našega: koje *drukčije* pišu fonetski — moglo bi se doduše reći: koje *obično* (ili *inače*) pišu fonetski —, no još jasnije bi bilo: koje *drugdje* (ili *druge riječi*) pišu fonetski.

Ja u spomenutoj rečenici nijesam napisao *inače* zato, što te riječi nema u mojem govoru.[1]) I u primjerima iz BIRj.: Pošljite mi ih... *inače* ću vas tužiti (Vuk). U spomenicima, u kojima je *inače* čist narodni jezik (Daničić) — meni bi prema mojem slavonskom govoru bilo bliže *drugačije* ili *drukčije*, kako taj adverab upotrebljavaju i naši Slavonci Reljković i Velikanović i dr.[2]) I našim je kajkavcima riječ *inače* posve neobična, a bila im je tuđa i nekad, jer je Belostenec uz riječ *drugač* označuje kao dalmatinsku.

Za pogrešku *kojega* (mjesto *koji*) kako je i u primjeru »gradić, *kojega* su Paštrovići zidali,« primili smo i s druge strane poruku, da bismo je u svojem časopisu istakli. Pogreške kao: kruh, *kojega* (mj. *koji*) je krvavo zaslužio; prozor, *kojega* (mj. *koji*) je vjetar razbio; slučaj, *kojega* (mj. *koji*) smo opisali; novac, *kojega* (mj. *koji*) je dobio — i dr. čine danas najčešće naši kajkavci, ali nijesu rijetke ni u drugih pisaca; ima ih i Vuk (ispor.: na ovome bukvaru, *koga* je meni poslao Vladisavljević — i dr. u **Maretića[3] § 143a**).

5. *G. Z. S.* iz Vrapča:

»Na str. 11. u noti piše: »Ja, koji se bavim akcentom, vidim naše riječi i sa *svojim* akcentom.« Istina je, da se u § 468a Maretićeve »Gramatike« nalaze slični primjeri..., ali mislim, da bi se ovdje moglo zbog jasnoće stila i drukčije kazati... sa *njihovim* akcentom.«

Ja sam ovdje zamjenicu *svoj* uzeo u značenju »proprius« (njem. jemandem gehörig, eigen). Svoju bih misao mogao iskazati i (jasnije) ovako: Ja... vidim naše riječi *svaku sa svojim* akcentom — prema primjeru iz BIRj.: »Jezik u kome (je) *svakoj riječi svoje* izvjesno *značenje* određeno« (Vuk).

[1]) To su mi za slavonski govor pored drugih posvjedočili i gg. direktori gimn. *L. Zdunić* i *Stj. Pavičić.*

[2]) Vidi u ARj. II. 797. Evo otud samo ova dva primjera iz Velikanovića: (kloni se grijeha), *drugačije* znaj, da ćeš se poslati u oganj vikovičnji. Griši, koliko god puta niku čeljad, *drugačije* poštenu, pohodi.

6. *G. I. G.* iz Gospića:

»Pišete *slavenski, slovjenski* i *slovenski.* Trebalo bi da se piše samo *slovjenski,* pa prema tome i *jugoslovjenski* i *Jugoslovjenija.*«

U našem je časopisu (na pr. na str. 9.) *slovenski* pridjev samo prema *Slovenci.* Nama, koji smo i u svojem starijem jeziku imali pridjev *slovenski* ili *slovinski,* iako u drugom značenju, neobičan je novonačinjeni pridjev *slovenački.* Ja sam prije nekoliko godina (u komisiji za srednjoškolsku terminologiju) mjesto naših običnih naziva *Slaveni* i *slavenski* pokušao povratiti u život nazive *Slovjeni* i *slovjenski,* kako su dosta dugo mnogi Hrvati (među njima i Broz) pisali, dok ih nije kao pogrešne potisnuo pokojni Maretić učeći krivo, da u nas nekadašnje *ě* u *Slověninъ* daje *e* kao u *drven* prema *drěvěnъ.*[1]) No *-en* u *drven* ne odgovara nekadašnjem nastavku *-ěnъ,* nego *-enъ* u pridjevu kao *zelenъ.* Zato i imamo u svima govorima samo *drven,* a nemamo ni *drvjen* ni *drvin,* ali imamo *slovinski* i kajkav. *slovenski,* sa zatvorenim *e* prema običnom refleksu nekadašnjega *ě.* Prema tome može, tko hoće, i u štokavskom književnom jeziku pisati: *Slovjeni, slovjenski* i *jugoslovjenski,* no u i m e *Jugoslavija* ne smijemo dirati.

7. *G. T. S.* iz Križevaca:

»Zašto *rujan* tumačiti od »*rjuti*« (revati), kad imamo »*rujno* vino« u tom mjesecu?«

G. Matić spomenuvši značenje imena mjeseca *rujan,* koji je to ime dobio po jelenjem r i k a n j u, rekao je samo ono, što su prije njega o postanju te riječi napisali stručnjaci, kojima veza te riječi s našim pridjevom *rujan,* kad bi se mogla utvrditi, ne bi nikako izmakla. Naše ime *rujan* mora se tumačiti kao i češko *říjen* 'listopad', a to se ne može složiti s našim pridjevom *rujan,* niti s pridjevom *rumen* (od korijena, koji je u *rud, ruda, rudjeti, rđ, rđa*), koji poznaju i drugi slovjenski jezici.[2])

[1]) V. Gram.[1] str. 104. bilj. 2. i Gram.[2] str. 45.

[2]) U češkom jeziku prema nekadašnjem glagolu *ř'uti* ima i imenica *říje* u značenju 'rikanje upaljenih jelena'; u istom značenju govore i Poljaci *ruja* (v. u Trautmannovu ili Brücknerovu Rječniku).

Mi smo danas daleko od prirode, pa se spomenuto tumačenje može činiti neobično onomu, tko nikad u životu nije ni čuo jelenjega rikanja, kojega su se nekad neki Slovjeni toliko naslušali, da su po njemu jedan jesenski mjesec prozvali baš onako, kako su se po karakterističnim prirodnim pojavama prozivali i drugi mjeseci. Tako još za naše vrijeme P. Budmani u ARj. V 537a daje ovo svjedočanstvo: »Seljaci oko Dubrovnika često naznačuju vrijeme u godini životinjama što se onda pojavljuju, n. pr. »doći će mi sin *u prepelice«*, t. j. *septembra«*.

Tako su i stari Grci naznačivali vrijeme u godini u kakvoj vezi sa životinjama, na pr. pojavljivanjem s k a k a v a c a, jagnjenjem j a g a n j a c a, striženjem o v a c a, klanjem g o v e d a, ubijanjem j e l e n a i dr.

Naš naziv za mjesec septembar svojim postanjem odgovara najviše staronordskom imenu jednoga mjeseca *hrútmánuđr* 'Widdermonat' (t. j. ovnujski mjesec), koji je tako nazvan po tome, što se u njemu ovce mrču.[1])

8. *G. M. S.* iz Zagreba:

»U »Ogledima« na str. 28. originalno *ne će* okrenuli ste u »bolje« *neće,* kako se piše po novom pravopisu, a na str. 4. pišete, da će se Vaš časopis držati starijega pravopisa, a taj određuje pisanje *ne ću.«*

Naš će časopis pisati *neću* ne zato, što tako određuje naš novi pravopis, nego zato, što je takvo pisanje u skladu s našim pisanjem *nemam* od *nejmam.* Vuk je pisao doduše *ne ću,* a po njemu i Maretić, no s postanjem se toga oblika bolje slaže pisanje *neću.* Oblici *neću, nećeš, neće*... ne postaju tako, da se »riječca *ne* združi s enklitičkim oblikom (*ću, ćeš, će*...)«, kako uči Maretić (v. Gram.[1] § 132b i Gram.[2] § 309c), nego je »uprav *ne* sastavljeno s glagolom u jednu riječ, kao što je kod *nijesam* i *nemam«*, kako je rekao Budmani (v. ARj. III 656b). Budmanijevo mišljenje potvrđuje i različit akcenat *néću* pored *nêćeš* prema *ne (hò)ću* pored *nè (ho)ćeš*, pa sam i ja već pred 30 godina prema takvoj razlici tumačio i naš osobito dijalekatski (posavski i čakavski) akcenat *nȅćeš* pored *néću* (v. »Rad« 187, 146) i obično i pisao *neću.*

S. I.

---

[1]) Ispor. i Schrader, Reallex. der. indogerm. Altertumskunde[2] II (1929), str. 71 i d.

PITANJA I ODGOVORI

4. *G. T. V.* sa Sušaka:

»Već je u našoj »Istini« o Uskrsu g. 1934. i iznova u »Hrvatskoj Straži« prošle godine u br. od 3. IV. u podlisku »Uskrs u zagrebačkim dnevnicima« dr. N. Ž. nastojao dokazati, da se naš čakavski naziv *Vazam* ne smije izvoditi iz korijena, koji je u našem čakavskom glagolu *vazeti* (t. j. uzeti), prema čemu bi U s k r s svoje ime *Vazam* dobio upravo po tome, što se poslije korizmenoga posta počelo opet u z i m a t i m e s o. Dr. Ž. hoće, da naš *Vazam* ima svoje ime i značenje »po arheologijsko-biblijsko-liturgijskom značenju« dolazeći od grčke riječi *azymos* (t. j. beskvasan), jer su Židovi o Paski jeli beskvasan kruh, po čemu su se i dani, u koje su jeli takav kruh, zvali »dani beskvasnih hljebova« (grč. »hai hemerai ton azymon). Je li naša riječ doista tuđega izvora?«

Riječ *Vazam* prava je naša riječ, i to baš prastari hrvatski naziv za Uskrs. Njezino je postanje od glagola *vъzęti* protumačio već odavno prof. Miklošić, i njegovu bi se tumačenju moglo još dodati, da se u vezi s nazivom *vъzьmъ* 'uzimanje mesa' u suprotnosti s nazivom *męsopustъ* 'puštanje mesa' može lijepo složiti i naš naziv *pokladi* (ili *poklade),* koji jednako znači 'vrijeme, kad se prelazi iz mrsa u post', samo je taj naziv od posljednjega dana mesopusta (t. j. od utorka ispred pepeljave srijede) raširen u značenje »mesojeđe«, t. j. prenesen na sve dane natrag do Bogojavljenja (v. ARj. X 504).

Prema tome je dr. Ž. u zabludi, a pogriješio je na dvije strane: 1) što nije vidio, da se čak. *vazam* ili kaj. *vuzem* ne može izvesti iz grčke riječi *azymos* (ili pl. ta *azyma);* — 2) što je sve kao glagoljaš smetnuo s uma, da je već sv. Ćiril spomenutu grčku riječ preveo slovjenskom *oprěsnьkъ,* i da je ta riječ u š l a i u n a š e g l a g o l j s k e k n j i g e. Evo za ovo samo jedan primjer iz Mark. ev. XIV 12: i vъ prьvъi dьnь *oprěsnьkъ,* egda pashǫ žьrěahǫ, glagolašę emu učenici svoi: kъde hošteši šedъše ugotovimъ da ěsi pashǫ (Mar. ev.) U Vukovu se latiničkom prijevodu to čita: I u prvi dan p r i j e s n i j e h hljebova, kad klahu v a z a m rekoše mu učenici njegovi: gdje ćeš da idemo da ti zgotovimo v a z a m da jedeš? Vidimo, dakle, da je riječ *vazam,* za koju Vuk u svojem Rječniku veli da je govore najviše kršćani u Hrvatskoj i u Dalmaciji u značenju »vaskrsenije«, uzeta ovdje u značenju »vazmena svedba«, po čemu je ime blagdana preneseno na j e l o, koje se jede na taj blagdan.[1]) *S. I.*

---

[1]) Tako se upotrebljava i jevrejska riječ *pasha* osim u značenju pashalnog jaganjca i u značenju samog blagdana; ispor.: luk, XXI: približaaše že se prazdьnikъ oprěsnokъ naricaemъi *pasha* — Približavaše se

5. *G. M. B.* iz Zagreba:

»U jednim našim novinama u broju od 22. ožujka o. g. čitam: 1) da je njemačka vlada obavijestila Ligu naroda o zakonu *»o prisajedinjenju Austrije Njemačkoj«;* — 2) da ima »malo sumnje, da je Italija nezadovoljna *pripojenjem Austrije* Njemačkoj«; — 3) da »nije prošlo ni osam dana od *priključenja Austrije,* a nasljednici Pilsudskoga postupaju ovako prema Litvi«. — Tu se eto njemačka riječ *Anschluss* prevodi trojako: *prisajedinjenje, pripojenje* i *priključenje.* Kako je najbolje?«

Što se tiče samih naših riječi, odgovor je lak: glagol *prisajediniti,* od koga je *prisajedinjenje,* unesen je u naš jezik iz ruskoga (ispor. *prisojedinit')* bez potrebe kod naših *sjediniti* i *ujediniti;* glagol *pripojiti,* od koga je *pripojenje,* naš je; glagol *priključiti,* od koga je *priključenje,* načinjen je prema njemačkom *anschliessen,* pa se prema njemačkom jeziku govori u nas i na pr.: mi u nedjelju idemo na Sljeme; ako hoćete, možete *se nama priključiti* (mjesto *pridružiti* ili *s nama u društvu); ja se priključujem njegovu mišljenju* (mjesto: *prihvaćam njegovo mišljenje)* i dr. Tako se i prema njemačkom *Anschluss* govori na pr.: išao bih u Varaždin preko Koprivnice, kad bih imao odmah *priključak* (mjesto *vezu).* Za njemačku riječ *Anschluss* u naprijed spomenutom značenju trebalo bi da tražimo svoju prema našim glagolima *sjediniti, ujediniti* i *pripojiti,* i to prema tome, što se riječju *Anschluss* hoće reći, jer joj je značenje n e o d r e đ e n o. Zato su tu njemačku riječ i prije nego što je izvršen »Anschluss« Austrije prenosili n e p r e v e d e n u i u druge jezike. No ona i sad ima različno značenje u evropskoj štampi, već prema tome, kako se sama promjena nastala između Austrije i Njemačke rasuđuje, t. j. da li kao izvršena s v o l j o m ili p r e k o v o l j e samih Austrijanaca. Francuske novine, koje izvršeni »Anschluss« uzimaju za a n e k s i j u, pišu pače o o s v o j e n j u (»la conquête de l'Autriche«). Pojmu a n e k s i j e približava se i naša riječ *pripojenje,* a i ruska *prisajedinjenje,* i zato bismo mi mogli upotrebljavati najmanje subjektivan izraz *sjedinjenje.* Tko bi baš htio, mogao bi *Anschluss* prevoditi i našom riječju *priključak* razumijevajući pod njom što i pod *Anschluss.*

S. I.

---

pak p r a z n i k prijesnijeh hljebova koji se zove *vazam.* Ispor. još na pr. Mat. XXVI 17, Mark. XIV 1, Luk. XXII 7—8 i dr. Prema značenju jevrejske riječi *pasha* upotrebljavali su našu riječ *vazam* i naši stariji pisci (ispor. i »Rad« *214,* 58, 62).

OGLEDI NAŠEGA JEZIKA*)

K a k o j e š t a m p a n o:	K a k o b i b o l j e b i l o:
6. *Na Tablji, kod manastira sv. Petra, izravnava se*[1]) *zemljište za gradnju pravoslavne katedrale. Doskora*[2]) *će biti dovršene ove radnje*[3]), *pa će se početi sa zidanjem*[4]) *temelja katedrale.*	*Na Tablji, kod manastira sv. Petra, poravnjuje se zemljište za gradnju pravoslavne katedrale. Taj će posao biti naskoro gotov, pa će se početi zidati temelj katedrale.*

[1]) Zemlja se *poravnjuje,* a zavađeni se ljudi *izravnavaju.*

[2]) Prilog *doskora* ima i drugo značenje (tj. do malo prije), zato je bolje *(na)skoro.*

[3]) Samo se jedan posao spominje, i to *poravnjivanje zemljišta,* zato ne pristaje *ove radnje.*

[4]) Ovdje se ne može reći *početi sa zidanjem temelja,* nego treba *početi zidati temelj.*

7. *Velike elementarne nepogode*[1]) *nad*[2]) *našim krajevima.*	*Velike štete od nevremena u našim krajevima.*
Iz raznih krajeva primili smo izvještaje o velikim elementarnim nepogodama[1]), *koje su bjesnile u nedjelju poslije podne. Nad dalmatinskom Zagorom vladala je*[3]) *silna oluja prouzročivši*[4]) *mnogo štete vinogradima*[5]). *Također je i*[6]) *prolom oblaka bio i nad Šibenikom.*	*Iz različnih smo krajeva primili izvještaje o velikom nevremenu, koje je bjesnjelo u nedjelju poslije podne. Nad dalmatinskom se Zagorom digla jaka oluja nasilna čineći mnogo kvara u vinogradima. Nad Šibenikom se i oblak prolomio.*

[1]) Riječ *nepogoda* uzima se u značenju »nevrijeme«; zato bi mjesto *elementarne nepogode* bilo zacijelo ljepše reći *vremenske nepogode* ili *elementarne štete.* Mjesto *velike elementarne nepogode* mogli bismo reći *velike štete od nevremena.* Francuske novine pišući o velikim nevoljama od povodnja u Siriji donosile su članke pod natpisom *»Les terribles effets de l'element«.*

[2]) Prijedlog *nad* uzet je tu prema značenju riječi *nepogoda* (= nevrijeme).

[3]) Glagol *vladati* nije ovdje prema našem jeziku.

[4]) Mjesto *prouzročiti* bolje je *uzrokovati,* a mjesto *prouzročiti mnogo štete* treba reći *učiniti veliku štetu, načiniti mnogo štete* ili *kvara.*

[5]) Ne veli se *učiniti štetu vinogradu,* nego *u vinogradu.*

[6]) Ne treba *također* i *i.*

---

*) Primjeri su iz novina, iz kojih su i primjeri 1.—5. u 1. broju, za koji su bili i složeni.

Najgore je nastradao[7]) čini se[8]) križevački kotar. Uz silan pljusak[9]) spustila se i jaka kiša[10]) koja je padala u prostoru dugom 40 km, a u širini[11]) od 2 km. Najviše je nastradalo[12]) banovinsko dobro[13]) Božjakovina, te[14]) okolica Gradeca[15]) i sela koja leže[16]) na lijevoj obali Glogovnice. U nekim mjestima[17]) vihor je otkrivao[18]) seljačke[19]) kuće. Osobito su nastrali[20]) vinogradi koji se nalaze na brežuljcima[21]), a[22]) tuča je kidala grozdove koje je bujica odnosila. Također se javlja, da je nad virovitičkim krajem vladalo[23]) silno nevrijeme.

Najgore je, čini se, postradao križevački kotar. Spustio se silan pljusak u dužini od 40 km i u širini od 2 km. Najviše je štete na banovinskom imanju Božjakovini i u okolici sela Graca i u drugim selima na lijevoj obali Glogovnice. U nekima je vihor skidao krovove na kućama. Osobito su oštećeni vinogradi po brežuljcima, gdje je tuča kidala grozdove, koje je bujica odnosila. Javljaju, da je i u virovitičkom kraju bilo veliko nevrijeme.

[7]) Moglo bi se reći i samo *stradao*.

[8]) Uklopljena rečenica *čini* se nije na mjestu.

[9]) Riječ *pljusak* kao da je ovdje uzeta mjesto riječi *huka*.

[10]) Riječi: *spustila se jaka kiša* ne pristaju s pređašnjima: *uz silan pljusak*.

[11]) Treba uskladiti: *u prostoru dugom* ..., *a u širini* ...

[12]) Dosta bi bilo *stradalo;* mjesto: *najviše je nastradalo banovinsko dobro Božjakovina* može se reći:*najviše je štete na* ..., da se na ponavlja glagol *(po)stradati*.

[13]) Riječ *dobro* bit će u značenju »imanje« prema tuđim jezicima.

[14]) Svezica *te* nije ovdje prema štokavskom govoru.

[15]) Selo se zove *Gradec* — *Graca*.

[16]) Nepotrebne riječi *koja leže*.

[17]) Mjesto *selima,* ali se ta riječ razumije već iz pređašnjega.

[18]) Iako se može razumjeti značenje riječima: vihor je *otkrivao kuće,* opet bi jasnije bilo: ... *skidao krovove na kućama*.

[19]) Nepotrebna riječ *seljačke*.

[20]) Vidi bilj. [7]) i [12]).

[21]) Mjesto *vinogradi koji se nalaze na brežuljcima* treba reći *vinogradi po brežuljcima*.

[22]) Svezica *a* ne pristaje ovdje.

[23]) Vidi bilj. [8]).

ISPRAVI: Na str. 10. u 7. r. odozdo **lé** u **le;** na str. 22. dodaj: [1]) U D. Kostića. Nije — nego III. izd. Beograd 1931, str. 41. akobogda? (narodski) = kuda, kamo?

»H r v a t s k i j e z i k« izlazi u deset brojeva na godinu. — Godišnja pretplata 40 Din; pojedini broj 5 Din; za đake 30 Din. — Vlasnik i izdavač: Društvo »Hrvatski jezik« u Zagrebu. — Za vlasnika i uredništvo odgovara Pavao Tijan, Zagreb, Većarska c. br. 92. — Tisak »Tipografije« d. d., Zagreb, Barthouov trg br. 2. — Za tiskaru odgovara Ivan Ivanković, Zagreb, Selska cesta br. 47.

HRVATSKI JEZIK

GODINA I 1938 BROJ 3-4

TUŽBE ZBOG KVARENJA JEZIKA*)

Prije četiri stotine godina, naš rodoljubivi Zadranin Petar Zoranić, govoreći u »Planinama« o tome, kako njegovi zemljaci vole služiti vili Latinki nego Hrvatici, pokliče: »Ah nepomnjo i nehaju jezika hrvackoga!«[1]) Osim toga bolnoga poklika iz njegovih usta izíde i tužba s prijekorom, što smo i u svoj jezik pustili tuđe, latinske uljeze.[2]) A prije stotinu i nešto više godina pohrvaćeni Francuz Marko Bruerović († 1825) u našoj nekadašnjoj Ateni prekori u »Satiri« svoje Dubrovčane, što su se odmetnuli od hrvatske starine i što su svi, i »vladike« (gospođe) i »godišnice« (sluškinje), svoj jezik izmiješali s tuđim riječima.

I u naše dane čusmo u Zagrebu i drugdje među Hrvatima jednake poklike i tužbe: »Propade nam naš lijepi hrvatski jezik, jer ga svi kvare!«[3]) Na sreću, hrvatskoga jezika ni u Zadru ni u Dubrovniku ne ubi tuđi latinski i talijanski duh: Zadar ostade sve do naših dana živa grana na hrvatskom stablu, a Gundulić, da ustane iz svoga groba, ne bi se kao u Markovo vrijeme »lijevom prikrstio«, jer bi vidio, da se Dubrovnik ni danas, ako je i potisnut u sjenu svoje slavne i sretnije prošlosti, nije odrekao svoje starine niti zaboravio svoga jezika!

*) Ovaj je članak bio složen već za 1. broj našega časopisa, ali je mjesto njega ušao prema prilikama preči članak »Etimologija i fonetika u našem pravopisu«, a u 2—3. broju članak »Hrvatski književni jezik«.

[1]) Vidi »Stari pisci hrvatski« XVI, 87.

[2]) On to izriče riječima: »Jazik kim općimo pošpuren jest latinskim«. Vidi o. c 4. — Naš Ak. rječnik s. v. *pospuriti* i *pošpuriti* (iz Barakovića) nije uhvatio veze toga glagola s latinskom riječju *spurius,* pa je u njemu i glagol *ošpuriti se* ostao »tamna postanja«.

[3]) Tako je jadikovao osobito naš pokojni purist Vatroslav R o ž i ć i pozivao »na odbranu hrvatskoga jezika« (v. Nast. vj. 30, 1922, str. 394 i d.; 40, 1931/2, str. 169 i d.).

Ako, dakle, gledajući na takvu prošlost i ne treba da se bojimo za sam život svoga jezika, ono opet ne smijemo, da spomenute glasove čujemo i, ne čujemo. Jer doista naš jezik zapljuskuju različni tuđi valovi ostavljajući u njemu kojekakoga mulja i nanosa. Uz naše srce, Zagreb, ne pritisnuše se posljednjih godina samo mnogobrojni naši Podravci, Međumurci, Zagorci, Štajerci, Kranjci, Ličani i dr., nego se u nj zakloniše i čvrsto smjestiše i mnogi tuđinci, osobito iz Poljske i Njemačke, izbjegli Rusi i drugi. Među tim tuđincima, osobito među intelektualcima ima i takvih, koji zaboravljaju, da bi im bila dužnost, da nastoje naučiti i jezik ove zemlje. Koliko ima samo naših ruskih izbjeglica, koji i poslije podrug decenija života među nama nijesu dospjeli da prime ni nekih najobičnijih razlika između našega i ruskoga jezika! A takvih Rusa ima i među nastavnicima po našim gimnazijama, a i drugdje!

Osim tužaba na tuđince, što nas svojim nehajstvom za naš jezik i u razgovoru i u pisanoj našoj riječi (natpisima, oglasima i dr.) doista vrijeđaju, čuju se, često i n e o p r a v d a n e, tužbe i na Beograd, i to ne samo na beogradske novine, koje su sa svoje jeftinoće i dobre opreme našle mnogo hrvatskih kupaca i čitalaca, nego i na beogradske knjige, i uopće na sve pisano, što dolazi s onu stranu Drine i Save, osobito u nekim prilikama, gdje se neke riječi nameću sa s l u ž b e n i m jezikom.[1]) Mnogo se opravdana nezadovoljstva čuje i zbog jezika u današnjim udžbenicima, oko kojih se i mnogi nezvani pisci i izdavači uzjagmiše ne mareći mnogo, u kakom će ih ruhu predati učenicima.

Što se među Hrvatima čuju glasovi protiv beogradskog jezika, nije nimalo čudo, kad i sam prof. Maretić, kojemu nitko neće moći da podmetne kakve zle volje ili namjere u njegovu

---

1) Spomenut ću samo nešto. Nijesu samo naše *suce* sa *sučevicama* svagdje istisnule *sudije*, nego i naše *cestare* zamijeniše *putari*. U zagrebačkom se književnom jeziku upotrebljava naziv *cestar* za čovjeka koji se brine za *ceste*. No mjesto toga naziva, valjada i zato, što za riječ *cesta* Vuk piše da se govori »po zapadnijem krajevima«, uvela se i k nama riječ *putar*. Svatko kod nas, tko zna, da *put* (obični poljski ili šumski) ne znači isto što *cesta* (t. j. zidani put, drum), osjeća, da riječ *putar* ne odgovara po svome pravome smislu onome, što bi se htjelo, da znači, jer država ne drži i ne plaća ljude, kojih je posao brinuti se za p u t o v e, nego takve, koji se brinu za c e s t e. Zato gdjekoji priječani za riječ *putar* nailazeći je u novinama misle da je štamparska griješka mjesto *pudar*. No pošteđena ne ostade ni sama *općina*, kako je u zagrebačkom književnom jeziku, i kako Hrvati govore i pišu jednako od najstarijih vremena, jer se naturio naziv *opština* i ondje, gdje prije nije bio običan, premda bismo očekivali protivno, t. j. da će se pravi narodni izgovor prenijeti i onamo, gdje se prekinuo, jer i sam Vuk godine 1845 piše: »U Srijemu se i u Bačkoj govori *opština*, a po zapadnijem krajevima naroda našega *općina* i *općinski* i prvi je ovaj izgovor jamačno uzet iz Slavenskoga jezika, a drugi je upravo po svojstvu našega jezika.« V. BIRj. s. v.

sudu, u svojem »Jezičnom savjetniku« (u izdanju Jugoslav. akademije 1924), s ekavskim predgovorom, osuđuje one, koji drže, da jezik treba »doterivati onako, kako ga doteruju beogradske i zagrebačke kafane i novine«, ističući napose Srbina J. Skerlića među onima, što ne mare za jezik.[1])

No i Srbi su Hrvatima vraćali žao za sramotu, jer i na beogradskoj strani nijesu bili rijetki glasovi, da Zagreb upravo kvari jezik.[2]) Treba da iskreno kažemo, da pravo i ovdje, u ovoj jezičnoj pravdi, kao i drugdje u životu ne treba da bude uvijek na tužiočevoj strani.

Hrvati se osobito bune, što u Beogradu ima takvih, koji ne odbijaju samo zagrebačke »kroatizme«, nego i štošta drugo, što im se u našem zagrebačkom književnom jeziku ne sviđa, odbacuju kao tobože pokrajinsko. Spomenut ću samo dva primjera.

Naš jezik ima dvije jednako dobre riječi *liječnik* i *ljekar;* obje s jednakim značenjem ima i Vuk u Rječniku (prvu uz riječ *medig* na str. 351a). Za prvu riječ, t. j. *liječnik* može se iz našega ARj. (VI 61a) vidjeti da je u značenju »čovjek kojemu je posao liječiti« sa mnogo primjera potvrđena od 16. vijeka, a sad iz knjige prof. Fanceva »Hrvatski vatikanski molitvenik« (u izdanju Jugoslav. akademije 1936) vidimo, da su je Hrvati u tome značenju upotrebljavali već i prije (u 14. vijeku).[3]) Za drugu, t. j. za riječ *ljekar* može se iz istoga ARj. VI 237—239 vidjeti da je u našem jeziku u značenju »čovjek koji liječi« potvrđena jednim primjerom s kraja 14. vijeka i da joj je u

---

1) V. »Jez. savj.« na str. VI i XXV—XXVI.

2) Tako se Zagrepčanima gdješto pripisuju i neki tuđi grijesi; na pr. *palidrvce* (za njem. *Zündhölzchen* 'šibica'), u ARj. potvrđeno samo iz srpskih knjiga.

3) Ispor: Svemogući i višnji Bože! Ovo pristupam posvećen'ju tijela i krvi sina tvoga... kako nemoćan k *liječniku* (str. 70).

krajevima, gdje se govori *liječnik*, značenje »ljekarnik« (apotekar).[1]) Riječ *ljekar* mogla je, veli ARj., dobiti drugo značenje »i s toga što su u staro doba sami liječnici pravili lijeke«, pa tako i Vuk u »Danici« 3, 239 piše: »U stara su vremena doktori bili i *ljekari* i *apotekari*«.[2]) Zato je naš Iveković u svojem Rječniku uz riječ *ljekar* napisao ovo: »ljekar upravo je onaj koji lijekove pravi i prodaje, a to je sada apatekar. Kako je u pređašnja vremena slabo bilo apateka, liječnici su sami lijekove imali kod kuće i davali ih bolesnicima, pa ih po tome narod nazva ljekarima; ali imajući mi lijepu riječ *liječnik* mogli bismo *ljekar* u književnom jeziku uzimati za ono što po nastavku svome i znači, t. j. *apatekar*, na koje nas upućuje i riječ *ljekarnica*«.

Mjesto da se mi prema Ivekoviću dogovaramo i dogovorimo o riječima *ljekar* i *liječnik*, ustaju neki s beogradske strane hoteći nas uvjeriti, da riječ *liječnik* i nije baš tako dobra, jer nije izvedena tobože od imenice *lijek*, nego nepravilno od glagola *liječiti*. No *liječnik*, postajući prema imenici *lijek-lijeka*, riječ je bez prigovora, građena kao na pr. *vijećnik* prema *vijeće*, slažući se s njome i u akcentu.[3])

Kakvo, dakle, čudo, što se mnogi Hrvati bune, što se u njihovoj književnosti duboko ukorijenjena, po Ivekoviću još i »lijepa« riječ *liječnik* izgoni iz jezika kao rđava, a za nju im se daje za naknadu *zubni ljekar* mjesto njihove dobre riječi *zubar*, jer ta tobože nije dosta jasna za njemački naziv *Zahnarzt*, prema kojem su Rusi načinili svoju *zubnoj vrač*, premda su i Francuzi nazvali zubara *dentiste*, t. j. »zubar« ne bojeći se ni-

---

[1]) Ispor. na pr. u Kačića: Kakono višti *ličnik* i *likar*. ARj. VI 237b — i iz Ljubiše: Ovako liječeći Šćepan u Mahinama čitavu godinu kupeći trave, cvijeće i korijene, pa uz *liječnika* i *ljekar* postane. ARj. VI 239a.

[2]) Riječ *ljekar* zabilježena je u našem ARj. kao »praslavenska«, no ona nije najstarija slovjenska riječ za pojam »medicus«; u staroslov. jeziku za nj dolazi riječ *vračь* i *balii*. Ispor. na pr. Mat. IX 12: ne trěbujǫtъ sъdravii *vrača* (u Vuka: ne trebaju zdravi ljekara) ili Luk. IV 23: balii, iscěli sę samъ (u Vuka: ljekaru, izliječi se sam!).

[3]) Takvih izvedenica u našem jeziku ima sva sila. Što prema *liječnik* nemamo pridjeva *liječan (liječni)*, nije nikakva neprilika, jer je već Daničić u svojim »Osnovama srpskoga ili hrvatskoga jezika« (1876) na str. 272 spomenuo, da u takvih imenica na *-nik* nije i svaki pridjev u običaju.

malo, da nastavak *-iste* neće dosta jasno kazivati značenje te riječi.[1])

U Zagrebu jelo i piće *naručujemo*, a u Beogradu ga *poručuju*; u Zagrebu *poručuju* što jedni drugima (t. j. javljaju po kome); u Zagrebu trgovci čine *narudžbine*, a u Beogradu *porudžbine*. Premda je i Vuk (po svjedočanstvu ARj. X 880) godine 1830 u jednom pismu napisao: »Nekakav suplement, kojega mi nemamo, zato vas molim, da mi i njega *poručite* i pošljete«, opet je obično u tome značenju pisao samo *naručiti* i u svoj Rječnik unio riječ *narudžbina* bez *porudžbine;* u njegovu Rječniku *poručiti* ima samo značenje »sagen lassen, mando«.[2])

Kako se, dakle, i opet koji Zagrepčanin, koji govori glagole *naručiti* i *poručiti* sa značenjem Vukova Srpskog rječnika (ne upotrebljavajući glagola *poručiti* u beogradskom značenju, kojega Vuk u Rječniku ne bilježi), neće buniti, kad mu tko s beogradske strane kaže, da govori »p o k r a j i n s k i«.

Uz ovo svađanje oko jednoga prefiksa *(na-/po-)* spomenut ću nešto, što je naš Jagić, dok je profesorovao u Berlinu, doživio od profesora Mommsena. U razgovoru s Mommsenom reče jedan dan Jagić za nekoga: »Er ist etwas verkühlt« (tj. nahladio se nešto), a Mommsen se osiječe na nj i reče: »Schon wiederum ein falscher österreichischer Ausdruck« (tj. i opet loš austrijski izričaj). »Man sagt nicht deutsch: ich bin verkühlt, sondern: ich bin erkältet« (tj. pravi Nijemac ne kaže: ich bin *verkühlt*, nego: »ich bin *erkältet*«*)*. Mislim, da se nijedan pravi germanist, koji zna, da i riječi imaju svoju geografiju, ne bi složio potpuno s Mommsenom rekavši, da je ono, kako se u Austriji govori, doista i pogrešno, tj. protivno duhu njemačkoga jezika, nego bi rekao: u Austriji govore doduše *verkühlt*, no mi u Berlinu *erkältet*.[3])

---

[1]) Riječ *liječnik* brani i dr. M. Strašek u Nast. vj. 44, 1935/36, 122—124.

[2]) Potvrda za značenje glagola *naručiti* i *poručiti*, u kakom se u Zagrebu upotrebljava, ima i iz Vuka i Daničića. Svatko ih može lako vidjeti u Broz-Ivekovićevu Rječniku, iz koga ću spomenuti za svaki glagol po dva primjera: Čovek odmah *naruči* mrtvački sanduk. Npr. Zašto sam čuo, da je kod Kopitarova šnajdera *naručio* i uzeo čakšire za 50 fr. na veresiju (iz jednog pisma Vukova). — Jesu li dolazile?« »Jesu i *poručile* ti da ih još i sutra možeš ovde dočekati. Npr. Poslaše šarenu haljinu ocu njegovu *poručivši:* nađosmo ovu haljinu. Daničić, Sv. P.

[3]) Prema tome neki germanisti (na pr. Paul i Weygand) za glagol *sich verkühlen* vele da je *provincijalizam*, ali ne *pogreška*, a neki ga (na pr.

U Beogradu s pravom odbacuju mnoge zagrebačke novotvorine, kakva je na pr. riječ *kolodvor*, koju su i hrvatski puristi izgonili, ne mogući je do danas izagnati, ali zato još nitko objektivan neće tvrditi, da je uvijek onako, kako se u Beogradu govori i piše, doista i bolje, da je na pr. beogradski naziv *moreuz* (njem. Meerenge) srpskiji od zagrebačkoga *tjesnac*. No navike i simpatije ne smiju ni kod nas da budu jače od svih drugih razloga.

Mogao bih ovdje nanizati još mnogo takvih primjera, o koje se ili na jednoj ili na drugoj strani spotiču oni, koji ne znaju upravo ni što je jezik uopće ni napose što je književni jezik, ni kako u njegovu razvitku odjekuju različne političke, ekonomske, socijalne i kulturne prilike.[1])

Ovoliko je, mislim, ipak trebalo da kažem, da bi se neke pojave mogle i bolje razumjeti i pravije ocijeniti.

Jezgra našega narodnog jezika nije ni u jednom kulturnom centrumu, a tu mu nije uvijek ni pravi narodni duh. No oni, koji otuda hoće da o jeziku odlučuju i da ga upravljaju, treba da taj duh traže i brane unoseći ga, koliko se može, u sve grane našega gradskog jezika. Malo je koji književni jezik blizak svomu izvoru, kako je naš, koji još ni danas pored svih utjecaja nije niti pokidao niti mnogo oslabio glavnih veza sa živim govorom naših sela, iz kojih je izišao. Zato će i daroviti pisci, koji dolaze sa sela i koji ne prestaju ni poslije osjećati moć i čar izgovorene riječi, njezino lelijanje i prelijevanje u različnim zvucima i mnogostruko sljubljivanje riječi s riječju u novim slikama s novim značenjima, i unapredak unositi u naš književni jezik životvornu snagu i mladost, koja ne stari.

Stjepan Ivšić

M. Heyne) uzimaju za sinonim glagola *sich erkälten*. I za dosta drugih pojmova iz svakidašnjega života njemački književni jezik još danas mjesto jedne riječi upotrebljava dvije i tri; ispor. na pr. *Treppe* i *Stiege* — u nas *stube* ili *stepenice; Fleischer, Schlächter* i *Metzger* — u nas *mesar* i dr. Sama s u b o t a ima dva naziva *Samstag* i *Sonnabend!*

[1]) Tko zna, da i moda mnogo utječe na jezik, taj se neće čuditi ni tomu, što danas u Zagrebu prijestolničko *izvinite!* (upravo ruski kalk francuskog ili njemačkog glagola *excuser* — *entschuldigen* prema lat *excusare)* mjesto našega narodnog *oprostite!* ne govore samo konobari, nego i poslužnici i piljarice misleći, da je prvo uljudnije i »otmjenije«.

Glagol *izviniti* gonio je i pok. Lj. Stojanović (v. N. J. V, 1936, str. 87).

DEMETEROVE MISLI O KNJIŽEVNOM JEZIKU

1.

Tridesetih i četrdesetih godina prošloga vijeka dala su se među hrvatskim piscima osjetiti dva različita shvatanja: da li je književnost ilirizma nova književnost, ili je to samo obnovljena, preporođena književnost? — Prvo shvatanje (da se g. 1835. započela nova književnost) zastupao je konsekventno Vraz, jer on kao Slovenac nije imao intimnijih veza ni sa starijom kajkavskom niti s dubrovačko-dalmatinskom književnošću. On je dubrovačku književnost doduše tokom godina bolje upoznao, ali se čini, da je ona za nj ostala uvijek nešto naučeno, a nije bila srasla s njegovim bićem. Drugome su shvatanju bili bliži s jedne strane književnici, koji su svoj rad bili započeli na kajkavskom narječju (Rakovac, Vukotinović), te su prijelaz na štokavštinu držali potrebnim radi nacionalnih i kulturnih razloga, ali to za njih nije značilo ulazak u neku novu književnost. Toj su grupi bili bliski i književnici rodom čakavci (Mažuranići).

Za prave književnike ilirizma njihovo stajalište prema dubrovačkoj književnosti nije zavisjelo samo od toga, što su u njoj mogli naći neku legitimaciju za starost naše kulture (kao što je to ona možda bila za Gaja, Draškovića, Seljana), nego od činjenice, što su oni trebali jezik kao sredstvo umjetničkog izražavanja, aparat, kojim će što preciznije i okretnije moći da iznesu svijet svojih doživljavanja, jer su svi oni među njima, koji su, kao umjetnici, osjećali tu potrebu izražaja, vrlo dobro shvatili, kako s primanjem štokavštine, t. j. gramatičkih forama, glasova, sintakse nisu još ni izdaleka zadovoljene potrebe umjetnika stvaraoca, ako on nema u jeziku potreban broj riječi, fraza i sl., koje će mu pomoći da s lakoćom izrazi ono, što želi reći.

Iz hrvatskih književnih dokumenata tridesetih i četrdesetih godina može se zaključiti, kako su se njihovi pisci strahovito mučili oko problema izražaja. Imajući jasne predodžbe, oni ipak u vlastitom jeziku nisu mogli naći pravu riječ ili pravu frazu za ono, što su htjeli reći, nego su se morali utjecati različitim pomagalima. Ljudevit Vukotinović je u t e k s t u svojih drama

(Golub, Prvi i zadnji kip) njemačkim riječima objašnjavao hrvatske riječi, a Ivan Trnski činio je to čak i u privatnim listovima (na pr. u listovima Dragojli Jarnevićevoj)! A to je znak, kako je u nas tada trebalo tek stvarati precizne izražaje za pojedine pojmove, pa da ni sami pisci, kao ni njihovi čitaoci, nisu bili sasvim na čistu sa značenjem pojedinih riječi.

Stanko Vraz, koji je u teoriji udarao na unošenje dubrovačkih jezičnih elemenata u živu književnost, nije se tih elemenata ipak mogao nikad sasvim otresti. Mogla su tu biti odlučna i nesvijesna sjećanja — ali je očito odlučivala i potreba izražavanja: tražeći potreban izraz za predodžbu, Vraz ga je, i protiv vlastitih zahtjeva, uzeo odanle, gdje ga je najlakše mogao naći, t. j. u jeziku dubrovačke književnosti.

O dubrovačkoj se književnosti u nas pisalo kojekako. Najpametnijim se obično proglašivalo mišljenje ljudi, koji su tvrdili, da ta književnost ne vrijedi ništa. No ipak je činjenica, da su za pravo poznavanje te književnosti učinjeni tek prvi koraci, i da je našoj nauci tek iza rata pošlo za rukom da proučavanje te književnosti svede na pravi put. Radi toga će u toku daljega rada na toj literaturi trebati revidirati mnoge sudove, pa i različite revizije književnih vrijednosti. Ali, bez obzira na to, kako će glasiti konačni sud o njezinoj vrijednosti, jednu će činjenicu morati da prizna svaki ozbiljan istraživač: da je u dubrovačkoj književnosti bio stvoren izrađen književni jezik, bogat i pokretljiv, sposoban za izražaj različitih nijansa doživljavanja.

2.

Književnici ilirizma, koji su doista htjeli stvarati, stajali su pred izborom: da li treba početi ab ovo, te mucati i zapinjati (kao što se to osjeća u prvim radovima Ivana Mažuranića, Ivana Kukuljevića, Stanka Vraza), ili treba otvoreno preuzeti baštinu starije književnosti, u prvom redu dubrovačke, te je dalje izgrađivati. Vraz je bio otvoreno za prvo rješenje, te je za nj iznio mnogo i opravdanih i neopravdanih razloga. Najjasnije je pak iznio mišljenje protivne grupe Dimitrija Demeter, u članku »Misli o našem književnom jeziku« (u »Danici« g. 1843., br. 2, 3, 4), s jasnom aluzijom protiv Vraza. Taj je članak značajan i kao dokumenat ondašnjih prilika, i zbog problema književnog jezika uopće.

U tome Demeterovu članku imade mnogo opravdanih i ozbiljnih, ali i nešto naivnih misli. No iz njega jasno izbija jedno: kako je njegov pisac živo osjetio, što znači jezik kao sredstvo umjetničkoga izražavanja. On je problem postavio jasno i određeno: ... »pjesnički jezik mora, ako za savršenstvom hlepi, svim zahtijevanjem ćutoslovlja (estetike) potpuno zadovoljiti, ili mora da je... v i š i j e z i k n a r a v i... Za da pako on to bude, u njem ne smije nikakvih skovanih riječi biti, ali nasuprot mora sadržavati sva blagozvučna slova, sve forme i sve izraze, koji se nalaze u ikojem podnarječju onoga narječja, koje služi kao temelj učenomu jeziku, a to zato, jer čim manje veriga jedan jezik fantaziji (tom viru svega pjesništva) nalaže, tim je za pjesništvo prikladniji, a to će se samo od onoga jezika kazati moći, koj' izobilje riječi, izraza, forma i izlazaka u skladanju i sprezanju, kao također sasvim slobodan rječoslog (syntaxis) imade. U takovom jeziku neće pjesnici misli rimam žrtvovati morati, kao što to u mnogih ukočenih jezicih biva, jer gdje se takovo obilje forama nalazi, tamo ne može pomanjkanje rima biti, i tamo se svaka vrst stihova lakoćom upotrebiti može«.

Pustimo li na stranu naivno Demeterovo shvatanje, da se u književnom jeziku smiju upotrebljavati sve gramatičke forme, koje žive u različitim govorima jednog istog dijalekta, iz ovih njegovih riječi dade se ipak razabrati ispravna osnovna misao: jezik, kao sredstvo pjesničkoga izražavanja, mora biti takav, da pjesniku u zaletima njegove fantazije ne čini nikakvih zapreka, nego treba da mu bogatstvom riječi, oblika, podatnošću sintakse bude oruđe, kojim će bez teškoća izreći sve, što želi.

Od ovoga ispravnoga shvatanja pošao je Demeter dalje, ustajući protiv mišljenja, da se obični pučki govor nekoga kraja može jednostavno uzdići na stepen književnoga jezika, i da on može biti dovoljan za pjesničko izražavanje:

»Razvit čovjek ima obilje misli, o kojih njegov zaostavši brat ni ne sanja. Budući da je pako jezik tjelotvorba misli po zvuku, jezik razvitoga čovjeka (književni jezik) mora imati na toliko više riječi negoli jezik, koji smo naučili po ophođenju s prostim ljudima, na koliko više misli ima izobraženi čovjek od neizobraženoga«.

Od ovakve tvrdnje došao je Demeter do zaključka: da i materinski jezik, kao književni jezik, t r e b a u č i t i. A jer hrvatski književnici iz razdoblja ilirizma, koji su držali, da se godine 1835. započela nova književnost, nisu pravo znali, kojim putem da krenu izgrađujući književni jezik, odakle da ga uče, Demeter ih je upozorio na to, kako oni pred potrebama pjesničkoga izražavanja ne treba da stoje nemoćni, jer imaju pred sobom razvijen i bogat jezik, u djelima dubrovačkih pisaca:

»Da, ljubezni domoroci, mi imamo prekrasan jezik, a u njemu mnogo izvrsnih pisama, kojimi bi se najizobraženiji narodi prosvijećene Europe rado ponosili, da bi njihova bila, ali mi ih ne poznamo i tražimo nešto, što već od nekada imamo. Ljudi, koji se u našoj domovini za izobražene drže, misle, da se u našem jeziku izvan nekoliko kukavnih kalendara i molitvenih knjižica za djecu i seljane nikakva druga pisma zabilježena ne nalaze, i zato mjere vrijednost svojeg materinskog jezika polag ono malo riječi, koje su si iz usta svojih dojkinja sakupili.«

Razvijajući svoju misao o jeziku kao sredstvu umjetničkoga izražavanja, Demeter je upozorio na sve karakteristike dubrovačkoga književnoga jezika, koje i sačinjavaju njegove prednosti: na njegovu mekoću (nastojanje pisaca, da im na okupu bude što manje suglasnika), bogatstvo riječi, bogatstvo forama, na zamjenjivanje glasova *k, g, h* sa *c, z, s* (radi veće zvučnosti), itd. Protiv Vraza, koji je udario na elizije Dubrovčana kao na nešto, što iznakazuje jezik, Demeter je upozorio na to, kako dubrovački pjesnici, da im jezik ne postane tvrd, ne upotrebljavaju kraće zamjeničke i pridjevne oblike: *svog, dobrog,* i sl., nego pune: *svoga, dobroga.*

Demeterova je zaključna misao: »da slobodi naše muze sve ostale nenaviditi moraju, i da mi savršeni poetički jezik imamo.«

Razumije se, da ni Demeter nije mogao biti toliko naivan, da bi tražio, da se jezik dubrovačkih pisaca uzme bez promjene za književni jezik obnovljene hrvatske književnosti. I sam je tvrdio, kako književni jezik mora biti sličan živom, a ne papirnatom cvijeću. Ali je zahtijevao, da se baština naših Dubrovčana ne smije podnipošto rušiti, nego da ona ima služiti kao temelj svih daljih nastojanja u književnom jeziku.

3.

Ovaj Demeterov članak mogao bi se, sam za se, pričiniti i nevažnim, a Demetera bi čovjek radi nekih misli mogao proglasiti i konzervativnim, ili naivnim. U prvi čas, čovjek bi Demetera u odnošaju prema Vrazu mogao da isporedi na pr s Milošem Svetićem u odnošaju prema Vuku Stef. Karadžiću. — Jedna od temeljnih Demeterovih misli u spomenutom članku sažeta je u zahtjevu, kako svaki narod mora imati dva književna jezika: jedan za potrebe pjesništva, a drugi za potrebe nauke i svagdanjega života. Prvi treba da umjetniku omogući što više slobode, a drugi mora biti precizan. — Ali je očito, da ni sam Demeter, izričući ovu misao, nije stvarno pomišljao na dva jezika, nego je držao, da u prozi treba više preciznosti negoli u poeziji.

Sav Demeterov članak imao bi sasvim neznatno historijsko značenje, kad se u pozadini književnoga života u vrijeme ilirizma ne bi osjećala borba o one principe, što ih je on iznio. Demeterove riječi o književnom jeziku, s akcentom na misli, kako ne treba lakoumno odbacivati bogate baštine prošlosti, morale su se književnim i jezičnim radikalcima njegova vremena pričinjati naivnima, ali pjesnici, koji su stajali pred teškim problemima izražaja, morali bi osjećati s njime.

Među onima, koji su na sebi osjećali svu težinu pjesničkoga izražavanja, bio je Ivan Mažuranić. Vladimir Mažuranić zabilježio je u svome pristupu »Pjesmama« svoga oca (1895.) neke poglede svog oca na problem književnoga jezika: »On scijeni, da mi Hrvati, star narod u književnosti, taj (t. j. pjesnički jezik) imademo... Zato se on opire prijateljem, koji mu nude pučki govor. On podaje, kako predmet zahtijeva, pjesmi jak pučki kolorit, ali on ipak hoće da govori pjesničkim jezikom.«

Ovakve misli Ivana Mažuranića mogle bi se u prvi čas odbiti i na činjenicu, što je on bio u bliskim vezama s Demeterom. Ali cijela njegova pjesnička tvorba dokazuje, kako je on teškim iskustvom došao do svojih zaključaka. Ta tvorba pokazuje, kako je on od prvih svojih početaka, od pjesme »Vinodolski dolče, da si zdravo«, preko pjesme »Primorac Danici«, pa sve do »Smrti Smail-age Čengijića« stajao pred problemom: na kakav će način iznijeti svoje osjećaje. Sva njegova pjesnička produkcija, do

popune »Osmana«, dokazuje, kako se on u sebi strahovito lomio u borbi s teškoćama izraza. U mnogim se njegovim pjesmama osjeća, da ih je pokrenulo jako čuvstvo, ali se sve razbilo o nemogućnost izražaja pomoću sredstava, s kojima je naš književnik u doba ilirizma mogao raditi. Princip: pišimo jezikom narodnih pjesama — vrlo je lako postaviti u teoriji, ali je bilo vrlo teško izići s njime na kraj pjesnicima, koji u jeziku narodne poezije nisu mogli naći ni izdaleka sve ono, što su trebali. Ni Njegošev jezik nije nastao samo na osnovi jezika narodnih pjesama, nego je i Njegoš preuzeo vrlo mnogo elemenata starije srpske književnosti.

Mažuranićev je slučaj najbolja potvrda Demeterovih izlaganja. Strahovito bespomoćan u svojim počecima, odviše jednostavan u doba, kad je nasljedovao narodnu pjesmu, Mažuranić je stvorio precizan i savršen izražaj u »Smrti Smail-age Čengijića«, nakon što je, radi popune »Osmana«, u se upio elemente dubrovačkoga književnoga jezika. Utjecaj narodne poezije pri tom naravno ne treba smetnuti s uma. Ali »Smrt Smail-age Čengijića«, i stilski najsavršenije hrvatsko pjesničko djelo, dokazom je, kako takvo djelo može nastati tek onda, kad su u njegovu stvaranju, pored elemenata sadašnjosti, upotrebljene i sve pozitivne tekovine prošlosti.

Dr. Antun Barac

CIJEPANJE REČENICE

U novije vrijeme sve više u nekih srpskih pisaca, osobito u novinama, nailazimo na primjere, gdje se sastavni dijelovi rečenice ili rečeničnog sklopa pogrešno tačkom odvajaju i pišu kao samostalne rečenice. »Naš jezik«, što ga izdaje Lingvističko društvo u Beogradu, u sv. 1—2 god. 1937, bilježi ovaj primjer: »Tražila je zaštitnika i našla ga je u Mirabou. *Vatrenom republikancu* i prijatelju Robespjera i Dantona.« Izraz »Vatrenom republikancu i prijatelju Robespjera i Dantona« sastavni je dio rečenice: »Tražila je zaštitnika . . .«, pa je tako trebalo i napisati. Prema tome bi gornja rečenica glasila: Tražila je zaštitnika i našla ga u Mirabou, vatrenom republikancu . . .

Ja sam zabilježio više takovih primjera. Spomenut ću ove:

Ja se neću sada zadržavati na greškama koje su u ovom pravcu dolazile od nedovoljne spremnosti jezičkih stručnjaka. *Već* ću se zadržati na teškoćama koje se javljaju . . .

Jer je zadatak i našeg književnog jezika kao i svih književnih jezika na svetu da postane opšte dobro celoga naroda . . .

Jer očigledno je danas da unutrašnji poremećaji, ma koje od velikih država, utiču ne samo na njene spoljašnje odnose. *Već*, što je možda još važnije, na same unutrašnje prilike drugih zemalja.

Već da želi stvaranje jednog vojnog saveza sa Engleskom, koji bi za sigurnost na Rajni — bio mnogo važniji od sumnjivih zaključaka donesenih uz sudelovanje Nemačke.

— da će, popravkom materijalnog položaja velikog dela francuskoga naroda, pojačati unutrašnju potrošnju. *A* samim tim već stvoriti uslove za jaču izdržljivost celokupne privrede u zemlji kao i na strani.

Zasnovani na velikim, često skroz trenutnim zanosima masa, ti režimi su upućeni na spoljašnje podvige. *Čim* se pokaže, da se obećanja, koja su davata u pogledu unutrašnjih prilika ne mogu ispuniti.

Nove poreze daće oko 2 milijarde lira godišnje više. *Pod uslovom,* razume se, da oporezivana preduzeća produže dosadanju poduzimljivost.

Hitler je svojim dosadašnjim potezima povratio nemačkom narodu to samopouzdanje. *I* samim tim sposobnost da kao ravnopravni član međunarodne zajednice uzima učešća u događajima i sporazumima.

I ne samo to. *Nego* je prvoj odluci odmah sledovala druga.

Zanimljivo je da su se takve pogreške u novije vrijeme stale uvlačiti i u članke hrvatskih pisaca, i to kao po nekom čudnom zakonu, da se rđave strane i u stilu lakše oponašanjem primaju od dobrih. Evo nekoliko primjera i iz hrvatskih pisaca:

— a historija je svršila u Deblingu. *Pred* tričetvrt stoljeća, a naliči na kakav naturalistički roman.

Čini se, da je štampa izumljena zato, da kultura ne bude privilegij pojedinaca ili jedne klike. *Kao* nekoć.

Domjanić je sjajan primjer, kako regionalistički ideali ne isključuju opći nacionalizam. *Da* je kult zavičaja najkonkretniji oblik domoljublja.

Vicevi o Akademiji (tj. francuskoj) su naprosto klasični. *I* nepresušni.

Inteligenciji — potrebna je ta neovisnost, koja jamči za racionalno odlučivanje i promatranje. *Kako* zaključuje Thierry...

Kod mase je impuls i refleks na bazi akcije i geste. *Kod* pune ličnosti, intelektualaca, svijest i zaključak.

Ona (tj. Milka Pogačićeva) živi neprekidnim životom u našim srcima — te nam se čini, da još uvijek pod njenim utjecajem prosuđujemo izvjesne pojave, razmatramo izvjesna pitanja. *Napose* ona, koja se tiču života žene.

Poznato mi je, da se ponekad i u njemačkih pisaca nađe takovo pisanje, na pr.:

Dichter, Denker und Philosophen gehen voran. Professoren und Studenten folgen. *Bis* die ganze öffentliche Meinung dieser beiden Nationen mobilisiert ist.

Dass von irgend einer reinen Rasse innerhalb Europas keine Rede sein kann.

Dass jeder Europäer Elemente nordischen und südlichen Blutes in sich trägt (Coudenhove-Kalergi: Europa erwacht, str. 251, 266).

Wie das schon einer unserer grössten Philosophen, Schopenhauer, in überzeugender Weise ausgeführt hat (Johannes Höffner: Goethes Mannesjahre, str. 10).

Ne sjećam se da sam takovo što čitao u francuskih, talijanskih i slavenskih pisaca (ruskih, poljskih i čeških).

Spomenuti primjeri iz njemačkoga jezika nijesu od pisaca koji su osobiti stilisti u njemačkoj književnosti. A kad bi to i bili, ne bismo se mogli na njih pozivati, jer se rečeno pisanje protivi logici, kad odvaja ono u jezičnom izricanju, što je u misli povezano. Osim toga takav je način pisanja protivan i stilističkom dobrom ukusu. Naši pisci, koji tako pišu — ima ih dosad malo — ne mogu svoje pisanje pravdati niti s obzirom na slobodu individualnoga stilističkoga stvaranja. Svaki pisac ima potpuno pravo na što subjektivniji individualni stil, jer treba da »piše« kako mu duša »diše«, što bi rekao naš Kurelac, ali ta sloboda vrijedi samo u granicama jezične logike i ljepote umjetničkoga stvaranja. Drukčije stil postaje »manirom«, koja je s tim neukusnija, ako se jasno vidi, da joj izvor nije u vlastitoj duši.

Da dobijemo pismo, u kojem je ovako pisano: Mi smo se vratili. *Jučer* — ili: Jučer smo otputovali. *U* Zagreb — ili: Pišem Ti. *Jer* ne znam. *Kad* ćemo se vidjeti —, svi bismo čitajući to znali, da imamo posla s nepismenim čeljadetom. Pitam sada, ima li kakova razlika između takova pisanja nepismenih ljudi i između pisanja, koje smo vidjeli u spomenutim primjerima nekih književnika. Ja mislim, da razlike u stvari zapravo nema, pa neću zacijelo mnogo pretjerati, ako kažem, da se onakovo pisanje samo »eufemizmom« može nazvati »manirom«. Zapravo je i ono neka nepismenost, koju treba poput svega, što je nepismeno, uklanjati.

Dr. S. Bosanac

ZAMJENA ZA *USLOVLJIVATI* I *UVJETOVATI*

Već je prije upozoravano, da nam nije potrebna riječ *uslov* (načinjena u novije doba prema ruskoj *uslovije*), nego da je bolje mjesto nje upotrebljavati domaću riječ *uvjet*, koja je poznata već u starim pravnim spomenicima i u Hrvata i u Srba (isp. Mažuranićeve »Prinose« i Daničićev »Rječ. iz knjiž. star.«). No još je gore, što se u naše dane sve više upotrebljava u novinama, a i u knjigama, glagol *uslovljivati*, načinjen pod tuđim ruskim utjecajem; ispor. *obuslovlivat'* prema njemačkom *bedingen*. I njemački i ruski glagol upotrebljavaju se jednako, i u rečenicama, kad im nije subjekt osoba, a prema njima i naš glagol *uslovljivati*. Evo samo koji primjer iz naših suvremenih pisaca:

1) »Narodno jedinstvo, kako su ga shvaćali pokretači te akcije, nije *uslovljavalo* odricanje bilo hrvatske bilo srpske narodne individualnosti...«

2) »Ideologija narodnoga jedinstva a priori *uslovljuje* jednakopravan položaj Srba, Hrvata i Slovenaca u državnom životu...«

3) »Marksistička doktrina *uslovljuje* među ostalim beskompromisnu klasnu borbu...«

Svakako je riječ *uslovljavati* tuđa hrvatskom ježičnom osjećaju, i naš čovjek neće je razumjeti, ako ne zna za njem. *bedingen* ili ako ga naše novine nijesu već naučile, što bi imao značiti glagol *uslovljivati*.

Isto vrijedi i za glagol *uvjetovati,* koji je načinjen doduše od domaće imenice *uvjet,* ali po tuđem kalupu, i nema ga kod nas niti u starini niti u dobrih pisaca novoga doba. Evo i za nj samo nekoliko primjera:

1) »Univerzalizam i individualizam *uvjetuju* neprestano međusobno izravnanje...«

2) »Intelektualni razvitak ne zavisi samo o stepenu razvijenosti duševnih sposobnosti nečijih predaka, nego je *uvjetovan* zbirom naročitih okolnosti...«

3) »Fabula romana nije dakle iskonstruirana, nego je pretežnim dijelom *uvjetovana* istinskim doživljavanjem...«

4) »U prvim godinama novoga stoljeća razvija se život na gimnaziji bržim tempom, jer su to *uvjetovale* političke prilike...«

S pravom će čitalac zapitati, kako da kažemo ono, što je u gornjim primjerima rečeno glagolima *uslovljivati* i *uvjetovati.* Dakako, neće se u nas moći naći jedna riječ, koja bi uvijek i svagdje mogla izreći isto, što se veli njemačkim *bedingen,* od kojega potječe značenje naših neologizama *uslovljivati* i *uvjetovati.* Mislim, da bi se oni mogli u hrvatskom jeziku zamijeniti glagolima *tražiti, zahtijevati, biti uzrok čemu,* a u pasivnom značenju (biti uslovljen, biti uvjetovan) moglo bi se reći *zavisjeti, biti (bezuvjetna) posljedica, nastati na osnovi čega, nastati kao bezuvjetna posljedica, biti rezultat, biti u uskoj vezi.* Evo kako bi se otprilike mogle prema tome prekrojiti rečenice, što sam ih gore iznio:

1) Narodno jedinstvo, kako su ga shvaćali pokretači te ideje, n e t r a ž i (n e z a h t i j e v a), da se odrečemo...

2) Ideologija narodnoga jedinstva a p r i o r i z a h t i j e v a za Srbe, Hrvate i Slovence jednaka prava u državnom životu...

3) B e z u v j e t n a posljedica marksističke doktrine je beskompromisna klasna borba...

Ili:

1) R e z u l t a t (ili: b e z u v j e t n a p o s l j e d i c a) univerzalizma i individualizma je neprestano međusobno izražavanje...

2) Intelektualni razvitak n e z a v i s i samo od stepena razvitka duševnih sposobnosti nečijih pređa, nego i od naročitih (osobitih) prilika, u kojima tko živi...

3) Fabula romana nije dakle iskonstruirana, nego je u prvom redu n a s t a l a na osnovi istinskoga doživljavanja...

4) U prvim godinama novoga stoljeća razvija se život u gimnaziji bržim tempom, a to je bila p o s l j e d i c a političkih prilika...

Mislim, da se ovako preudešene rečenice nijesu udaljile od misli, koju su njihovi pisci hotjeli izreći, no ne mislim dakako kazati, da se u ovoj ili onoj rečenici ne bi možda mogla naći i druga, bolja zamjena za *uslovljivati* i *uvjetovati.*

Ostavljam piscima, da sami odluče, kad će svoju misao izreći u našem duhu, kad li po tuđem kalupu.

Dr. T. Matić

SITNIJI PRILOŠCI

K ČLANKU B. INHOFA »O AKUZATIVU SING. NEKIH IMENICA M. RODA«

U napomeni g. urednika o članku g. Inhofa u prošlom dvobroju »Hrvatskog jezika« (na str. 60) stoji: »S učenjem, što ga g. Inhof iznosi u drugom dijelu svoga članka, ne slaže se svagdje većina naših pisaca... Članak g. Inhofa donosimo, da potaknemo i druge, da nam kažu svoje mišljenje.« Odazivam se tome pozivu.

G. Inhof veli, da u slučajevima, gdje imenice, koje naznačuju što živo, mogu imati akuzativ sing. jednak nominativu i genitivu, ako se upotrijebe kao nazivi za što neživo, izuzevši geografska imena, od kojih je akuzativ jednak nominativu, kao na pr.: »idem *u Sv. Ivan* (selo), *u Soko* (grad), *na Ivan* (brdo), *na Soko* (brdo) i dr.«, u svim drugim slučajevima, po mišljenju g. Inhofa, akuzativ takvih imenica, kad znače: »književna djela, novine, društvo, lađe, zvijezde, blagdane, novce, biljke, različno«, jednak je genitivu.

Navedeni primjeri pod br. 2) i 4) za imenice, koje znače novine i lađe, mogu imati akuzativ jednak i nominativu, pa se može govoriti i pisati, što se svagdje i čuje, i ovako: čitam *»Hrvat«;* kupujem

»Hrvatski Zagorac«; kupio sam *»Ošišani jež«;* ukrcao sam se u *»Galeb«*, jer se značenje ovakih imenica u ovim slučajevima izmijenilo, zapravo impersonificiralo, isto onako, kao što se i značenje imenica, koje znače nešto neživo, često personificira: *»Mjeseca, Vjetra, Oblaka, Jablana, Usuda«* (sve u akuz.). A kad je kod imenica, kojima se što personificira, akuzativ jednak genitivu, onda je razumljiv i ovaj protivan slučaj, da se kod imenica, kojima se što impersonificira, akuzativ izjednačuje s nominativom.

I s navedenim primjerima pod br. 3) za imenice, koje znače društvo: »vidio sam mostarskoga *»Sokola«*, gdje vježba, *»Orla«*, *»Građanskoga«*, *»Gusara«*, *»Hajduka«;* upisao sam se u *»Hrvatskog rodoljuba«*, *»Reljkovića«*, ne bih se složio, jer te imenice imaju zbirno značenje, one naznačuju neko društvo (gimnastičko, sportsko, pjevačko), dakle skup ili zbir jedinica, kao na pr. i imenice *narod, odbor, rod* i sl., a takve se imenice muškog roda, koje svršavaju na suglasnik, izuzimaju od poznatog pravila, po kojem bi, kad naznačuju što živo, morale imati akuzativ jednak genitivu. I g. Inhof navodi u prvom dijelu svog članka, da se izuzimaju imenice: »čopor, narod, puk, rod, odbor i dr.« Zato onakvi primjeri, što ih navodi g. Inhof, ne bi bili pravilni, nego bi trebalo po mojem jezičnom osjećanju govoriti i pisati samo ovako: vidio sam *»Građanski«* kako tuče *»Hajduk«; »Krka«* je pobijedila *»Gusar«;* upisao sam se u *»Reljković«.*

I za različne primjere pod br. 9) ne bih mogao u cijelosti usvojiti tvrdnju g. Inhofa: »nema sumnje, da je i kod takvih riječi akuzativ jednak genitivu.« Ja mislim, da se pored upotrebe akuzativa, koji je jednak genitivu, može upotrijebiti u nekim primjerima i akuzativ, koji je jednak nominativu, jer se čuje u narodnom govoru jedno i drugo: odapeo sam *oroz (oroza);* izliječio je *rak (raka);* slomio sam *konjic (konjica).*

Karlovac. *Prof. M. Zelenika.*

»SVIJET POSTA PO NJEMU« MJESTO »KROZA NJ«

Slušajući evanđelje na trećoj božićnoj misi u jednoj z a g r e b a č k o j crkvi trgnuo sam se na riječi: *»Sve je kroz nju* (riječ Božju) *postalo«*; »svjedočanstvo, da *svi vjeruju kroza nj«* (Ivana); *»i svijet kroza nj posta«* —, sve iz evanđelja Ivanova (*1*, 3, 7, 10). Tražio sam knjigu, iz koje se to čitalo, i vidio sam, da su to »Čitanja i evanđelja za sve nedjelje i praznike Gospodnje i za neke dane svetačke«, što ih je preveo dr. Francisko I v e k o v i ć, a izdao »Zbor duhovne mladeži zagrebačke« u Zagrebu 1912 u III popravljenom izdanju.

Iveković se u svojem prijevodu držao Vukova. Svi naši katolički prevodioci: i Š k a r i ć (1861, X 9-10), i K a t a n č i ć (1831), i Z a g o d a (1925) i V l a š i ć (1921) imaju na tome mjestu *po*, a tako je bilo i u n a j s t a r i j i m hrvatskim evanđelistarima u Dalmaciji: u Zadru, Splitu i Dubrovniku.[1]) Mislim, da bi bolje bilo, da se i Iveković držao tradicije.

U Maretićevoj »Gramatici i stilistici«, Zagreb 1899. str. 557. čitamo, da se prijedlogom *kroz* može izricati sredstvo, kojim ili preko kojega što biva, i da se to potvrdi, navode se dva biblijska mjesta — a ta se nalaze u Vukovu prijevodu: teško onom čovjeku, *kroz koga dolazi sablazan* (to je ev. Mat. *18*, 7 — per quem scandalum venit) i *»da se u svačemu slavi Bog kroz Isusa Hrista* (to je I Petr. *4*, 11), i još: ne rađa se (t. j. patriotizam) s čovjekom, nego se *dobija kroz nauku i odgojenje* (iz Vukova Kovčežića 13-14). U novom izdanju Maretićeve Gramatike g. 1931. str. 506. za izricanje sredstva ne navode se za potvrdu ona dva bliblijska primjera, nego samo onaj Vukov iz »Kovčežića«, i kaže se, da za izricanje sredstva prijedlog *kroz* služi rijetko.[2])

Da za izricanje s r e d s t v a i p o s r e d o v a n j a, o čemu se radi i u spomenutim primjerima, služi prijedlog *po*, to se, osim iz navedenih primjera, vidi jasno i iz ARj. X 117-118, gdje ima obilje primjera, kakvi su i svakidašnji *poručiti što po kome, poslati što po kome, postići što po kome* i t. d., pa bi nama bilo običnije *po* i u

---

1) »Lekcionarij Bernardina Splječanina« iz godine 1495, u izdanju Jugoslav. akademije na str. 9-10: Fsaka *po njemu* učinjena jesu; da bi fsi verovali *po njemu*; i svit *po njemu* stvoren jest. — »Zadarski«, u izdanju Jugoslav. akademije na str. 3.: fsa *po njem*; da fsi veruju *po njem*; i svit *po njem* učinjen jest. — »Ranjinin«, u istom izdanju na str. 108.: sva *po njem*; vjerujemo *po njem*; *po njem* učinjen.

2) U ARj. V 623 (točka 4) navode se primjeri iz Daničićeve »Sintakse« 456, sve iz Vukova prijevoda Novoga zavjeta (i to Iv. *1*, 10, *3*, 17, Hebr. *1*, 2, I Petr. *4*, 11 i Filem. 7), u kojima se grčko *dià*, lat. *per* prevodi *kroz*, a u starim je lekcionarima na pr. Hebr. *1*, 2 *po kom* (Zad. i Ranj.) i *po komu* (Bern); I Petr. *4*, 11 *po Isukrstu* (Bern. i Ranj.); Iv *3*, 17 *po njem* (u sva tri stara). To vrijedi i za ostale citirane primjere (Mat. 18, 7: *po kom* Bern., Zad. i Ranj. i t. d.).

ARj. u toč. 5 navodi još, da *kroz* u značenju kao i *preko* pokazuje oruđe, sredstvo (među primjerima navodi i onaj iz Vukova Kovč. 13—14).

Osim navedenih našao sam u Daničić-Vukovu prijevodu Biblije još koji *kroz* mj. *po;* tako 3. Mojs. *18*, 5: *živ će biti kroz njih* — lat vivet in eis; Škarić: *živiti će po njima*; 1. Ivan. *4*, 9: *da živimo kroza nj* (per eum), tako i Iveković, ali Škarić na pr. ima: *da mi po njem stečemo život*; Bern.: *živit po njem*; Ranj.: *da živemo po njem.* Tako ispor. još 2. Kor. *5*, 8, Rim *11*, 36, Gal. *1*, 1, Fil. *1*, 11.

navedenim primjerima iz Ivekovićevih »Čitanja«.[3]) U tima bi »Čitanjima« danas trebalo i štošta drugo promijeniti.[4])

Dr. M. Stojković

NAZIVI KAO »KAJKAVŠTINA«

Gdjekoji su se naši čitaoci možda čudili, što urednik propušta nazive *čakavština, kajkavština* i *štokavština*, premda ih je i pokojni Maretić više puta osuđivao. Tako je on u svojem »Jezičnom savjetniku« na str. 196. napisao: »*-ština* nije dobar nastavak za jezik ili za narječje, na pr. *francuština, latinština, čakavština, kajkavština;* nastavak je taj uzet iz češkoga jezika, na pr. *čeština, francouština...*, ali bez potrebe, jer se to može našim jezikom lijepo reći *francuski... jezik, čakavsko (kajkavsko) narječje* ili *čakavski (kajkavski) govor.* Mi dakako u našim pravim narodnim riječima nalazimo dosta često nastavak *-ština* (na pr. *budalaština, đakovština, hrvaština* [= osobita loza i vino od nje] ..), ali nijedna od tih imenica u narodu nikad ne znači jezik ili narječje niti je ikad značila«.

Maretić ima samo donekle pravo. Istina je, da su se nazivi kao *čeština* raširili u hrvatskih pisaca tek u 19. v. pod češkim utjecajem, ali su naši pisci već davno (prije spomenutoga češkog utjecaja) nastavkom -ština gradili i nazive za jezik. Poznato je, da su posavski Hrvati svoj jezik zvali *slovenski* ili *slovinski* (v. i u Mažuranićevu Rječniku), pa tako u kajkavca Krajačevića, u njegovim »Molitvenim knjižicama«[2] iz g. 1640., nalazimo za hrvatski kajkavski dijalekat naziv *slovenščina* pored *slovenski jezik;* ispor.: »Prosim i tebe, dragi brate, gdo si gode, ki ovo čteš: primi, te za dobro vzemi ovo moje kakovo takovo delo i pismo... Ništarmenje, ako gde vu njem kakova pregreška, budi vu navuke, budi vu *slovenščine*, budi vu štampe, najdeš, budi ga poleg tvoje mudrosti spritčal. . Budi takajše Boga molil..., da od mene bolše i vučeneše *slovenskoga jezika* pisce na skorom vremene podigne i obudi« (v. »Predgovor«, str. 21/22).

Iz ovoga se vidi, da se nazivi kao *kajkavština* mogu i danas upotrebljavati.

S. Ivšić

---

[3]) Pogrešno bi, dakako, bilo upotrijebiti *po* u značenju, kakvo se u ARj. navodi za *po* pod točkom 13 u primjerima kao: Jao čoviku, *po kom sin čovičaski pridan bude* (iz Bern. prema lat.: ... per quem filius hominis tradetur).

[4]) Tako Iveković piše *Stefan* (mj. *Stjepan), sunđer* (mj. *spužva)* 52, *vijeću* (mj. *vijeće)* 49, zašto se ta pomast *prosipa* (mj. *prolijeva)* 45, *sudije* (mj. *suca)* 84, pa *pošljednji, našljednik* i dr. (mj. *posljednji* i t. d.).

PRAVILNIJE I LJEPŠE

1) Ne valja: Trava, *izgorena* već od sunca prošlog svibnja, nicala je iznova. Treba reći: — *izgorjela.* Ne valja *izgorena,* jer je glagol *izgorjeti* neprelazan i zato ne može, osim izuzetno, imati glagolski pridjev trpni. Ne valja reći ni *zaraštena* rana, nego *zarasla.* Takova se rana zato zove *zaraslica,* a ne zove se *zaraštenica* ili *zarastenica.* Isto tako ne valja reći *obrašten* crnom bradom, nego *obrastao.*

2) Ne valja: Ljudi ga sa sviju strana *napaše* kamenjem. Treba reći: — *napadoše,* jer je od *pasti* aorist *padoh,* a nije *pah,* kako je *čuti čuh.* Kao što se ne može kazati: Djevojke *opleše* lijepe *vijence* — nego treba reći *opletoše,* tako ne valja reći *napaše* mjesto *napadoše.*

3) Ne valja: Sunce se već podobro *nagelo* k zapadu. — Tako je njemačka Crkva u Bonifaciju (pravilno: s Bonifacijem) *prigela* svoje koljeno pred rimskom. Treba reći: Sunce je već podobro *nagnulo* ili *naglo* — ili: Sunce *se* već podobro *nagnulo* ili *naglo* k zapadu. — Tako je njemačka Crkva *prignula* svoje koljeno pred rimskom.

4) Ne valja: Gospoda su *misljela,* da je svakako bolje ostati kod kuće. Treba reći: Gospoda su *mislila.* — Kaže se: *vidjela, letjela, trpjela, željela, voljela,* jer je infinitiv: *vidjeti, letjeti, trpjeti, željeti, voljeti,* ali: *mislila, vodila, kupila, branila, bacila,* jer je infinitiv: *misliti, voditi, kupiti, braniti, baciti.*

Kako se ne može reći na pr. *branjela,* tako ne može biti pravilan oblik ni *misljela.*

5) Ne valja: Ja vidim, da se treba *okanuti* svega. Treba reći: Ja vidim, da se treba *okaniti* svega, jer je infinitiv *okaniti se,* a nije *okanuti se.*

6) Ne valja: Katolički su se teolozi *oprijeli* tim nastranostima — A domaća školska kultura nije *prodrijela* u to vrijeme. *Svo* Supilovo bivstvo je u krajnjoj napetosti, no ono, što može skupiti od svojih *obamrijelih* sila... Treba reći: *oprli, prodrla, obamrlih, sve* (mj. svo).

Kako ne možemo reći: Oni su *umrijeli,* tako nijesu pravilni oblici: *oprijeli, prodrijela.* Pravilni su oblici: *opr'o, oprla, oprlo, oprli, prodr'o, prodrla, prodrli.*

7) Ne valja (u prijevodu Šekspirova Julija Cezara):

Dva silna orla pala, tamo sjela,
Vojnicima iz ruku hranu *ždrijela.*

Trebalo je reći: *ždrla,* jer je od *ždrijeti* pravilan oblik glagolskoga pridjeva radnog samo: *ždr'o, ždrla, ždrlo.* Nikakova

pjesnička sloboda (licentia poetica) ne može dopustiti, da se radi slîka (sjela — ždrijela) uzme posve nepravilan oblik *ždrijela*. Prevodilac se lako mogao domisliti slîku *jela* prema *sjela*.

8) Ne valja: Iza *leđiju* svoga muža smije supruga imati tri prijatelja. Treba reći: Iza *leđa*... Ispor. primjere u Iveković-Brozovu Rječniku: Đak mu onda pritrči *iza leđa* i tisne ga u vodu — Drugi ga *s leđa* prevale preko klade.

9) Ne valja: Na groblju *je bilo* dva govora — *Bilo je* dve dame sa monoklom — Na putovanju našom zemljom *su stigli* iz Ljubljane osamdeset francuskih rezervnih časnika. Treba reći: Na groblju *su bila* dva govora — *Bile su* dvije dame s monoklom — Na putovanju našom zemljom *stiglo je* iz Ljubljane osamdeset francuskih rezervnih časnika.

Pravilno se kaže: Došla su dva čovjeka — Došle su dvije žene — Došlo je mnogo ljudi.

10) Ne valja: Aeroplan se prevrnuo, pri čemu su *slomijena* krila — Porta, međutim, koja je pokušala da *slomije* buntovničkog Pazvan-Oglu. Treba reći: — pri čemu su *slomljena* krila — da *slomi*. — Prezent je *slomim, slomiš, slomi*, a infinitiv *slomiti*. Ispor. *nositi — nosim — nosiš — nosi*. Drugo je *umjeti, umijem, umiješ, umije*.

11) Ne valja: Krležina Leda samo *nadmena* poza. — Treba reći: *naduta* ili *naduvena* poza. Oblik *nadmena* nepravilno je načinjen prema prezentu toga glagola *nadmem*.

12) Ne valja: *Izlijevši* prvu zagrebačku štrcaljku — *prelijevši* god. 1837 zvono sv. Ladislava i *salijevši* god. 1843 zvono sv. Trojstva... Treba reći: *izlivši — prelivši — salivši*, jer je infinitiv: *liti — preliti — saliti* (prez. *lijem, prelijem, salijem*, kao na pr. piti — ispiti, popiti — prez. pijem, ispijem, popijem.)

Kako ne valja reći: *ispijevši, popijevši*, nego treba reći: *ispivši, popivši*, tako je pogrešno rečeno: *izlijevši, prelijevši* i *salijevši*, mjesto *izlivši, prelivši* i *salivši*.

13) Ne valja: Kao urednik i nastavnik stekao je Baldensperger golemih zasluga *pomagajući* svoje đake i prijatelje — Preko četiri stotine godina vladala je zabluda, da su stare žene vještice, — da *jahaju* na metlama. Treba reći: *pomažući* svoje đake i prijatelje — i: *jašući* na metlama.

Prezent od istaknutih glagola ne glasi: *pomagam, jaham* (kao *čuvati — čuvam*, pa onda *čuvajući*), nego: *pomažem, jašem*, zato i: *pomažući, jašući*.

Prema tome ne valja ni: *Micajući* kažiprstom — *kliktamo* svima čestit Božić — nego treba reći: *mičući* (micati: *mičem*, a nije »micam«), *klikćući* (kliktati: *klikćem*, a nije »kliktam«). Zato ne valja ni *brijaju* mjesto *briju* (brijati: brijem, a nije »brijam«).

14) Ne valja: Evropa nije još izašla iz svojih poteškoća, no počela je neke od njih *prebroditi* —, jer uz glagol »početi, počnem« ne može doći svršeni glagol, nego nesvršeni. Treba reći: — nego je počela neke od njih *nadvlađivati* — (Ne mislim, da bi moglo podnijeti *prebrođivati*.)

Isto tako ne možemo reći: — *preplivajući* Dunav, jer je glagol »preplivati« svršeni glagol, a takovi glagoli nemaju glagolskoga priloga sadašnjega. Zato treba reći: *plivajući* preko Dunava — (Mislim, da ne bi moglo podnijeti: preplivavajući Dunav).

Zato ne valja: tako *rekući*, jer je »reći« svršeni glagol. Treba kazati: tako *rekavši, tako reći* ili *da tako kažem*.

15) Ne valja: Može samo da *nas* bude žao, što se Njemačka upušta u ovu politiku. Kaže se: Može *nas* biti *stid*, pa se prema tome pogrešnom analogijom govori i piše: Može *nas* biti *žao* — sa značenjem: Možemo samo da žalimo.

16) Ne valja: Let, *koga* sam ja htio, a koga ste vi tako odlučno izveli — jer se *koga* može odnositi samo na lice. Treba reći: Let, *koji* sam ja htio ili *što* sam *ga* ja htio.

17) Ne valja: Samo iz čista izvora njihova može da *procvate* zdrav *napitak*. To je neukusni prijenos slike s bilja na tekućinu, jer napitak, bio on i zdrav, ne može procvasti.

18) Ne valja: Sva društva rade autonomno, ali se drže zajedničkog principa sa *društvom — mati*. Treba reći: — s društvom — *materom* ili *majkom*, ali ni to nije stilistički pravilno rečeno (»društvo« i »majka«!), iako je gramatički dobro rečeno.

Stilistički bi se istinitije i ljepše reklo:

Sva društva rade autonomno, ali se drže zajedničkog principa s *matičnim društvom*. — Još bi se ljepše moglo reći bez nepotrebnih tuđica: Sva društva rade *samosvojno*, ali se drže *zajedničkih načela s matičnim društvom*.

Dr. S. Bosanac

FILOLOŠKA ŠETNJA ZAGREBOM*)

Stvar je ozbiljna. Riječ je o hrvatskom jeziku i hrvatskoj pismenosti u Zagrebu.

Nije ovo prvi glas, koji se diže usred Zagreba za Zagreb, u kojem se riječ, razasuta po javnim mjestima u gradu, otela brizi

*) Nedavno je i »Obzor« (u br. od 11. V. na str. 4) donio člančić »Hrvatski jezik i naše javne ustanove«, u kojem je istakao, da i samo zagrebačko Gradsko poglavarstvo nimalo ne mari za jezik. Za sastavke njegove, izuzevši one, što ih redigira dr. M. Bogdanović, veli »Obzor« da su »primjer nepismenosti i nepoznavanja jezika« i da »uz

i nadzoru onih, koji su zvani da paze na njezinu čistoću i pravilnost, da bi Zagreb i u tome bio primjer i učitelj. Po Zagrebu — svi to znamo — može svatko slikati, pisati i tiskati po miloj volji; može pribijati o zid, lijepiti na vrata, u izlog, bacati na platno, što hoće i kako hoće; može sve, samo se ne smije spotaći o zakon. A u nas ni jedan zakon ne čuva jezika.

Jedna je nevolja, što čitanka izložena po pročeljima gradskih ulica stvara zabunu u građanstvu i uči ga, kako se može svakojako pisati, pa i govoriti. Druga je, s općih narodnih razloga mnogo veća, u čudnom, smućenom osjećaju, što ga u svakom obrazovanijem čovjeku, kad dođe u hrvatski glavni grad, moraju razbuditi one jezične i pravopisne nakarade, ona tuđa odasvudašnja pljeva, pa one nejednakosti, besmislene osobitosti i čuda, što odasvud, napisima i oglasima, samohvalama i poslovnim preporukama, govore sa zidova, vrata i prozora jezikom, koji vrlo često nije jezik ni jedne škole, ni jedne gramatike ni rječnika. Istina, lice poslovne ulice nigdje nije pravo ogledalo jezične kulture, ali opet ono ne smije surovo vrijeđati svojom potpunom nepismenošću. Tko krene na smotru, da do kraja pregleda i shvati, do koje se je širine razvriježio korov nepismenosti, što ga je poslovni svijet podgojio u ovome gradu, osjetit će, da »bijeli« Zagreb treba i u jeziku više čistoće. To će svatko vidjeti i iz građe, koju ću ovdje iznijeti.

Pokupio sam nekoliko hiljada primjera, koji obuhvataju pogreške protiv svih pravila pisanja i jezika, pa ću radi kontrole spomenuti, gdje treba, i kuće, na kojima sam ih našao. Ima ih, koje se javljaju gdjegdje, ali mnoge se ponavljaju po svim ulicama i u svim sličnim poslovima. Neki samovoljni krojevi po uzoru tuđih riječi i rečenica, pa loše domaće kovanice ušli su već u običaj i

najveću liberalnost prema jeziku nije moguće danas objelodaniti niti jedan sastavak našeg gradskog poglavarstva ili naših komora bez velikih ispravaka ili posvemašnje preradbe sastavka«.

Ako, dakle, same »javne u s t a n o v e« u Zagrebu tako malo mare za hrvatski jezik, nije čudo, što Grad i u svojim ulicama ne vidi očevidnih dokaza svojih z a j e d n i č k i h g r i j e h a. Nadamo se, da će se ipak poslije članka g. M. Jurkića tko od pozvanih trgnuti, pa onda valjada nećemo nalaziti ovakvih oglasa: »G r a d s k a štedionica Općine grada Zagreba *podijeljuje* zajmove« (na pr. u kolima zagrebačke uspinjače i drugdje), »Zalagaonica G r a d s k e štedionice ... *podijeljuje* zajmove na *dragocijenosti*« — i dr. *U.*

istisnuli pravilne oblike, a drugi se istom kuju i pojedince izlaze na vidik, ali se radi ugledanja i nadmetanja brzo množe.

Građu sam razdijelio prema prirodi pogrešaka na ove skupove: 1) p r a v o p i s n e p o g r e š k e; 2) n e p r a v i l n o k r o j e n e r i j e č i; 3) t u đ i c e i k r i v i o b l i c i p o s v o j e n i h r i j e č i; 4) r i j e č i p r e m a t u đ e m u z o r u; 5) k r i v a u p o t r e b a p a d e ž a i p r i j e d l o g a, n e l o g i č n o s t i i dr.; 6) k o l o n i z a c i j a t u đ i h i m e n a i n a z i v a.

1.

ZA ZAGREBAČKE POSLOVNICE NEMA HRVATSKOG PRAVOPISA.

Ne pita se, kako treba pisati, već se obično radi onako, kako tko zna i umije. Ovdje nemam na umu načelno pitanje: treba li pisati onako, kako čujemo, fonetički, ili obazirući se na postanak riječi i oblike njihovih sastavina, etimologijski, nego ističem, da se ne piše ni onako ni ovako, nego svakojako.

Zagrebački poslovni svijet n e z n a r a z l i k e i z m e đ u č i ć.

U Zagrebu ne znaju osnovno pravilo, da *ć* stoji prema *t*, a *č* prema *k* i *c*, pa zato u njemu dobivate »*teleču* pečenku«, »*pileču* jetricu«; odijela se prave »u *najkračem* roku«; jedan krojač pravi »*odječu*«; negdje se prodaje »*obučarska* roba«, za nakit se »*plača* najviša cijena«, kod nekog urara »bit *čete* zadovoljeni«. U ljekarnici M. dobiva se sredstvo »za čišćenje« i »za *čiščenje*«. Prodaju se »žestoka *piča*«, oglašuje se »električno *poduzeče*« i t. d.

Zagrepčani ne znaju, da se piše *-aći* u pridjevima kao *domaći*, pa zato u njemu prodaju »*šivače* strojeve«, »*štikači* (!) stroj«, »*jedače* i *spavače* sobe«, »*spavače* košulje« ili »*spavačice*« mjesto »spavaćica«.

U Zagrebu se prodaju *peči*, oglašuju se »*pečarske radnje*«, dobivaju »*pečeni* janjci i *piliči*«. U njemu nalazite »*največe* skladište«; oglašuje se »*povečanje*« i »*povečavanje*«.

Pogrešno se piše: »*voče*«, »papirnate *vrečice*«, »*plučica*«, »*vruč* burek«, »*šečer*«, *čilimi*«, »*čufte*«, »*čevapčići*«, »*čevabčići*« i »*čevapćići*« (mjesto »ćevapčići) i dr.

Kako se pogrešno piše *č* mjesto *ć*, tako i obrnuto *ć* mjesto *č*. Primjeri s nastavkom *-ač*: »*krojać*« i »pribor za *krojaće*«, »*ugađać*

glasovira«, zatim izvedena riječ *»brijaćnica«*, pa *»Dingać«;* s nastavkom *-aća: »klekovaća«;* na *-aćka: »igraćka«.* Čitamo: *»toće* se vina«, *»toći* se pivo«, *»preporuća* se kuhinja« (bolje: preporučuje se), *»lićilac«, »klobućarska* radiona«, *»keramićne* umjetnine«, *»elastićna* Palma«; »pivo iz *zagrebaćke* pivovare«, *»užićki* kajmak«. Druge pogreške iz ovoga skupa: »prodaja *ključanica«, »ćešljaonica«, »rućak«, »dorućak«, »većera«, »ploća«* (u kavani na mjerilima za težinu), *»papuće«,* »ulaz u *bašću«, »aśćinica«.* Pa i pravilne »naranče« ponegdje ustupiše mjesto *»narančama«,* pa i *»narandama«,* a đuveče *»đuvedžetu«.*

Zagrepčani griješe i p r o t i v e t i m o l o g i j e i p r o t i v f o n e t i k e.

Oslanjajući se na jedno načelo, fonetičko, koje se — osim malo izuzetaka — primjenjuje po svim hrvatskim krajevima, pa i u Zagrebu, pobilježili smo oblike, koji ne odgovaraju ovome načelu. Prije svega napominjemo, da odudaranja od fonetičkog pravopisa nijesu načelna. Ona su nastala slučajno, kao omaške, koje očito pokazuju nepouzdanost i nepoznavanje pravila pisanja. To najbolje dokazuju pojedini napisi, u kojima nalazimo oba načina pisanja.

Zagrepčani ne znaju pravila asimilacije suglasnika. Primjeri: »raskužni zavod«, a *»razkužila«* na oglasnoj ploči jedne ljekarnice, »otplatu« i *»podpetice«,* »slatko piće« i *»sladko* vrhnje«, »ćevapčići« i *»ćevabčići«,* u jednoga namješteničkog društva čudno skrojeni *»namjesdbeni* odsjek«, mnoge *»potrebštine«.* Nedosljednosti u pisanju skupa *-ds-*: »gradska vaga«, »predstojnik klinike«, »predstavništvo«, ali *»otstranjivanje* kamena kotlovca«, »odsjek društva namještenika« i *»otsjek* gradskoga poglavarstva«, »sredstvo« i — protiv svakoga pravopisa — *»sretstvo«* (Santex), »ortopedski« i *»ortopetski* aparati«. Nema samo »narudžbi« i *»naručbi«;* gotovo ih pretegnuše *»narudbe«,* a na nekoliko mjesta i *»naružbe«.*

N e d o s l j e d n o s e p i š u s u g l a s n i č k i s k u p o v i: *stn, tc, čtv* i dr. Primjeri: (često) »vlasnik« i »štediona *kućevlastnika«,* »mjesna sekcija« sestara i *»mjestni* odbor J. S.«, »gradska *mostna* vaga«; »izvrsna kuhinja«, ali i *»izvrstna* kuhinja«, »svakovrsno meso« i *»svakovrstne* cipele«, »vrijednosni papiri« (na prozorskom staklu jedne banke) i *»vrijednostne* papire« (na njezinoj mramornoj ploči); na jednom mjestu »dobici«, ali malo dalje »mjes. *umetci«.*

Uz pravilno fonetički »carinsko posredništvo«, »otpremništvo« i »vlasništvo«, čitate na mnogim mjestima i *»otpremničtvo«* (!) mjesto »odpremničtvo« (etim.) ili »otpremništvo« (fon.).

Riječ »pokućstvo« čitate u mnogim napisima *»pokućtvo«,* a ponegdje *»pokučtvo«.* Štaviše, jedan isti prodavač oglašuje i »pokućtvo« i »pokučtvo«.

Stradalo je negdje i ono pridjevno *»h«* u 2. padežu množine; u oglasu o »priugotavljanju« — *»svakovrstni muški i ženski* cipela«. Tako i u riječi »odmah« u jednoj objavi: »Mrlje se čiste *odma«.* Na istom se pročelju objavljuje »najjeftinije gorivo« i *»najeftinije* glačanje«.

Pored razumljive razlike: »Zdrave noge *zadržat ćete«* (po starijem pravopisu) i *»Poskupiće obuća«* (po najnovijem pravopisu) ima treći *»Ostati ćete* naša mušterija«, ali iz samog izloga poručuje: *»50% uštedićete«.*

U jednom napisu nađosmo: »uz *više god.* jamstvo«. Kao da ono »više« nije sastavni dio pridjeva »višegodišnje«!

Nevolja je i sa glasom *đ,* koji se u Zagrebu piše trojako: *đ, dj* i *gj.* Nikakva se starina ne čuva na uličnim pločama imenom »Ignjata Gjorgjića«, koje bi se jednako čitalo, da je upisano kao »Djordjić« ili »Đorđić«. Trag je od starijega pravopisa: Ljekarnica »k Angjelu«, salon »Angjelina«. Ima krojača, češljaonica i »salona« za »gospođe« i za *»gospodje«;* odijela se ovdje »izrađuju«, a ondje *»izradjuju«;* prave se »građanska« i *»gradjanska«* odijela i t. d. Kako se tako isti glas bilježi *đ* i *dj,* lako se dogodilo, da se *đ* unijelo i onamo, gdje ne pristaje. Čitate: »Ovdje se prodaje...«, ali i *»Ovđe* se prodaje«. Koji ne razlikuju *č* i *ć,* griješe i protiv *đ,* pa se zato može čitati i oglas »preuzima *džonovanje«* prema *»đon«.* No zato nalazite opet *»žepne* satove« mjesto »džepnih«.

Neki sastavljači napisa kao da misle, da je veliko slovo samo osobit ukras pisma, ili da se njime smije po volji istaći pojedina riječ. Tako nalazimo naopako: »Trgovina *K*ave i *Č*aja«; »Tvorničko skladište *C*ipela«; »Turska *K*ava«; »Parna *B*ojadisaona«; »Kemička *Č*istiona«; »Salon *Š*eśira«; »Vuna za *Ć*ilime i ručne *R*adove«; »Okviri za *S*like«; »Krojačka *D*vorana«; »Umjetnička *R*adiona«; »Bojadisanje *K*ose« i t. d. No zato je opet malo

slovo ponegdje — gdje mu ni u kojem evropskom pismu nema mjesta — zauzelo mjesto velikoga: u vlastitim imenima; na pr.: Knjižara *laufer*«, »Modistica *ankica radić*«, »Štefica *lončar*«, »Vl. *bojanić*«.

Svu silu pogrešaka nalazimo u pisanju *je* i *ije* za nekadašnji jat. Čitamo na pr.: »*uvjek sviježa* hrana« mjesto »uvijek svježa hrana«; na pročelju iste kuće: »dijelove« (dvokolica) i »*djelove*« (šivaćih strojeva). Zajmovi se »podjeljuju« i »*podijeljuju*«. U državnom zavodu nađoh »*cijepivo*«!

Na dosta mjesta je i ekavština povećala pravopisni nered u zagrebačkom poslovnom jeziku. Tako nalazimo »proljetne« cipele po »*poslednjoj*« modi; na oglasnoj ploči banke zajedno sa ijekavskim mjenicama i uvjetima ekavska *uverenja,* a u jednom državnom uredu uz ijekavske »namještenike« ekavska »*uverenja*«. Ovakvu mješavinu nađosmo i u Gradskoj štedionici u »*Vesniku*« štedionica, koji je izišao prilikom XII. »svjetskoga« dana štednje.

2.

NEPRAVILNO SKROJENE RIJEČI

Ima »Opći veresijski zavod« (Ilica 21), »Opće osiguravajuće društvo« (Zrinjevac), pa i »*Sveopće* trgovačko K. D.« (Smičikl. 23), štaviše, i jedna »*Sveopća* zadruga« (Frankop. 11); ali ima i »*Opšte* jugosl. bank. društvo« (Juriš.). Ono »*sve*opće prijevod je njemačkog »allgemein«, te bi bilo dovoljno »opće«, a oblik »opšte« u Zagrebu je tuđica, kao i »prodaja *duvana*« mjesto »duhana«.

No evo drukčijih, naših grijeha. Među njima je: prodavaonica »*česke*« industrije (Bošk. 33), pa »*česka*« zajednica (Gund. 26), i banka (Račk. 2), koja mijenja »*česke*« krune (Čeh — češki!). Prodaju se »*biljegi*« (Zrinj. 17), »*obiljna*« (mj. obilna, obilata) hrana (Bakač.). Nađu se i »*gušča*« (mj. guščja) jetra (Bogov.). »Alpa« (Frankop.) sprema »carski *droblenac*«, koji u vratima naziva »drobljencem«. U Praškoj 2 zovu ga »*carskim*« mrvicama. Zar ne bi tu valjao »drobljenik« — kao »varenik« — ili prosto »slatke mrvice«? Na jednom mjestu (Prer. trg) možete kupiti »šljivovicu«, ali malo koraka dalje (Bogov.) »*šlivovicu*«. U prodavaonicama mesne hrane ima »kulena«, ali i »*kulema*« (Marić. prol.), pa i »*kulina*« (Kr. Mar. 5). Ima i gorkog želučara sa »*pelimom*« (Bogov.) mjesto »pelinom«.

Naša Plešivica daje: plešivička (Bošk. 34) i »*plješivička*« (Dolac 1) vina, »*plješevičku*« graševinu (Kr. Mar. 13); u jednoj gostionici (Gaj. 10) ploča oglašuje »*plješevička*« vina, a cjenik pod njom »plešivičku« graševinu. Ili ona: popravci *počam* od... (Mar. prol.), ili još gora: *počam* od... (Ilica 194), mjesto pravilne »počevši«. Neki početnik svojoj bosanskoj buregdžinici (burek, burekdžija: buregdžija) meće ime »*burekđilnica*« (Branim. 5).

U nekim se prodavaonicama prodaju poštanske »vrednote« (Juriš. 12, Masar. 7, Svač. trg 1), ali u više njih »*vrijednote*« (Masar. 1, Ilica 165, 220, Prer., Vlaš., Kr. Mar. itd.). Neki (Kr. Mar. 27, Prer.) oglašuju »vrednote« i »*vrijednote*«! Ima i ekavskih pošt. »*vrednosti*« (Mar. prol.); ijekavskih »vrijednosti« nijesmo našli. Ima i pravilnih »vrednina«, koje Grad. štedionica prima u pohranu (oglas u tramvaju). Možda bi se u poslovnom jeziku za poštanske papirne tiskanice s ubilježenom cijenom, da se ukloni ukrštavanje pojmova, mogao prihvatiti naziv »vrednote«, za novac i vrijedne papire naziv »vrijednosti«, a za dragocjene stvari »vrednine«.

U vratima jedne trgovine (Ilica 194) čitamo s medalje: »*prodavaoc*« (prodavalac, prodavaoca, — prodavaoci) Hrv. Radiše. Zapisana su i »*nalivpera*« (Bogov. 4, Ilica 39), i »*naliv pera*« (Juriš. 25), mjesto »nalivnih« pera; »*elektro alat*« (Masar. 22) mjesto »električnog alata«; »*elektro satovi*« (Masar. 12), ali i pravilni »električni satovi« (Mar. prol.); jedan *ZUBO tehnički* laboratorij (Juriš. 8), i mnogi *zubotehničari*. Pravilno je, ujedno i čistije, »Zubarska tehnička radionica« i »zubar tehničar« (ako je sam i zubar) i »zubarski tehničar« (ako je samo tehničar). Uz nepravilnu »štedovnu« zadrugu (Gaj. 17) ima pravilna »štedna« zadruga (Palm. 19), »štedni« ulošci (Prer.).

I tvarni pridjevi stradaše u našem poslovnom jeziku. Osim nešto »kožne« robe (Ilica 7, 9, 16, Praš. 6) ima množina »kožnate« robe (Dršk. 5, Ilica 10, 44, Karadž. 1, Đorđ. i t. d.). Tako ne znate, zašto na jednom mjestu (Gund. 3) nalazite »Kožnu« robu, a nekoliko koraka dalje za uglom (Ilica 26) »kožnatu« robu! Samo rijetko vidite na napisu »suhomesnu« (Prar. 33, Frankop. 1, Medul.), mjesto »*suhomesnate*« robe. »Papirnih« proizvoda nema, ali ima »*papirnatih*« (Vlaš. 83, Juriš., Radić, i t. d.). Nemamo »*željeznate*« robe, pa nam ne treba ni »*papirnate*«.

Poslovati se može na veliko i na malo. Hrvatski narod i jezik ne znaju za »veleposlove«, »veletrgovine«, »velepekare«, »vele-

pržione« i sl. Neki su sastavljači napisa, sa dovoljnim znanjem jezika, pravilno složili: »trgovina na veliko« (Rač. 10, Trg N 2, Jel. trg 15 i dr.), pa »na veliko i malo« (Bošk. 34), drugi skrojiše *»veletrgovine«* (Trg N 1, Rač. 2 i dr.), *»velepekarne«* (Sloven. 16), *»velepržione«* (Juriš., Jel. trg), a na jednom mjestu (Berisl. 2) i *»veletrgovinu* na veliko i — na malo«!

Nikome neće pasti na um, da *ovo*godišnju ljetinu okrsti *»tu*godišnjom« ljetinom. Ali od ovozemnih i inozemnih stvari postadoše ipak »tuzemne« i inozemne stvari! Tako se oglasiše *»tuzemni«* i inozemni preparati (Radić.) i mjesta (Rač. 2); štaviše, *»tu i inozemne«* kože, novine (Mart. 10, kav. »Medulić«), pa *»tu i inozemstvo«* (Bošk., Frankop. 9), čisto po njemačkom kroju: in- und ausländisch, In- und Ausland. Sličan primjer: Trgovina *»sunco i kišobrana«* (Ilica 124). Po tuđem nacrtu skrojeno je i ono *»vrhnje za tuči, šlag«* (Mandalič., Hatz, 31) mjesto »tučeno« ili »meteno« vrhnje. »Pivo« je srednjeg roda, a kao »pivo« je i upisano u većinu gostioničkih objava. Ali postoji i ženska *»piva«* (Bakač. 8, Haulik. 3). Štaviše, u Klaoničkoj ima »Točiona *pive*«, u kojoj se s druge strane (Vlaš. ul.) toči »zagrebačko pivo«. U Zagrebu žive i Ličani, ali jedan nije Ličan, nego Ličanin. Tko je složio onaj napis za gostionicu »Starom *Ličanu«* (Đorđ.), mogao bi jednako izmisliti i sličan, na pr. »veselom građanu«! Mjesto »maznih« ulja (od »maz«) nalazimo: *»maziva«* ulja (Gund. 43). Ima imenica: pletivo, tkivo, pivo, mlivo, mazivo, ali se od njih ne prave pridjevi.

Svi naši gradovi i sela poznaju samo pravilne štedionice i čitaonice, propovjedaonice, ali je neznaličkim kovačnicama naših poslovnih naziva, kojima se je pričinilo, da ono -ica znači nešto maleno, pošlo za rukom da građanstvo naviknu na loše *ona*-oblike i od njih učine pravilo, a od pravila izuzetak. Zato vidite malo »gostionica«, a mnogo *»gostiona«* (Račk. 3, Frankop. 13, Vlaš. 50, 80 i t. d.). »Gostionica« i *»gostiona«* često gledaju jedna u drugu (Jel. trg, Vlaš. i t. d.). Tako ima malo i »točionica« (Tomaš., Dalm., Pod zidom), ali mnoštvo *»točiona«* (Zrinj. 10, Vlaš. 72, Svač. trg 10, Haul., Klaić., Frankop. i t. d.); malo »radionica« (Vlaš. 17, Gaj. 23, Jel. trg 24 i dr.), a mnogo *»radiona«* (Prer. 32, Vlaš. 63, 64, 68 i t. d., Kr. Mar. 22 i t. d.), pa se gdješto i u istoj kući nađu jedna i druga: u Radić. 20 posluje limarska »radionica«, a ispod njezine ploče upisana je *»radiona«* za izradbu kalupa. Posvuda možete naići na *prodavaone, čistione, praone, gladione, bojadisaone, brusione, pletione, tucaone, pržione* i — *velepržione*. Ima i *»čekaona«* (Okruž. ured) i *»umivaona«* (želj. stan.). Dosadanje *»popravljaone«* počele su nedavno tući »brzopopravljaonice« (Prer.), koje se gdjegdje rastvoriše i nastadoše *»brzo popravljaonice«* (Prer., Gund. 15, Frankop. 11), dok se opet one druge, *»brzopopravljaone«* (Klaon.), pretvoriše u *»brzo popravljaone«* (Prer., Kund. 50). Da zbirku upotpuni i svakoga zadovalji, jedno mjesto nadmašilo je sve (Frankop. 1): ondje možete naći i *»brzo popravljaonu«* i *»Brzo Popravljaonicu«* (cipela). Ali nije sve nasumce kovano po miloj volji. Po gradu ima, iako mnogo manje, pravilnih predionica, tkaonica (Bošk. 36, Radiš. 17), štedionica i zalagaonica, dražbovaonica, praonica i sl.

Našli smo i tri kuhinje, koje se upisaše kao *»iskuhavaone«* (Klaić. 40, Branim. 15, Ilica 137): čisti kroj njemačkoga »Auskocherei«-a. Ovamo ide i dvojako pogrešna *»elektro umjetna brusiona«* (Juriš. 10).

Po gradu se svuda *»bojadiše«*. Narod »boji« stvari; kad ih »oboji«, budu »obojene«. Dosta nam je i »bojenje« mjesto *»bojadisanje«*. Mjesto štokavskoga »preporučujem« čitamo često kajkavsko *»preporučam«*; na pr. *Preporučamo* (Ilica 114, 147, Gaj. 23), *preporuča* se (Prer. 26), pa to isto ukrašeno i pravopisnom pogreškom: *»preporuća se«* (Ilički trg 14). Dijalektički je i: T. *»prevaža«* (prevozi) putnike (Palmot.). S. *»donaša«* (donosi) novosti (Jel. trg 12); *»odnaša«* (odnosi) mape (Berisl.); U. *»provađa«* (provodi) osiguranja (Elektronovine, Jel. trg), palaču Napr. Zadruge (Gaj.) *»izvađa«* (izvodi) . . ., centr. grijanje *»izvađa«* (izvodi) T. (Ilica), ljekarnica M. (Jel. trg) i tvornica (Il. 136) *»proizvađaju«* (proizvode). Nalazimo i: *»uvađanje* (uvođenje) vodovoda (Prer. 34), *»proizvađanje«* (proizvođenje) cjepiva (Gund. 55) pored pravilnih oblika: proizvodnja (Berisl. 2, Hatz. 25, Radiš. 13).

Od glagolskih pridjeva *dijeljen, piljen* i t. d. postaju pravilno imenice *dijeljenje, piljenje*; od *odijeljen* bude *odjeljenje*. Prema tome je dobro zabilježeno »odjeljenje« (Radiš. 10) ili »preseljenje« (Gund. 1), pored čestih pogrešnih oblika: »medicinsko *odjelenje«* i »radio *odjelenje«* (Martićeva, Philipps), »potporno *odjelenje* (Okr. ured), »tvorničko *odjelenje* (Praš. 2), »šef« (ijekavskog) »odjelenja« (Jel. trg 15) i (ekavskog) *»odelenja«* (Zrinj. 8), *»preselenje«* (Frankop. 9, Radiš. 11) i *»pilenje«* drva (Palm. 4, Kukov. 3). Blizu je ovome *»podjelivanje«* zajmova (Juriš. 18) mjesto »podjeljivanje« (kao sljubljivanje i dr.).

Bez potrebe su se razbujali pridjevi na *-aći*, pa uz: »jedaći« pribor (Bar. Jel. 2, Juriš. 10, 11, 71 i t. d.), nalazimo i *»jedaće«* sobe (Juriš., Svač. t. 12), *»pušaći« pribor* (Nikol. 5), *»igraće«* karte (Nikol. 5), *»vježbači«* (!) pribor (Frankop. 11), *»spavaće«* sobe (Juriš.). Ljepše je: *blagovaonica* i *spavaonica* od »jedaće« i »spavaće« sobe, a *igračke* karte, *vježbački* i *pušački* pribor bolje nego »igraće« karte, »vježbaći« i »pušaći« pribor. Još nitko nije načinio *»čitaće«* dvorane mjesto *čitaonice*. Nijesu još iščezle ni »u struku *zasjecajuće* (!) radnje« (Hatz. 24) i »u struku *zasjec.* radovi« (Gaj. 22).

Pogrešaka ove vrste ima još, ali ih ovdje ne mogu izbrajati. U nastavku ću prijeći na druge.

Mirko Jurkić

OD UREDNIŠTVA:

1) Odgovor na načelno pitanje o našem pravopisu dalo je Društvo u 1. broju u članku »Etimologija i fonetika u našem pravopisu«.

2) Na neke glasove protiv naše promjene *Máček* — *Máčka* odgovaramo, da smo 19. V. o. g. zapitali s a m o g a g. dra. Vlatka Mačka, kako hoće, da se njegovo prezime mijenja; on nam je odgovorio: »onako, kako ste Vi preporučili«, dodavši, da ga je već nekad u gimnaziji prof. dr. Julije Adamović uzalud kušao okrenuti u »Màčeka«. Spomenuo je, da ima i selo *Mački* i blizu njega selo *Cucki* (na našoj novoj specijalnoj karti *G.* i *D. Trputci*, na sjeveru od Vukomerića), no *Cucki* ipak neće da se tako zovu, nego *Cuceki*. Ako, dakle, i gdjegod koji *Maček* neće, da mu se prezime veže s *máčkom*, prosto mu, no poslije navedene izjave g. dra. Vlatka Mačka ne treba nitko da se boji zvati ga onako, kako on sam hoće.

ISPRAVI: Na str. 44. u 4. r. odozdo *žunta cubok* u *žunta, cubok;* — na str. 46. u 7. r. odozgo *Rossen-* u *Rosen-;* — na str. 52. u 17/8. r. odozgo *dědьkъ-dědьka* u *dědь/ъkъ-dědь/ъka;* — na str. 69. u 14. r. odozdo *oprěsnьkъ* u *oprěsnъkъ* (u 12. r. ostaje *oprěsnьkъ*).

»H r v a t s k i j e z i k« izlazi u deset brojeva na godinu. — Godišnja pretplata 40 Din; pojedini broj 5 Din; za đake 30 Din. — Vlasnik i izdavač: Društvo »Hrvatski jezik« u Zagrebu. — Za vlasnika i uredništvo odgovara Pavao Tijan, Zagreb, Voćarska c. br. 92. — Tisak »Tipografije« d. d., Zagreb, Barthouov trg br. 2. — Za tiskaru odgovara Ivan Ivanković, Zagreb, Selska cesta br. 47.

HRVATSKI JEZIK

GODINA I 1938 BROJ 6-7

NOVINE I EVROPEIZIRANJE NAŠEGA JEZIKA

Jezik u novinama, kako već naše ime n o v i n e kazuje, služi za izvješćivanje, pa ga prema toj službi treba promatrati i ocjenjivati. No kako je velika razlika i u živoj riječi u tome, kako tko umije što jasno i lijepo priopćiti, tako je i u pisanoj.

Daroviti govornici umiju svoje misli jasno i skladno i bez priprave iskazati. No takvi su rijetki. Takav nije bio ni Demosten, za koga znamo da se vježbao ne samo u samom govorenju, nego da je i svoje govore uz lojanicu dotjerivao. Bez dotjerivanja rijetko nastaje i jedna išto duža savršena rečenica. Mnoge prave umjetnine nastale su tek p r e l i j e v a n j e m. Da ne idem zasad dalje, dosta je spomenuti Mažuranićev ep, u kojemu prema sačuvanom autografu možemo vidjeti promjene, što ih je izvela »ultima manus«.

Ono, što je za svaki pismeni sastavak znatno, t. j. njegovo dotjerivanje, za n o v i n s k e je sastavke manje znatno, jer za većinu tih sastavaka, počevši od nevažnih mjesnih bilježaka do izvještaja o parlamentarnim raspravama, političkih pregleda i razmatranja, n e m a k a d, d a s e d o t j e r u j u, pa prema tome i njihov jezik ne može da bude na onoj visini, na kojoj može biti koji njihov f e l j t o n, za koji je pisac mogao upotrijebiti ne koji sat, nego i koji dan. Ne smijemo se zato čuditi, što se koji put u novinama nađe koja rečenica, kojoj se možemo nasmijati. Tako smo u jednim novinama u broju od 10. IV. o. g. imali prilike čitati ovo: Kinezi su se grozno borili s Japancima na obali rijeke Sao Ho, gdje su *sve žive Japance poklali, a ostale natjerali u rijeku, gdje ih se nekoliko tisuća utopilo* (mjesto: . . . gdje su sve Japance, koje su stigli, poklali). U drugima u broju od 10. III. o. g. u jednoj vijesti iz Ivanca moglo se čitati: Pronašli su

ga u štaglju *potpuno mrtva*. Iz trećih iz broja od 10. XI. 1937 imam ovaj primjer: No nema sumnje, da *mnoge grane industrije nijesu koracale uporedo s tehničkim napretkom* (mjesto:... da se mnoge grane... nijesu razvijale).

No između novinskog jezika u širokom smislu te riječi, t. j. jezika onih članaka, koji nastaju od dana u dan za najšire obavješćivanje, pa obično gube svoju vrijednost s onim danom, kad su ugledali svijet, i jezika onoga, što ima pretenziju na dulju vrijednost i interes, i što nije nastalo u hitnji, nije razlika samo u obličnoj dotjeranosti. Novinsko obavješćivanje ima i drugo obilježje. Ono ima i svoj stil; zbog njega sam upravo i napisao ovaj članak.

Novinarski jezik — jezik je jedne struke, pa kao što historici, filozofi, jezičari, matematičari i dr. imaju svojih specijalnih termina i izričaja, tako ga imaju i novinari. A ti termini i izričaji nastali su s modernim vremenom, za koje je osobito znatan javan politički život u parlamentu i izvan njega i odvijanje svega državnog i društvenog uređenja. Pa kao što su u prošlosti svi veliki politički i kulturni pokreti i prekreti ostavili tragova u jeziku, tako se i naš novovjeki život sa svojim napretkom i težnjama u nauci i umjetnosti ogleda i u jeziku.

Odavno je već istaknuto, kako je kršćanstvo djelovalo na različite jezike. Zajedničko kršćansko shvaćanje dalo je ne samo mnogim riječima u različnim jezicima isto značenje (ispor. na pr. *otpustiti* u značenju »oprostiti«), nego je često i cijela fraza iz crkvenog jezika ušla u obični; za ovo drugo ispor. na pr.: ne znam, hoće li *me minuti* i ta (gorka) *čaša; perem ruke* (t. j. odbijam od sebe odgovornost) — i dr.

I to je već istaknuto, kako je zajednička evropska kultura zbližila ne samo srodne indoevropske jezike, u kojima su po njoj već od grčko-rimskih vremena nastale vrlo mnoge t. zv. leksičke kopije (kalci), nego su po njoj i jezici genetički različni od indoevropskih (kao na pr. madžarski) stupili u kulturnu srodnost s indoevropskim jezicima.

Kulturna izmjena nije izjednačila samo spoljašnje životne oblike (na pr. nošnju, hranu i dr.) među pojedinim evropskim narodima, nego je evropeizirala i cio način mišljenja i izricanja, te u književnim evropskim jezicima i u govoru

viših klasa nalazimo mnogo zajedničkih crta, koje izlaze iz zajedničkoga »evropskoga mentaliteta« (mentalité européenne u Ballya), što ga je već nekad Miklošić nazvao »evropeizam«.[1])

Taj je »evropeizam« toliko jak, da se njemu ne mogu oteti ni oni, koji bi htjeli. Sam Rudolf Herceg, borac za autohtonu, a ne za samoniklu, hrvatsku seljačku kulturu, mjesto da reče, da seljački narod treba da vlada, a ne da njime samo drugi vladaju, voli da to kaže »evropski«: seljak, koji je dosad bio samo objekt, treba da odsad bude subjekt.

Novine, osobito u manjih naroda, nastaju u velikom dijelu prevođenjem s jednog jezika na drugi. A kako se prevođenjem najlakše prenose iz jednoga jezika u drugi tuđi izričaji, to baš novine izvršuju spomenutu asimilaciju jezika. To se vidi osobito iz mnogobrojnih jezičnih klišeja od kraćih ili dužih izričaja u novinama različnih jezika. Te evropske jezične klišeje možemo vrlo dobro isporediti sa stajaćim epetitetima i čitavim rečenicama u narodnim pjesmama. Kao što je u njima polje *ravno*, trava *zelena*, grlo *bijelo* (i u *crna* Arapina) i t. d., tako mogu u novinarskom jeziku na pr. ovacije biti — *spontane*, makar bile i nekoliko nedjelja spremane; politika svakoga vlastodršca — *dalekovidna*, makar drugi vidjeli, da će se skoro srozati; referat (ili izvještaj) o čemu — *iscrpan*, makar oni, koji su ga slušali, i ništa ne razumjeli; suradnja — *tijesna* (franc. collaboration étroite), makar bila toliko labava, da se pri prvoj potrebi raspadne; mjere ili intervencije obično — *energične*, makar bile samo na oko ili krvave; lakoća, s kojom tko svršava što, *»začudna«* (franc. légerté étonnante); izdevetan boksač izlazi nanovo u arenu — *u staroj formi* — i t. d.[2])

S klišejima narodne pjesme kao na pr.: *to izusti, pa dušicu pusti; daleko* ga braća *ugledala, malo bliže* preda nj *išetala* — i t. d. možemo isporediti na pr.: vlasti su ostale *gospodar situacije* (franc. maître — maîtresse de la situation); protiv-

[1]) Miklošić je rekao: Ein gewisser, man möchte sagen Europäismus, strebt die Sprachen der an der Kultur teilnehmenden Völker Europas zu einem Idiom zu vereinigen«. V. u Haversa Synt. 142 i 251.

[2]) Iz jednoga humorističkog lista imam cio niz pitanja s ovakvim »stajaćim« odgovorima.

nička obavještenja i protivnički glasovi sa službene se strane smatraju ili proglašuju svagda fantastičnima i *lišenima svake osnove* (franc. information dépourvue de tout fondement) — i dr. Ovakvi su kliševi učinili, da je na pr. *demantirati* (franc. démenter) dobilo već protivno značenje »potvrđivati«. Tako se zacijelo od onih, koji su na pr. u »Journal-u des Débats« od 28. X. 1937 čitali bilješku: Un comuniqué a été publié par le gouvernement, *démentant toutes les rumeurs* relatives à une dévalvation de la livre égyptienne«, malo bilo takovih, koji bi bili spremni zakleti se, da spomenute devalvacije i pored vladina demantija neće doista biti.[1])

Ovdje ću iznijeti samo malu rukovet različnih primjera onoga, što sam malo prije rekao.

Imenica *predmet,* već sama po sebi evropski kalk (ispor. lat. *objectum),* upotrebljava se u najrazličnijim vezama; *predmet* nije samo kojekakva građa (na pr. predmet rasprave), nego i čeljad, i to ne samo kakvagod, jer i ministri i najjače državne glave kao Hitler i Mussolini mogu biti samo predmet; ispor.: Sadašnji šef Quai d'Orsay *bit će* u svim prijestolnicama *predmet srdačnog i toplog dočeka* (t. j. . . . dočekat će ga srdačno i toplo). Obzor 10. XI. 1937. M. Mussolini salue ensuite les hôtes allemands qui *sont l'objet d'une manifestation extrêment chaleureuse* de la part de la foule« (t. j. »g. M. pozdravlja zatim njemačke goste, koji *su predmet nadasve tople manifestacije sa strane svjetine«).* J. des Débats 29. X. 1937.

Znamo, da se slabiji *utječu jačemu,* grešnici svecima, i da nezadovoljni presudom nižega suda čine »*utok*« (t. j. pribjegavaju) višemu, ali i drugi jači, koji neće pravde, *utječu se sili* (franc. recourir à la force), traže tobože pomoć od sile, jer uljuđeni »evropeizam« ne dopušta da se tatu kaže tat, pa tako ni za jačega da se sam poslužio silom, tj. učinio nasilje. Evo naših primjera: (Odbor) je otklonio predlog američkog delegata Dawisa, da se istakne, da se spor ne može riješiti *utjecajem* (bolje bi bilo *utjecanjem*) *sili.* Ublažena je aluzija

[1]) Francuski primjeri, vađeni u ovome članku iz »Journal-a des Débats«, tipični su i za druge velike evropske jezike.

na Kellogov pakt tako, da se ne osuđuje izravno *utjecanje sili.* Obzor 9. XI. 1937.[1])

Mjesto da se kaže, da *je što čemu posljedica,* da *iz čega izlazi posljedica,* koje je već kalk njemačkoga *Folge,* novinarski jezik veli, da nešto *povlači posljedicu;* ispor.: Problem, koji bi mogao *povući za sobom* izvanredno komplicirane *posljedice.* Obzor 4. XI. 1937. La cherté de la vie, résultat de la triste aventure du Cabinet Blum, *entraîne une série de conséquences* pénibles. J. des Débats. 7. XI. 1937.

Mjesto da se kaže, da *tko što očekuje* ili *čeka,* veli se evropski, da *je u očekivanju,* na pr. Rumunjska *u očekivanju ministarske krize;* ispor.: Le monde politique *est dans l'attente de la crise ministérielle.* J. des Débats. 3. XI. 1937.

Mjesto da se kaže prosto, da *je* što što, veli se, da *predstavlja;* ispor.: Ako ovaj problem *predstavlja* . . . za Francusku vrlo osjetljivi problem (mj. Ako je ovo za Francusku vrlo osjetljiv problem). Obzor 4. XI. 1937. La situation générale *ne présente* aucune difficulté. J. des Débats. 11. XI. 1937.

Mjesto da se kaže, *da se što ispituje* ili da *će se početi ispitivati,* veli se, da se *pristupa k ispitivanju čega,* pa se može čitati: Odbor će *pristupiti k ispitivanju* toga pitanja (prema franc. Le comité *procédéra à un examen* de cette question). *Pristupili su k ispitivanju položaja.* La droite de la Chambre s'est reunie ce matin . . . et *a procédé à un examen* de la situation politique. J. des Débats. 27. X. 1937. Le groupe de la F. R. de France . . . s'est réunie . . . et *a procédé* . . . à l'examen de la situation politique. J. des Débats. 29. X. 1937. Isti je evropeizam i u Daničićevoj rečenici: Onda će Akademija lasno *pristupiti k izdavanju* zbornika (v. BIRj. s. v. pristupiti).[2])

[1]) Tako su »Novine Srbske« već g. 1835 napisale (dakako prema ruskom jeziku): To je sredstvo, *k kome tursko vladenije* počesto *pribegava* ARj. XI. 841. Nemam samih novina, da vidim, kojim se to sredstvom turska vlada »pomogla«.

[2]) Spomenuta Daničićeva rečenica jedina je potvrda za ovakovo značenje glagola *pristupiti* i u ARj. XII. 169b, i zato nije čudo, što ga je pokojni Maretić odbio hoteći, da se mjesto: onda će skupština *pristupiti uređivanju ekonomskih potreba* — kaže: onda će skupština *stati da uređuje, primit će se, da uredi* (v. njegov J. S. 113). Koliko je Maretić imao pravo, vidjet će se još iz ovoga članka.

Ne *otvara se* samo kongres, skupština, sjednica, nego i *kriza*, koja toliko puta *prijeti*, a izaziva je često ostavka kojega člana *kabineta;* njen *rasplet* i *obrazovanje* nova kabineta nijesu svagda ni laki ni brzi. Ispor. prema tome: La *crise* qui vient de *s'ouvrir* n'a pas été *provoquée* par le Parlement. J. des Débats. 27. X. 1937. Le Cabinet a donné sa demission, mais le président a *résolu la crise* hier soir. J. des Débats. 31. X. 1937. Le monde politique roumain est dans l'attente de la crise ministérielle, dont *l'imminence* a été annoncée par le président du conseil. J. des Débats. 3. XI. 1937. Le *dénouement* de la crise roumaine. J. des Débats. 16. XI. 1937. M. B. Tataresco est chargé de *former* le nouveau cabinet. J. des Débats. 16. XI. 1937.

Često se za različne skupove ljudi uzima plural *krugovi*, na pr. *činovnički krugovi*, pa se bezlično kaže, da se što događa *u krugovima;* ispor. na pr.: *U engleskim političkim krugovima* izjavljuje se, da... *Dans les milieux politiques anglais*, on déclare que... J. des Débats 4. XI. 1937. Ce sentiment est visible aussi *dans les sphères officielles*. J. des Débats 6. X. 1938.

Riječ *problem* ne čitamo samo u primjerima kao: U odgovornim rimskim krugovima smatra se, da se sada poslije likvidacije *problema sudetskih Nijemaca i problema Poljaka* u Čehoslovačkoj, nameće likvidacija posljednjeg *problema*, odnosno Madžara u Čehoslovačkoj (Obzor 4. X. 1938), nego se problemom nazivaju i mnogo manje (kadšto i vrlo sitne) brige kao na pr. dobava helija za Njemačku iz Amerike; ispor. *Le problème de l'hélium* pour Allemagne. J. des Déb. 23. IV. 1938.

S ovo nekoliko dosad navedenih primjera, koje bih mogao lako i umnožiti, htio sam pokazati samo spoljašnju vezu u novinarskom stilu različnih jezika, za koju je već rečeno da izlazi iz kopiranja. Ovdje bih htio da još samo nešto kažem o unutrašnjoj karakteristici toga stila. Novinarski jezik — jezik je evropskih intelektualaca, pa kao što su u tome jeziku uopće česte imeničke konstrukcije, tako su i u novinarskom, osobito iz težnje za kratkoćom. No on i pored toga ostaje plastičan, jer se u njemu prema obavještajnoj službi novina javlja naginjanje konkretizmu, t. j. zamjenjivanju apstraktnih izričaja konkretnima, koji je obilježje svakoga govorničkoga stila. Jedno i drugo moglo se vidjeti iz već navedenih

primjera. Tako u spomenutom primjeru *odbor će pristupiti k ispitivanju* mjesto *odbor će početi ispitivati* imamo oboje. Kao što je u tome primjeru konkretno *pristupiti* uzeto u prenesenom apstraktnom značenju, tako je i *prijetiti* ili *rasplet* u vezi s riječju kriza. Tko zna, kako riječi dobivaju svoja značenja, t. j. da u najviše slučajeva konkretno značenje i drugdje prelazi u apstraktno, taj se neće protiviti ni upotrebi glagola *pristupiti* u slučajevima, gdje nikomu pred očima nije fizičko stupanje. Ako je i Vuk, koji je stajao najbliže narodnom govoru, mogao napisati: Prosta klasa naroda našega *ne ustupa ni jednome* od 5 ili 6 sebi obližnjijeh naroda ni *u razumu ni u poštenju* (v. BIRj. II, 669a), mjesto da je rekao, da *nije gora*, onda ne griješi ni onaj intelektualac, koji upotrebljava i glagol *pristupiti (pristupati)* u apstraktnom značenju, makar takav prijenos ne mogli potvrditi ni jednim primjerom iz našega narodnog govora.[1]) Ako se glagoli *stati* i *sjesti* mogu upotrebljavati i u apstraktnom značenju, kad se veli na pr. *pristati na prijedlog, gora se rasjela* i dr., onda se može i *stupiti*.

Za ovdje spomenutu karakteristiku navest ću još samo dva tri primjera. Mjesto da se kaže, da tko što *može* ili *ne može*, veli se, da je *u mogućnosti* ili *nemogućnosti;* ispor. franc.: Ils *sont dans l'impossibilité* de signaler... J. des Débats. 17. X. 1937. Nalazimo i ovako: Ali se *predviđa mogućnost, da i on* (Petemkin) zajedno s cijelim izaslanstvom *napusti* konferenciju (Obzor 10. XI. 1937) — mjesto: Ali se *predviđa, da bi i on mogao* zajedno s cijelim izaslanstvom *napustiti* konferenciju; — *Nemogućnost određenja čistih nacionalnih granica* dovela je sa sobom, da je još uvijek na području Poljske ostalo oko milijun Nijemaca... (Obzor 8. XI. 1937) — mjesto: *Čiste nacionalne granice nijesu se mogle odrediti*, i zato je...

Mjesto da se kaže, da *tko proučava* ili da *se proučava, kako bi se moglo što učiniti*, veli se, *da proučava* ili *da se proučavaju mogućnosti, kako bi se što učinilo;* ispor. franc.: Ils ont... *étudié les possibilités* d' accélérer le processus de rapprochement entre les deux pays. J. des Débats. 6. X. 1938.

[1]) Pored već spomenutoga Daničićeva primjera s glagolom *pristupiti* u apstraktnom značenju navest ću i ovaj primjer: *Pristupajući da* u kratko *razložim* književnu radnju (v. BIRj. II. 234a).

Zanimljiv je ovaj primjer: (Spominju se vijesti o nemirima iz različnih muslimanskih krajeva i onda se nastavlja.) Premda sve te *pojave* imadu svaka svoje posebne razloge, ipak *se sve one mogu svesti na jedan zajednički nazivnik*, a to je probuđeni arapski nacionalizam (Obzor 12. XII. 1937) — mjesto: Premda sve te pojave imaju svaka svoj poseban razlog, ipak *se sve mogu izvesti* (ili *razumjeti) iz jednoga zajedničkoga* (razloga), t. j. iz probuđenog arapskog nacionalizma. Iz ovoga je primjera jasno, da neke prijenose značenja neće moći svatko razumjeti. Tako i ovdje prijenos *zajednički nazivnik* — *zajednički razlog* neće moći razumjeti onaj, koji ne poznaje matematičku operaciju kao $\frac{1}{3}+\frac{1}{4}+\frac{1}{6}=\frac{9}{12}$.

Za malo pismena čovjeka bit će slabo ekspresivne Chamberlainove riječi (izrečene nedavno u Donjem domu): Ja mislim, da već to — što je ratu izbjegnuto — *predstavlja takav plus za našu politiku, kakav se rijetko do sada doživio* (po »Obzoru« 4. X. 1938). U kakve s e l j a č k e novine, koje nijesu namijenjene onima, koji poznaju »poteze u šahu«, slabo bi pristajala i ova rečenica: (Vođa radničke stranke) Attlee smatra, da *sudetski Nijemci i njihov položaj u Čehoslovačkoj nisu bili pravi razlog ovim događajima, već da je pravi razlog bio želja Njemačke da učini novi potez u pravcu pojačanja svoje moći* (po »Obzoru« 4. X. 1938); za njih bi bila parafraza: Attlee misli, da *se ovo nije dogodilo zbog sudetskih Nijemaca ni zbog njihova položaja u Čehoslovačkoj, nego zato, što je Njemačka željela da opet učini što, čime bi pojačala svoju moć.*

Kao što bi našemu seljaku slika sa šahovskim potezima ostala mutna, tako u drugoj prilici koji prijenos značenja u narodnom govoru može intelektualcu biti nejasan. Spomenut ću jedan slučaj. Na raspravi nekadašnjega zločinstva u Sjeničaku zapitao je predsjednik sudačkoga senata jednoga seljaka, poznaje li toga i toga, a ovaj mu je odgovorio: »Kako ne! *Znam ga od malijeh nogu*«. U sjednici je, sada već odavno pokojni predsjednik, koji našega jezika nije naučio iz materinih usta, napomenuo, da mu je žao, što nije pogledao, ima li dotični doista *male noge!*[1]) Da smo mi velik narod, i da naše novine evropsko k o l o v o d e, pa

[1]) Po pripovijedanju jednoga još živog člana senata (dra. Sv. Š.).

da je u njih ušla navedena naša metonimija *(male noge — djetinjstvo)*, onda bismo je danas mogli kopiranu čitati i u tuđim novinama, na pr. u francuskima *depuis les petites jambes*, u njemačkima *von kleinen Füssen (an)* (mjesto domaćega *von Kindesbeinen an*) i t. d.

Kao što u modi, koja nam dolazi iz tuđine, nije svagda sve ni najljepše ni najzgodnije, tako nije ni u tuđim jezicima, koje manje više svi svijesno ili nesvijesno kopiramo. Spomenut ću samo jedan primjer za to.

Gdje bi se u običnom govoru reklo, da se što radi ili događa (najčešće *vijeća) u prijateljstvu* ili *u prijateljskom raspoloženju*, evropski se veli, da se događa *u prijateljskoj atmosferi* (ispor. franc. les négociations engagées et poursuivies *dans une atmosphère amicale*. J. des Débats 6. X. 1938). Preneseno značenje riječi *atmosfera* u takvoj prilici ne smeta ni u jednom jeziku; drukčije je u ovom kopiranom primjeru: Očekuje se, da će spomenuti pododbori *izvući 40-satni radni tjedan iz političkoga područja i unijeti ga u atmosferu poslovnog pogađanja* (Obzor 10. XI. 1937). Ne mislim, da bi bilo mnogo onih, koji bi znajući pravo značenje riječi *atmosfera* upotrijebili tu riječ u tome primjeru. Samo dovijanjem dokučujemo, da se htjelo reći: očekuje se, da će spomenuti pododbori učiniti, da se o 40-satnoj sedmici ne raspravlja kao o političkom pitanju, nego kao o onome, što ide u poslovno pogađanje, što se može raspraviti u poslovnom pogađanju. Jednakim je kopiranjem riječ *atmosfera* došla i u ovaj primjer: Ministar Durčanki... pozvao je mađarsko stanovništvo, da održi i nadalje *atmosferu suradnje*, mira, reda i lojalnosti. Grof Esterhazy otputovao je u Budimpeštu, da *stvori prijateljsku atmosferu* za nastavak pregovora. Večer 19. X. 1938.

Bez dubljega proučavanja s v o g a jezika i njegovih o r i g i n a l n i h djela, niti će se novinar, koji radi u brzini, niti tko drugi, koga nitko ne goni, očuvati od toga, da se koji put ne odmakne toliko, da iz očiju izgubi granicu svoga rođenoga jezika.

Stjepan Ivšić

GOVORNI JEZIK I PISANI JEZIK

Jezik je društvena tvorevina. Stvoren iz životnih potreba za općenje među ljudima, on u prvom redu služi za život. Postojeći za ljude i preko ljudi, prima sve elemente, koje mu čovjek kao psiho-fizički individuum može da dade. Jezik je ispunjen znakovima čovječjeg života i podložan razvitku kao i sve drugo, što je čovjek stvorio. Zato se on ne ostvaruje samo rječnikom i dobro poređanim oblicima, već prije svega intonacijom, mimikom i stvarnim kontekstom. Jedna namjerna šutnja može biti mnogo razumljivija i ekspresivnija od niza rečenica. Čovjek ne izražava nikad čiste ideje: osjećaj prati svaku našu misao, koja se ostvaruje u jeziku; čak i ravnodušnost pokazuje neku afektivnost, jer hoćemo da nešto kažemo bez namjere. Čovjek sudjeluje čitav pri izražavanju svojih ideja. Sad jedan sad drugi način izražavanja prevlađuje. Izbor se vrši prema psihičkim dispozicijama onoga, koji govori.

Sve ovo navodi nas na misao, da se jezik očituje u govoru, a ne u pismu. Jednostavno zato, što pisani jezik nema bitna izražajna sredstva jezika, nego se mora služiti različnim surogatima, kojih vrijednost opet zavisi o mogućnosti reproduciranja govornog jezika. Kratko rečeno, jedino govor predstavlja jezik, jer ima izražajne mogućnosti, da istinski i neposredno izrazi logičku i afektivnu vrijednost misli, koja dobiva tijelo u jeziku. Davati prednost pisanom jeziku, pa makar to bio i najknjiževniji, znači robovati navikama i predrasudama.[1]) Govor i pismo su, po riječima F. de Saussure-a, dva različita sistema znakova; pismo postoji samo zato, da predstavi govor. Ili kako veli Jaspersen: Govorna riječ primarna je forma jezika i mnogo je važnija nego pisana riječ, koja je sekundarna forma. Osim Saussure-a i Jespersena daju prednost govornom pred pisanim jezikom i učenici F. de Saussure-a kao: Bally, Meillet i Vendryes.

No mnogo dalje od konstatiranja te činjenice nije se išlo. I danas poznati gramatičar Grammont, govoreći o semantičkoj vrijednosti intonacije ograničuje se na upitnu intonaciju. (V. M. Grammont: La prononciation française, Paris 1934, str.

[1]) V. F. de Saussure: Cours de linguistique générale, Paris 1922, str. 45-47.

183—186). Jules Marouzeau, poznati stilist i predstavnik novog shvaćanja stilistike, previdio je ulogu govornih vrednota u strukturi rečenica, pa je različne, leksikološki kraće konstruirane, rečenice shvatio kao namjeru pisca, da mu se čitaoci što više naprežu, da bi razumjeli logički odnos misli (v. Jules Marouzeau: Traité de stylistique appliqué au latin, Paris 1935, str. 218).

Ipak se, po mom mišljenju, može složiti sistem vrednota govornog jezika, koji se dade primijeniti na svako očitovanje misli, i to ne samo u govoru, nego i u pismu. Ne smeta, što sam prije odijelio govor od pisma, jer svaka riječ, makar i neizgovorena, dobiva svoju akustičku formu, čim hoćemo da njome predstavimo jedan pojam. A akustička forma je jedan od bitnih faktora za logičku i afektivnu (stilističku, po Ch. Bally-u) identifikaciju misli. Prema tome onaj, koji stavlja na papir svoje misli, prenosi riječ s punom akustičnom sadržinom, i ona je za nj istovetna izgovorenoj riječi. Ali čim je na papiru, riječ predstavlja i za pisca i za čitaoca mali rebus, koji treba odgonenuti dajući mu vrednote govornog jezika. Pogodimo li, oživjet ćemo riječ, ne pogodimo li, iskrivit ćemo misao. Sada nam je još jasnija prednost govora pred pismom, koje se može uporediti s fotografijom osobe, koju smo jednoć dobro poznavali, ali su nam se već izbrisale iz sjećanja mnoge njezine osobine. Ako ih dozovemo u pamet, pogodit ćemo, koga predstavlja slika, ako to ne mognemo, zamijenit ćemo je nekom drugom, više puta oprečnom, osobom. Prema tome pisani jezik predstavlja uvijek za čitaoca neko kombiniranje, koje je onda uspješno, kad se ispravno predoče izražajna sredstva govornog jezika. Govorni je jezik prema tome ključ pisanog jezika, a jedini kvalitativni i kvantitativni tumač saopćenih misli.

Da možemo primjenjivati ovaj ključ na analizu izraženih misli, potrebno je, da dadem sistem vrednota govornog jezika, kako ga shvaćam, i da na primjerima pokažem logičku i afektivnu njihovu vrijednost.

Izražajna sredstva govornog jezika predstavljaju sve mogućnosti, koje čovjek ima, da može drugima saopćiti svoje misli i osjećaje. To i jest zapravo jezik. Leksikološki materijal kao takav mimoilazim, jer je on karakteristika i govora i pisma,

pa prema tome ne daje obično nikakvo posebno obilježje govornom jeziku. Nas ovdje zanima, koje izražajne mogućnosti ima govor, što ih pismo nema, i koju ulogu imaju te vrednote u jeziku.

Prema tome, koji organ igra ulogu za identifikaciju saopćenih misli, dijelim vrednote govornog jezika u dvije grupe: akustičke i vizuelne. Nosilac prvih je uho, a drugih oko. Treće mogućnosti nema. Cio leksikološki materijal, i tonove, i način izgovora, apercepiramo uhom, a sve pokrete, koji prate ili izražavaju misao, hvatamo okom. Akustičke vrednote obuhvataju opet tri serije: a) intonaciju (melodiju), b) pauze, c) rečenični tempo. Isto tako i vizuelne vrednote, koje se mogu očitovati: a) u mimici, b) u gestima i c) u stvarnom kontekstu. Ove se vrednote ne nalaze gotovo nikada odijeljene jedna od druge. No analiza se svake pojedine može vrlo dobro provesti, i uočiti njihova funkcija u jeziku.

Počet ćemo a k u s t i č k i m vrednotama.

1. *Intonacija.*[2]) Ni jedan glas, ni jedna riječ ne može se izgovoriti bez neke razlike u visinama, koje uključuju semantičke, logičke i stilističke vrijednosti. Tako na pr. glas *a* izgovoren različnim tonovima može značiti radost, bol, iznenađenje, strah, osvetu *(a, a!)* i slično. Riječ *hvala,* različito intonirana, može značiti a) primam, i b) ne primam. Rečenica »Ivan je došao« može prema melodičkim visinama (i pauzama) imati tri smisla: 1. Ivan je došao. — 2. Zar je Ivan došao? — 3. Ivan je došao, a ne netko drugi.

I u složenim rečenicama melodija igra odlučnu ulogu[3]) Ovdje moram biti kratak jer se to odnosi na sve rečenične tipove. Uzet ćemo samo nekoliko tipičnih primjera: 1. Pušimo i razgovaramo. — 2. Radio je i uspio je. — 3. Radio je i nije uspio. Tu imamo tri različita logička tipa: 1. Uporedne sastavne misli. 2. Posljedicu. 3. Koncesiju. Veznik je uvijek isti i on nas ne upućuje na logički snošaj misli. No analizirajući melodiju

[2]) Ovom faktoru su već mnogi lingvisti podavali veliku važnost, a naročito je ističe Ch. Bally u svojoj Stilistici, gdje intonaciju meće među posredne načine izražavanja.

[3]) Prva su tri slučaja već obrađivana, a ovaj četvrti je netaknut.

gornjih rečenica, vidimo, da je ona svaki put različita.[4]) U prvom slučaju (uporedne sastavne misli) nema većih razlika u visinama. U drugom (posljedica) prvi dio se diže, a drugi se naglo spušta. Treći primjer (koncesija), osim dizanja prvog dijela i jače pauze iza njega, pokazuje veliku razliku tona u vezniku, pauzu iza veznika i visinu na početku drugog dijela. Završetak je na višem tonu nego kod posljedice, jer svaka dopusna rečenica pokazuje neko čuđenje i podsvijesno pitanje, zašto uzrok nije izveo logičku posljedicu. Ako sada isporedimo stilističku vrijednost gornjeg izražaja posljedične i dopusne rečenice (drugi i treći slučaj) sa slučajevima, gdje tipični veznici uvode te dvije gramatičke kategorije, dolazimo do dva vrla važna zaključka. Prvo: Veznikom »i« izražena posljedična i dopusna rečenica, pokazuje više varijanata u tonovima, nego da su uvedene sa »tako da« (posljedica) i »premda — ipak« (dopuštanje). Drugo: Prvi izražaj je po efektu jači od drugoga. To je sasvim razumljivo. Čim veznik po svojoj semantičkoj vrijednosti ne upućuje na misao, koju uvodi, moraju doći do jačeg izražaja vrednote govornog jezika, da bi se identifikovala logička vrijednost misli. A samim tim je i afektivnost jača.

Intonacija je nadalje od bitne vžnosti u bezvezničkim zavisnim rečenicama. Dvije rečenice u logičkom odnosu uzroka i posljedice, koje nijesu vezane nikakovim veznikom, mogu biti razumljive jedino pomoću melodije. Kad velim »ne mogu van, jer pada kiša«, odnos misli mi postaje razumljiv semantičkom vrijednošću veznika *jer*. Izrazim li ovu istu misao ovako: »Ne mogu van, pada kiša«, logički se odnos nije ni u čemu promijenio. Samo je sada zavisnost izražena povišenim tonom iza prvog dijela (v. Ch. Bally, Traité de stylistique française, Heidelberg-Paris, str. 314). Melodija, koja prati logički odnos misli, pada tek onda, kad je cijela misao završena. Kao što u rečenici »Ne idem van zbog kiše«, nitko ne izgovara riječ »van« na nižem tonu nego riječ »kiše«, tako isto glagolski izraz istog uzroka (mjesto »zbog kiše« — »jer pada kiša«) mora biti izgovoren u relativno istim visinama kao i imenički izraz. Varijante tonova u ovim slučajevima možemo isporediti s primjerima, kad pri izražavanju jedne misli za čas zaboravimo jedan

[4]) To sam eksperimentalno utvrdio.

sastavni dio. Tako, ako hoćemo da kažemo: »To se je dogodilo u Parizu«, a ne možemo da se odmah sjetimo, da je to baš bilo *u Parizu*, ton glasa *u* će biti na višoj visini od tona »Parizu«. Relativno viši ton pokazuje, da još misao nije završena.

2. *Pauza*. Pauza ima sličnu funkciju kao i melodija, i ne nalazi se nikada odijeljena od nje. Prije svega, pauza može ukazivati na semantičke razlike. Tako na primjer rečenica »Ivan ne Petar« ima prema različitim pauzama (Ivan ne — Petar, Ivan — ne Petar) dva sasvim suprotna smisla. Uloga pauze dolazi do još jačeg izražaja u bezvezničkim zavisnim rečenicama. Primjer »ne idem van, pada kiša«, sadrži dvije misli, koje su logički zavisne. Pored dizanja tona iza prvog dijela, osjetljiva je i pauza. Time se polučuje jači efekt, a zavisnost je jasna po povišenom tonu, iza kojega očekujemo svršetak sa silaznim tonom. Isto tako primjer »vidim, sve je dobro«, sadrži mnogo veću pauzu iza »vidim«, nego ako istu misao izrazimo sa »vidim, da je sve dobro«. U isto vrijeme konstrukcija je mnogo afektivnija, dakle stilistički jača.

Pauza može više puta da odredi logičku vrijednost misli. Tako u primjeru »čujemo i ne čujemo«, ako stavimo jaču pauzu iza veznika *i* dobivamo koncesivnu ideju.[5])

3. *Rečenični tempo*. Kao melodija i pauza, rečenični tempo je također tijesno vezan s govorom, te vrši stilističku i logičku funkciju. U ovom pravcu su tipični primjeri iz pogodbenih rečenica, u kojima je uvjet moguć: Ako dođeš, dat ću ti onu knjigu; ako bi došao, dao bih ti (dat ću ti) onu knjigu. Ili još bolje iz francuskoga jezika: Si tu viens, je te donnerai ce livre; si tu venais, je te donnerais ce livre. Zbog dvostrukog izražavanja, gramatičari su stvorili i dvije logičke kategorije. Tako se prvi primjer u francuskom jeziku (kao i u latinskom, a da o grčkom i ne govorimo) naziva pogodbena realna rečenica, što je samo po sebi protuslovno (v. Sechehaye: Bulletin de la Société Linguistique de Paris, tome 35, fasc. I. Paris 1934), a drugi pogodbena potencijalna. Pažljiva analiza ovih rečenica dovodi nas do zaključka, da se u oba slučaja radi o istom logičkom tipu.

[5]) Zato treba u ovom slučaju u pisanom jeziku staviti zarez iza »i«. V. S. Ivšić u Hrvatskom jeziku, br. 4—5, str. 74.

Da je to tako, vidi se i odatle, što mi možemo oba tipa francuskih pogodbenih rečenica prevesti na jednak način, a da se logička vrijednost ne promijeni. Isto je tako, kad prevodimo s latinskoga t. zv. pogodbene realne i potencijalne rečenice. Razlika je između ova dva tipa samo subjektivne naravi. U prvom slučaju (franc. prezent, hrv. prezent) onaj, koji govori, izražava osim uvjeta veću želju i spremnost, da izvrši posljedicu, a u drugom subjekt pokazuje više manje ravnodušnost. Ova je razlika u jeziku nada sve izražena rečeničnim tempom (u francuskom i morfološki). U prvom slučaju, gdje je afektivnost veća, rečenični tempo je brži, a u drugom manja brzina pri izgovoru odgovara pasivnom raspoloženju subjekta.

Rečenični tempo vrši i ulogu logičkog određenja u dopusnim rečenicama tipa: Kad bi i bio ovdje, ne bih ti dao ništa. Ili u francuskom: Même si tu étais là, je ne te donnerais rien. Brži tempo označuje dopusnu i realnu rečenicu, a usporeniji (s postepenim dizanjem tona) dopusnu potencijalnu.

Akustičke se vrednote inače kombiniraju jedna s drugom i ne dadu se u pojedinim primjerima dijeliti. Mi to činimo, da analiza bude jasnija. Evo jednog primjera, da vidimo sve tri akustičke vrednote na djelu. Isporedimo li primjer »ne idem van, jer pada kiša«, sa »ne idem van, pada kiša«, vidimo, da drugi način izražavanja ima na kraju prvog dijela uzdignuti ton, da pauza dijeli jedan dio od drugog, i da rečenični tempo nije tako miran i ujednačen kao u slučaju s veznikom. Logička vrijednost ideje je ista, samo je drugi izražaj: mjesto veznika imamo uzdignuti ton, pauzu i poseban rečenični tempo. Drugim riječima, akustičke vrednote identificiraju logičku vrijednost misli. U isto vrijeme rečenica konstruirana bez veznika mnogo je pregnantnija i afektivnija. Sada je lako razumljivo, zašto su u govoru bezvezničke rečenice češće nego u pismu. Jednostavno zato, što govor posjeduje akustičke vrednote, koje imaju logičku i stilističku funkciju. Slično opažamo u primjerima, gdje jedan veznik uvodi dvije ili više različitih misli. Tako u rečenici »vidimo i ne vidimo«, možemo prema melodiji, pauzama i rečeničnom tempu imati tri smisla: 1. Sad vidimo, sad ne vidimo. — 2. Možemo reći, da vidimo, a možemo reći i, da ne vidimo. — 3. Premda gledamo, ne vidimo. Razumljivo je, da ove tri misli,

kad su izražene na gornji način (s veznikom »i«) moraju uključivati veliku stilističku (afektivnu) snagu.

II *Vizuelne vrednote*. Riječi su akustički znaci ideja i konkretnog svijeta. U govornom jeziku mnoga konkreta je suvišno imenovati zato, što ih vidimo; isto tako ne treba riječima pojačavati efekt izražaja, jer gesti odaju najekspresivnije emocionalni stepen. Tako će vizuelne vrednote imati istu funkciju kao i akustičke, t. j. da s manje jezičnog materijala izraze jasnije i ekspresivnije misao. Mimika, gesti i stvarni kontekst stalni su tumači naših misli. Jedan faktor prati drugi, i kao cjelina su najbolje mjerilo za afektivnu sadržinu jezičnog izražaja. Ja ću ih ovdje samo za čas dijeliti, da bismo uočili ulogu pojedinih manifestacija vizuelnih vrednota.

1. *Mimika*.[6]) Mimika može da izrazi potpunu misao bez pomoći rječnika. Ovaj način izražavanja približuje se elementarnom stanju jezika, u kojem su pokreti bili nosioci ideja. Tipični su primjeri za ovaj slučaj povlađivanje i nijekanje glavom, očima i čelom. To je tako prirođeno čovjeku, da se služimo ovim pokretima i onda, kad riječima povlađujemo ili odbijamo. Prema vrsti i snazi pokreta prosuđuje se afekt, kojim pratimo misao, pa nijema mimika ima prema tome dvostruku funkciju: logičku i stilističku.

2. *Gesti* nastavljaju ulogu mimike, te s njom prave sistem nijemog izražavanja misli i osjećaja. Pokažemo li rukom na koji predmet ili mjesto, ne treba nam ih imenovati. Različnim drugim pokretima ramena ili ruku možemo pokazivati ravnodušnost, prihvaćanje, odbijanje, dosadu, mrzovoljnost i uopće interpretirati svoje misli. U ovom pravcu je klasičan primjer nijemi film. A vidjeli smo i u posljednje vrijeme zvučni film »Moderna vremena«, u kojem Charlie Chaplin baš gestima izražava najjasnije i najefektnije svoje misli. Svakodnevice gledamo u kazalištu, kako mimika i gesti ne samo prate riječi, nego ih tumače i pojačavaju. Ostaje samo nezaboravljiva gluma; riječi ostavljaju rijetko kad dubok i trajan utisak.

[6]) Pod mimikom razumijevam pokrete očiju i glave, za razliku od gesta, koji se odnose na pokrete ruku. Općenito se ova dva izraza upotrebljavaju bez razlike u značenju. V. Ch. Bally, o. c. str. 92—93.

Treća manifestacija vizuelnih vrednota je stvarni kontekst. On predstavlja subjekt radnje, a izražen je situacijom. Za razliku od mimike i gesta, gdje čovjek aktivno sudjeluje, stvarni kontekst je s obzirom na čovjeka pasivan tumač. Ali on omogućuje i mimici i gestima obilniju upotrebu, te je njihov objekt. Ako na upit »gdje se nalazi knjiga« hoćemo, da samo gestom kažemo, da se nalazi na stolu, pokazat ćemo rukom prema stolu i time ćemo složiti rečenicu bez rječnika. To nam je moguće zato, što stol vidimo. Bez toga bi gest bio nerazumljiva interpretacija. Ili kad velimo »vatra«. Ako vidimo, da vatra gori, onda nam stvarnost — stvarni kontekst — predstavlja subjekt, a sama riječ je predikat. Sad je rečenica složena od jedne riječi. Bez stvarnog konteksta »vatra« bi bila samo jedna nesuvisla riječ.

Analizirajući pojedine grupe akustičkih i vizuelnih vrednota vidjeli smo, da se one gotovo uvijek križaju, i da su u jednom primjeru očitije akustičke, a u drugom vizuelne vrednote. Osim kad je potpuno nijemo izražavanje s obzirom na zvuk, u akciji su uvijek sve vrednote govornog jezika. Smiješno je reći, da ta akcija zavisi o temperamentu. Jest kvantitativno, ali nikako kvalitativno. I najflegmatičniji čovjek govori, a samim tim služi se svim mogućnostima, koje mu živa riječ daje. Evo jednog primjera, iz kojeg se lijepo vidi postepeno zadiranje vrednota govornoga jezika. Rečenica »strašno trpim, jer me boli zub« logički je složena i stoji u logičkoj zavisnosti. Ima sve uvjete, da je smatramo gramatički složenom rečenicom. Ovako izražena misao nema u većoj mjeri vrednote govornog jezika, jer je rječnik potpun. Ali mi možemo istu misao da izrazimo sa »strašno trpim«, ako u isto vrijeme prislonimo dlan na mjesto, gdje je bolesni zub. Rečenica je i dalje zavisna, samo je u ovom slučaju uzrok izražen gestom, mimikom i stvarnim kontekstom. Uz to je i akustički moment pojačan, a rečenični tempo je usporen. Mogu ići i dalje i reći »zub« sa još više otegnutim tempom, i opet ću dobiti logičku zavisnost. Vizuelne vrednote predstavljaju uzrok. Napokon mogu izostaviti sve riječi i samo, uz oznaku vizuelnih vrednota, reći jedno otegnuto »a«. Misao ostaje nepromijenjena. Tako što u većoj mjeri upotrebljavamo akustičke i vizuelne vrednote, to više reduciramo rječnik. U isto

vrijeme, što je manji jezični materijal, to je jači afektivni momenat.

Prema tome vrednote govornog jezika predstavljaju same za sebe jedan način logičkog i stilističkog izražavanja. Preko njih se jezik ostvaruje i dobiva bogatstvo izražaja kao i stilističke varijacije. Kako nam se sada pisani jezik čini mršav i siromašan. On se mora pomagati obilnim rječnikom, opisivanjem situacije, ponavljanjem, zapletenim konstrukcijama, da bi mogao oponašati vrednote govornog jezika. On je uvijek transformacija, a više puta i deformacija govora (Ch. Bally), jer ne posjeduje glavni jezični materijal, koji je koncentriran u akustičkim i vizuelnim vrednotama. Ali kako sam već prije istakao, svaki pisani jezik živ je jezik u momentu, kad se riječ stavlja na papir. I, ako je jak afektivni momenat, konstrukcija rečenice će biti vrlo blizu govornom jeziku. Obratno, ako prevlađuje rezoniranje, struktura rečenice će biti osnovana na punom rječniku, osobito na veznicima, koji po svom smislu unaprijed upućuju na misao. Zato sudački jezik stoji najdalje od govora. Akustičke i vizuelne vrednote, koje uvijek uključuju neku afektivnost, bile bi deplasirane, kad bi se njima služili pri pisanju presuda. A vidjeli smo, da pisana rečenica može biti dvostruko tumačena na osnovu različitog interpretiranja intonacije. Sudac se ne smije upuštati u taj rizik. S druge strane, drama je najbliža govoru, jer već po svojoj tehničkoj strukturi upućuje na vrednote govornog jezika: iz razvoja dijaloga lako se razabiraju akustičke vrednote, a scena sama po sebi predstavlja stvarni kontekst.

Uopće, o kakvom se god jeziku radilo, treba uvijek reproducirati akustičke i vizuelne vrednote i pomoću njih identificirati logičku i afektivnu vrijednost napisane misli. Bez toga je svaka analiza nedovoljna i pogrešna. Što znači analiza rečenica po veznicima, kad njihova upotreba ovisi o vrednotama govornog jezika; kad jedan te isti veznik uvodi najoprečnije misli, koje se mogu ispravno interpretirati jedino pomoću akustičkih vrednota! Ne smije se logika brkati sa stilistikom. A to se vrlo često događa zato, što se ne uzima u obzir govorni jezik, pa se sve formalistički promatra. To i je razlog, da je jezik većini ljudi dalek i nerazumljiv. A što da kažemo o pravopisu? Kako ćemo označivati u pismu sve pauze i promjene melodija, koje uključuju

logičke i stilističke razlike; kako ćemo stavljati zarez pred »i« uporednim, posljedičnim i dopusnim? Utopija je, kad netko misli, da stavlja interpunkciju logički. Ima mnogo više nelogičnosti u tim slučajevima, nego kad se interpunkcija uređuje prema određenim navikama. Da li postoji nadalje mogućnost da se piše, kao što se govori? To je u sebi protuslovno. Ni Kinezi svojim ideogramima nijesu to mogli postići, a kako ćemo mi konvencionalnim slovima. Nemoguće je to jednostavno zato, što govor posjeduje drugi način izražavanja od pisma i što pismo ne može imati sve znakove da prenese govor, taj pravi jezik. Obično se na pr. misli, da barem upitnik ima stanovitu logičku funkciju. Što on predstavlja u rečenici: Zar ja nijesam već doputovao?[7]) Sve, samo ne pitanje. Tu dolazi u obzir stilistika, a ne formalna interpunkcija, i ovakovi se primjeri imaju sasvim drugačije analizirati. Obično se čudimo, zašto na pr Francuzi ne pokušaju uvesti fonetsko pisanje. Zašto se jedna riječ, koja predstavlja više pojmova, ne bi mogla pisati, kako se izgovara. Opet se pri tome zaboravlja siromaštvo pisanog jezika. Ne mislim, da bi bilo uvijek lako razlikovati u francuskom jeziku riječi: Saint, sein, sain, cinq, ceint, seing, kad bi se jednako pisale (v. u ovom pogledu Vendryes: Le langage p. 379). Kontekst nije uvijek dovoljan tumač. U govoru osim konteksta, ima još pet drugih faktora, koji prate i tumače izgovorene riječi.

Ne mislim ovim reći, da bi trebalo u svim jezicima uvesti etimološko pisanje. Ono zavisi o morfološkom, fonetskom i alfabetskom sistemu jezika.[8]) Ali hoću da istaknem, da potpuno fonetski pravopis ne može da bude. Makar mi, koji pišemo fonetski, i upotpunili naš pravopis stavljajući akcenat na svaki naglašeni vokal, ostali bismo vrlo daleko od fonetskog pisanja, ne mogući bilježiti drugih akustičkih varijanata, koje odlučuju o smislu rečenice. Pismo je nesavršeno ne zato, što pojedini jezici imaju u većoj mjeri etimološko pisanje, već zbog nedostatka znakova za akustičke i vizuelne vrednote. Zarez, uzvičnik

[7]) U španjolskom se jeziku upitnik stavlja na početku rečenice. Ali i to je u ovakovim slučajevima fiktivno.

[8]) Tako je na pr. irski jezik uzeo latinski alfabet, a latinski i irski imaju sasvim različit fonetski sistem. Kako onda fonetski pisati? V. Vendryes: Le langage str. 385.

i upitnik vrlo su mršavi surogati, jer su sami po sebi homonimi predstavljajući najraznovrsnije vrijednosti. Zato nam i ne treba odviše razbijati glavu, da interpunkcija i alfabet vjerno prikažu jezik. U fikciji živi, tko misli, da je to postigao. Treba biti na čistu, da pismo i govor predstavljaju dva različna sistema, i da se ne mogu zamjenjivati jedno s drugim. Mnogo je važnije da se svaka analiza napisane rečenice postavi na stadij stvaranja, t. j. da se razmatra sa stajališta govornoga jezika, i da se odijeli ono, što je leksikološko, od onoga, što je akustičko i vizuelno.[9])
Tako ćemo dobiti istinsku logičku i stilističku vrijednost misli, i osjetiti stvarnost jezika.

Petar Guberina

SITNIJI PRILOŠCI

ZNAČENJE GLAGOLA *ŠTETOVATI*

Glagol *štȅtovati* u današnjem narodnom govoru znači samo »pretrpjeti štetu, izgubiti na čemu«; ispor. prema tome poslovicu: Bolje je na mekinjama dobiti nego *na zlatu štetovati*. Takvo mu je značenje i u BIRj. Uzima se obično, kad se govori o gubitku u t r g o v i n i, ali se može čuti i za drugi koji gubitak; sjećam se stihova iz neke narodne pjesme: Oj djevojko, al' si *štetovala, štetovala*, što si se udala. Po Slavoniji se u istom značenju govori i *kvaròvati* (na pr.: prodao sam volove, ali sam *kvȃrovao na njima* toliko i toliko, t. j. za toliko i toliko sam ih jeftinije prodao, nego što sam ih kupio). Glagol *kvarovati* može imati i šire značenje, t. j. može značiti i »(pre)trpjeti kakav drugi kvar« (osim u trgovini); govori se na pr.: Ljetos sam mnogo *kvarovao:* uginule su mi dvije junice. U BIRj. nema glagola *kvarovati*, ali ga ima ARj., u kojem se za značenje »biti na kvaru, na šteti, imati štetu« navode potvrde i iz Kanižlića.

U nekih se naših pisaca glagol *štetovati* (komu) upotrebljava u značenju »činiti, nanositi komu štetu«, »biti komu od štete ili na štetu«. Ispor. na pr.:

[9]) Primjena ovih vrednota na strukturu rečenica predmet je posebne studije, koja će naskoro izići pod natpisom: L'expression verbale des idées complexes en français et en serbo-croate.

Hrvatskom narodu uopće ništa ne bi danas toliko *štetovalo*, koliko da se počne klasno grupirati (mjesto: *Hrvatskom narodu* . . . ništa ne bi bilo toliko *od štete*, koliko . . .).

Pretjerana slovenska egocentričnost . . . je već dosada *našoj etničkoj sredini štetovala* (mjesto: . . . našoj etničkoj sredini *bila od štete, na štetu).*

Pisanje njihovog organa *štetuje općoj narodnoj stvari* (mjesto: *na štetu je, čini štetu).*

Koliko *nam* pomanjkanje glavne regulatorne osnove *štetuje* i u očima stranaca (mjesto: Koliko *nam je na štetu* . . .).

Neki naši politički protivnici ne uviđaju, da njihova suradnja s komunistima ne samo što *štetuje njima* . . ., već . . . (mjesto: . . . što *je na štetu njima*).

Slaganje glagola *štetovati* s dativom (komu ili čemu) došlo je otud, što su neki, zamjenjujući imenicu *škoda* našom *šteta*, mislili, da i glagol *škoditi*, koji se slaže s dativom (komu ili čemu), mogu u svakoj prilici zamijeniti našim *štetovati*, pa su prema *to nam škodi* počeli naopako govoriti i pisati *to nam štetuje*.

Imenicu *šteta*, koja postaje od starijega oblička *tšteta*, a to od *tsšteta* prema pridjevu *tašt*, ne poznaje kajkavski dijalekat; u njemu je pored *kvar* (najčešće za poljsku štetu) obična riječ *škoda*.[1]) Prema štokavskom *šteta* kajkavci bi govorili *ščeta* kao *natešče* prema štokavskom *natašte*.

Riječ *škoda* došla je još nekad u naš, slovenski, češki i poljski jezik iz njemačkoga jezika (ispor. *Schaden* od nekadašnjega *scado*), pa i danas dolazi i izvan kajkavskoga područja. Po VRj. govore je i štokavci u Vojvodstvu (t. j. u Vojvodini). A da je i drugdje među štokavcima poznata, to se vidi i iz BIRj. To vrijedi i za glagol *škoditi, naškoditi*. Zato nije čudo, što je i Vuk ne bojeći se ničijega prijekora u N. Z. upotrijebio pridjev *škodljiv* u primjeru: Koji hoće da se obogate, oni upadaju u mnoge lude *škodljive* želje (Tim. I. 6, 9). Taj su pridjev neki naši čistunci, hoteći biti čistiji od Vuka, nastojali zamijeniti pridjevom *štetòčinjast*, što su ga našli u njegovu Rječniku. Mjesto *škodljiv* nije Vuk mogao uzeti *štetan*, jer u njegovu Rj. *štetan* znači »koji je u šteti, štetu ima u čemu«, a ne »koji je komu na štetu«.

U primjerima, kakvi su spomenuti, u kojima se upotrebljava krivo *štetovati komu* prema *škoditi komu*, pišu neki i *štetiti komu*, koje je jednako pogrešno, jer se može reći samo *o-štetiti koga* (u čemu), t. j. (u)činiti komu štetu (u čemu), u starom jeziku i *oškoditi koga*, ili *o-štetiti što*, t. j. povrijediti, nagrditi, pokvariti što.[2])

[1]) Riječi *šteta* nema zato ni Belostenec u alfabetskom redu, nego kod *škoda* dodaje d(almatice) *šteta*.

[2]) Prema *oštetiti* načinjen je iznova v. impf. *oštećivati* kojega nema BIRj., ali ima ARj.

Mjesto glagola *škoditi komu* ili *čemu*, koji se, kako je rečeno, ne može zamijeniti glagolom *štetovati* ili *štetiti komu*, može se uzeti glagol *ȕditi komu* ili *čemu* u primjerima kao: *škodi* ili *udi mi* duhan; rakija *zdravlju škodi* ili *udi* —, ili još češće složen *nàuditi* (ne *nahuditi*) mjesto *naškoditi* (v. BIRj.). No u naprijed navedenim primjerima za naš jezik bila bi manja šteta, da se u njima uzeo glagol *škoditi*, nego što se zamijenio glagolom *štetovati* sa slaganjem glagola *škoditi*, koje njemu ne pristaje. Bolje bi bilo na pr. u prvom navedenom primjeru: *Hrvatskomu narodu ne bi škodilo* nego: *Hrvatskomu narodu ne bi štetovalo.*

S. I.

RUSIZMI U JEDNOJ KNJIZI

U prošlom je stoljeću u hrvatski književni jezik ušlo i nešto rusizama, i od njih su neki ostali do danas u našem književnom jeziku (na pr. glagol *zanimati*). Popisao ih je već god. 1892 pokojni prof. Maretić u članku »Ruske i češke riječi u književnom hrvatskom jeziku« (u »Radu« u knj. 108), a spominje ih i u svojem »Jezičnom Savjetniku« (u izdanjima Jugoslav. ak. 1924). No osim rusizama, što su k nama došli upravo iz ruskih knjiga ili preko srpskih knjiga, a nešto i preko nekih, koji su se vratili iz ruskoga zarobljeništva, ima i takvih rusizama, što ih u naš književni jezik bez ikakve potrebe unose neki naši književnici orijentirani prema ruskoj knjizi. Oni to čine svijesno, te se kod njh može govoriti o nekoj jezičnoj modi. Upravo o tima rusizmima želim na ovome mjestu progovoriti nekoliko riječi, i to samo na temelju jednoga primjera.

Zagrebački nakladni zavod »Binoza« izdao je ove godine među »svjetskim piscima« prijevod »romansirane biografije« Stefana Zweiga »Marija Stuart«. U tome prijevodu (ime prevodiočevo nije označeno u knjizi) nalazimo bez ikakve potrebe g o m i l u ruskih riječi, pa i nešto posve ruskih fraza i sintaktičkih elemenata. Evo pregršt primjera:

Kad *se razrazi* borba...

Taj glagol u ruskome jeziku ima značenje »provaliti, buknuti, izdušiti se« (o vremenu). U Stulićevu rječniku nalazimo *razražati* u značenju »razgoniti«, ali ga i Stulić označuje kao rusizam. Mi bismo rekli: Kad *stane bjesnjeti* borba, Kad *dođe* do borbe, Kad se *započne* borba.

Ne može da *se dobere do* bogatstva.

Ruski glagol *dobrat'sja* ovdje je jednostavno prenesen u hrvatski jezik. Mi bismo rekli: Ne može *doći do* bogatstva.

... dok *se* u njoj *prosnuo* osjećajni život.

Glagola *prosnuti se* u hrvatskome jeziku nema, premda postoji glagol *usnuti*. Ruskome glagolu *prosnut'sja* odgovara hrvatski glagol *probuditi se*. Valja dakle kazati: ... dok *se* u njoj *probudio* osjećajni život.

Ta je gesta i *podjelovala*.

Ovdje je prevodilac uzeo doduše hrvatski glagol *djelovati*, ali ga je, sasvim nezgodno, složio s predmetkom *po*, prema ruskome *poděјstvovat'*. Rečenica ima dakle da glasi: Ta je gesta i *djelovala*.

Ta *se* ljubav *obrušila* na tu ženu.

Hrvatski jezik poznaje samo glagol *obrušiti* sa značenjem »ponešto srušiti, okrnjiti«. Povratan glagol *obrušiti se* načinjen je ovdje prema ruskome glagolu *obrušit'sja*. (U ruskome jeziku dolazi taj glagol i bez povratne zamjenice.) Hrvatski bismo napisali: Ta *se* ljubav *srušila* na tu ženu.

Morala bi *se razlučiti* od Bothwella.

U hrvatskom se jeziku ni *razlučiti* ni *razlučiti se* ne može danas reći za ljude mjesto *rastaviti* ili *rastati se*. Zato bismo ovdje rekli: Morala bi *se rastati* s Bothwellom, ili: Morala bi *se odijeliti* od Bothwella.

... da mu *podari* najjači grad.

Iako imamo i u našem starijem jeziku i u današnjem kajkavskom dijalektu i glagol *podariti*, ovdje je glagol *podariti* uzet prema ruskom jeziku. Stoga bi trebalo: ... da mu *daruje* (ili *pokloni*) najjači grad.

Ne može da *proiznese* glasa.

U Stulića nalazimo doduše glagol *proiznositi* sa značenjem »metter fuori, proferre, producere«, ali s napomenom, da je to ruska riječ. Prevodilac spomenute knjige nije, dakako, glagol *proiznesem* uzeo prema Stuliću, već je prenio ruski glagol *proiznestí*. Hrvatski bi trebalo reći: Ne može *izustiti* riječi, ili: Ne može *istisnuti* glasa, ili: Ne može ni *probijeliti*.

... te time *razoblačiti* njenu sramotnu ulogu.

Glagol *razoblačiti* ne postoji u hrvatskome jeziku i nema ga ni u jednom rječniku hrvatskoga jezika. Prevodilac ga je uzeo iz ruskoga jezika, umjesto da kaže: ... te time *otkriti* njenu sramotnu ulogu.

... dok je još jučer *nastajivao* na tome...

Ni glagola *nastajivati* nema u hrvatskome jeziku, nego je ovdje uzet iz ruskoga jezika glagol *nastaivat'* 'ostajati tvrdokorno kod

čega, insistirati'. Prevodilac je mogao lijepo kazati: ... dok je još *uporno tražio*...

(Glava) se zakotrljala i *zatreščala* na drvenom podnožju. Ruski glagol *zatreščat'* ostavljen je ovdje čak u svome ruskom obliku, te ga prevodilac nije ni pokušao »pohrvatiti« prema glasovnim zakonima hrvatskoga jezika (ostavio je *šč* mjesto *št*). Rečenica bi se mogla kazati: Glava se zakotrljala i *udarila* (muklo) o drveno podnožje.

I glagol *»spješiti«* u značenju »žuriti se« uzet je iz ruskoga jezika (u hrvatskom jeziku postoji samo složenica *pospiješiti*). Jednako je prevodilac uzeo iz ruskoga jezika i glagol *dokončati*, koji je u nas danas živ samo u značenju *»zaključiti«*, a ne u značenju *»završiti«*.

Imenica *praktika* uzeta je u tome prijevodu također iz ruskoga jezika. Kod nas se za tu riječ, koja je postala međunarodna, odomaćio oblik *praksa*.

Prevodilac spomenute knjige služi se i ruskom riječi *bezljudan* mjesto *nenaseljen*.

Iz ruskoga je jezika u tome prijevodu uzet i izričaj »nešto *u rodu zaruka«*. Mi bismo hrvatski kazali: nešto *nalik na zaruke, neke vrste zaruka, nešto kao zaruke.*

Prema ruskoj je sintaksi načinjeno u njemu i slaganje u primjeru: španjolski, engleski i francuski *poslanici*. Mi velimo samo: španjolski, engleski i francuski *poslanik*, ili: *poslanici* Španjolske, Engleske i Francuske.

S ovo nekoliko primjera pokazao sam, mislim, dovoljno, da su ovi i ovakvi najnoviji rusizmi sasvim zališni u hrvatskom jeziku, pa ih zato i valja osuditi.

Tomislav Prpić

DA OD BOGA NAĐEŠ!

»Od Boga naći« po Rječniku Jugoslavenske akademije znači »naći ono što tko zaslužuje«. Ondje se navode primjeri iz narodnih pjesama, pripovijedaka i spisa Karadžićevih u prozi. Osim toga u istom rječniku kod *Bog* (pod 3. d) nalaze se tri druga primjera iz I. knjige Karadžićevih narodnih pjesama. RJA nema starijih potvrda za fraze »da od Bog nađeš (ili nađe)! od Boga našao!, no ta fraza starija je od Karadžićeva vremena. »Pismu od Miloša Kobilića i Vuka Brankovića« Kačić svršava usklikom:

Što učini, Vuče Brankoviću,
što učini da od Boga nađeš![1])

Istu frazu nalazimo u narodnim pjesmama novogrčkim. U baladi *Τὸ πάλεμα τοῦ Τσαμάδου καὶ τοῦ γιοῦ τοῦ* (t. j. Mejdan Camada i njegova sina), koja pjeva boj oca i sina, koji se ne prepoznaju, kao u Telegoniji, gdje Telegon sin Kirkin i Odisejev, ubija svoga oca,[2]) neki Camado izaziva ljude na jednom panađuru (crkvenoj slavi), tko se smije s njim pobiti. Izađe mu na mejdan neki mladi »udovičić« i gotovo ga svlada. Camado se začudi i reče:

De stani malo, dijete, bre, da upitam te nešto:
A koja kuja ošteni te i tko je tebi otac?

Kad iz odgovora mladićeva Camado razabere, da mu je to sin, uzme ga za ruku i povede ga k njegovoj materi. Ona im prostre sto i kad su jeli i pili, ona toči Camadu vino, a sinu otrov. Mladi junak otrovan zavapi: »Ti otrova me, majčice, eda od Boga nađeš!« (*Μανοῦλα, μ'ἔφαρμ ἴκωσες 'απ' τὸ θεὸ νά τό βρῃς!*)[3])

Čini se, da je fraza »da od Boga nađeš« doslovce prenesena iz grčkog jezika, gdje se ona nalazi u sasvim istoj optativnoj formi. U tome mišljenju utvrđuje nas donekle i to, što je ne poznaju dijalekti čakavski i kajkavski.

Antun Šimčik

NEKI NAZIVI STANOVNIKA U BOSNI I HERCEGOVINI

Godine 1923 ili 1924 došlo je u Mostar zagrebačko Hrvatsko pjevačko društvo »Kolo«, da dade jedan koncerat. Mostarci su priredili Zagrepčanima srdačan doček, kako već oni umiju. Na željezničkoj stanici ih je dočekala Hrvatska glazba, a u ime Hrvatskog pjevačkog društva »Hrvoje« pozdravio ih je sada pokojni Mate Rimac, predsjednik »Hrvoja«. Zagrepčani su bili oduševljeni dočekom, pozdravnim Rimčevim govorom i onim mnoštvom svijeta katoličkog i muslimanskog, muška i ženska, u šarolikoj narodnoj nošnji, pa kad je krenula povorka sa stanice jedan Zagrepčanin, da dadne oduška svome oduševljenju, viknu: *»Živili Mostarčani!«*

---

[1]) Izdanje Dioničke Tiskare str. 76. Zagreb 1899.

[2]) Druge primjere iz svjetske literature v. Maretić, Naša narodna epika 199—201.

[3]) *Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου. Ἔκδοσις δευτέρα.* Atena 1925, str. 111—112.

Neki ne mogoše otrpjeti, nego prasnuše u smijeh. *Mostarcima* je bilo smiješno, što Zagrepčanin prävī naziv za stanovnika Mostara drukčije, nego što oni sami sebe nazivaju, a on je postupio analogno prema svome nazivu (*Zagrepčanin* mj. *Zagrebac*).

Često su ljudi u neprilici, kako da se obrate stanovnicima pojedinih mjesta, kad im na pr. drže govore, a nisu iz njihove okolice. To se moglo lijepo vidjeti pred zadnje izbore od 5 svibnja 1935, kad kandidati nisu ni na geografskoj karti znali naći kotare, u kojima im je bilo određeno da se kandiduju, a još su manje znali nazive stanovnika i samoga kotarskog mjesta.

U nazivima stanovnika pojedinih mjesta nema nikakve pravilnosti, jer se na iste osnove ne stavljaju isti nastavci. Tako je stanovnik *Blàgaja* (nom. Blàgāj) *Blagájac*, a stanovnik *Màglaja* (nom. Màglāj) je *Maglàjlija* ili *Màglajanin*.

Ima jedno selo u blizini Mostara, koje se zove *Rãškā Gòra* (u starim turskim dokumentima, pisanim arapskim pismom, bilježi se to selo Hraška Gora), a seljane zovu *Raštègōrci*, a ne *Raškogorci*.

Ovdje ću spomenuti nekoliko naziva za stanovnike pojedinih mjesta Bosne i Hercegovine, kako ih sami mještani i najbliža im okolica izgovaraju. Stanovnik *Sarajeva* je *Sarájlija* (žensko: Sàrājka), *Dòboja* (n. Dòbōj) *Dobòjlija*, *Ljùbinja Ljubínjac* (ž. Ljùbīnjka), *Trèbinja Trebínjac* (ž. Trèbīnjka), *Nevèsinja Nevesinjac* (ž. Nevèsīnjka). Stanovnik *Bìlēćē* (n. Bìlēća) je *Biléćanin* (ž. Bìlēćka), *Ljùbuškōga* (n. Ljùbuškī) *Ljubùšāk* (ž. Ljùbuška), *Gàcka* (ne Gackoga, kako neki pišu! n. Gàcko) *Gàčanin* (ž. Gàtačka), *Kȍnjīca* (n. Kȍnjīc) *Konjičanin*, *Visokōga* (n. Vìsokō) *Vìsočanin* (ž. Vìsočka), *Zȅnicē Zȅničanin*, *Biháća* (ili *Bȉšća*) *Bȉšćanin*. Sarajlije nazivaju stanovnike ili doseljenike iz ovih mjesta *Visòćāk*[1]), *Zenìćāk*, *Bìšćāk*. Stanovnik *Fȍčē* je *Fòčāk* (u Sarajevu Foćâk), *Gòražda* (n. Gòražde) *Gòraždanin*, *Čȃjnīča Čȃjničanin* (ž. Čȃjnička), *Lívna* (n. Livno) *Lìvnjāk* (ž. Lìvānjka), *Glámoča* (n. Glámoč) *Glámočanin*, *Bȃnjē Lúkē Banjolúčanin* ili *Banjalúčanin* (ž. Banjàlūčka), *Jájca* (n. Jájce) *Jájčanin*, Bosanske *Krûpē Krúpljanin*, *Bȉjeljinē Bȉjeljīnčanin* (ž. Bȉjeljīnčānka), *Bȑčkōga* (n. Bȑčkō) *Bŕčāk* (ž. Bȑčānka), Bosanskoga *Šȁmca Šȁmčanin* (ž. Šȁmčānka), Kùlen-*Vȁkufa Vȁkufac* (ž. Vȁkufka), *Tešnja Tèšnjāk* (*ž. Tèšānjka*).

Uvjerava me jedan Krajišnik, da se stanovnik Male *Kladuše* zove Mali *Kladúšćanin*.

Stanovnik *Mrkonjić*-Grada nije Mrkonjić-građanin nego *Vascárac* (ž. Vàscārka). To mjesto i sad narod zove *Vàscār* (skraćeno od Vàscār-Vȁkuf), a na starijim zemljopisnim kartama iz austrijskog vremena pisalo je *Varcar* Vakuf. Legenda, koju sam nekad davno u »Politici« čitao, kaže, da je tu bio neki čobanin, hadum

[1]) Mjesto *Visočak*, jer ne razlikuju *č* i *ć*.

od prirode, imenom Varcar, kojega je jenjičarski aga kupeći djecu za jenjičare tu pronašao i odveo u Carigrad, gdje je u Dvoru postao kasnije kizlar-aga (najviši dostojanstvenik u haremu i jedno od najunosnijih zvanja u Turskoj carevini), došao do velikog imutka, podigao džamiju i uz nju koristonosne objekte u svom rodnom mjestu, koje je onda dobilo njegovo ime.[1]) Za čudo je, da se u štampanoj legendi hadum zove *Varcar*, a narod naziva mjesto samo *Vascar*.

Tako isto ni stanovnik *Tomislav*-Grada *nije Tomislav*-građanin, nego *Dùvnjāk* (ž. Dùvānjka). I ovo mjesto je mijenjalo nazive od rimskoga s ilirskim korijenom) Delminium (> Dlьmьno > Dumno > Duvno) do *Župan*-potok (u turskim spomenicima), *Župánjac* i *Seddi Džedid* (tj. nova granica, kako ga nazivaju Turci iza Karlovačkog mira, kad su izgubili Dalmatinsko Zagorje).

A kako biste se obratili stanovnicima mjesta u Bosanskoj Posavini koje se službeno zove *Gradàčac*? I ja sam bio u nedoumici, pa sam pitao jednog mještanina. Ni mještani ni seljaci iz okolice ne nazivaju to mjesto *Gradačac*, nego *Grâd*, a njegove mještane *Gràđāni*.

Alija Nametak

SELCA, A NE SELCE

Na hrvatskoj su obali dva mjesta, koja se zovu *Selca:* jedno na otoku Braču, a drugo u Vinodolu, kraj Crikvenice. Ali dok naše novine ovih dana — u listopadu — sasvim pravilno pišu, da je otkriven spomenik Stjepanu Radiću u *Selcima* na Braču, dotle se za vinodolska Selca u štampi sve više udomaćuje naziv *Selce*. Taj se naziv čita u novinskim reklamama lječilišnog povjerenstva, u oglasima »Putnika«, u plovidbenom redu naših parobrodarskih društava, pa se čak i u »Narodnoj enciklopediji«, gdje su pisali stručnjaci, razlikuje *Selce* u crikveničkom kotaru od *Selaca* na Braču. A ipak je to razlikovanje sasvim pogrešno i bez ikakva temelja, o čemu se svaki kupališni gost može i sam uvjeriti. Zapitate li bilo kojeg Selčanina — dakako čakavca, koji govori kako je od svojih starijih naučio, — odakle je, odgovorit će vam, da je ('z) *Selac*, ili će vam na pitanje o udaljenosti Crikvenice reći, da je *od Selac* do Crikvenice pol ure hoda, a zateknete li Crikveničane ili Selčane u veselom raspoloženju, može se dogoditi, da zapjevaju i poznatu pjesmu: »Crikvenica i *Selca* mala diferenca«. Na pitanje, gdje je bio, odgovorit će vam ne samo Selčanin, nego i svaki drugi Vinodolac (Novljanin, Bribirac, Crikveničanin, Grižanac), da je bio na *Selcih*. Tako su i naši pisci, koji su poznavali taj kraj, oduvijek

[1]) Kizlaragina džamija u Vascaru sagrađena je godine 1595.

pisali; govoreći o poznatom glagoljašu popu Ivanu Brozoviću, Kukuljević veli da se rodio »u mjestu *Selcih*«, dok Ivan Milčetić, dobar znalac primorskih krajeva, kaže za istog glagoljaša da je bio »župnik u *Selcima* do 1618«. Prema tome valja spomenuto mjesto u Hrvatskom Primorju nazivati samo *Selca*, a nikako Selce. Oko toga bi, uostalom, morali sami Selčani nastojati i tražiti od vlasti, da im se i službeno utvrdi starinski naziv njihova mjesta, kako su učinili i Crikveničani, kad su im htjeli naturiti ime *Cirkvenica*.

M. Kombol

»OTOČKI«, A NE »OTOČAČKI«

Ovamo od g. 1919 počeo se uvlačiti običaj, naročito od službene strane, da se piše i govori pridjev *»otočački«* mjesto *otočki* od imenice *Otočac*. Taj se običaj protivi i našoj tradiciji i hrvatskoj gramatici. Tamo, gdje rijeka Gacka, u srednjem dijelu svoga toka, odvaja malu òtoku kroz par stotina metara, da se onda opet sastane s »majkom-rijekom«, nastao je mali otočić. Na tom otočiću nastanio se, valjada već kod nastanka Gatanske župe, jedan mali dio Gačana. Kad su se kasnije razmnožili i pridošli novi stanovnici, počeli su graditi svoje kućerke, t. zv. sojenice,[1]) oko ovoga otočića, koji se nazvao Otòčac, i to ime zadržao sve do danas.

Od najstarijih vremena pravi se od imenice *Otočac* pridjev *òtočkī*. Najstarija župska matica rođenih od g. 1664 nosi napis: »Knige od krsta opchine Puka o t t o c h k o g a (t. j. *òtočkoga)*. Cinih uciniti ove knyge ja Pop M. B. u ta doba plovan o t t o c k i« (t. j. *otočki)*. G. 1682 kumuje na krštenju »gospoja kapitana o t t o c k o g a (t. j. *otočkoga)*. G. 1693 kršteno je dijete T. Strakanu »oberstaru o t t o c k o m u (t. j. otočkomu). G. 1725 bilježi pop Bonifacio, »plovan o t t o c k i« (t. j. *otočki*), da su ovdje bili »missionari... i ucinise mission osam dan u Plovaniji o t o s k o j (t. j. *otoškoj* mj. *otočkoj*) s velikom koristjom«. Itd. itd.... sve do dana današnjega.

I isprave, što ih je skupio R. Lopašić u »Spomenicima hrv. Krajine« potvrđuju samo pridjev *otočki*. Oblik *»otočački«* u ovim stranama sve tamo do g. 1919 posve je nečuven.

Pok. prof. T. Maretić piše u svojoj velikoj »Gramatici (Zagreb, 1899) na str. 358 § 369a): »Ovako ima i drugijeh pridjeva s nastavkom *ski*, koji su izvedeni od osnove druge koje imenice, a ne one, kojoj znače pripadanje; na pr. *dubrovački* (Dubrovnik, kao da je: Dubrovac, otkle je i: Dubrovčanin), *gradački* (Gradačac, kao da je: Gradac),... *òtočkī* (Otočac, kao da je: Otok) itd.«... I VRj. i BlRj. bilježe samo *òtočkī*. — I u ARj. IX 406 potvrđuje se samo

[1]) Pravilnije bi bilo *sȍšnice* (prema *sȍha*, demin. *sȍšica*). *Ur.*

pridjev *otočki*, i to primjerima: Selo... u *otočkoj* regementi. Vuk rječn. s. v. Perušić. Piju vince *otočka* gospoda. Nar. pjes. Marj(anovićeve). Ime stanovnika Otòčca bilježi se (prema J. Bogdanoviću) u ARj. IX 405 *Òtočanin*.

Iz svega se vidi, da je pridjev *»otočački«* nepotrebna i samovoljno načinjena i naturena novotarija, koju treba odbaciti, pa i u napredak kao i dosad govoriti i pisati samo: *otočki* načelnik, *otočka* općina itd., a ne *otočački, otočačka* itd.

G. Starčević

»U BAŠKI«, A NE »U BAŠKOJ«

Svaki put, kad u našim novinama čitam, da je tko bio *»u Baškoj«*, mene, koji sam iz Baške, to vrijeđa.

Mora se reći *u Baški*, a nikako *u Baškoj*, kao što se veli *u Bosni*, a ne *u Bosnoj*.

Koji govore i pišu *u Baškoj*, misle, da je to pravilno, kao što je na pr. *u Bačkoj, Hrvatskoj, Kranjskoj, Njemačkoj* itd. No samo one imenice, koje su oblikom jednake pridjevu, kao na pr. *pokrajina Bačka* i *pšenica bačka*, imaju u dativu i lokativu nastavak *-oj* (v. Maretić, Gram.[2] 167).

Današnja imenica *Baška* po svojem je postanju, istina, pridjev, ali je danas narod ne osjeća kao pridjev, pa je zato mijenja samo kao *žena*, a prema imenu *Baška* načinjen je nov pridjev *»bašćanski«*, i zato narod *u Baški* neće ni za što reći da je *»u Baškoj«*.

Fr. Barbalić

PITANJA I ODGOVORI

6. *G. S. K.* iz Zagreba:

»Mi kajkavci ne govorimo samo na pr.: denes *se bumo zestali* v Kazališnoj kavani — nego i: včera *sem ga zestal* na Kaptolu. Neki uče, da bi ovu drugu rečenicu trebalo u štokavski prenijeti: jučer *sam se sastao s njim* na Kaptolu. Vele, da se glagol *sastati* ne može u tom slučaju slagati s akuzativom, nego da mjesto prelaznoga *sastati koga* treba uzeti recipročan *sastati se s kim*. Tako je i u BlRj. Griješimo li zbilja mi kajkavci, kad prema svojem dijalektu govorimo na pr.: gdje si *ga sastao?«*

Kajkavci govore doista tako, kako Vi velite. To potvrđuju i Valjavčeve »Narodne pripovijesti« (2. izdanje god 1890), u kojima čitamo na pr.: Gda su išli dimo, *zestali su jednoga čoveka*, koj je s koli po noči išel (str. 32). U jednoj pripovijeci o vuku, koji ide

kupiti vojsku, čitamo ovako: Vezda (t. j. sada) ide vuk, zebira svoju vojsku, *zestane se z divjim prascom*... Ide dalje, *zestane medveda*... *zestane lisicu*... *zestane mačka*... *zestane gusaka* (str. 270/1). Iz toga se primjera vidi, da kajkavci govore *zestati koga* i *zestati se s kim*.[1]) U štokavskom narodnom govoru, koliko ga ja poznajem, nema slaganja *sastati koga*, nego se govori samo *sastati se s kim*, pa je prema tome bolje, da i u hrvatskom književnom jeziku ne govorimo: gdje *si ga sastao?*, nego: gdje *si se sastao s njim?* ili: gdje *ste se sastali?*[2]) Drugo je, dakako, kad štokavac veli na pr.: jesi li *ga zastao* kod kuće? Tu imamo glagol *zastati koga*, koji u značenju i slaganju odgovara glagolu *zateći koga*, t. j. naći.

Što neki i pišu *sastati koga* mjesto *sastati se s kim*, to može biti i zato, što imamo drugi glagol jednakoga značenja *sresti*, koji se govori i kao p r e l a z a n *(sresti koga)* i kao r e c i p r o č a n *(sresti se s kim)*, pa misle, da se može reći i: gdje si *ga sastao?* pored: gdje *si se sastao s njim?*, kad se veli dobro: gdje si *ga sreo?* pored: gdje *si se sreo s njim?*

S. I.

7. *G. M. S.* iz Zagreba:

»Vi ste u prošlom broju Hrvatskoga jezika (na str. 96) spomenuli, kako se na prozorima nekih zagrebačkih tramvajskih kola može čitati oglas Zalagaonice Gradske Štedionice s pogreškama »*podijeljuje* zajmove na *dragocijenosti*«. No ja bih Vas htio upozoriti na drugu jednu pogrešku, koju čitamo u svima tramvajskim kolima.

Mene svaki put bode u oči, kad spazim poziv, stavljen na vrata tramvajskih kola:

Molim zatvoriti vrata!

Tko to moli? Ni vozar, ni kondukter, nego sámo Tramvajsko društvo, t. j. njegova uprava. A ako je tako, onda treba da bude *molimo*, a ne *molim*. Imam li pravo?«

---

[1]) I u Pleteršnikovu »Slovensko-nemškom slovaru«, koji nije rječnik slovenskoga književnog jezika, nalazimo *sestati (zestati)* s jednakim slaganjem, no u novom Glonarovu »Slovaru slovenskega jezika« (1936) nalazimo samo *sestati se s kom*. I u starim hrvatskim kajkavskim rječnicima nalazimo recipročno *zestati se s kim;* ispor. *zestajem se*, dalm(atice) susretam se, obvio, occurro, obviam fio; *zestati se s kem*, se obviam dare alicui, convenire cum alquo (Belostenec); *zestajem se z kem*, jesem se *z njim zestal:* ich bin ihm begegnet (Jambrešić s. v. obvio).

[2]) S »kajkavskim *sastati koga* (mjesto: sastati se s kim) nije istoveto u BIRj. *sastati koga s kim* i *rastati koga s kim*, koje znači »sastaviti — rastaviti koga s kim«.

Poziv: *Molim zatvoriti vrata!* doista je sa 1. licem jednine *molim* (mjesto 1. l. množine *molimo*) pogrešan. No u njemu nije samo ta pogreška: on je uopće sastavljen po jezičnom osjećanju, koje podnosi i: *molim na kasi platiti* — mjesto: *molim, platite* na kasi (blagajnici). U dobrom se hrvatskom jeziku ne može reći: *molim doći* sjutra; *molim probuditi* me rano; *molim poslati* mi u kuću — i dr., nego treba da se kaže: *molim, dođite* (ili da *dođete*) sjutra; *molim, probudite* me rano; *molim, pošaljite* mi u kuću —, jer dopuna uz glagol moliti, kako se vidi i iz ARj. VI 915/6, ne dolazi nikad u i n f i n i t i v u.

Prema tome bi trebalo reći i: *molimo, zatvorite* (ili *da zatvorite*) vrata —, a u trajnom pozivu: *zatvarajte, molimo*, vrata! U tome pozivu ne bi neuljudno bilo reći ni: *Zatvarajte* vrata! Ne bi bilo prema našem narodnom govoru ni: *Zatvarati vrata*, kao što prema njemu nije sastavljen ni poziv Poštanske direkcije: »*Lijepiti marke* u gornjem desnom uglu« (mjesto *Marke lijepite* u gornjem desnom uglu!). Infinitiv, koji se u nekim jezicima (ispor. na pr. u francuskom *voir* = vidi!) upotrebljava za imperativ, nema te službe u našem narodnom govoru. Poziv *Zatvarati vrata* ne bi se dao opravdati ni elipsom *izvolite* ili *treba*, jer takve elipse u njemu ne osjećamo.

S. I.

8. *G. M. R.* iz Zagreba:

»I riječi *obrana* i *obraniti koga od čega* počeli su neki zamjenjivati riječima *odbrana* i *odbraniti*. Maretić u »Jezičnom savjetniku« ne spominje nikako ni imenicu *odbrana* ni glagol *odbraniti*, nego samo veli, da je *obrana* »sama sobom dobra riječ«, a za *uzeti koga u obranu* (ili *u zaštitu)* uči da je germanizam (einen in Schutz nehmen), mjesto toga preporučuje *braniti*.[1])

Iz Maretićevih riječi, da je *obrana* »sama sobom d o b r a riječ«, mogao bi tkogod zaključiti, da je *odbrana* bolja. Htio bih od Vas čuti, čine li pravo oni, koji hoće, da i mi riječi *obrana* i *obraniti* zamijenimo riječima *odbrana* i *odbraniti*.«

Glagol *odbraniti* i od njega izvedena imenica *odbrana* vrlo su mlade riječi u hrvatskom jeziku. Prema svjedočanstvu našega Akad. rječnika VIII 574 i 575 tih riječi ne nalazimo ni u jednoga pisca sve do početka 19. vijeka, kad su se javile u nekih srpskih pisaca. Pisao ih je i Vuk; na pr.: Pobjegne u Biograd, kao da bi ga *odbranio* Kučuk-Alija. Danica 3, 155. Grahovljani po tom ne

---

[1]) Ova Maretićeva zamjena ne pristaje svuda. No kad bismo je i primili, trebalo bi je promijeniti i reći: mjesto *uzimati koga u obranu* bolje je *braniti koga*, a mjesto *uzeti koga u obranu* — *zaštititi koga*. *Ur.*

mogući *se* od turske sile *odbraniti* predadu se. Nar. pjes. 4, 459. *Odbrana* od ruženja i kuđenja. Vidov-dan 1861. Glagol *odbraniti* pisao je i Daničić; na pr.: *Odbrani* dušu moju mačem svojim od bezbožnika. Ps. 17, 13. Glagol taj dolazi i u nekim narodnim pjesmama; na pr.: Kad su vidli... da ne mogu *odbranit se* živi. Pjev. crnogorska. Još nekoliko potvrda iz Vuka, Daničića i narodnih pjesama mogu se naći i u BIRj.

Same imenice *odbrana* ne nalazimo uopće u Vukovu Rječniku; u njemu je unesena samo *obrana*, i nju je Vuk, kako se i iz BIRj. vidi, o b i č n o upotrebljavao; ispor. na pr.: Ono malo džebane, što je svaki Srbin imao kod kuće... radi *obrane* od rđavih ljudi. Danica 3, 174[1]) Daničić je, po istom BIRj., pisao samo *obrana*.

Rekao sam, da su i glagol *odbraniti* i imenica *odbrana* vrlo mlade riječi. U starije se vrijeme govorilo samo *obraniti* i *obrana*, a i danas još najviše štokavaca govori samo *obraniti;* kajkavci (i Slovenci) i čakavci i ne govore drukčije. Veliko obilje potvrda iz starijih rječnika i iz pisaca od najstarijih do naših vremena donosi naš ARj. VIII 437—440.[2])

Glagol *obrániti* postaje od *o* + *braniti*, t. j. od prefiksa *o* i prostoga *brániti;* prefeks *o* u njemu ima službu, da od imperfektivnoga glagola *braniti* načini perfektivan kao u složenima *očistiti, ohrabriti, oženiti* i dr. S istim prefiksom *o* dolazi taj glagol i u ostalim slovjenskim jezicima; ispor. na pr. rus. *oboronit'* i *oboróna*, češ. *obrániti* i *obrana*, polj. *obronić* i *obrona* i dr.

Glagol *odbraniti* postao je tako, što se prefiks *o* u *obraniti* zamijenio prefiksom *od*, i to prema običnom slaganju glagola *braniti* ili *obraniti* koga ili što *od* koga ili čega; na pr. mjesto: jedva sam se *obranio* od njegovih pasa — počeli su neki govoriti: jedva sam se *odbranio od* njegovih pasa. To se dogodilo iz težnje za većom jasnoćom, koja se mogla najprije javiti u onim prilikama, gdje se u glagola *obrániti* osjećalo više značenje »*odbiti* koga ili što od koga ili čega« (lat. repello, franc. repousser, njem. abwehren) nego značenje »*očuvati* koga ili što od koga ili čega« (lat. defendo,

---

[1]) I u Vukovu odgovoru na »Primjetve N. Grujića« čitamo: Sad valja početi pravi odgovor g. Grujiću ili moju *obranu* od njega. Skuplj. gram. i polem. spisi 3, 339.

[2]) I Elezović u svome »Rečniku kosovsko-metohiskog dijalekta« bilježi samo *obrânit* — *obrânim* (v. sv. II, 1935, 6). — U današnjem se ličkom govoru, po svjedočanstvu našega ARj. VIII 441, prema v. pf. *obrániti* govori i v. impf. *obranjívati* (ispor. *zabrániti* i *zabranjívati);* v. impf. *obranjivati* dolazi dva puta i u jednoj bosanskoj ćirilskoj ispravi iz god. 1441 (v. Miklošić, Mon. serb. 405 i Stojanović, Stare srp. povelje i pisma I, str. 642), ali te potvrde nema u ARj.

franc. protéger, njem. beschützen). Pogotovu su uvjeti za spomenutu zamjenu prefiksa *o* prefiksom *od* bili povoljni u onim govorima, gdje je glagol *obrániti* ‚defendo' postao homonim prema glagolu *òbraniti* ‚vulnero' složenu od prefiksa *ob* i prostoga *rȁniti*.

Gdje se govori *brȁni* ili *zabrȁni* mjesto *brânī* i *zàbrānī*, t. j. gdje su se kao u mnogim istočnim govorima izgubile naše književne dužine, ondje i 3. l. sg. od *obrániti* i *òbraniti* glasi jednako *obrȁni* mjesto *òbrānī* i *òbranī*. U takim govorima na pr. stih: Trže sablju, da zeta *obrani* — izgovoren s akcentom *obrȁni* nije sam po sebi jasan, jer se ne zna, stoji li *obrȁni* za *òbrānī* ili za *òbranī*. Jasan je, uzme li se prema smislu 3. l. *odbrani* ili 3. l. *obrani*.

Novotvorinu *odbraniti* i *odbrana* nalazimo i u bugarskom jeziku (ispor. u Gerova v. pf. *otbráńъ* i v. impf. *otbráńam* pored *obráńъ* i *obráńam*, i *otbrána* pored *obrána)*. Nju je u bugarskom jeziku moglo poduprijeti i to, što u njemu ima i glagol složen od prefiksa *ob* i prostoga *rȁniti* u značenju »rano ustajati« (ispor. u Gerova *obrańъ'*), kao kad bismo mi imali *òbraniti* u značenju »pòdraniti«. U njemu *obrána* znači i »ograda« (v. u Gerova), pa se zaradi razlikovanja značenje »defensio« veže s novotvorinom *otbrána*.

Da je glagol *odbraniti* postao iz rečenih uzroka, potvrđuje i ovo, što ću sad reći. Glagoli *obrániti* ‚defendo' i *òbraniti* ‚vulnero' mogli su gdješto postati homonimi, i zato se razvio nov glagol *odbrániti* ‚defendo' pored *òbraniti* ‚vulnero'. No imenica *obrana* ‚defensio' ostala je jasna, jer od glagola *òbraniti* ‚vulnero' nije obična imenica *obrana* ‚vulnerato'.[1]) Zato i Vuk i Daničić upotrebljavaju obično glagol *odbrániti* mjesto *obrániti* i imenicu *obrana* mjesto *odbrana;* ispor. na pr. u Vuka u »Danici« 3, 155: Pobjegne u Biograd, kao da bi ga *odbranio* Kučuk-Alija —, ali u »Danici« 3, 174: Ono malo džebane, što je svaki Srbin imao kod kuće... radi *obrane* od rđavih ljudi; — u Daničića psal. 17, 13: *Odbrani* dušu moju mačem svojim od bezbožnika —, ali psal. 59. 16: Jer si mi bio *obrana* i utočište u dan nevolje moje.

Prema svemu, što sam dosad rekao, mislim, da ne samo imenica *obrana* nego i glagol *obrániti* treba da ostanu u našem književnom jeziku, jer nema ni potrebe ni razloga, da mjesto njih unosimo novotvorine *odbraniti* i *odbrana*.[2])

S. I.

---

[1]) Ima je Filipovićev Hrvatsko-njemački rječnik (1875); ARj. nema je nikako.

[2]) Obličje *odbrana* pisao je i naš pokojni čistunac Vatroslav R o ž i ć (na pr. u članku »Na *odbranu* hrvatskoga jezika!« u NVj. 30, 1922, str. 394), jer se u ocjenjivanju riječi držao Ivekovićeva Rječnika.

FILOLOŠKA ŠETNJA ZAGREBOM*)

3.

STRANE NAMETNICE U NAŠEM POSLOVNOM RJEČNIKU

Pogrešno pisanje i neznanje u krojenju hrvatskih riječi u zagrebačkom poslovnom jeziku moglo se lako ukloniti, da je bilo interesa i odlučne volje u odgovornih ureda gradske uprave, jer im za redovan nadzor i ispravljanje jezika i pravopisa nije bilo teško naći stručnih suradnika. No mnogo teži posao iziskuje čišćenje od stranih naziva, od povremenih i snobovskih pozajmljenica, koje poput tuđe pljeve zasuše lica naših ulica.

Prije nego što pregledamo šarenu povorku poslovničkih imena, prepisanih na pročelja u gradskom trgovačkom središtu odnekuda s pariskih ili londonskih ulica ili iz stranih modnih i slikanih časopisa, iznijet ćemo poznate poslovne barbarizme, koji se nalaze po napisima, oglasima i cjenicima.

Na mnogim se mjestima mjesto »domaće« ili »dobre hrane« oglašuje *košta* (Mart. 17, Gund. 29, 48, Gaj. 3, i t. d.), gdje se ne primaju »pretplatnici«, nego *abonenti* (Mart. 17, Varš. i t. d.). Humoristički deminutiv njemačkoga »Gabelfrühstücka«, *gablec*, koji zveči kao »zalogajac«, manje smeta kao šaljiva licentia u govoru, ali se on kao grubi barbarizam vidi i u napisima (Dolac 1, Bošk. 17, Petrinj. 2 i t. d.). Oglašuje se *špek* (Palm. 76, Vlašk. 22, Jel. trg, Ilica 190, 204 i t. d.) mjesto »slanina«, *presvurst* (Bogov.) mjesto »tlačenice«, *lungenbratni* (Juriš.), a negdje i »pisana pečenka« (Jel. trg), *rozbratni* (Klaić.) i *rozbratli* u *sosu* (Račk. 3) mj. »prženice« (pržolice) u »umaku«, *šindelbratni«* (Varš. 20, Berisl. 8, Frankop. 13 i t. d.), a i »ražnjići«, *restana* jetra i *restani* krumpir (Branim. 1 i 7), dok »prženih« gotovo i nema, *faširano* meso i *šnicli* (Jel. t. 4, Branim. 7, Račk. 3), dok »samljevena« mesa, »samljevenih odrezaka« ni prženih »samljevaka« nema. Nema tučenog ili metenog vrhnja, ali ima *šlaga* (Praš. 2, Gaj. 4, Hatz. 31, Mandalič.); ima i *senfa* (Praška. 2), ali nema »gorušice«. Možete dobiti »obroke« i *porcije* (Frankop.), a birati ručak po jelovniku, ali možete naći i *»meny ručak ala carte«* (Radić.), ili *»ručak a la kart«* (Prer. 42), bez ručka *»menu ala carte«* (Drašk. 28), ili *»menü ala kart«* (Đorđ.), ili *»menü ala karte«* (Bošk. 18). Ima kruha s kvasom ili bez — *germe* (Bogov.). Osim domaće maline i »malinovca« ima i *himber* (Kr. Mar. 5). Uz burgundac i portugizac (Bran. 7, Juriš. 26, Ilica 158, 160, Prer. 19) nudi se i *Burgunder* i *Portugizer* (Frank. 10, Drašk. 62). Ispisan je i sir *Ementaler* (Radić., Palm. 58), koji možemo, ne dirajući u njegovo geografsko porijeklo, nazvati ementalcem. *Prešano* ulje (Zrinj. 10) možemo nazvati tiještenim uljem, a vino možemo prodavati i u bocama, da cjenike očistimo od zališnih tuđih *butelja* (Juriš.).

*) Na neke zamjerke u prvom dijelu članka g. M. Jurkića urednik je primio nekoliko napomena. Što mi donosimo ovaj, podulji članak g. Jurkića, to ne znači, da se urednik u svemu i slaže s piscem; urednik se s piscem potpuno slaže samo u tome, što i on misli, da ni jedan trajniji napis ili oglas u Zagrebu ne bi smio biti postavljen bez jezične cenzure. Da se književni jezik nigdje ne ocjenjuje po javnim napisima i oglasima, to je suviše i napominjati. *Ur.*

Za prodavaonice lijekova imamo dva hrvatska imena, pravilno: *ljekara* (Mihan. Bošk. 30, Masar. 2) i drugo mnogo običnije, nepravilno: *ljekarna* (bolje: ljekarnica). Uz hrvatski imamo svuda i strani naziv: *apoteka*, a ponegdje i: *farmacia, pharmacia* ili *pharmacie*. Negdje (Branim. 3) osim stranog nikako nema hrvatskog naziva. Na jednom mjestu (Masar. 2) nalazimo dvije ploče s napisima: »Apotekarski vjesnik« i »Klub zagrebačkih apotekara«, a iznad njih treću s napisom »Hrvatsko ljekarničko društvo«, koji podsjeća na doba, kad su se današnji *apotekari* zvali ljekarnicima. Oni bi se odista mogli zvati ljekarima. Liječi — liječnik, lijek sprema — ljekar.

Zube liječe i namještaju zubari (Rač. 8, Juriš. 4, Masar. 13 i t. d.) i *dentiste* (Ilica 13, 15, 117, Gaj. 9a, 26, Bogov. 4, Gundul. 20 i t. d.). Drugih ima više nego prvih. Ponegdje čitate i jedan i drugi naziv (Gaj. 53). Ima i dentista tehničara (Masar. 22, Bogov. 4); ima i »zubnih (t. j. zubarskih!) ordinacija«, u kojima rade »dentiste« (Masar. 9, Ilica 186), »dentiste tehničari« (Nikol. 5) i doktori med. (Bogov. 5). Već smo rekli, da bi trebalo razlikovati prema poslu: »zubare« (koji liječe i na bolesnicima popravljaju zubala), »zubare tehničare« (koji osim toga sami prave umjetne zube, krune, mostove i vilice) i »zubarske tehničare« (koji ne rade s bolesnicima, a prave nabrojene stvari).

Veća je nevolja u poslovima oko brijanja, šišanja i češljanja. Podrezivanje i srezivanje kose narod zove šišanjem. Pravilan naziv za prostoriju, u kojoj se šiša, glasi »šišaonica«. Drugoga, ljepšega naziva nemamo, ako nećemo da opet — bez potrebe — pozaimamo od stranaca. *Frizera* i *salona* pun je grad, štaviše, i *»frizer salona«*, njih najviše. Ako nijesu »saloni«, onda su »dvorane«, makar mjerile samo 3—4 četv. metra. Ima i »vlasuljarskih dvorana« (Ilica 150 i 156), premda u njima ne rade vlasuljari niti se prave vlasulje, nego se režu i češljaju prirodne vlasi. Ostaju nam: brijačnica, šišaonica i češljaonica, čisti i pravilni nazivi,

kraj kojih su sasvim izlišni saloni i dvorane, izuzimajući slučajeve gdje postoje istinske dvorane. Zatim: *bojadisanje* (= bojenje), *blondiranje* (= plavljenje) — vidi Radić., Bošk. 18 —, *bubi* (srezivanje vlasi). Zar se *manikiranja* i *pedikiranja* (Radiš. 3 i dr.), pa »*manicure*« i »*pedicure*« (Gaj. 15) i »*manikir*« (Bar. Jel. 2) ne mogu zamijeniti jednostavnim stvarnim nazivom »n j e g a nokata«?

Pred navalom galicizama uzmaknuše i naše s t a r j e š i n e, u p r a v i t e l j i i p r e d s t o j n i c i i ustupiše mjesto »šefu«. Ima *šef* zavoda (Jel. trg 15), odjela (Juriš. 5, Jel. trg i t. d.). Mnogi se u r e d i i p o s l o v n i c e zakloniše za »biro«, ženidbeni b i r o (Jel. trg 10), patentni b i r o (Kralj. Mar. 10) i patentni b u r e a u (Praš. 5), ali se može naći i patentna poslovnica (Kr. Mar. 15). Premda imamo o d i j e l a, h a l j i n a, h a l j e t a k a i h a l j i n i c a, o p r a v a i o d j e ć a, opet se šiju ili prodaju *kostimi* (Grund. 1, Praš. 4), ima i »*kostima komplea*« (Juriš. 18). Jedna ploča (Jel. trg 10) nosi napis: *Robes Costumes Manteaux* Ž. S.; i *Jacques* P. (Bošk. 8) dosjeti se jadu, te i on prikova ploču: *Robes Manteaux et Costumes*. Po svoj prilici za one Parižanke, koje dolaze ovamo da se obuku, jer valjda i ne očekuju domaćih Hrvatica, kad u oba napisa nema ni jedne hrvatske riječi! Čekali smo, da vidimo, hoće li se povećati utakmica. I zaista, za nekoliko dana osvanuše svježi istovetni napisi, jedan (Đorđićeva 16 »Maison« A.) prepisan sa Bošk. 8, a drugi (Ilica 17, »Modni salon« J.) sa Jel. trga 10!

Salona je pun grad. U salonima se kroje i šiju haljine po mjeri, mjere i prodaju šeširi, briju brade i režu kose. A to su sve redom čiste i s više ili manje ukusa uređene prostorije, koje se ne razlikuju od drugih trgovačkih prostorija uređenih za doček kupaca. A čemu tuđa riječ *dama* (na pr. »salon za dame«)? Već stotine godina imamo naš počasni naziv »gospođa«, koji može služiti za oznaku odrasle ženske osobe bez obzira na to je li udata ili nije. Čitamo: *ažuriranje, plisiranje* (Prerad., Trenk. 15, Radić. i t. d.). Ažuriranje = točenje, protakanje, prozubljivanje, a plisiranje = nabiranje, boranje, mrskanje. Ima i *endlanje* (opšivanje, optakanje, ivičanje) — (Trenk. 15, Račk. i t. d.); ima i *plisse* (Trenk. 15) i *ažur, endl, plise* (Juriš. 2); pa i *tambouriranje* (Radić.), a nema »lančanja« (vezenja sa lančanim bodom). Nađosmo (Prer.) *manšete* (orukvice — kao: narukvice, ogrlice), kvalitete i *desene* — (crteže, nacrte!) — (Bogov. 2), *posamenterije* (Radić.) mj. »opšivaka« i gajtana, *creme* (Bogov.) i *kreme* (maz!). Dobili smo i *dancing* (Prolaz Croat. k.). Čudan je naziv »*parfumerija*« (i »*parfimerija*«, Gund. 8). Nije ni francuska ni hrvatska, ili pravije, i jedno i drugo. Zveči kao »stolarija« ili »tapetarija«, a ipak ne znači posao, nego robu. Vidi: »prodaja parfumerije« (Frank. 3), prodaja parfumerija« (Il. 71) i »skladište parfumerije« (Prerad.). Francuski »atelier« u nas se je već prije udomio, ali samo

za likovnu umjetnost i fotografiju. Pa i tako se ne piše jednako: fotograf u Ilici 8 ima »*atelier*« i »*ateljer*«. Ali se oni množe poput »buffeta« i »salona«. Osim »ateliera za slikanje na porculanu (Juriš. 2a) ima »atelier za umjetno *štopanje*« (Prolaz Balk. k.), pa »atelier za plisse, ažuriranje i endlanje« (Trenk. 15). — Imamo »pomodnih« i »modnih« stvari (»pomodna roba« i »modni salon« u Juriš. 2a, krojačko- (krojački!) -modni salon« na Zrinj. 12). Mogao bi nam služiti i jedan i drugi pridjev, kad bi im se znala razlika značenja. Ovako nam se čini, da bi jedan — prvi — trebalo odbaciti. Ima i *creppe* (Ilica 162) i *krep* (Gaj. 11).

Vunenu robu narod zove i suknenom, a pamučnu i lanenu prtenom. Sve tkano zove se tkanina. Pa i čitamo čisto: »vunene tkanine« (Juriš.), »suknena i pamučna roba« (Bošk. 38). Čisto je i ovo: »skladište sukna i vunenih tkanina« (Masar. 1), ma da je i sukno vunena tkanina. Ali ovo su rijetki izuzeci. Pravilo je, da se tkanine — bez kakve nevolje, osim loše navike — zovu *štofovima* (Zrinj. 1, Ilica 154, Jel. trg 12, Juriš., Prer., Marg., Kač. i Wash. trg, Elektronov. i t. d.). Ima i zbrke: »vunene tkanine i štofovi« (Bošk. 1) mjesto: vunene i druge tkanine. Uvedeni su odnekuda i *somoti* (Radiš. 5) = baršuni. Oglašuju se *mantli* (Il. 21, Gund. 1, Drašk. 5 i t. d.) = ogrnjači, ogrtači, *Gumičizme* (Gaj. 4) = gumene čizme, *žnore* — gajtani — (Radić.), *šminka* — ličilo! — (Bogov.), *Heizkissen* (Bogov. 9) = jastuci grijači, *rollfilmovi* (Praš. 5) = »mosurski« filmovi, *šperploče* (Gaj. 21, Mart. 15), pokraj kojih je negdje (Varš. 8) upisano i »ukočeno drvo« (bolje: n a p e t o drvo). *Farbaju* (»boje«) se obrve (Masar. 12); radi se *štikačim* »veziljskim« priborom (Trenk. 15); preporučuje se »*lakirerska* radiona« (lakovačka radionica) (Vlaš. 64). Ima *antik* (starinskog!) pokućstva (Radiš. 15) i *antik* satova (Mar. prol.). Prave se (Frank. 9) *štampilje* i (Praš. 8) *štampilije* (pečatnici, žigovnici).

Banke imaju podružnice i *filijale*, koje znače jedno. Lijepe se državni biljezi (Račk.) ili *taksene marke* i — biljezi (Kr. Mar. 27). Prije smo imali biljege, državne i poštanske. Jedni posleni ljudi *garantiraju* (za uspjeh, Gund. 23), a drugi j a m č e (za dobar materijal, Juriš. 2). Imamo za pravne poslove o d v j e t n i k a i *advokata*. Prvih nestaje, drugi se množe. Poneki je i jedno i drugo (n. pr. Gaj. 5); često se nađu jedan blizu drugoga. (Tako n. pr. u Gaj. 21 radi advokat, a u Gaj. 23 odvjetnik.)

4.

NEDOSLJEDNOSTI I NEPRAVILNOSTI U PISANJU I PRIKRAJANJU STRANIH RIJEČI

I kad se služimo stranim riječima, treba primjenjivati zakone hrvatskoga jezika. Kad se na pr. od tuđih imenica prave hrvatski pridjevi, treba ih praviti kao i pridjeve od hrvatskih imenica. Tome

se pravilu protive na pr: *amerikanski* bazari i doznake (Juriš. 2 i 22), *amerikanska* skladišta cipela, reklame, »menze«, »brzopopravljaone« (Ilica, Prer., Juriš. 6, Frankop.). Pravilno je Amerika — Amerikanac — američki; kao Lika — Ličanin — lički.

Od imenica: industrija, financija, kolonija, komisija, selekcija, infekcija, pridjevi se prave nastavkom -ski, koji se pribija osnovi. Zato je pravilno »Industrijsko d. d.« (Masar. 22, Kr. Mar. 25), ali nije pravilno *»industrijalna* poduzeća« (u napisu Juriš. 10, Račk. 2); dobri su oblici »Finansijski Arhiv« (Račk. 1) i »finansijski savjetnik (Đorđ. 11) — ali sa »c« mjesto francuskoga »s«, koje mi Hrvati nikada nijesmo pisali; nijesu dobri: *»financijalna* poslovnica« (Jel. t. 6) i *»financijalni* otsjek« (Račk. 8), kao ni *»kolonijalna* roba« (Juriš 16, Il. 46, Prer., Kr. Mar. i t. d.). Od »komisija« bude pridjev »komisijski«, mjesto ruskoga »komisioni«. Zato ne vrijedi *»komisiona* trgovina« ili k. skladište (Račk. 1, Bošk. 38, Radiš. 5), a još manje *»komisionalna* radnja« ili posao (Masar. 11, Juriš. 18 i 21, Gund. 51). Zato je dobro složen »Savez selekcijskih zadruga« (Kr. Mar. 15), ali nijesu *»desinfekciona* sretstva« (Ilica, Santex), koja treba zamijeniti »dezinfekcijskim sredstvima«. Jednako: bronhije — bronhijski. Zato ne valja »sredstvo protiv *bronhijalnog* katara« (Drašk.: Ljekara), nego »protiv bronhijskog katara«, ili »katara bronhija«.

Drugačiji su oblici: generalno, specijalno, orijentalno, komercijalno. Ovdje je nastala pometnja jedino u pravopisu, jer mnogi — pod utjecajem njemačkog pisanog oblika — bježe od hrvatskoga »j«. Naći ćete pravilno napisanu »Komercijalnu tiskaru« i »banku« (Prer., Amruš. 5), ali i krivo pisanu *»Komercialnu* poslovnicu« (Juriš. 12). Zato ima također »specijalnih« trgovina, »radiona«, prodaja vina i brašna (Gund. 5, Račk., Bošk. 12, Ilica 194, Gaj. 5, Ilič. trg 17), ali još više *»specialnih«* trgovina, »radiona«, »frizer salona«, izradbi, bojenja kose, krojačkih radnja (Berisl., Bošk. 9, Gund. 3, Mar. prol., Il. 186, Gund. 20, Pant.), dok jedan »salon« prihvaća oboje, pa je nad vratima »specijalan«, a u vratima *»specialan«* (Gund. 23).

Jednaka je nesloga u jezicima kemijskih poslovnica. Čišćenje je svuda *kemičko* (Prer., Gaj, Jel. t. i t. d.), ali uz »kemijsku industriju (Masar. 22) i »kemijske« proizvode (Smič. 23, Vlaš. 22, Zrinj. 10) ima i *»kemičkih«* proizvoda (Zrinj. 9).

Protivno našemu izgovoru čitamo (Juriš. 10), da se koža prerađuje *»hromom«*. Ima »Kirurgija« (Il. 28), »specijalista za kirurgiju« (Gaj. 27), ali i specijalista za *»hirurgiju«* (Praš. 10); oglašuju se »kirurške sprave« (Jel. t., ljek.), pa »Zavod za kiruršku kozmetiku« (Hatz. 4), a i »specijalista za *hirurške* bolesti« (Drašk. 3). Ali povrh toga nađosmo i *»kirurgičke* specialitete« (Gund. 19). (Pag — paški, kirurg — kirurški!)

Pridjevima »homogeno«, »heterogeno«, »endogeno« i t. d. odgovara oblik »autogeno« (Račk. 8, Vlaš. 81a); pa ipak na jednom mjestu čitamo *»autogensko«* varenje (Vlaš. 86).

Imenici »medicina« pripada pridjev »medicinski«, pa i onda kad ne obilježuje ono što pripada medicini kao znanosti, nego kao lijeku. Zato je pravilan napis »medicinsko odjeljenje« — odio! — (Mart., Philips), ali nijesu pravilni napisi: *»medicinalna* drogerija« (Ilica), »medicinalno bilje« (Zrinj. 20).

Pa i specijaliteta ima trojakih, ne samo po pravopisnom obliku, nego i po glasovnoj građi. Ima pravilnih »specijaliteta« (Gaj. 12), pa *»specialiteta«* (Gund. 19 — pod utjecajem njemačke fonetike — *»špecijaliteta«* (Gaj. 5). A liječnik može biti — kako čitamo s ploča na vratima — *»specijalista«* (Juriš. 8, 25, Račk. 8, 11, Đorđ. 21 i t. d.), *»specialista«* (Bar. Jel. 1), specijalist (Đorđ. 3b, Gund 22a, Petrinj. 2), ili *»specialist«* (Jel. t. 15). Pa i u istoj kući (Zrinj. 16) može jedan biti *»specijalista«*, a drugi *»specialista«*.

Spomenuli smo »špecijalitete«. Jednako povođenje za njemačkom fonetikom sp- i st- riječi vidimo i u pisanju riječi: sport, speceraj, institut. Osim »sportskih« (Ilica 202) stvari u napisima vidimo mnogo više *»športskih«* stvari (Juriš. 1, Gund. 1, Trg N 12, Mart. 4); a na oglasnim pločama jedne radionice (Bošk. 8) kraj vrata se oglašuju »sportska odijela« a u prozoru *»športski* kaputi«. »Speceraj« (Bošk. 26, Đorđ. 25, Ilica 18, 120) mnogo češće zamjenjuje *»šperceraj«* (Bošk. 18, 26, Petrinj. 13 i t. d.). Poneki trgovac ima (Ilica 196, Hatz. 19) i »speceraj« i »špeceraj«, a jedan (Drašk. 18) iznad vrata jedamput »speceraj«, a na zidovima pet puta »špeceraj«. Riječ »institut« (Jel. t. 10, Juriš. 1a) malo dalje (Jel. t. 15) napisana je kao *»inštitut«*.

Izgovorni i pravopisni oblik je »kozmos«, — zatim »kozmički«, »kozmetika«, no u jednom imenu trgovine čitamo *»Kosmos«*. Oglašuju se »kozmetički proizvodi« (Smič. 23), pa »Kozmetika« (Petrinj. 2) i »Zavod za kiruršku kozmetiku« (Hatz. 4); ali i *»Kosmetika«* (Ilica 31, Jel. t. 15) i na istoj kući »Kozmetički *inštitut«*, — a prema njemu na istom trgu *»Kosmetički* zavod«. Slično: »dezinfekcija« (Bošk. 20) i *»desinfekciona* sretstva« — dezinfekcijska sredstva! — (D. Il. Santex), *»desinfekcija* stana« (Petrinj. 4), *vaselin* (Juriš.), *representacija* industrije (Karadž. 5), »Zavod za *vulkanisiranje«* (Masar. 8).

Imenicama »dijeta« i »dijetetika« odgovaraju pridjevi »dijetski« i »dijetetički«. Ali ih ne nalazimo, nego naprotiv vidimo pogrešne pravopisom ili oblikom: *»dietsku hranu«* (Radiš. 10), *dijetalni* (dijetni!) kruh« (Bogov., Juriš.), *»dietetski specialiteti«* — dijetetički specijaliteti! — (Gund. 19). Pridjev riječi »higijena« je »higi-

jenski«; tako u Ilici 17 nađosmo pravilne »higijenske« ustanove, ali nađosmo i »*higijeničko*« mljekarstvo (Radić. 32, Klaić. 40). Nema nikakve »trapistike«, od koje bi se napravilo »*trapističko* pivo« (Prer. 9, Smič. 21, Radiš. 13 i t. d.). Od imenice »trapista« nastavkom -ski (sko), pribijenim osnovi, gradi se pridjev trapist-sko, gdje *t* između dva *s* ispada a *ss* se ujednostruči: — »trapisko«.

Ne valja napis »*konbinirane* sobe« (Juriš. 14), jer pridjev glasi »kombinirane«. Nazivi »inženjer« i »inžinir« su u općoj upotrebi, pa se i prvi piše fonetički, osim običajne kratice »ing.«. Nađosmo ga pisana (izvorno) »*ingenieur*« (!) (Bošk. 18), pa i oznake »*masseur*« i »*pediceur*« (!) (Trg N 13), dok na drugom mjestu (Jel. t. 15) vidimo »pediker«; tako i »*decorateur*« (!) (Kač. 6) i »dekorater« (Gaj. 28, Radiš. 9); Röntgen (Prer. 5 i Jel. t. 10) i *Rentgen* (Tomić. 5 i Jel. t. 15); »kakao« (Jel. t. 5, Il. 141, Bošk. 6 i t. d.) i »*cacao*« (Trg N 12). Piše se po miloj volji, prema zveku glasova ili prema stranom uzorku, negdje samo na jedan način: »kakao, čokolada« (Il. 141, Bošk. 18), a negdje i ovako i onako: »*cacao i* čokolada« (Gaj. 5, Kr. M. 7), dok domaća tvornica razglašuje domaćim kupcima — ne »čokoladu«, nego — »Union *Chocolat*«. Jedni pišu »konjak« (Gund. 4), drugi »*cognac*« (Gund. 19), a treći »*cognac* i — čokolada« (Palm. 51). Mi Hrvati pijemo »kavu«, imamo »kavane«, ali u gradu imamo i »*kafu*« (Đorđ. 36).

U hrvatskom se pisanju opće imenice stranog porijekla, koje su postale obične, pišu onako, kako ih izgovaramo, na pr. žurnal, ček, buket, punč, amater i dr. Tomu pisanju ne odgovaraju napisi: pharmacia, pharmacie, farmacia (farmacija!), diathermia — dijatermija! — (Račk. 2a), parfumerija, luxus (luksusno) brašno (Jel. t. 7), pyjama — pidžama! — (Il. 42) i t. d., a još manje pravilu o pisanju stranih vlastitih imena n. pr. onaj »Mar *Cantabriko*« (Elektronov. 10. III), u kojemu je netko nesvijesno smiješao oba pravila.

Poznata »nirnberška roba« (II 13) može se kupiti i kao »*nirenberška*« (Juriš.) i »*nürnberška*« (Petrinj. 42a) roba. Pravilni »orijent« dao je pravilan pridjev kod »Orijentalnog poslastičara« (Račk.), ali je promijenio pravopis u »*orientalnim čilimima*« (Prer. 8), i javlja se kao pravilan »Orijent« (Đorđ. 3), ali i kao »*Orient*« (Nik. 5) i »Orient-bazar« (Zrinj.), pa najposlije kao »*Orjent*« (Ilica 21).

Na što sam još naišao na svojoj filološkoj šetnji, to ćemo vidjeti drugi put.

M. Jurkić

»Hrvatski jezik« izlazi u deset brojeva na godinu. — Godišnja pretplata 40 Din; pojedini broj 5 Din; za đake 30 Din. — Vlasnik i izdavač: Društvo »Hrvatski jezik« u Zagrebu. — Za vlasnika i uredništvo odgovara Pavao Tijan, Zagreb, Voćarska c. br. 92. — Tisak »Tipografije« d. d., Zagreb, Barthouov trg br. 2. — Za tiskaru odgovara Ivan Ivanković, Zagreb, Selska cesta br. 47.

HRVATSKI JEZIK

GODINA I 1939 BROJ 8-10

»OGLEDI« SOVIĆEVA PRIJEVODA »STAROGA ZAVJETA«

Pod kraj mjeseca studenoga o. g. razaslan je »Prospekt s ogledima« prijevoda »Staroga zavjeta«, što ga je izradio dr. Antun Sović, profesor zagrebačkoga Teološkog fakulteta.[1]) Iz toga »Prospekta« (sa str. 2) doznajemo, da je prof. Sović izradio svoj prijevod »na osnovu crkvenog pismenog mandata od pokojnoga nadbiskupa i metropolita dra. A. Bauera«, i da će ga izdati »pod pokroviteljstvom i nadzorom« našega rimokatoličkog episkopata. Prema tome će Sovićev prijevod ulaziti i u naše katoličke udžbenike i katoličke obredne knjige, pa će otud utjecati na naš književni jezik, kako je dosad utjecao Daničićev. Zato mislimo, da će biti dobro, da i naš časopis progovori već na ovaj »Prospekt«, da se čuje, što mi sudimo o Sovićevim »Ogledima«.

Prof. Sović toliko je priznat u svojoj struci, da će njegov prijevod, koliko se tiče prenošenja originala, zacijelo biti izrađen prema današnjem stanju starozavjetnoga biblijskog studija. Ja, dakako, kao nestručnjak u tome studiju, ne mogu suditi o

[1]) Prospekt, štampan u 4^{0} na 16 strana, ima ovaj natpis: PROSPEKT / S OGLEDIMA / Pod visokim pokroviteljstvom i nadzorom P. N. PRETSJEDNIŠTVA rimokatoličkog Episkopata Kraljevine Jugoslavije izdaje »Zaklada Tiskare Narodnih Novina« u Zagrebu djelo pod natpisom / SVETO PISMO STAROGA ZAVJETA / Preveo sa jevrejskog, aramejskog i grčkog jezika prema kanonu rimokatoličke crkve na hrvatski književni jezik, uz jevrejsko-njemačko-hrvatski pararelno-analitički leksikon i nužne bilješke / DR. ANTUN SOVIĆ / Profesor Starozavjetnog Bibliskog Studija u Teološkom Fak. Zagrebačkog Univerziteta / S dopuštenjem Nadbiskupskog duhovnog stola u Zagrebu od 16-IX 1938. br. 7353. / Dalje se izbrajaju knjige, koje ulaze u taj prijevod.

toj strani ovih »Ogleda«, i zato ću ja ovdje kazati samo nešto o Sovićevoj prevodilačkoj vještini.

Ja sam se s prof. Sovićem ne jedan put, nego mnogo puta, razgovarao o njegovu prijevodu, koji je on radio godine i godine svagda s jednakim oduševljenjem. Iz tih sam razgovora vidio, da se prof. Sović, po rođenju kajkavac, ozbiljno trudio, da i u poznavanju našega štokavskog jezika dotjera bar dotle, da mu se prijevod ne izgubi uz klasički jezik u Daničićevu prijevodu. Preteča prof. Sovića, profesor i pisac kanonik Iveković, kajkavac sa Sutle, dotjerao je, kako je poznato, u jednakom nastojanju tako daleko, da ga je Maretić u 2. izdanju »Gramatike i stilistike« metnuo i među svoje izvore!

Već s prve strane »Prospekta«, gdje se nabrajaju imena prevedenih knjiga, može svaki čitalac opaziti, da je prof. Sović odbacio kod nas uobičajena biblijska imena: u njega je pored drugih novina i *Samuilo* (mjesto *Samuel), Avakuk* (mjesto *Habakuk),* ali ipak *Makabeji* (mjesto *Makaviji!), Baruh* (mjesto *Varuh)* i dr.[2]) Ako je u sprijeda navedenom »Dopuštenju Nadbiskupskog Duhovnog stola« odobrena i ta Sovićeva novina, onda je i naša katolička hijerarhija pristala, da se naša dosadašnja katolička latinska biblijska nomenklatura zamijeni grčkom, premda naša crkvena i jezična tradicija, kako je nalazimo u našim najstarijim crkvenim knjigama, kakve su dubrovački štokavski »Vatikanski hrvatski molitvenik« (iz XIV vijeka) ili čakavski »Zadarski lekcionar« (iz prve polovine XV vijeka), poznaje na pr. samo proroka *Ezeki(j)ela* (a ne *Jezekilja), Joela* (a ne *Joila),* lijepu *Esteru* (a ne *Jestiru)* i dr.[3]) Da Sovićev novi naziv

[2]) Ni »*Makavijske*« knjige ni knjiga proroka »*Varuha*« nijesu ušle u starozavjetne knjige pravoslavne crkve, pa ih zato nije ni Daničić preveo. Tako se i za sv. Metodija u njegovoj staroslovjenskoj legendi (u XV glavi) kaže da je pod kraj života preveo neke starozavjetne knjige osim »*Makavijskih*« (ispor.: »... prěloži vъ brъzě vъsę knigy isplъnь, razvě Makaṿěi«).

[3]) Prema bilješci na str. 10 ovoga »Prospekta«, gdje se spominje »*Vavelsko*« sužanjstvo, čini se, da bi prof. Sović htio, da govorimo i o »*vavelskom*«, a ne *babilonskom* tornju. Ako je tako, onda nećemo više ni za koji pokvaren grad reći da je »pravi *Babilon*«, nego »pravi *Vavel*«*!*
Uz ovu novinu prof. Sovića neće biti bez interesa, da spomenem ono, što je prije 40 godina rekao prof. Rešetar govoreći

»*Divna pjesma*« ne kazuje koliko »*Pjesma nad pjesmama*«, to će se vidjeti iz jednoga moga članka, što ću ga drugi put donijeti u ovom časopisu.

Najveća jezična novina spram Daničićeva prijevoda bit će u tome, što je prof. Sović u svojem prijevodu izlučivao aoriste (zamjenjujući ih veoma često prezentom historijskim) i imperfekte i u onim dijelovima, što ih je preuzeo iz Daničićeva teksta (ispor. na pr. u Daničića: A Adam reče: žena koju si udružio sa mnom, ona mi *dade* s drveta, te *jedoh* — u Sovića: A Adam odgovori: Žena, koju si udružio sa mnom, ona mi *je dala* sa tog drveta, te *sam jeo* Mojs. I 3, 12); zadržao ih je, koliko se iz ovih »Ogleda« vidi, samo u dijelovima, što ih je metrički preveo; ispor. na pr. *rastaše* str. 6, *ugledah* str. 9, *stadoh* str. 13, *bijaše* 'erat' 7 i dr.; unio ih je sam u prozni dio »knjige o Makabejima«, gdje nalazimo: *plaćahu, umrije, sagradiše* (na str. 16 »Prospekta«). Kad bi ovaj prijevod bio namijenjen samo čakavskim i kajkavskim katolicima, onda bi se postupak prof. Sovića mogao opravdati, no ovako, kad je namijenjen i katolicima štokavcima, u kojih aorist još punim životom živi, dah posvećene starine ne bi, po mome uvjerenju, bio na štetu ni njegovu prijevodu;[4]) sakralne knjige i drugdje podnose svagda i neke je-

o biblijskim imenima u hrvatskim primorskim lekcionarima XV vijeka. Prof. R. piše: »Nalazim, da se u najnovije vrijeme u njihovu pogledu (t. j. *biblijskih imena)* sasvim samovoljno postupa: mjesto oblika, koji su od vijekova utvrđeni u narodu i u književnosti, kao što su n. pr. *krst, Isukrst, Irud,* uvode se nova *Krist, Isus Krist, Herod,* što se (baš ovako) ne mogu čuti ni u jednom dijelu našega katoličkoga naroda ... Naročito mi se čini, da je i s vjerskoga stanovišta neumjesno, što se uvodi oblik *Krist* i *Isus Krist,* jer se time ruši sveza među *kršćanima* i *krstom.* Nego to nije moj posao da s te strane rasuđujem, ali s filološkoga stanovišta mora se odlučno osuditi tako samovoljno istiskivanje starijih oblika, koji su svijem katolicima dobro poznati« (v. »Rad« JA. *136,* 135).

[4]) Tko nije imao prilike da sam u razgovoru s ljudima iz naroda čuje, koliko je aorist još živ u svakidašnjem govoru, može to vidjeti na pr. iz Budakova »Ognjišta«, romana iz ličkoga seljačkog *(katoličkog)* života (u izdanju »Matice hrvatske« 1938), u kojem pisac na vrlo mnogo mjesta donosi dijaloge u narodnom ličkom govoru.

zične arhaizme. I Vuk je, koji je drugdje mnogo upotrebljavao i prezent historijski, u svojem prijevodu »Novoga Zavjeta«, zadržao velik broj aorista i imperfekata, ne zato, što se povodio za crkvenoslovjenskim tekstom, nego zato, što je, kako prof. Rešetar veli, »svojim finim jezičnim osjećanjem razumio, da ti, gotovo bih rekao aristokratski oblici vrlo dobro pristaju za svečanu knjigu kakva je Sveto Pismo«.[5])

Kad je prof. Sović odlučio, da iz Daničićeva teksta ukloni aoriste, nije trebalo da u svojem prijevodu ostavlja ili u nj sam unosi glagolske priloge prošloga vremena na *-v(ši)*, koji su u današnjem jeziku još kud i kamo rjeđi; ispor.: I otvore se obojici oči, i oni primijete, da su goli, pa *spletavši* smokova lišća načine sebi pregače. Mojs. I 3, 7 — u Daničića: Tada im se otvoriše oči, i vidješe da su goli, pa *spletoše* lišća smokova i načiniše sebi pregače.[6])

Ako je prof. Sović radi naših čakavaca i kajkavaca uklanjao Daničićeve aoriste i imperfekte, onda se radi njih mogao kloniti i sveze prezenta s prefiksom *uz-* za futur drugi, kako ga nalazimo na pr. u Mojs. I 3, 5: Nego zna Bog, da će vam se u dan, kad *uzjedete* s njega, otvoriti oči. 3. U Daničića je drugi glagol: *okusite*. Ja nijesam protivan spomenutoj svezi, nego ovo spominjem samo zato, da bih istakao, da se prevodilac nije svagdje držao istih načela.

Novina je u Sovićevu prijevodu i to, što je neke dijelove preveo osim u prozi i metrički i u svojim stihovima sve riječi akcentovao, »bez obveza za samo izdanje« (v. str. 2). No bilježenje akcenata bio je, po mojem mišljenju, zališan trud i bez prave potrebe, jer su Sovićevi stihovi građeni s ugledanjem na stihove naše narodne pjesme s nepravilnim trohejskim i daktilskim ritmom, i jer su akcenti, kako ih u ovim »Ogledima« nalazimo, veoma često pogrešni; među pogreškama ima nekoliko protivnih svakomu govoru, kao na pr.: *pȍd lotōsom mírno* pòčīvā 8 mjesto: *pod lótosom* (ili: *lòtosom) mȉrno* pòčīvā; — *među sobōm* 8 mjesto: *mèđu sobōm;* — *predà* mnōm 9 mjesto: *prȅda mnōm;* — *nadà mnōm* 15 mjesto: *nȁda mnōm;* — *prȅd očima* 9

[5]) V. »Slavia« XI (1932), 585.

[6]) Ispor. i: *vidjevši, carovavši, odmetnuvši se, pokorivši, ušavši* i dr. u »Knjizi o Makabejima« (v. str. 16 »Prospekta«).

mjesto: *pred òčima;* — *dȁ igrāju* (kosti) 9 mjesto: *da ìgrajū* — i dr.[7])

No osim akcenatskih pogrešaka, u Sovićevoj versifikatorskoj tehnici, kako je u ovim »Ogledima« vidimo, ima i drugih nedostataka.

U nekoliko je stihova ušao pogrešan metar; ispor na pr. u stihu: *Pòpeo* (!) sam se na Livanski vršak najviši 13—, gdje metar ište, da se *pȍpeo* čita: *pȍpō*. Kao što *pȍpō* nije za književni govor, tako nije ni *dô*, koje bi trebalo da se zaradi metra uzme mjesto *dao* u stihu: Remek-djelo on je Božije; Tvorac njegov mač svoj *dao* mu je 8 — mjesto: mač *svoj dô* mu je (bolje bi bilo: mač svoj *dȁde* mu).[8])

[7]) Za one, koji razumiju bilježenje naših akcenata i kvantiteta, evo još puna pregršt drugih pogrešaka: *mimò svȅ dìvljē zvȉjērje* 4 mjesto: *mimò sve dìvljē zvȉjerje;* — *ì prah* 4 mjesto: *ȉ prāh;* — *među rôd* 4 mjesto: *mèđu rōd;* — pétu vrébati 4 mjesto: *pêtu* vr. — *ȕ mukama* 4 mjesto: *ù mukama;* — *pȍsječenī* 6 mjesto: *pòsječeni;* — *tôg* 6 mjesto: *tȍg;* — *pȍ ulicam* 6 mjesto: *pò ulicam;* — *nȅ jujučū* 6 mjesto: *ne jùjūčū;* — ròsa nà vās *nȅ padala* 6 mjesto: *...nè padala;* — pȍlje rôd *nè dālo* 6 mjesto: p. r. *nȅ dālo;* — *Sȁulōv* 6 mjesto: *Sàulov;* — *ȉ Saul* 6 mjesto: *i Sàul;* — *ȕ smrt* 6 mjesto: *ù smrt;* — *ȍd orlōvā* 6 mjesto: *òd orlōvā;* — *ȍd lavovā* 6 mjesto: *òd lavōvā;* — *zȁ Saulom* 7 mjesto: *za Sàulom;* — *pȍ ruhu* 7 mjesto: *pò ruhu;* — *ù bōj* 6 mjesto: *ȕ bōj* — *ȕ bedrima* 8 mjesto: *ù bedrima;* — *vŕbe* pòtočnē 8 mjesto: *vȓbe* p. — *zlòčīn* 9 mjesto: *zlȍčīn;* — *ȍbjāvīš* 8 mjesto: *òbjāvīš;* — *bèz ljagē* 9 mjesto: *bèz ljagē;* — *òd snijēga* 9 mjesto: *ȍd snijega;* — *pȍtr'o* 9 mjesto *pòtr'o;* — *grijêhā mòjijeh* 10 mjesto: *grijèhā* (ili grijéhā) m.; — *ìspred lica* 10 mjesto: *ispred líca;* — *nȅ volīš* 10 mjesto: *nè volīš;* — *pâljenice* (tako pogrešno i u BIRj.) 10 mjesto: *paljènice* (v. ARj. i *opaljènica* u BIRj. iz Rj[3]); — da bi Te se *ljûdī bòjali* 11 mjesto: *....ljûdi bȍjāli;* od svīh *zlòčīnā* 11 mjesto: *òd svīh zlȍčīnā;* — *nȅ gleđte me* 12 mjesto: *nè gleđ'te me;* — *zȁ stadima* 12 mjesto: *zà stadima;* — *mèđu žènama* 12 mjesto: *među žènama;* — *kraj kòlībā* 12 mjesto: *kràj kolībā* (ili: *kraj kȍlībā);* — *ȕ kolima* 12 mjesto: *ù kolima;* — *nà kōg* dȉžēš glâs? 13 mjesto: *nà kog* d. gl.; — *pòpeo* 13 mjesto: *pȍpeo;* — njègvīh *kédāra* 13 mjesto: nj. *kêdārā* (od nom. *kédar,* kako je drugdje, na pr. na str. 8, mjesto *kȅdar* prema grčkom *κέδρος*); — od ìskonskīh *dânā* 13 mjesto:... *dánā;* — *ȕ kup* 14 mjesto: *ù kup;* — dȍk grȁđāni stòjē slȁbi, *stîdnī, zbûnjenī* 14 mjesto: dok... *stídni, zbûnjeni;* — *pȍ mjestima* 16 mjesto: *pò mjestima;* — *ȕ ložnici* 16 mjesto: *ù ložnici;* — *ù stīd* 16 mjesto: *ȕ stīd* — i dr.

Ima stihova, koji svojim ritmom ne pristaju u svoju okolinu. Tako na pr. u plaču Davidovu za mrtvim Saulom i Jonatanom, prevedenu u metru 4 + 4 + 4, čitamo ove ritamski i jezički (*u* s akuzativom mjesto s lokativom) nedotjerane stihove: Jònatān ȉ Saul (!) mili za života / Ni *u smrt* se dragi oni ne rastaše! 6 — i : Oh, kako su *u boj* pali[9]) div-junaci! / Jonatan *na visu tvome* kako pade![10])

Metar i ritam nijesu provedeni ni u ovim stihovima: Kosti su mu cijevi mjedene, Zglobovi *ko* (!) kvrge gvozdene 8; — Pomiluj me, Bože, svojom milošću / Milosrđem *velikim* zbriši zločin moj! 9; — *Da se prav objaviš*, kada prozboriš. 9; — *Radost mi objavi* svoju s klicanjem! 9; — *Operi, da bjelji* budem od snijega! 9; — *Gospode, otvori* moje usnice 10 — i dr.

U nekim je stihovima red riječi takav, da kvari smisao; ispor. na pr.: (Tada JAHVE Bog reče zmijcu) *Proklet da si* prema Daničiću: (Tada reče Gospod Bog zmiji) kad si to učinila, da si prokleta mimo svako živinče i mimo sve zvijeri poljske; — Oh, kako su, *Izrajiljska*, pali, diko, / Na tvom visu

---

Dosta je pogrešaka u bilježenju dužine; ispor. na pr.: *Sȁulōv* 6 mjesto: *Sàulov;* — *ràstašē* (3 l. pl. aor.) 6 mjesto: *ràstaše;* — *ònī* 6 mjesto: *òni;* — *štō* no sam ga 8 mjesto: *štȍ . . .;* — *rȁdost* 9 mjesto: *rȁdōst;* — dùhom *vôljnījem* 10 mjesto: d. *vôljnijem;* — *sȉlni* 10 mjesto: *sȉlnī;* — *tvòjoj* 10 mjesto: *tvòjōj;* — *brâčnoj* 16 mjesto: *brâčnōj;* — *pečáljenje* 16 mjesto: *pečáljēnje;* — *žitelja* (gen. množ.) 16 mjesto: *žȉtēljā* (ili: *žítēljā) i* dr. Ni akcenat ni dužina ne valja u stihu: a *ȍd stegnā* žȉle njègovīh isprèplećū se 8 mjesto: a *òd stegānā . . .* njègovīh . . ., koje, dakako, ne pristaje metrički. Bez potrebe je metričke u psal. 50 u stihu 13 akcenat *svètōg*, a u stihu 20: *svêtōm*.

[8]) Jednako je i u stihu: »Klanica ne voliš, rado *dao* bih ih 10 — mjesto: rado *dô* bih ih! — Nedotjerani su i ovi stihovi: *Izašao* sam na najviše gorske vrhove 13 — mjesto: *izašo* sam . . . (ispor.: I na njemu u gaj *zašo* sličan vrtiću 13). *Posjekao* sam šumu gustu njegvih kedara 13 — mjesto: *Posjeko* sam . . .; — Tad se lelek velik *podigao* / Po mjestima Izrailjskim svim 16 — mjesto: Tad se lelek velik *podigo* . . . — i dr. — Prema metru: 6 + 5 trebalo bi i u stihu: Da igraju kosti, što no *pȍtr'o* si 9 — da bude *pòtrō* (si) mjesto pogrešnoga *pȍtr'o* (pravo bi bilo *pòtr'o)*.

[9]) Mogao bi tko pomisliti, da se hoće reći: *kako su srnuli u boj*.

posječeni div-junaci! 6 — prema Daničiću: Diko Izrailjeva! i na tvojim visinama pobijeni su; kako padoše junaci![11])

Ne čini mi se, da je opravdano, što je prof. Sović, da bi dobio riječi, koje mu pristaju u stih, ime grada Jerusalema rastvorio u »*sveti Solim*« prevodeći tako po grčkoj pučkoj etimologiji grčko ime *Ἱερουσαλήμ*, kao da je u prvom dijelu pridjev *ἱερός*, ‚svet'![12]) Tako u psal. 51/50,20 čitamo u Sovićevu metričkom prijevodu: . . . i izgrádi prsobrane *svetom Solimu* 10 (prema LXX: . . . *Καὶ οἰκοδομηθήτω τὰ τείχη Ἱερουσαλήμ)*. Tako i u »Pjesmi nad pjesmama« 1,5 ima *kćeri Solimske* 12 (prema grčkom *θυγατέρες Ἱερουσαλήμ)* i u »Isaiji« 37,22: *kćerka Solimska* 13.

Teško je, dakako, udružiti u jednom licu i duboka poznavaoca starozavjetnih knjiga, dobra znalca našega jezika i k tomu vješta versifikatora. Da bih pokazao na jednom povećem primjeru, koliko je ovo posljednje dvoje u sebi prof. Sović udružio, ja ću ovdje prenijeti Sovićev prijevod iz »Pjesme nad pjesmama« 1, 5—11 uporedo sa svojom redakcijom, za koju nikako ne mislim da je savršena, a što je donosim, to je samo zato, da i čitaocima, koji nemaju pred sobom »Ogleda«, dadem priliku, da lakše rasude, koliko sam u pravu, ako kažem, da mislim, da bi trebalo da prof. Sović i svoje metričke prijevode još jednom pregleda. Evo u lijevom stupcu vjerno, osim akcenata, prenesen Sovićev, a u desnom moj tekst:[12a])

---

[10]) Ti bi se stihovi mogli lako popraviti ovako: Dragi Saul i Jonatan za života / Ni u smrti drugovi se ne rastaše! — Kako paše boreći se div-junaci! / Jonatana pogubiše na tvom visu. — Ovdje je *pȁše* (mjesto *padoše)* kao u narodnoj pjesmi, a posljednji je stih po smislu bliži originalu (ispor. i LXX).

[11]) I stih: Za Saulom ronte suze, Izrajilke! / *U skèrlet vâs* jêr je divno on odjévao (!) 7 — pogrešan s akcentom *vâs* dao bi se lako okrenuti u dobar: *Jer vas* divno u skerlet je on odievo.

[12]) Tumačiti toponim *Jerusalem* (hebrejski *Jerûšālajim*, po svoj prilici nesemitsko ime u babilonskim natpisima *Urusalim(mu);* ispor. Beer, Hebräische Gram. S. G. N⁰ 763, str. 49/50) nije naš posao; dosta je da kažemo, da ima tumačenje, za koje nam se čini da je istini bliže nego Sovićevo.

[12a]) Udesio sam ga prema »Septuaginti« i hebrejskom tekstu, koji mi je prevodio zagrebački nadrabin g. dr. Gavro Schwarz.

5. Ja sam crna, ali ljupka
kćeri Solimske!
Kao mrki čadorovi
puka Kedarskog
Ko zavjesi crnobojni
Solumunovi!

Crna sam vam, al' pristala,
Jerusalemke![13])
Crna sam vam ko šatori
mrki kedarski,
Ko zavjesi na šatoru
Salamunovu.

6. Ne gleđte me, što sam crna
sunce sprži me;
Sinovi, gle, majke moje
na me ljute se:
Naređuju da im čuvam
vinograde ja
A ja ni svog vinograda
nijesam čuvala!

Ne gledajte, što me crnu
sunce opali;
Jer sinovi majke moje
na me srditi
Staviše me, da ja čuvam
vinograde im;
A ja nisam vinograda
ni svog čuvala!

7. De kaži mi, o ljubimče,
srca mojega
Gdje mi paseš, i gdje podne
svoje provodiš?
Zašt' da lutam za stadima
tvojih drugova?

Ti, kog moja ljubi duša,
nude kaži mi:
Gdje ti paseš, i sa stadom
gdje mi planduješ?
Za stadima drugova ti
što da lutam ja?!

8. Ne znaš li tog, o najljepša
među ženama,
Pođi tada tragovima
stada bijeloga
Pastirskijeh kraj koliba
pasi kozice!

Ako ne znaš, gdje boravim,
ženo najljepša,
Pođi tada tragovima
stada bieloga,
I jariće kraj stanova
pasi pastirskih!

9. Poredim te, drugo moja,
s kitnom dorušom
U kolima bojnim što je
Faraonovim!

Ti si meni, draga moja,
kao omica,
Što u kola Faraonu
sjajna uprežu!

10. Lice ti je s nizovima
puno ljupkosti:
Grlo bijelo s đerdanima
sitna bisera!

Obrazi ti sa grivnama
puni ljupkosti,
Grlo tvoje s nizovima
sitna bisera!

11. Ajde da ti načinimo
zlatne nizove
I šarama išaramo
srebra čistoga.

Hajde da ti načinimo
zlatne kolute
I zrnima srebra čistog
da ih šaramo.

[13]) U »Vatikanskom hrv. molitveniku« (iz XIV vijeka) preveden je taj stih: *Crna jesam, ma pristala ći Jerosolimska* (v. Djela JA. Knj. XXXI, str. 26).

Ne želeći ovdje potanje opravdavati svako svoje udaljivanje od prof. Sovića, reći ću svoje opravdanje samo za neke promjene.

Već sam spomenuo, zašto bih mjesto »kćeri *Solimske*« volio »kćeri *Jerusolimske*«, u mene kraće samo *Jerusàlēmke* (prema *Jerusalémac).*

Oblik *gleđte* (mjesto *gledàjte)* ne ide u književni jezik, niti se za sunce može reći da je čije *lice spržilo* mjesto da ga je *opalilo* (tako je u Daničića).

Prezenti *ljute* se i *naređuju* ne pristaju ovdje za prošle događaje.

Riječi *gdje podne svoje provodiš* sasvim su blijede; mi ne kažemo da pastiri sa stadom *podne provode,* nego *planduju,* i tako govorimo od velike starine, te se *plandovati* uzima i u prenesenom značenju »odmarati se uopće« (a ne samo na plandištu).

Ja sam *tog* u: Ne znaš li *tog,* o najljepša... po smislu razveo u *gdje boravim.*

Red riječi: *pastirskijeh kraj koliba* ne pristaje u današnji književni jezik.

Izričaj *pasi kozice* ne čini mi se da pristaje u ovu pjesmu; zato sam uzeo *jariće.*

Stih: *Poredim te,* drugo moja, s *kitnom dorušom* — nezgodan je posve u nas, jer mi ne možemo u direktnom govoru nekomu reći, da ga poredimo s kim ili s čim, nego da nam je kao tko ili što. Mjesto moga *kao omica* moglo bi se uzeti i *kao ždrebica.*[14]) U originalu nije spomenuta boja faraonove kobile, zato nam ne treba ni poluturska *doruša,* koju bi, kad bi nam trebalo, mogla zamijeniti naša *mrkuša.* Ja ne mislim, da je ovdje »tertium comparationis« mrka dlaka faraonove kobile, nego ljepota i živahnost mlade kobile, koju je pjesnik iz naroda, kakav je bio židovski, kod koga i kraljevi jašu na magarcu, pa i sam Isus na svojem svečanom ulasku u Jerusalem, mogao lako uzeti, da s njom isporedi svoju djevojku.

Gdjekomu će se u ovim »Ogledima« svidjeti možda stihovi iz Isaije 37, 27:

[14]) Riječ *ȍmica* (u ARj. i *ȍhmica)* u značenju »mlada kobila koja se još nije ždrijebila« govori se i u slavonskoj Posavini; u ARj. ima za tu riječ potvrda i iz starine (iz Palmotića) i iz današnjega govora (iz Hercegovine i Dalmacije).

Dok građani stoje slabi, stidni, zbunjeni
Kao trava, što j' u polju,[15]) pozelenjeli!
Ko drhtavo mlado bilje, il na krovu čkalj,
Kao žito izgorjelo, još ne sazrelo! 14.

No ja mislim, da u njima nije iskazana poredba originala, u kojoj se klonuli stanovnici osvojenog grada porede s biljkama spaljenim od sunčane žege; u tu poredbu ne pristaje stih: *kao trava,* što j' u polju, *pozelenjeli«.*[16])

Sad evo još nekoliko drugih jezičnih napomena. Iz već navedenog ulomka iz Geneze (Mojs. I 3, 7): I otvore se *obojici* oči, i oni *primijete,* da su goli, pa spletavši smokova lišća načine sebi pregače 3 — vidimo, da je u njemu *obojica* uzeto za Adama i Evu pogrešno. Prema nominativu *oboje* (ispor. u Daničića: A bjehu *oboje goli,* Adam i žena mu ... Mojs. I 2, 25) trebalo bi: I otvore se *oboma* oči ..., ili: I otvore se *jednom i drugom* oči ... U Daničića je samo *im* (ispor. Tada *im* se otvoriše oči ...). — Tko zna, da se glagol *primijetiti* ne čuje u našem čistom narodnom govoru, taj će voljeti Daničićevo: i *vidješe* da su goli — nego Sovićevo: i oni *primijete,* da su goli.

U »Ruti« 2,3: I ona otide, i došavši stane pabirčiti po polju (njivi) za žeteocima; a namjera je namjerila bila na polje, što je pripadalo Vojazu ... 5 — preveo je prof. Sović riječima *namjera je namjerila bila* hebrejsku paronomasiju *vajjiker mikreha* (ispor. u LXX: *περιέπεσε περιπτώματι).* U Daničićevu prijevodu čitamo: I ona otide, i došavši stade pabirčiti po njivi za žeteocima; i *dogodi se, te dođe* na njivu koja pripadaše Vozu ... Tu bi se odstupanje prof. Sovića od Daničića moglo odobriti, da nije bez potrebe preuzeo cio narodni stih *namjera je namjerila bila;* dosta bi bilo, da je rekao: *a namjera ju je namjerila na polje ...*

---

[15]) Ljepše bi bilo: Kao trava *po poljima ...*

[16]) Ja bih spomenute stihove prekrojio ovako:
Građani im svi smeteni, plahi, klonuše,
Ko od žege kada trava poljska posahne,
Ko kad bilje svene mlado il' na krovu čkalj,
Ili klasje prije srpa kad ga spali sniet.

Hebrejska riječ *šədēmāh* u posljednjem stihu, što je prof. Sović tumači kao »Brand des Getreides, izgorjelo žito«, bolje je prevesti *snijet* ili *rđa* (na žitu) nego »izgorjelo žito«.

U Ruti 2, 11 čitamo: A Vojaz joj odgovori i reče: *Čuo sam sve tačno,* što si učinila svojoj svekrvi ... 5. Tu je prof. Sović sa *čuo sam sve tačno* preveo hebrejsku paronomasiju *haged hugad li* (u LXX: *ἀπαγγελίᾳ ἀπηγγέλη μοι);* Daničić ima samo: ... *čuo sam ja sve* što si činila ... Pridjev *točan* ili *tačan* došao je u naš književni i otud i u razgovorni jezik iz ruskoga jezika, u kome je *točnyj* samo kopija njemačkoga *pünktlich* (ispor. Punkt = *točka).* Ja toga rusizma ne bih uzeo na ovome mjestu. A ne bih unio ni češki pridjev *nedostatan* u prijevod proroka Danijela 5, 27: TEKEL: izmjeren si na mjerila, i našao si se *nedostatan* (prelagan). 14; u Daničića ... izmjeren si na mjerila, i našao si se *lak.*

U prijevodu Isaije 37, 24: Na stranama *najkrajnijim silna* Livana 13 — ni superlativ *najkrajniji* ni neodređeni oblik *silna* ne mogu se opravdati.

U prijevodu »Premudrosti Sirahove« 23, 1 (4): Gospode, ... ne ostavi me *savjetu* njihovome! i 23, 6: Ne daj da *podlegnem* nečistoj želji i činu! 15 — ni *savjet* ni *podleći* nije bez prigovora; mjesto *savjet* treba *vijeće,* a mjesto: Ne daj da podlegnem nečistoj želji reklo bi se narodnije: Ne daj da *mnome oblada želja nečista* (ili: Ne daj *nečistoj želji da oblada mnom;* ispor. u Daničića psal. 119, 133: Ne daj nikakome bezakonju da oblada mnom).

I riječ *zločin* (ispor.: Milosrđem velikim zbriši *zločin* moj! 9) trebalo bi zamijeniti riječju *zločinstvo.* Ne treba nam ni *remek-djelo* (ispor.: *Remek-djelo* on je Božije Job 40, 19 — u Daničića: On je *prvo između djela* Božijih) prema madžarskom *remek* ‚majstorski, divan'.

Mjesto *naviještati* 15 treba danas u štokavskom govoru uzeti *navješćivati* (ispor. i u božićnoj pjesmi: Veselje ti *navješćujem,* puče kršćanski!).

Ne mislim, da je zgodno uzeta riječ *kupus* u Mojs. I 3, 18: Rađaće ti trnje s korovom, hranićeš se poljskim *kupusom* 4; mislim, da je bolje u Daničića: Trnje i korov će ti rađati, a ti ćeš jesti *zelje poljsko* —, gdje *zelje* ima šire značenje »*zèlēn*«.

Daničić je svoj prijevod izradio s toliko pažnje, da dirati u njegov jezik bez osobitih razloga znači kvariti ga. Zato mi se i za neke promjene u prof. Sovića ne čini da su napredak.

U Daničića u Mojs. I 3 čitamo:

1. . . . je li istina da je Bog kazao da ne jedete sa svakoga *drveta u vrtu?* — 2. A žena reče zmiji: mi jedemo roda sa svakoga *drveta u vrtu.* — 8. I začuše glas Gospoda Boga, koji iđaše po vrtu kad zahladi; i sakri se Adam i žena mu ispred Gospoda Boga među *drveta u vrtu.*

U Sovićevu se prijevodu to čita ovako:

1. . . . Je li istina, da je Bog kazao, da ne jedete sa svakoga *drveta u vrtu?* — 2. A žena odgovori zmijcu: Mi jedemo roda sa *vrtnog drveća.* — 8. I kad začuju glas JAHVE Boga, koji je o dnevnom lahoru šetao po vrtu, sakriju se Adam i žena mu ispred JAHVE Boga među *vrtno drveće.*

Istina je, da se od *vrt* može načiniti pridjev *vrtni,* te bi se moglo reći i *vrtno drveće* (ili *vrtna drveta)* za razliku od *šumskoga;* zato je i Daničić mogao drugdje kazati: Tada neka se raduju *drveta šumska* pred Gospodom. Dnev. I 16, 33. Tko naš jezik i osjeća, taj zna, da oni, koji govore na pr. o *vrtnim jagodama,* ne griješe, jer ima i *šumskih* jagoda. No na spomenutim mjestima iz »Geneze« govori se samo o drveću u jednom jedinom vrtu, t. j. u raju zemaljskom, pa je zato i Daničić, osjećajući duh našega jezika, u svojem prijevodu govorio samo o *drvetu* ili *drvetima u vrtu,* a ne o *vrtnom drvetu* ili *vrtnim drvetima.*[17])

Daničićev prijevod: I žena videći da je rod na drvetu dobar za jelo i da je milina gledati i da je drvo vrlo drago *radi znanja,* uzabra roda s njega i *okusi,* pa dade i mužu svojemu, te i on *okusi.* Mojs. I 3, 6 — promijenjen je u Sovića ovako: Tada žena videći, da je rod na drvetu sladak za jelo, da ga je milina gledati, i da je drvo poželjno, *radi stjecanja znanja,* uzabere roda s njega, i *pojede,* potom doda i svome mužu, te i *on jede.* 3. Tu izričaj »*radi stjecanja znanja*« niti mi se čini najzgodniji, niti se vidi, veže li se, kako bi prema originalu trebalo,[18]) s prednjim *poželjno* ili s daljim *uzabere;* ne pristaje ni prezent *jede,* ako bi pređašnji *pojede* i mogao podnijeti.

[17]) Kad bismo mi mogli ovdje reći *vrtno drveće,* onda bi i Nijemci rekli *Gartenbäume;* mjesto toga na spomenutim mjestima čitamo u njemačkom prijevodu: von allen *Bäumen des Gartens,* von den Früchten der *Bäume des Gartens,* inmitten der *Bäume des Gartens.*

[18]) Zato bi valjalo izbaciti zarez iza *poželjno.*

U prijevodu proroka Danijela 5, 23 veli Daničić: Nego si se podigao na Gospoda nebeskoga, i sudove doma njegova donesoše preda te, i piste iz njih vino ti i knezovi tvoji, žene tvoje i inoče tvoje, i ti hvali bogove srebrne i zlatne, mjedene, gvozdene, drvene i kamene, koji ne vide niti čuju niti razumiju, a ne slavi Boga, u čijoj je ruci duša tvoja i svi putovi tvoji. Prof. Sović kaže to ovako: (Ti Belšacare) podigao si se na nebeskoga Gospodara, i *dao da donesu* sudove njegova hrama preda te, i stali ste piti vino iz njih, ti i tvoji velikaši, tvoje žene i inoče; i hvalio si bogove srebrne i zlatne, mjedene, gvozdene, drvene i kamene, koji ne vide, niti čuju, niti razumiju, a Boga, u čijoj ruci je tvoj život, i svi tvoji putevi,[19]) nijesi proslavio. 14. Ne želim potanje ulaziti u sve razlike između jednoga i drugoga teksta na pr. u red riječi: i ti *hvali bogove srebrne . . ., a ne slavi Boga, u čijoj je ruci duša tvoja . . .* u Daničića i: *i hvalio si bogove srebrne . . ., a Boga, u čijoj ruci je tvoj život . . ., nijesi proslavio* — u Sovića, nego ću se napose obazreti samo na redakciju jedne rečenice, i to: i *sudove* doma njegova *donesoše* preda te (u Dan.) — i *dao* (si) *da donesu* sudove njegova hrama preda te (u Sov.): u prvoj je iskazana izvršena zapovijest, a u drugoj sama zapovijest. Sovićeva redakcija, koliko god može po riječima biti bliža originalu, jezički nije dotjerana, jer je u njoj glagol *dati* uzet u značenju »dare alicui aliquid faciendum« (t. j. učiniti, da tko što učini, narediti mu da učini), koje u pravom narodnom govoru ima samo, kad se »uz naredbu uprav i preda nješto tjelesno što će onaj ili oko čega će raditi« (v. ARj. II 304).[20]) Mjesto: *dao si da donesu sudove* — bilo bi bolje: *naredio si da se donesu sudovi.*

Ovim nijesam, dakako, iscrpao sve, što bih uz Sovićeve »Oglede« mogao reći. Ovo, što sam ovdje rekao, iznio sam zato, što bih želio, da golemi trud prof. Sovića, koji ja više cijenim, nego što bi po ovome članku mogao tko misliti, iziđe na svijet u takom obliku, da nađe što manje kudilaca. S prijevodom »Svetoga pisma« počinjao se u dosta naroda književni jezik; s njime se, kako znamo, počela i književnost slovjenskih naroda; s Lu-

[19]) Plural *putevi* (mjesto *puti* ili *putovi)* ne ide u književni jezik.

[20]) I BIRj. kod *dati* pod 6) uči, da se kaže na pr.: Car se strašno rasrdi, *okuje ga i baci u tamnicu* (kako je u jednoj narodnoj pripovijeci), a ne: *da ga okovati i baciti u tamnicu.*

therovim prijevodom počela se nova epoha u životu njemačkoga jezika. Danas, dakako, prijevod »Svetog pisma«, pa bio i savršen, ne može biti ono, što bi bio, recimo pred stotinu godina, ali je opet i za nas toliko znatno djelo, da je o njemu, po mojem mišljenju, bilo vrijedno progovoriti već sada, kad se pojavilo samo u »ogledima«. — Na kraju bih želio još samo ovo istaći: komu se koja moja zamjerka učini tričava ili cjepidlačenje, tomu bih napomenuo, da prijevod »Svetoga pisma« treba metati na osjetljivija mjerila nego prijevod koje druge knjige.

24. XII. 1938. *Stjepan Ivšić*

NEKI HIPERŠTOKAVIZMI

I

Naši kajkavci, koji govore na pr. u nom. pl. *popi* i u gen. pl. *popov* prema nom. sg. *pop*, ili naši čakavci, koji govore u nom. pl. *popi* i u gen. pl. *popih* prema nom. sg. *pop*, naučivši književne štokavske oblike s dužim pluralom *popovi, popova* i t. d., govoreći ili pišući štokavski okreću jednako i svoje pluralne oblike od *gost*, i to kajkavci *gosti* — *gostov*,[1] a čakavci *gosti* — *gostih*, u tobožnje štokavske *gostovi* — *gostova* mjesto pravih *gȍsti* — *gȍstī* ili *gȍstijū*, i zato naši jezični čuvari nađoše za potrebno da u svoje pouke metnu i opomenu, da od *gost* plural nije *gostovi*, nego *gosti* (v. na pr. u Maretićevu »Jez. savj.« str. 25), t. j. da se imenica *gost* u pluralu mijenja kao *ljudi* čuvajući, kao nekadašnja *i*-osnova, kraći plural.

Kajkavac, koji zna, da u mnogo slučajeva prema kajkavskom *šč* stoji u književnom jeziku *št*, na pr. kajk. *krščen* — knjiž. *kršten*, kajk. *puščati* — knjiž. *puštati*, kajk. *dvorišče* — knjiž. *dvorište*, kajk. *natešče* — knjiž. *natašte* i dr., lako će, hoteći govoriti književnim štokavskim jezikom, mjesto svoga *šč* uzeti *št* i ondje, gdje ta zamjena ne pristaje; on će na pr. i svoje *omaščen, zamaščen* okrenuti u *omašten, zamašten* kao *krščen* u *kršten*. U jednakoj bi se prilici mogao naći i čakavac, koji je navikao svoje *šć* okretati u štokavsko *št*. Tek obavješćujući se potanje jedan i drugi doznali bi, da današnji štokavci, kojih je govor uzet za osnovu našemu književnom jeziku, govore *omašćen, za-*

[1]) Tako je i u Kurelčevim »Jačkama« (v. ARj. III 322a).

mašćen; našli bi na pr. u BIRj., da je Vuk zabilježio, da u Dubrovniku o b o j e n a jaja (o Uskrsu) zovu *omašćena*. No ARj. VIII 908a mogao bi ih zbuniti, jer bi i u njemu mogli naći, da se Vukova *omašćena* jaja u Vrčevića zovu *omaštena*, i da obličje *omašten* imaju i stari Dubrovčani (na pr. A. Gučetić, Palmotić, Vetranović i dr.). Iz te zabune ne bi ih izveo ni ARj., u kojem nalazimo doduše imenicu *mašćènica* (»kruh natopljen u masti, koja se ugrije s vodom«), izvedenu od *mašćen*, ali pod riječju *mastiti* kaže urednik, da štokavci u imperfektu i u pas. participu imaju »po svoj prilici i *šć* i *št*, dakle *mašćah* i *maštah, mašćen* i *mašten*«. Među primjerima obličje *maštah* i *mašten* potvrđuje samo stari Vetranović, a time nije, kako ćemo vidjeti, to obličje opravdano i za današnji književni jezik.

Kao naši kajkavci i čakavci mogu i ikavci štokavci, koji govore *šć* mjesto književnoga *št* u primjerima kao *milošća* i *natašće* pretjerati zamjenjujući svoje *šć* književnim *št*. Ja se sjećam iz svojih gimnazijskih dana u Požegi raspre oko nešto neobičnijega obličja *pogošćen*, koje su neki slavonski štokavci, navikli svoje *šć* u riječima kao *milošća* okretati u *št*, htjeli okrenuti u *pogošten* kao i *pokršćen* u *pokršten*.[1])

No čim se i u našem književnom jeziku našlo u pasivnom participu *-šten* pored *-šćen* od glagola na *-stiti*, na pr. *kršten* od *krstiti* pored *čišćen* od *čistiti* ili *gošćen* od *gostiti*, mogla je i kod štokavaca ekavaca i jekavaca, koji u primjerima kao *milošća* i *natašće* govore *št*, nastati u nekim prilikama pometnja u tvorbi spomenutoga participa.

Kad sve to uzmemo na um, onda se nećemo čuditi, što i u našim knjigama i u našim novinama nailazimo na nejednake pasivne participe i od istoga glagola s infinitivom na *-stiti*, na pr. *iskorišćen* i *iskorišten* od *iskoristiti*, *upropašćen* i *upropašten* od *upropastiti*, *osviješćen* i *osviješten* od *osvijestiti*, *izušćen* i *izušten* od *izustiti*, *ovlašćen* i *ovlašten* od *ovlastiti*, *uvršćen* i *uvršten* od *uvrstiti*, pa i *obrašćen* i *obrašten* (mjesto pravilnoga *obrastao*) od *obrastjen* i dr.

Vrijedno je istaći, da danas spomenute glagolske pridjeve na *št* nalazimo češće u zagrebačkih, a sa *šć* u beogradskih pisaca. Tako na pr. u ARj IX 308b piše Maretić: »*osviješten* je . . .

[1]) Tako je nekad i čakavac Kavanjin čakavsko *gošćen* okrenuo u *gošten* (v. ARj. III 327b).

onaj, kome se vratila svijest«, a u Ristić-Kangrginu »Rečniku« nalazimo u azbučnom redu samo *osvešćen*. Glagolska se imenica u oba rječnika postavlja samo u obličju sa *šć* (t. j. *osvješćenje* i *osvešćenje)*. Boranićev »Pravopis« (7. izd. iz g. 1937) ima samo *osviješten* i *osvještenje;* u Belićevu »Pravopisu« (3. izd. iz g. 1934) nema tih riječi. Pored beogradskoga *iskorišćen*, kako je i u Belića, a i u našega Boranića, pišu zagrebački pisci i *iskorišten* (ispor. na pr.: »stepen učinka postotno kazuje ukoliko je *iskorištena* energija«). Prema običnom zagrebačkom književnom *upropašten* (ispor. na pr.: »nisu vodili računa, koliko je već tuđeg novca *upropašteno*« iz jednog broja »Zagrebačkog lista«) stoji *upropašćen* u Ristić-Kangrge, a tako je i u našega Boranića i u Belića. Prema običnom zagrebačkom *uvršten* (i *uvrštenje)*, kako je i u našega Boranića, ima Belić samo *uvršćen*. Prema danas običnom zagrebačkom *ovlašten* postavlja Maretić u ARj. IX 493b i glagolsku imenicu *ovlaštenje*, a Ristić-Kangrga ima samo *ovlašćen* i *ovlašćenje*, kako je u Belića, ali i u našega Boranića.

Pridjev *ovlašten* pored *ovlašćen* s imenicom *ovlaštenje* pored *ovlašćenje* napose je ovdje poučan. Taj je pridjev mlad, jer je i sam glagol *ovlastiti* posve mlad, potvrđen od početka prošloga vijeka (od Stullija). Iz primjera u ARj. *ovlašćenik* i *ovlašćenje* iz Šuleka Njem.-hrv. rj. (iz god. 1860), a jednako iz *povlašćen, povlašćenik* i *povlašćenje* (pored *povlaštenje* iz Jur. pol. term. iz god. 1853) iz istoga Šulekova Rječnika vidimo, da su se zagrebački pisci (među njima i Bogišić) privoljeli obličju *ovlašten* i *povlašten* zacijelo od straha, da ne bi pišući *ovlašćen* i *povlašćen* unosili u svoj jezik dijalektizme. Tako se može razumjeti, zašto je i Maretić u ARj. postavio obličje *ovlaštenik*, premda je u svojoj građi (iz Šuleka i Popovića) našao potvrde samo za obličje *ovlašćenik*. No u ARj. XI 274b preuzima Maretić Šulekovo *povlašćenik* u tome originalnom obličju, ali tumačeći tu riječ piše: »onaj, koji je *povlašćen (povlašten)*...« Mislim, da već zbog toga Maretićeva kolebanja između *št* i *šć* neće biti suviše, da se i u ovom časopisu kaže nešto više o dvojakom obličju spomenutih glagolskih pridjeva i o drugim primjerima, koji se pišu sad sa *št* sad sa *šć*, pa i o primjerima sa *št*, koje stoji prema praslovjenskom *sk*.[1])

[1]) O svemu tome govori Maretić u svojoj »Gramatici« (u 2. izd. u § 98a i § 287c). Spomenuvši među primjerima, u kojima dolazi samo *šć* za današnje *stj*, i komparativ *češće*, imperfekt *pošćah* i glagol. imenicu *gošćenje*, nastavlja: »Takvih riječi, u kojima može samo *šć* biti, nema mnogo, nego se pored *šć* ponajviše govori i *št*, kako je na pr. *kršćen* i *kršten, kršćenje* i *krštenje*... Katkad se govori *šć* i pored onoga *št*, koje je postalo od *šč*...: *vojšćenje* i *vojštenje* (od *vojštiti*, a to od *vojska)*, *vošćenje* i *voštenje* (od *voštiti*, a to od *vosak)*...« Maretićevo tvrđenje, da »riječi, u kojima može samo *šć* biti, nema mnogo,« nije opravdano; Maretić se nije sjetio iterativa na *-šćivati* (na pr. *obavješćivati)*, koji se danas govore samo tako (sa *šć)*. Kako upravo stoji naše *šć* prema *št*, to se može vidjeti iz Rešetarove studije »Primorski lekcionari u XV v.« u »Radu« *136*, 1898, 101—103 i osobito iz jednoga Belićeva članka u JF. IV, 1924, 20—24.

Svi oni, koji se bave našim jezikom, znaju, da je praslovjenski skup *stj* (na pr. u ptc. pas. *pustjen-)* dao u našem jeziku *šć*, koje se održalo do danas u štokavaca ikavaca (u t. zv. šćakavaca) i u čakavskom dijalektu (ispor. *pušćen)* i u kajkavskom kao *šč* (ispor. *puščen)*, a u štokavaca jekavaca i ekavaca (u t. zv. štakavaca) disimiliralo u *št* (ispor. *pušten)*.

No skup *šć* javio se opet i u štokavskom jekavskom i ekavskom govoru; povratila ga je analogija u različnim morfološkim kategorijama, koliko nije u njima staro *št* po usmenoj i pismenoj tradiciji preuzimano. Disimilirano *št* ostalo je netaknuto samo u izoliranim gotovim riječima. Takvo *št* imamo na pr. u našem pridjevu *viješt* ili *vešt*, koji je postao nastavkom *-jo* od imenice *věstь* 'znanje', po čemu *viješt* znači »onaj koji što zna«, pa otud razumijemo i značenje riječi *vještica*.[1]) Naši ikavski štokavci i čakavci govore *višć* i *višćica*.[2]) Naši današnji kajkavski govori nemaju spomenutih riječi; da ih imaju, u njima bi glasile *vešč* i *veščica*. Koliko kajkavci ostavljaju svoju riječ *coprnica*, oni govore *veštica* preuzevši sa štokavskom riječju i štokavsku fonetiku, t. j. *št* mjesto *šč*.

U našem jekavskom štokavskom govoru ne čuje se *viješć(ica)*, ali se prema nekadašnjem **pustjen-* (od *pustiti)* mjesto *pušten* čuje i *pušćen*, kako govore i ikavski štokavci i čakavci, prema čemu je i kajkavsko *puščen*. Zašto je pak u spomenutim govorima prema nekadašnjem **věstj-* samo *viješt*, a prema **pustj-* dvojako *pušt-* i *pušć-*, razumije se iz onoga, što sam malo prije kazao. Pridjev *viješt* naslijeđen je još iz onoga vremena, kad se u jekavskom štokavskom govoru naše zajedničko *šć* (od praslovjenskoga

[1]) Jednako se prema imenici *vlast* nekad govorio pridjev *vlašt* (čak. *vlašć)* pored *navlašt* (čak. *navlašć)*.

[2]) Tako govore i neki slavonski Posavci (v. »Rad« *196*, 197).

stj) zamjenjivalo jednostavnijim skupom *št*. Mi danas, ne mogući više tvoriti novih pridjeva nastavkom *-jo*, pridjev *vješt* osjećamo kao s a m o t v o r u izoliranu riječ, a samo stručnjaci znaju, da je ona sastavljena od više komponenata i da je izvedena od imenice *věstь*. Prema tome u našoj jezičnoj svijesti nema nikakve veze između skupa *št* u *vješt* i skupa *st* u *vijest*, i zato su taj pridjev u tome starinskom nepromijenjenom obličju jekavski i ekavski štokavci sačuvali do danas. U drukčijim je prilikama živio glagolski pridjev *pušten*.

Pridjev *pušten* nije nikad u našoj jezičnoj svijesti izgubio svezu s ostalim oblicima glagola *pustiti*, kako ju je na pr. naš pridjev *pošten* (od nekadašnjega *počьtenъ)* izgubio sa svojim, danas izgubljenim infinitivom *počisti* i prezentom *počtu*, te opet samo stručnjaci znaju, da je *pošten* upravo pasivni particip, i da mu je prvo značenje »poštovan«.

Stojeći glagolski pridjev *pušten* u neprekinutoj svezi s ostalim oblicima glagola *pustiti*, nije se mogao oteti utjecaju oblika drugih glagola na *-titi*, i zato se moglo dogoditi, da se i *št* nije svagdje održalo. Kao što je u našoj jezičnoj svijesti jasna sveza između *pušten* i *pustiti, pustim, pustio*, imper. *pusti*, tako je i na pr. između *plaćen* i *platiti, platim, platio*, imper. *plati*. Iz primjera kao *plaćen* od *platiti*, *(za)blaćen* od *blatiti*, *(na)kićen* od *kititi*, *mlaćen* od *mlatiti*, *mućen* od *mutiti*, *zlaćen* od *zlatiti* i dr. lako se razvilo osjećanje, da je ovdje u glagola na *-titi* za pasivni particip na *-ćen* od *-tjen* obilježje glas *ć* prema *t* u ostalim oblicima, pa je onda živa kreativna snaga prema tome iznova oblikovala i pasivni particip *pus-ćen* > *pušćen* od *pus-titi*, pošto je već prije skup *šć* ušao u fonetski sistem jekavskoga i ekavskoga štokavskoga govora u komparativima od pozitiva na *-st*, kakvi su na pr. *češći* od *čest*, *čvršći* od *čvrst*, *gušći* od *gust* i dr., nastali analogijom prema komparativima kao *ljući* od *ljut*, *plići* od *plitak* i dr., gdje se *-ći* osjećalo kao obilježje komparativa. Particip *pušćen* mogao je spomenutim procesom potiskivati stariju tvorbu *pušten* osobito od onoga vremena, kad se i u mlađem jekavskom i ekavskom štokavskom govoru razvio skup *šć* i od mlađega, našega *stj* u primjerima kao *lišće* od *listje*, instr. *mašću* od *mastju* i dr. Otada se od svih glagola na *-stiti* pasivni particip mogao tvoriti na *-šćen* od *-sćen* mjesto na *-šten*, pa je tako kao od *pustiti pušćen* mjesto staroga *pušten* načinjeno i od *krstiti kršćen*

mjesto *kršten*, od *prostiti prošćen* mjesto *prošten* i dr.[1]) Participi na *-šten* kao *kršten, prošten, pušten* i dr. žive još samo toliko, koliko se kao g o t o v i oblici prenose od jednoga naraštaja na drugi. A što su se mogli održati do danas, to je zato, što neki kao na pr. *kršten* i *(o)prošten* imaju i jaku k n j i ž e v n u tradiciju, koja je toliko jaka, da naše gramatike ne puštaju u književni jezik participa *kršćen, (na)mješćen, prošćen, pušćen, (na)viješćen*. Prema tome od starih glagola *prostiti* i *oprostiti* propisuju particip *(o)prošten*, a od novoga iz ruskoga jezika preuzetog glagola *uprostiti* 'pojednostavniti' samo *uprošćen*, t. j. onako, kako danas govorimo sa *šć* na pr.: *čašćen* od *častiti*, *čišćen* od *čistiti*, *(po)gošćen* od *(po)gostiti*, *(o)mašćen* od *(o)mastiti*, *pričešćen* od *pričestiti*, *(u)čvršćen* od *(u)čvrstiti* i dr.

No osim u komparativ i u particip pas. novo *šć* mjesto staroga disimiliranoga *št* ulazi i u druge oblike, i to u imperfekte i iterativne glagole. Tako se na pr. od *čistiti* govori samo imperfekat *čišćah* kao *kićah* od *kititi* i iterativ *očišćati* (prema *òčistiti)* kao *potkićati* (prema *pòtkititi)* ili *navješćivati* (prema *navijestiti)* kao *naplaćivati* (prema *naplatiti)*. Drukčije je u starijih štakavskih pisaca; u njih nalazimo još u 16. vijeku ne samo particip pas. *očišten* nego i iterativ *očištati, navještevati*, premda već u drugoj poli toga vijeka, kako se može vidjeti i iz ARj. pod spomenutim riječima, dolazi i *šć* u istim kategorijama. Pa i uz stare iterative *praštati* prema *prostiti* i *puštati* prema *pustiti* dolaze i noviji *prašćati* i *pušćati* načinjeni kao *vraćati* prema *vratiti*. Takvoj se tvorbi nijesu mogli oteti ni iterativi od složenoga *krstiti*, jer i štakavci govore *ukŕšćati, isprekŕšćati* pored *ukŕštati, isprekŕštati*.

I Vuk u svome »Rječniku« ima samo *kršćavati* i *ukršćavati* uz *prekŕšćati* pored *prekŕštati*. Iz primjera pod *namjestiti* u ARj. vidimo, da je Vuk u prvo vrijeme pisao *namješćen* i *namješten;* pisao je i iterativ *namješćati*, koji ima i u svom »Rječniku«.[2])

---

[1]) Sam Vuk u »Rječniku« uz *krstiti* bilježi partic. pas. *kršten* i *kršćen*. U »Danici« 2, 1827, 108 piše: »A *kršćenje* i vjenčanje svršuju popovi po kućama«. V. BIRj.

[2]) U svome »Dodatku k sanktpeterburgskom sravniteljnom rječniku« iz godine 1822 piše Vuk: »Dobrovski kaže..., da Slavenska narječija ovđe nijesu dobro u red *namješćena*... i on ih onako *namješća*«. V. Gram. i

Vuk je ne samo u svoj »Rječnik« nego i u svoj prijevod »Novoga zavjeta« unio i *kršćavati;* ispor.: Jovan krstitelj ... *kršćavaše* u Jordanu. Mat. 3, 6. No Daničić, kod kojega je moć književne tradicije bila mnogo jača nego kod Vuka, zamijenio je Vukovo *kršćavati* svojim *krštavati;* ispor.: Mjesto gdje je *krštavao* Jovan na Jordanu. Pisma o sl. B. 313.

Kad znamo, koliki je bio Daničićev utjecaj na razvitak našega književnoga jezika u prošlom vijeku, onda bismo gotovo mogli misliti, da je Daničićevo naginjanje historizmu odlučilo i u izboru drugih iterativa na *-šćati* i *-štati.* Da nije bilo Daničića, možda bismo danas i u književnom jeziku dopuštali ne samo participe pas. kao *kršćen, oprošćen, pušćen, (na)viješćen, (na)mješćen* nego i iterative kao *oprašćati, (na)mješćati, pušćati, naviješćati* i dr.

Vuk u svome »Rječniku« ima iterativ *ispáštati* i *ispášćati* prema perf. *ispostiti.* U današnjem književnom jeziku obično je samo obličje *ispaštati.* Za to je obličje odlučilo i to, što je starija tvorba *ispaštati* za mnoge nejasna, pa je sam glagol, koji se uzima obično u prenesenom značenju, izoliran kao gotova naučena riječ.

Mjesto *št* moglo bi *šć* analogijom doći i u druge kategorije primjera. Od *Perast* izvedeno je *Peraštani,* a da je ondje više primjera na *-ćani* kao *Tivćani* od *Tivat* ili *Zećani* od *Zeta,* moglo bi se razviti i *Peraščani,* kako imamo *Tršćani* prema *Trst.* Imenice *naraštaj* i *oproštaj* mogle bi i u štakavaca glasiti *naraščaj* i *oprošćaj,* da ima više starih primjera kao *povraćaj.*

Poslije svega ovoga vratit ću se k našim participima kao *ovlašten* pored *ovlašćen, iskorišten* pored *iskorišćen, upropašten* pored *upropašćen, osviješten* pored *osviješćen, izušten* pored *izušćen, uvršten* pored *uvršćen.* Za obličje na *-šten* znamo da su ga načinili naši književnici u XIX vijeku po starom kalupu: ptc. *-šten* prema inf. *-stiti* kao *kršten* prema *krstiti.* Po tome je kalupu i *št* u književnim riječima *izviješten, naviješten* i *navještenje, obaviješten* i *obavještenje* prema infinitivu *-vijestiti,* ali naši pravopisci, koji hoće, da naše književno *ovlašten* okrenemo

polem. sp. drž. izd. 2, 181, gdje na istoj strani nalazimo: »i evo kako su (t. j. Slavenska narječija) *namještena*«, a u istom spisu na str. 179: »o postanju i *premještanju* i srodstvu naroda«.

u *ovlašćen,* ne bi pogriješili, da za književni jezik propišu i *naviješćen* i *navješćenje, obaviješćen* i *obavješćenje.*

No i oni pisci, koji tvore particip na *-šten* kao *ovlašten, obaviješten, uvršten* i dr., iterative od istih glagola tvore samo na *-šćivati,* dakle *ovlašćivati, obavješćivati, uvršćivati,* ne nalazeći kalupa na *-štivati* (na pr. **pokrštivati).* Pored takvih iterativa na *-šćivati* dolaze u našem književnom jeziku i iterativi na *-štavati,* na pr. *izvještavati* pored *izvješćivati, nagovještavati* pored *nogovješćivati* i dr., tvoreni po kalupu kao *pokrštavati.* Samo od onih svršenih glagola, u kojih je običan particip pas. na *-šćen,* tvori se i iterativ na *-šćavati,* na pr. *iskorišćavati* prema *iskorišćen,* ali *iskorištavati* prema *iskorišten.* Zato je i prema participu *uprošćen* od spomenutoga, iz ruskoga jezika preuzetoga glagola *uprostiti* opravdan iterativ *uprošćavati;* ne treba da nas zbunjuje Vuk, koji od v. pf. *prostiti* bilježi v. impf. *proštavati* (mjesto *prošćavati)* pored *praštati.*

Naprijed sam spomenuo, da Maretić u ARj. uz glagol *mastiti* postavlja imperfekat *mašćah* i *maštah,* ali sam ondje istakao, da je imperfekat *maštah* za današnji štokavski govor arhaizam. Tako je i Budman uz glagol *krstiti* postavio za štokavski govor imperfekat *krštah,* kako je i u našega Boranića (u Belića je *krštah* i *kršćah),* ali među primjerima nema za nj potvrde. Kako nema ni jedan stari imperfekat na *-štah,* koji bi mogao utjecati na današnju tvorbu toga oblika, tako danas svi glagoli na *-stiti* imaju imperfekat samo na *-šćah,* dakle na pr.: *bršćah, čišćah, gošćah, mašćah, pakošćah, plašćah, pošćah, žalošćah* i dr.

Prema svemu vidimo, da samo pri participu pas. od spomenutih glagola možemo doći u sumnju, treba li ga načiniti na *-šten* ili na *-šćen.* Imajući na umu, da se particip na *-šten* drži samo po tradiciji u nekoliko glagola, nećemo pogriješiti, ako ga od glagola, u kojih takve tradicije nema, načinimo na *-šćen.* Takav je na pr. i glagol *premostiti.* U ARj. XI 619a urednik Maretić piše, da se u građi za taj rječnik sabranoj nije našla ni jedna potvrda za njegov particip pas., ali napominje, da »se govori i piše, na pr. odavno je Sava kod Zagreba *premoštena*«. Nema sumnje, da je Maretić u tome primjeru načinio takav particip, a ne *premošćena,* kako bih ja rekao, samo zato, što se bojao, da bi ovo bio dijalektizam.[1]) Hiperštokavizam je

i *mriještenje* (mjesto *mriješćenje* u Vuka) u skorašnjem Soljačićevu »Jezičnom i stilističkom savjetniku« (Zagreb 1939).

Što je dosad rečeno o zamjeni praslovjenskoga skupa *stj* u našem jeziku, to vrijedi i za praslovjenski skup *zdj*, koji je u našem jeziku dao *žđ*, koje ostaje u šćakavaca, u čakavaca bude *žj*, u kajkavaca *ždž*, a u štakavaca se disimilira u *žd*.

Štakavsko *žd* ostaje kao i *št* samo u primjerima, gdje na nj nije mogla djelovati analogija. Disimilirano *žd* od nekadašnjega *zdj* imamo na pr. u mjesnom imenu *Goražde* (u Hercegovini), koje postaje s nastavkom *-jo* od ličnoga imena *Gorazd* kao *vješt* od *věstъ*.

No od glagola na *-zditi*, na pr. od *ugnijezditi* načinio bi se danas particip pas. i u štakavskom govoru samo na *-žđen* (reklo bi se na pr.: istjerali su neprijatelje *ugniježđene* na tome i tome mjestu) sa *-đen* od *-djen* kao u *pogođen* od *pogoditi*. Za particip pas. na *-šten* kazano je naprijed da se održao po tradiciji. U glagola na *-zditi* nije bilo takve tradicije ni za jedan particip na *-žden*, pa se zato i u štakavskom govoru govori samo i *gniježđenje*, *braždenje*, *ježđenje*, a ne *gniježdenje* i t. d., koje bi odgovaralo tradicionalnome *krštenje*.[2]) U slozi s iterativima na *-šćivati* i imperfektima na *-šćah* tvore se i ovdje iterativi na *-žđivati* (na pr. *odbraždivati* od *odbrazditi*) i imperfekti na *-žđah* (na pr. *braždah* od *brazditi* ili *ježđah* od *jezditi*).

O *št* pored *šć* i *žd* pored *žđ* u glagola kao *voštiti* i *moždíti* govorit ću u nastavku ovoga članka.

Stjepan Ivšić

---

[1]) Naši pravopisci bilježe samo iterativ *premošćavati*. — Ako je u dalmatinskom mjesnom imenu *Primošten* (na moru na jugu od Šibenika) doista particip pas. od *premostiti*, kako se nagađa u ARj., onda se u njemu održalo staro *št* samo po tome, što se njegova sveza sa *premostiti* zatrla.

[2]) Da je u štakavskom govoru sačuvan stari glagol *prigvozditi* 'pribiti čavlima' i *zagvòzditi* (danas još u kajkavaca; v. u BIRj., gdje je krivo akcentovan), moglo bi se možda čuti i *-gvožden* (na pr. Isus *prigvožden* na križu) mjesto *-gvožđen*. U ARj. XI 895a spominje Maretić i »neobičan« part. pas. »*prigvožen*« iz tri glagoljske knjige. No taj particip nije nikakva neobična tvorba; u nesavršenoj glagoljskoj grafiji »*prigvožden*« je napisano za čakavsko *prigvožjen* (postalo od *prigvožđen*). Od *prigvozditi* bio bi štakavski iterativ *prigvaždati*, kako ga Maretić u ARj. postavlja prema kajkavskom Belostenčevu »*prigvažđam*«, no mjesto *prigvaždati* mogli bi štakavci načiniti i novi iterativ *prigvažđati* prema iterativima kao *pogađati* (od *pogoditi*).

»GOSPOĐA DOKTOR« I »GOSPOĐA PROFESOR«

Kako se razvija ljudsko društvo, tako nastaju i za jezik, organ toga društva, nove zadaće: valja ispravno i lijepo izreći sve, što nam donosi razvitak modernoga shvaćanja i načina života. Što su dalje od naroda ljudi, koji treba da hrvatski izreku nove pojmove, to je veća opasnost, da će se poći putem, koji ne odgovara duhu narodnoga jezika.

Za ljude, u kojih je nekoć tražio lijeka u bolesti, a često ga traži i danas, imao je narod svoje narodne riječi, koje potječu iz starine i žive još i sada, iako im se značenje s vremenom mijenjalo: muškarac se zvao *vrač*, a ženska, koja se bavila liječenjem, bila je *vračara*. Kad su u narod stali dolaziti školovani liječnici s akademskim stepenom doktora, prihvatio je narod internacionalnu tuđicu »doktor« pa je i danas češće upotrebljava nego domaću riječ »liječnik«. Novo doba donijelo nam je napokon i fakultetski školovane liječnice, i narod ih, koliko uopće za njih zna, zove doktoricama.

U gradovima i inače među školovanim svijetom često se čuje da liječnice zovu »gospođa doktor«, a isto se tako hoće da udomaći i naziv »gospođa profesor« za fakultetski obrazovane žene, koje vrše učiteljsku službu u srednjim školama. Pače i samo Ministarstvo prosvjete — i u Prosvjetnom glasniku i u svojim službenim rješenjima — zna samo za žene »profesore«. Je li to posljedica shvaćanja, da se jednakost žene s muškarcem ima istaći pod svaku cijenu i u svemu, pa eto i protiv prirodnoga jezičnog osjećaja?

Nije moguće, da bi se itko našao, kome je hrvatski jezik materinski, a da ne bi osjetio, kako bi ružno i neprirodno bilo, kad bi se naziv »gospođa profesor« stao provoditi u svakidašnjem životu, te bi se n. pr. reklo: »Gospođa profesor je zadala novu zadaću«. A što bismo tek kazali, kad bi se u toj rečenici — kako đaci redovno govore među sobom — ispustila riječ »gospođa«?

Narod nije dakako imao prilike da svoju kaže o nazivu za nastavnice srednjih škola, jer mu je sama institucija u prvim svojim počecima bila nepoznata. No u posve jednakom slučaju, koji je sam po sebi bio narodu bliže, tako da ga je odmah u po-

četku spoznao, narod je sasvim drukčije postupao. Kada su u drugoj polovici devetnaestoga vijeka stale u naša sela dolaziti školovane ženske, da vrše učiteljsku službu u osnovnim školama, zvali su ih svi — i seljaci i gospoda — samo učiteljicama, pa ne znam, što bi onda bili rekli, a što bi rekli i danas ljudi iz naroda, kad bi ih tko kušao uvjeriti, da učiteljicama valja reći »gospođa učitelj«. A kako je takov naziv za zdrav jezični osjećaj neprirodan i — recimo pravo — smiješan, tako se ne može nitko, tko hrvatski zna i osjeća, pomiriti niti s nazivima »gospođa doktor« i »gospođa profesor«. Ako u osnovnim školama služe učitelji i *učiteljice*, zašto da u liječničkoj službi i u srednjim školama uz doktore i profesore ne budu također *doktorice* i *profesorice?*

T. Matić

PRILOG ZA RED RIJEČI

Pregledajući zadaće svojih đaka VI-oga razreda gimnazije u Trebinju, nailazio sam i na ovakve rečenice: »Važnost poezije u životu pojedinca i cjeline *je* vrlo velika«; ili: »... a te najstarije pjesme za koje znamo *su* dodolske«. Tko praktički dobro poznaje naš jezik, lako će, osobito ako je štokavac, osjetiti, da u navedenim rečenicama enklitike *je* i *su* nisu na svome mjestu. Da u drugoj rečenici *su* nije na svome mjestu, to nam potvrđuje i Maretić svojim pravilom u Gramatici, kad kaže (Gram. i stil. [1]1899 str. 435 i [2]1931 str. 402): »Enklitika ne može stajati na početku rečenice, a isto tako ni na početku drugoga dijela one rečenice, koja je rastavljena uklopljenom«. Ali da ni u prvoj spomenutoj rečenici *je* nije na svome mjestu, to nam ne kazuje ni Maretić ni drugi naši gramatičari. Dapače, ima jedno pravilo, koje samo po sebi nije loše, ali slabo upućene može navesti na krivo mišljenje, na pr. na mišljenje da je prva od spomenutih đačkih rečenica dobro sastavljena. To je pravilo, da »enklitika treba da dođe što bliže početku rečenice«.

Ja mislim, da je nepromišljeno povođenje za spomenutim pravilom (»što bliže početku rečenice«), odnosno nedovoljno poznavanje ograničenosti toga pravila, također jedan uzrok spomenutom pogrešnom namještanju enklitike, t. j. koliko tome nije uzrok, kod nekih pisaca, utjecaj dijalekta. Takvih pogrešaka

nađe se dosta, ne samo u novinama, nego i u nekim školskim knjigama, koje su izdane u Beogradu. Evo primjera iz naših novina: »... broj Hrvata (tek oko 8%) i prečana u Narodnoj Banci *je* vrlo malen....« (Hrv. dnevnik, Zagreb 15. IV. 1939.); »Šutnjom pružati ženi pasivni otpor *je* mnogo brutalnije od zlostavljanja« (Svijet 7 dana, Zagreb 26. III. 1939.). U Anđelićevoj »Istoriji jugosl. književnosti« (Beograd, [5]1938), koja se mnogo upotrebljava i po našim gimnazijama u hrv. krajevima, nailazimo često na takve primjere. Navest ću samo dva: »Njegov rad na drami *je* dvaput obimniji nego na lirici i epu« (o. c. 250); »Književni rad Augusta Šenoe *je* veoma obilan i raznovrstan« (o. c. 273). Ali nije tako samo u Anđelićevoj knjizi. Jedan pisac (Sv. Georgijević) zastupa mišljenje, da je dobro namješteno *je* i u ovom sklopu: »čovek koji radi oko napretka svoga naroda, *je* dostojan pohvale (Naš jezik VI 214, Beograd 1938). Iz onoga što nam spomenuti pisac na tome mjestu još kaže, možemo zaključiti, da je takvo namještanje osobina istočnih srpskih dijalekata. Stoga je i prirodno, da će pisci s toga područja i biti glavni nosioci takvoga reda riječi (enklitikâ) u književnom jeziku.

Ali, ja ni malo ne sumnjam u to, da će se sa mnom složiti većina štokavaca s onoga područja, koje se može uzeti kao temelj današnjem književnom jeziku, i da će zajedno sa mnom osjetiti, da enklitika *je* u navedenim primjerima nije dobro namještena. Zato ni kod naših klasičnih pisaca obično ne nailazimo na takvo pisanje.

A zašto mi osjećamo, da *je* u navedenim primjerima nije na svome mjestu? Bez sumnje zato, što ta enklitika u svim navedenim primjerima — dolazi odmah iza pauze. Da u navedenim primjerima zaista imamo pauzu, to će mnogi osjetiti, a nije teško ni dokazati. Radi lakšeg pregleda, ja ću sada još jedamput navesti rečenice o kojima je govor, ali sada tako, da red riječi u njima bude, po mojem mišljenju, bolji. Evo tih rečenica:

»Važnost poezije u životu pojedinaca i cjeline vrlo je velika.«

»... a te najstarije pjesme za koje znamo, to su dodolske.«

»Šutnjom pružati ženi pasivni otpor mnogo je brutalnije od zlostavljanja.«

»....broj Hrvata (tek oko 8%) i prečana u Narodnoj banci vrlo je malen.«

»Njegov rad na drami dvaput je obimniji nego na lirici i epu.«

»Književni rad Augusta Šenoe veoma je obilan i raznovrstan.«

»Čovjek koji radi oko napretka svoga naroda, dostojan je pohvale.«

Sad nam treba još malo gramatičke analize, pa će se jasno vidjeti, gdje je pauza. U prvoj navedenoj rečenici svih sedam prvih riječi, t. j. »Važnost poezije u životu pojedinaca i cjeline« sačinjava jednu sintagmu (logičku cjelinu), koja je u rečenici subjekat (po ruskoj terminologiji: »logički subjekat«). Stoga je sasvim prirodno, da će sve riječi te sintagme biti tješnje povezane i u izgovoru, t. j. da će među njima biti manja pauza nego što je između posljednje riječi sintagme i riječi koja iza nje slijedi. Tâ veća pauza iza sintagme potrebna je zato, da bi se sintagma mogla osjetiti kao posebna cjelina. — Isto takav slučaj imamo i u svim ostalim navedenim rečenicama: i u njima po nekoliko prvih riječi sačinjava logičku cjelinu, koja je u rečenici subjekat.

Maretić u svojoj Gramatici (Gram. i stil., ²1931, str. 402) pravo kaže, da ni ovo ne bi dobro bilo: »dužnik ne mogavši platiti *je* postajao rob«, nego da treba kazati: »dužnik ne mogavši platiti postajao je rob«. Ali se Maretić ograničio samo na onakve slučajeve, t. j. na slučajeve gdje glagolski prilozi zamjenjuju zavisne (i to uklopljene) rečenice. Ja ću ovome odmah dodati, da se, u odnosu prema enklitici, od ovih glagolskih priloga ne razlikuju ni druge priloške dopune (»adverbijalne oznake«), ako su od više riječi. Tako na primjer mislim, da bi se i Maretić sa mnom složio u tome, da je bolje kazati: »Poslije hrvatske pobjede kod Siska počela *je* turska sila opadati« (ili: »....turska *je* sila počela opadati«), nego recimo, ovako: »Poslije hrvatske pobjede kod Siska je počela...«

Ako sad pregledamo i ove slučajeve (s glag. prilozima i drugim priloškim dopunama), neće nam, poslije onoga što je naprijed rečeno, biti teško utvrditi, da i ovdje imamo posla sa sintagmama, t. j. takvim logičkim cjelinama, koje se od ostaloga teksta odjeljuju pauzama. Jasno je, dakle, zašto se i u ovim primjerima enklitika morala pomaći.

Ima, doduše, dosta i takvih primjera, gdje, po nuždi, ostavljamo enklitiku i odmah iza sintagme. Ali se to događa samo u onim slučajevima, kad je sintagma po broju riječi kraća i kad označuje takav pojam, kakav se obično iskazuje jednom riječju. To su obično takve sintagme, u kojima je odnos među riječima atributivan (t. j. atribut ili apozicija uz imenicu). Evo primjera: »Nastavni vjesnik *je* časopis«, »Velika Britanija *je* kraljevina«, »Hrvatski dnevnik *su* novine«. Pa ipak, i ovdje se osjeća, da je ovako kazano, kao što rekoh, samo po nuždi, t. j. zato, što u ovim rečenicama ni druga mjesta nisu za enklitiku pogodna. Netko bi na primjer ovako kazao: »Nastavni je vjesnik časopis«, »Velika je Britanija kraljevina«. Ali je i to nezgodno, jer tu opet *je* rastavlja takvu sintagmu, koja se, kao što rekoh, gotovo srasla.

Međutim, ako izuzmemo ove posljednje slučajeve, t. j. slučajeve gdje imamo kraće sintagme iza kojih enklitika dolazi po nuždi, onda za sve druge slučajeve (o kojima je naprijed bilo govora) možemo postaviti pravilo: da enklitika ne smije doći odmah iza sintagme, pa bilo da je ta sintagma u rečenici subjekat, bilo da je kakva priloška dopuna. Maretić je, kao što smo vidjeli, ovu zabranu postavio samo za mjesto iza glagolskog priloga, koji zamjenjuje zavisnu rečenicu. Ja sam, evo, pokušao, da to dopunim i bolje objasnim (pauzom).

17. V. 1939. *Nikola Rončević*

NEKE MJESNE VLASTITE IMENICE ZA ŽENSKU ČELJAD

Od mjesnih imena *Dòbrota* i *Lòpud* prave se pravilno etnici *Dòbroćanin* i *Lòpuđanin*; odnosna ženska imena su *Dòbrojka* (ne *Dobroćanka*, kako navodi Vuk) i *Lòpujka*. Dok su muška imena nastala redovito iz *Dobrot-janinъ* i *Lopud-janinъ*, moramo kod ženskih polaziti ne od *Dobrot-ьka, Lopud-ьka*, kako hoće Budmani u ARj. VI 155b, nego od palatizirane osnove *Dobrotj-* odn. *Lopudj-*, kojima je pristupio sufiks *-ьka*. I dalji razvoj je jasan: kako je u južnim krajevima *ć* i *đ* pred *k* prešlo u *j*, isp. *vòjka* mjesto *voćka*, tako je iz *Dobroćka* i *Lopuđka* nastalo *Dobrojka* i *Lopujka*. Ista je promjena prenesena i na posesivne pridjeve *dòbrojskī* i *lòpujskī*.

Potvrdu za takvu tvorbu nalazimo i u ženskom imenu čeljadi iz *Osonika,* sela u dubrovačkom kotaru. Ime *Òsōnīk* nastalo je iz starijega *Osaonik,* kako dokazuje potvrda iz konca 14. vijeka *Osalьnikь,* Mon. serb. 234. Od njega je napravljen etnik *Osaočanin* > *Osočanin* vjerojatno po uzoru *Dubrovčanin,* jer je u oba slučaja isti sufiks mjesnog imena *ьnikъ* ispao, a etnici su tvoreni od čiste osnove udruženim sufiksima *-ьcь* i *-janinъ.* Prema *Osaočanin* < *Osьlьcjaninъ* tvoreno je žensko ime *Osьlьcj-ьka* > *Osalačka,* jednako kao *Dobrojka* i *Lopujka.*[1])

Tvorbe *Osočanin* i *Osalačka* su relativno stare, jer pokazuju sasvim pravilni razvoj glasa *l.* Isto možemo kazati i za etnika općine *Kònāvli (-le),* gen. *Kònavālā* kod Dubrovnika. Samo ime potječe iz lat. *cannabulae.* Muški etnik glasi *Konávljanin,* a ženski *Konàvōka iz Konavъl-ьka.*

Imena *Dobrojka, Lopujka, Osalačka* dokazuju nam nadalje, da su i primjeri *Viška, viški, Kliška, kliški* dobili svoj palatal iz muškog etnika *Višanin, Klišanin,* utvrđujući i tumačenje pridjeva *pèraškī* prema *Pèraštanin.*

Iz različnih je jezika poznata pojava, da onda, kad se od koje izvedenice pravi nova izvedenica, prva gubi svoj sufiks. To smo vidjeli u slučaju *Dubrovčanin* i *Osočanin,* a ima ih još mnogo drugih. Iznijet ću ovdje ovaj slučaj. Iz ilirskog imena *Muccurum* nastalo je pravilno preko *Mъkъrъ* ime sela *Makar;* kasnije se pri moru razvilo novo naselje *Màkarskā* iz *Mъkъr-ьska,* koje je daleko natkrililo staro. Njegov se stanovnik zove *Màkaranin,* premda bi taj naziv mogao označivati i stanovnika sela Makar.

Sve izvedenice na *-janinъ* nisu nastale u isto vrijeme; neke su pače vrlo mlade. Iz starog imena *Solenta* razvio se pravilno starohrvatski oblik *Sulet,* ali je taj kasnije potisnut pozajmicom iz talijanskog te se od 17. v. govori samo *Šolta.* Analogno prema etnicima susjednih otoka i mjesta: *Hvâr : Hváranin, Brâč : Bráčanin, Tròĝîr : Trogíranin,* koji su prividno pravljeni sufiksom *-anin,* jer u njima početno *j* od *-janinъ* nije ostavilo traga, napravljen je etnik *Šoltanin* (ne *Šolćanin,* kako neki navode), dok bi se očekivalo *ć* mjesto *t.* Isto tako etnik od *Kaštela,* osnovanih kod Splita tek u mletačko doba, glasi *Kaštelanin* mjesto

[1]) Po svjedočanstvu Rešetarovu govori narod upravo *Òsōjnīk* (po pučkoj etimologiji prema *osoje);* čovjek iz Osojnika zove se Sóčanin i žena Sòlačka (v. Der štok. Dialekt 262/3.). *Ur.*

Kašteľjanin, kako bi bilo prema *Konavljanin* od *Konavle.* Prema tome su i ženska imena *Šoltanka, Kaštelanka* — po uzoru: *Splićanka,* ali *Hvarka, Bračka, Trogirka* prema *Hvaranin, Bračanin, Trogiranin.*

Tvorbe na *-ьka* su stare tvorbe. Ali i one u nekim slučajevima nisu više budile jasno sjećaj movirane imenice. Tako su od mjesnih imena *Pȍžega, Osijek, Bêč* glasila muška imena *Pȍžežanin, Osječanin, Béčanin* i ženska *Pȍžeška, Osječka, Bêčka,* ali budući da su se ova imena skoro sasvim — osim u kvantitetu i u nekim padežima — poklapala sa ženskim prisvojnim pridjevima *pȍžeškā, ȍsječkā, bêčkā,* nastala je težnja, da se ukloni nejasnoća, pa su ženski etnici na *-ьka* rašireni sufiksom *-ynja* > *-inja.* Tako su nastali oblici *Požeškinja, Osječkinja, Bečkinja,* pa je onda ovaj složeni sufiks *-kinja* prenesen i na tvorbu kao *Kotorka,* gdje se pridjev ž. roda *kotorska* ne poklapa s imenicom na *-ka.*

Dr. A. Mayer

JEDAN ČAKAVSKO-KAJKAVSKI DIJALEKTIZAM U VUKA I U NAŠEM KNJIŽEVNOM JEZIKU

Vuk u »Rječniku« bilježi: »*nàzočan,* nàzočna, adj. anwesend, praesens«. Imenice *nazočnost* nema u njega, a nema ni pridjeva *nenazočan* ni imenice *nenazočnost.* U BIRj. uz *nazočan* iz VRj. nalazimo i *nenazočan* iz Stullija. Pored toga u BIRj. čitamo i ovo tumačenje: »*na-z-očan,* što je kao kome *na oči, z* umetnuto kao u *na-z-uti*«. To je Ivekovićevo tumačenje primio Mažuranić u »Pravno-povjestnom rječniku« na str. 697 pod br. 20. Primio ga je i Maretić u ARj. VII 777 s napomenom: »to je *z* osobiti dodatak, koji stoji na kraju nekijeh prijedloga; ispor. *bez* (u litavskom jeziku *be), proz* (t. j. *pro-z),* rus. *dozvolit' (doz* mjesto *do),* češ. *pozvoliti* pored *povoliti* (dopustiti) i t. d.« Da se Ivekovićevo tumačenje ni s Maretićevim dodatkom ne može održati, to ćemo dalje vidjeti.

Otkud je Vuk u svoj »Rječnik« unio pridjev *nazočan*, ne mogu reći, jer potvrdu za nj u ARj. prije Vuka nalazimo samo jednu jedinu u knjizi P. Bakšića iz godine 1638. No da ga nije nigdje među štokavcima čuo, o tome se poslije ovoga moga članka, mislim, neće sumnjati.

Naš pridjev *nazočan* izveden je od priloga *nazoči*, za koji u Mažuranićevu »Rječniku« 728 i u ARj. VII 777 nalazimo dosta čakavskih i kajkavskih potvrda iz XV—XVIII vijeka. Najstariji je primjer iz godine 1487 iz nekadašnjega čakavskoga Bišća: I totu budući obi više rečeni strani *nazoči*, središe i stakmiše meju sobom ovim zakonom: da zibraše nas više rečenih sebi načinike za vse krivice i škode. Mon. croat. 130. Najmlađa je kajkavska iz godine 1740 iz Belostenca, u koga se čita: »*nazoči*, na oči, ad oculos, in praesentia, incoram, — *nazoči* dajem, praesento.«[1])

Ja sam iz jedne isprave iz Grobnika iz god. 1590 mjesto *nazoči* zabilježio i *nazoko*, prema čemu ima ARj. i čakavsko *naznȍko* 'coram' iz Nemanića (1885).

Za čudo mi je, što ni Mažuranić ni Maretić nijesu opazili, da se naša riječ *nazoči* ne može rastavljati od slovenske *nazôč(i)* pored *navzôč(i)*, koja je s jednakim značenjem i u jednakoj službi (kao prilog i kao prijedlog) zabilježena i u Pleteršnikovu »Slovaru«; u njemu ima i pridjev *na(v)zočen*. Da pak slovensko *nazoči* postaje od *navzoči* (od nekadašnjega *na-vъz-oči)*, to je izvan svake sumnje (v. o tom i u Ramovša, Historična gram. slov. jez. II, 1924, 133/4). U našem čakavskom i kajkavskom dijalektu od *vz-* bude često *z;* ispor. na pr. *zeti* — *zemem* mjesto *vzeti* — *vzemem*. Sam je Vuk u svoj »Rječnik« metnuo jednu riječ u takvom kajkavskom obličju; u njemu čitamo: »*zrok*, m. (u Hrv.) vidi uzrok«. I prilog *nazopet* u čakavsko-kajkavskim primjerima u ARj. VII 777b, koji se tu ne tumači, postaje jednako od *na-vz-opet* (od nekadašnjega **na-vъz-o-pętь)*.[2]) Tako i prema

[1]) Među primjerima u spomenutim rječnicima nalazimo i ove: iz »Spovidi općene« (iz god. 1496), iz Brinja iz god. 1498. iz »Naručnika plebanuševa« (iz god. 1507), iz Posedarja iz god. 1527, iz Petrinje iz god. 1532, iz Ant. Dalmatina (iz god. 1563), iz »Prorokâ« (iz god. 1564), iz Pergošića (iz god. 1574), iz Glavinića (iz god. 1628) i dr. — Naši kajkavci i danas gdjegdje govore prilog *nazoč* (na pr. u Virju: i on je bil *nazôč*).

[2]) Ispor. u »Poljičkom stat.« čl. 34 *uzopet;* u naših čakavaca *zȍpet*.

nauznak (od **na-vъz-nakъ)* imaju i čakavci *naznak* (v. ARj. VII 725a); jednako i Pleteršnik bilježi *(na)znâk*.[3])

Što ni Mažuranić ni Maretić nijesu našu riječ *nazoči* povezali sa slovenskom *navzoči*, tomu se možemo još više čuditi, što sam Mažuranić pod riječju *nazoči* spominje i štokavski primjer iz Čačvine (kod Sinja) iz godine 1476: Nigdar nijednomu lašcu na njega nećemo virovati, što bi se prid njim *uz oči* ne reklo. Šurmin, Hrv. Spom. 280.[4]) U tome primjeru za čakavsko-kajkavsko *vz*-*z-* imamo štokavsko *uz*, a sámo **vъz-oči*-*zoči* (mjesto **na-vъz-oči)* nalazimo i u našega Pergošića; obično je i u slovenskom jeziku (v. u Pleteršnika).[5])

Da naše čakavsko-kajkavsko *nazoči* postaje od *navzoči*, ne dokazuje samo spomenuti primjer iz Čačvine, nego i ovaj iz »Poljičkoga statuta« (čl. 67b): Kada pristav pristavuje, ki je izveden po jednoj strani, a druga strana stoji *nauzočice* tere muči..., toj ga strni. ARj. ne bilježi uopće riječi *nauzočice*, a Mažuranić je nije umio upotrijebiti.

Prema tome je za onoga, koji poznaje historijsku fonetiku našega jezika, jasno, da bi pridjev *nazočan*, koji se obično (i u Maretićevu JS.) preporučuje mjesto *prisutan*, u štokavskom dijalektu trebalo da glasi *nauzočan*. No pokazavši to, ja ne zahtijevam, da tako i pišemo, jer smo se već potpuno navikli na *nazočan*.

Iz ovoga, što sam dovle rekao, vidi se i to, da *z* u *nazočan* i *nazuti* ne može biti isto. No ono se ne može nikako tumačiti ni kao praslovjensko *bez* prema litavskom *be*. Naš glagol *nazuti* postaje od *na-zuti* krivom dekompozicijom složenoga *iz-uti* (kao *ob-uti)*, gdje se *-uti* prestalo osjećati kao samostalan glagol, pa je zato *izuti* shvaćeno kao *iz-zuti*, zbog čega naši kajkavci govore i *zezuti*. Zbog neobičnoga simpleksa **uti* razvio se krivom dekompozicijom novi simpleks *zuti* i u drugim slovjenskim jezicima, na pr. u poljskom: *wyzuć, z(e)zuć* mjesto *z-uć*. Tako je i prema

[3]) Naš Belostenec ima pogrešno *znag* (»na hrbet obrnjen«) mjesto *znak*.

[4]) No *uz* u ovoj svezi nalazimo i u čakavca Marulića u primjeru: Ako smi *uz oči* gospodina svoga raba da mu soči, sliši svita moga. Judita IV. 244.

[5]) U Pergošića dolazi i sveza *zoči voči* (u značenju »personaliter«), koja se s akcentom *zóči vôči*, može čuti i danas među kajkavcima (na pr. u Virju), a gdjegdje i među čakavcima (na pr. na otoku Krku) u značenju »na oči«.

zwolić nastalo *zezwolić, wyzwolić* (mjesto starijega *wywolić*), *pozwolić, dozwolić* (v. o. tom i u Gram. język. polskiego. Izd. Krak. ak. 1923., 201, 213).[6]

Stjepan Ivšić

PRAVILNIJE I LJEPŠE[1]

19) Ne valja: U davna, prošla ljeta — pobjegla *nas* je Majka Božja od Loreta. Ne kaže se »pobjeći koga« (lat. fugere *aliquem)*, nego »pobjeći od koga«, a »*odbjeći* koga«. Treba reći: — *odbjegla* nas je Majka Božja od Loreta.

20) Ne valja: Bilo je to u vrijeme *vojnička* neuspjeha. Treba reći: *vojničkoga* neuspjeha, jer je »vojnički« određeni pridjevni oblik. Takovi su na pr. i ovi određeni oblici: hrvatski, hrvatskoga (ne »hrvatska«); istinski — istinskoga (ne »istinska«); živi — živoga (ne »živa«), plemeniti — plemenitoga (ne »plemenita«), prvi — prvoga (ne »prva«), ljepši — ljepšega (ne »ljepša«).

21) Ne valja: Mladi *Zagrepčan* nastupiće prvi put u našem kazalištu. Treba reći: Mladi *Zagrepčanin*... Isp. Dubrovčanin (ne »Dubrovčan«), Senjanin (ne »Senjan«), građanin (ne »građan«), seljanin (ne »seljan«), mještanin (ne »mještan«). Treba zapamtiti: Zagrepčanin — Zagrepčani, Dubrovčanin — Dubrovčani, Senjanin — Senjani, građanin — građani, seljanin — seljani, mještanin — mještani.

22) Ne valja: — da je osovina Rim—Berlin nakon tog susreta postala još *čvršćija*. Treba reći: *čvršća*. Treba zapamtiti: **čvȓst** — čvȑšćī, jâk — jȁčī, blâg — blȁžī, krût — krȕćī, ljût — ljȕćī, čêst — čȅšćī, gûst — gȕšćī, blȉjed — bljȅđī, mlȁd — mlȁđī, **tvȓd** — tvȑđī, bȉjel — bjȅljī, cȓn — cȑnjī, bȓz — bȑžī, glûh — glȕšī.

23) Ne valja: — *povevši* sobom jednog poslovođu kao taoca — No to je učinio na nespretan način *navevši*, da bi... Treba reći: *povedavši, navedavši* kao na pr. i: pletavši, tresavši, grebavši, pekavši, grizavši — napletavši, natresavši, nagrebavši, napekavši, nagrizavši, a ne: pletši — napletši itd.

24) Ne valja: Jesu li se ikada čuli sa pozornice bolniji, tragičniji akcenti? I kako se oni samo *postizuju!* Treba reći: *postižu* (od »postizati — postižem«) kao na pr. i: dostižu, podižu, uzdižu (od »dostizati — dostižem, podizati — podižem, uzdizati — uzdižem.« Nema oblika »postizivati«, zato ne valja ni oblik »postizujem — postizuju.« Isp. pravilne oblike: »razvezujem, privezujem

[6]) O takvoj krivoj dekompoziciji v. i u Bernekera I 23/4 (ispor. **bačiti**: *o-bačiti* mj. *ob-ačiti; badati: o-badati* mj. *ob-adati; bagniti: o-bagniti* mj. *ob-agniti)*. Tako i naše *biskati* postaje prema *o-biskati* mj. *ob-iskati* (v. Bern. I 433).

[1]) V. br. 4—5.

prema »razvezivati, privezivati«, »namigujem« prema »namigivati«, »razbacujem« prema »razbacivati«, »razmahujem« prema »razmahivati«, »razmazujem« prema »razmazivati.«

25) Ne valja: — Veliko vijeće odlučilo je, da, *izuzev osobitih slučajeva* — protjerivanje ne će biti primijenjeno na strane Židove, koji su prošli 65 godina. Treba reći: izuzev(ši) *osobite slučajeve.*

26) Ne valja: — *podupirajući* uvijek i svakom prilikom rad toga njihova pjevačkog društva. Treba reći: — *podupirući*... Prezent od toga glagola ne glasi: *podupiram,* nego: *podupirem,* zato i *podupirući.* (V. t. 13).

27) Ne valja: Jučer su boravili u Zagrebu oko 30 učitelja i učiteljice iz cijele Švedske — U zbirci »Scriptores historiae Augustae« nalaze se 73 biografija raznih rimskih careva. Treba reći: Jučer je *boravilo* u Zagrebu oko trideset učitelja i učiteljica — U zbirci »Scriptores historiae Augustae« *nalaze* se sedamdeset i tri *biografije*...

28) Ne valja: Ako ne plati globu, treba *odsjesti* deset dana zatvora. Treba reći: *odsjediti.* Ne može se kazati da je netko »odsio« ili »odsjeo« zatvor, kao što se ne može reći niti: on je *odlegao* mj. *odležao* zatvor.

29) Ne valja: Dat će također poticaja našoj književnosti, koja se pomalo razvija, da se još više *razmaha.* Treba reći: *razmaše.*

30) Ne valja: Da okrijepiš svoje narušeno zdravlje i da se spremiš na novu borbu, koja *predstoji.* Treba reći: — koja te *čeka.* Izričaj »predstoji« (njem. bevorstehen) jedan je od onakovih evropskih jezičnih klišeja, o kojima se govori u članku »Novine i evropeiziranje našega jezika« (Hrvatski jezik, br. 6—7).

31) Ne valja: — pa nije mogao pristati, da se — našim novim političkim odnošajima na vidiku — *niti* spomene te dvije zemlje. Treba reći: — pa nije mogao pristati, da se *i spomenu* (ili da *bi se i spomenule)* te dvije zemlje.

32) Ne valja: *Bez* knjiga i *nedovoljno osigurane egzistencije,* starac je pred kraj života postao brižan, sjetan i neraspoložen. — To je primjer za nejasan stil, jer bi se prijedlog »bez« mogao protegnuti i na »nedovoljno osiguranu egzistenciju«. Tako bi izišao smisao, da je starac imao »dovoljno osiguran život«, a misli se upravo obrnuto. Treba reći: (ljepše i jasnije): *Nedovoljno osigurane egzistencije i bez knjiga,* starac je — postao brižan, sjetan i neraspoložen.

33) Ne valja: Ne treba ni da pominjem, *da je,* kada je nailazio, radeći ove krupne poslove, na kakav interesantan podatak ili tekst, *on ga je* negdje publikovao... To je stilistička pogreška, koja se zove *anakolut.* Treba reći: Kad je nailazio radeći ove krupne poslove na kakav interesantan podatak ili tekst, ne treba ni da spominjem, da ga je negdje publikovao.

34) Ne valja: Još ljeti 1918, kad sam odlazio iz Londona poslije razgovora s Balfurom o našem priznanju, intervenirao je to

u moju korist Steed. — Treba reći: intervenirao je *u tome* ili *zbog toga*...

35) Ne valja: *Razumljivo* me ne bi objesili; ali vidio bih još jednom ženu, za koju se plašim, da ne će dočekati kraja ratu, a Alisi bi već jednom dali mira — ostavljajući *razumljivo* saveznicima slobodu formulacije prema ostalom tekstu. Treba reći: *Razumljivo je* (ili *razumije se),* da me ne bi objesili — ostavljajući; *razumije* se, saveznicima slobodu...

36) Ne valja: Prije svega *ć* i *đ* se ne izgovaraju pravilno *u nekih članova pozorišta,* što nikako ne bi smjelo biti. Treba reći: — neki članovi pozorišta ne izgovaraju pravilno *ć* i *đ,* što nikako ne bi smjelo biti.

37) Ne valja: »Jutrove« se tendencije jasno očituju u njegovu propagiranju integralne ideologije među Hrvatima — *»Jutrove«* informacije o iredentističkoj propagandi za vrijeme međunarodnog euharistijskog kongresa u Budim-Pešti. Treba reći: Tendencije se *»Jutra«* (ili lista »Jutro«) jasno očituju — Informacije *»Jutra«* (ili lista »Jutro«) o iredentističkoj propagandi...

Vrlo su rijetki pridjevi na »ov (ev)« od imenica srednjega roda, na pr. *sunčev, jagnjetov* (od sunce — jagnje). Zato se ne može reći niti: selov, poljev, Selov (ako je ime listu), Poljev (ako je ime listu). Govore se, istina, i pravilni su ovi primjeri: *vinov* (na pr. vinova loza), pa onda i s osnovama ženskoga roda: *jelov, kruškov* (isp. kruškovača i kruškovica = kruškova batina, kruškov štap, kruškovica = kruškova rakija), *brezov* (isp. brezovača i brezovac = brezova batina, brezov štap), *lipov* (isp. lipovac = lipov med i lipov štap; lipovača = lipova batina), *šljivov* (isp. šljivovica = šljivova rakija; šljivovac = šljivov štap, šljivova juha). Sve su to pravilni oblici, jer to nijesu prisvojni pridjevi, nego su pridjevi, koji znače od čega je što.

38) Ne valja: *Radi oštećenja* naprave dizala *umoljava* se vrata (po)lagano *zatvarati.* Treba reći: Da se ne bi oštetila naprava dizala, molimo, da se vrata (po)lagano zatvaraju.

Ako kažemo: *Radi oštećenja* naprave dizala, molimo, da se vrata (po)lagano zatvaraju, onda to zapravo znači — što se nije htjelo reći — da treba vrata lagano zatavrati, *da bi se oštetilo dizalo,* a ne može značiti »da se ne bi oštetilo dizalo«.

Ne valja pisati »umoljavati« mj. »moliti«. U dobrom se hrvatskom jeziku ne može reći: molimo vrata lagano *zatvarati,* nego treba reći: molimo, da se vrata lagano zatvaraju. (V. razlaganje S. Ivšića, na str. 135 »Hrv. jezika«, 6—7).

Trebalo bi, dakle, reći: Radi *neoštećenja* naprave dizala, molimo, da se vrata (po)lagano zatvaraju, ali se to ljepše može reći glagolom: *Da se ne bi oštetila naprava dizala,* molimo —, jer glagolsko izricanje čini rečenicu gipkom i tĕčnōm u sastavu svome (»Verba erhalten den Satzbau geschmeidig und flüssig —, *Wustmann:* Allerhand Sprachdummheiten, Leipzig, 1903, str. 321). Već sama priroda našega jezika, kako je poznato, traži izricanje glagolima mjesto imenicama. Imeničko izricanje značajno je obilježje

upravo njemačkoga jezika, koje njemački stil, osobito u naučnim djelima, čini tvrdim i tromim. U nas se još danas mnogo upotrebljavaju apstraktne imenice, koje posve nepotrebno čine stil tromim i glomaznim, na pr.: Nije nam poznat uzrok vašega čestoga *izostajanja* — mj. Nije nam poznat uzrok, zašto često izostajete — U *slučaju* kiše ne ću doći — mj. Ako bude kiše, ne ću doći. *(Maretić:* Gramatika i stilistika, Zagreb 1931, str. 588).

Mi to činimo povodeći se za Nijemcima još i danas, kad i njemački jezičari osuđuju takav način pisanja i preporučuju glagolsko izricanje. Tako spomenuti *Wustmann* osuđuje taj ružan običaj (Unsitte), na pr. u ovakovim rečenicama: Man *verzichtete* auf die Beantwortung einer Thronrede durch eine *Adresse,* dok se to može ljepše reći ovako: Man verzichtete eine Thronrede durch eine Adresse za *beantworten* — Seine Majestät gab das *Zeichen* zum Beginn der Feier *durch Absingung* eines Chorals (mj.: *durch* Absingung *zu beginnen).*

Zato i mi treba da se čuvamo i toga »evropskoga klišeja«, tj. nepotrebnoga izricanja imenicama mj. glagolima, po čemu nam stil izlazi težak, trom i neprirodan, protivan duhu hrvatskoga jezika.

39) Ne valja: Kad vide da će ko umrijeti, *obrijaju* ga. Treba reći: — *obriju* ga, jer se kaže: obrijati — *obrijem,* a ne *obrijam.* Kad neko govori i piše *obrijaju,* to je upravo tako kao da govori i piše: *sijaju* mj. *siju, lajaju* mj. *laju, pojaju* mj. *poju.*

40) Ne valja: Psihologija je tako znamenit predmet —, da *bi smo* (rastavljeno) jednom i mi trebali pristupiti reformiranju naše psihološke nauke. Treba napisati: — *bismo* (sastavljeno) Isp. *nismo.* Takovo pogrešno pisanje nije upravo rijetko kod naših pisaca, a znak je nepismenosti.

41) Ne valja: *Svaki* od ova dva prijedloga, uzet za sebe, nije bio ostvarljiv u onim prilikama. Treba reći: *Nijedan* — »Svaki od ova dva prijedloga nije bio ostvarljiv« znači da je jedan bio ostvarljiv, a drugi nije, dok se htjelo reći da ni jedan ni drugi nije bio ostvarljiv. Tako se može reći: *Svaki* čovjek nije razborit, jer ima i razboritih i nerazboritih ljudi, ali se ne može reći: *Svaki* čovjek nije vječno mlad, nego treba reći: *Nijedan* čovjek nije vječno mlad. I takova se pogreška nalazi često u naših pisaca, na pr.: *Svaki* naš čovjek, koji posegne za tim djelom, dra. Lanovića, ne će se pokajati.

42) Ne valja: Tek nakon scenske realizacije moguće je *prozrijeti* samoga autora. Treba reći: — *prozreti.* Isp. *sazreti,* a ne *sazrijeti; obazreti* se, a ne *obazrijeti se, sapreti* (koga na sudu), t. j. dobiti parnicu (protiv koga), a ne *saprijeti; satrti* mj. *satrijeti.*

43) Ne valja: S toga razloga nije htio s njome *pokvariti,* jer mu može mnogo koristiti. Ne samo da nije htio *pokvariti,* nego joj je, štoviše, vazda laskao. Treba reći: nije htio *pokvariti prijateljstvo* s njom (u narodu se u slici veli nešto trivijalno *prekinuti dlaku* (koja nekoga veže s kim).

Ono je prvo germanizam: es mit j-m nicht *verderben* wollen, es mit j-m *verderben* (ihn für sich ungünstig stimmen). Isp. franc. se brouiller avec quelqu'un.

44) Ne valja: Nekako, kraj sve radoznalosti, *sam* ipak stidljivo žalio —. Treba reći: — ipak *sam* stidljivo žalio. *Sam* je enklitika (naslonjena riječ), koja se naslanja na prednašnju riječ. Ovdje bi trebalo da se nasloni na riječ »nekako«, ali to nije moguće zbog uklopljenog rečeničnog dijela »kraj sve radoznalosti«. Zato treba riječcu »sam« prisloniti uz riječ »ipak«. Tako ne valja ni reći: Čovjek, koji previše jede, *je* proždrljiv. Treba reći: Čovjek, koji previše jede, proždrljiv je. Isto tako ne valja reći: Što je zemni plin, kako je nastao, koja je njegova važnost za narodno gospodarstvo —, *je* tema ovoga članka. Treba reći: — *tema je* ovoga članka.

45) Ne valja: Dok se sa njemačke obaviještene strane ovaj odlazak (sc. Papena s položaja njemačkog poslanika u Beču) pretstavlja kao neka vrsta njemačkog protesta protiv odugovlačenja *austrijskih zvaničnih krugova sprovođenja u život njemačko-austrijskog sporazuma* od srpnja prošle godine. Treba reći: — kao neka vrsta njemačkog protesta protiv toga, što zvanični austrijski krugovi odugovlače provođenje u život njemačko-austrijskog sporazuma —

Ona prva stilizacija nije stilistički laka, jer se u njoj nalazi jedan jedini glagol, a poznato je, da upravo glagoli daju stilu potrebnu lakoću i živost. Zato već i noviji njemački stilistici preporučuju piscima, da manje upotrebljavaju imenice, jer one čine stil teškim i tromim. Tromost stila u gornjem primjeru još više povećava to, što se redom upotrebljava više imenica s pridjevima u drugom padežu.

46) Ne valja: Najviša vrednota, pod čiji znak se stavljamo, organsko je jedinstvo njemačkog naroda, koje je *htijeno* od Boga. Treba reći: *koje hoće* Bog. — Glagolski trpni pridjev od glagola *hotjeti* ili *htjeti* danas više ne živi. U starini bili su ovi oblici: *hoćen, htjen* (nikad *htijen*) i živi i danas u glag. »hoćenje«. Isp. *pletenje, viđenje, pisanje,* kupovanje — od *pleten, viđen, pisan, kupovan.*

47) Ne valja: Djecu treba odgajati *u razumijevanju* tehnike. Treba reći: — *za razumijevanje* tehnike — jer niko neće reći na pr. odgajati koga *u* sportu, *u* muzici mj. *za* sport, *za* muziku.

48) Ne valja: Sam svečar neka bude uvjeren, da je stekao hvalu naroda za *njegovo* djelo. Treba reći: — za svoje djelo, jer bi *njegovo* djelo bilo *narodno,* a ne *svečarevo* djelo.

49) Ne valja: U prvom redu *zaprijeka* maloj građevnoj djelatnosti nalazi se samo gradsko poglavarstvo. Treba reći: — *zapreka* (Pazi: zapriječiti — zapreka!) i *ljepše stilizirati:* Maloj građevnoj djelatnosti u prvom je redu zapreka (ili: zaprekom) samo gradsko poglavarstvo.

50) Ne valja: Od ispravnih odgovora *biti će ižrijebano* sto. Treba reći: — *bit će* (Pazi: naći će, bit će!). Ne kaže se od *ždrijeb* — *žrijebati,* nego *ždrèbati,* a za umetnuto *d* isp. *proždrijeti, proždro.*

Dr. S. Bosanac

HRVATSKI JEZIK NA SREDNJIM ŠKOLAMA

Često se čuju prigovori, da današnje srednje škole ne daju ono, što su nekada davale, i da je znanje, što ga abiturijenti donose na sveučilište, sve nepouzdanije i nesolidnije. Danas ne samo da su rijetki oni, koji u školi kako-tako nauče koji strani jezik, nego su sve rjeđi i oni, koji barem približno dobro poznaju svoj materinski jezik. Ima abiturijenata, koji ni najobičnijega pisma ne mogu napisati bez koje krupnije pogreške, ma da su svoj jezik učili po četiri do pet sati na sedmicu kroz punih osam godina. Treba li za takvo stanje kriviti naučnu osnovu, ili su tomu krivi đaci ili njihovi učitelji, u to ja ovdje ne želim ulaziti, jer bi nas takva razmatranja odvela sasvim na područje školske metodike. Ja ću se zato ograničiti samo na to, da prikažem, kakav je danas odnos između ekavskog i jekavskog književnog govora u našoj srednjoj školi. Pritom odmah moram istaći, da polazim sa stajališta, da je škola učenicima dužna dati solidno poznavanje *jednoga* književnoga govora, kada već nikako ne uspijeva, da učenici u praksi potpuno svladaju i jedan i drugi književni govor sa svim njegovim gramatičkim i leksičkim atributima.

Mnogima možda nije poznato, da su knjige, koje se upotrebljavaju u našim gimnazijama, većinom pisane ekavski, pa da se neki školski predmeti, kao na pr. etnologija, geologija i mineralogija, filozofija, kemija i kozmografija, a u višim razredima i botanika, fizika, higijena i povijest, ne samo u unutrašnjosti, nego i u Zagrebu uče isključivo iz ekavskih knjiga.[1]) Tako se prošle školske godine u cijeloj Jugoslaviji (bez Slovenije) upotrebljavalo 18% jekavskih i 82% ekavskih školskih knjiga. Dodamo li ovome bogatu industriju najraznovrsnijih ekavskih udžbenika,[2]) slobodu nastavnika da po volji odabiru knjige za svoje predmete, i, napokon, premještanje nastavnika-ekavaca u škole na jekavskom području, bit će svakomu jasno, da se u ovakvim prilikama u našim gimnazijama, koje stoje na području jekavskoga književnog jezika, *ne može* dobro naučiti jekavski književni jezik ili govor, a, razumije se, ni ekavski. Još kad bi jezik u školskim knjigama bio u punom smislu ekavski ili jekavski, mogli bi se učenici prema tome i uputiti, ali u te knjige sve više ulazi čudnovata mješavina.

Primjera radi zadržat ću se ovdje samo kod čitanaka, koje bi učenicima nižih razreda morale biti pouzdan vodič i uzor u svim jezičnim pitanjima. Prošle su se školske godine u našim gimnazijama upotrebljavale ništa manje nego 22 čitanke (Nazor-Barčeve,

[1]) Za hrvatski se jezik u višim razredima upotrebljavaju Anđelićeve, Čukovićeve, Poljančeve i Veljković-Savkovićeve knjige, a sve su one — osim po jednog izdanja Poljančeva — pisane ekavski. Od zagrebačkih srednjih škola upotrebljavala je Vodnikovu knjigu samo Nadbiskupska gimnazija.

[2]) Na svaki predmet otpadaju prosječno — prema statistici iz prošle godine — po 22 do 23 udžbenika.

Pavlovićeve, Vulovićeve, Čuković-Ševićeve i Jovanović-Ivkovićeve). Ovima sada treba dodati još četiri čitanke, koje su sastavljene prema natječaju Ministarstva prosvjete iz god. 1935. Ove su čitanke napisane u težnji, da se kao državno izdanje uvedu u sve srednje škole na cijelom području naše države. Izdali su ih na početku 1938. god. Georgijević, Leskovac i Magarašević, a ja ću ih kratkoće radi zvati čitankama trojice autora (kratica TA). Prema tome danas se u Jugoslaviji u gimnazijama upotrebljava 26 čitanaka, od kojih su samo četiri (Nazor-Barčeve) sastavljene na pretežno jekavskoj osnovi, dok je u svima ostalima 60 do 70 od sto štiva pisano istočnim govorom. Da ne bih duljio, ograničit ću se u svom prikazu samo na čitanke Milivoja Pavlovića i TA, jer su prve najraširenije,[3]) a druge najnovije i tehnički najbolje opremljene. Za sve je čitanke — pa i za Nazor-Barčeve — karakteristično, da se u njima *ekavski* autori tu i tamo pojavljuju u *jekavskom* ruhu, i obrnuto, ma da je to ne samo nepotrebno, nego i jezički posve neopravdano. Nepotrebno je zato, što se u tim knjigama i onako nalaze tekstovi i jednoga i drugoga govora, a jezički je neopravdano zato, što izaziva krivu predodžbu, kao da se sva razlika između ekavskog i jekavskog književnog govora dade svesti na varijacije staroga jata. Osobito se neugodno doimlje način, kako je na pr. u TA prikazan Reljković. Ne samo da je izbor štiva dosta slab, nego je tamo Reljković najedamput osvanuo kao potpun ekavac. Manje je, dakako, neobično, što su i neka Vukova štiva ekavizirana. Mislim, da je barem u bilješkama trebalo spomenuti, da je Reljković bio ikavac, a ne bi bilo na odmet ni da je u oba štiva (I, 137; II, 81) ostavljena ikavština. Tako bi djeca najbolje upoznala razliku između ikavskoga, ekavskoga i jekavskoga govora.

Samo se po sebi razumije, da je u čitankama neko popravljanje i dotjerivanje tekstova potrebno već zato, što one treba da budu uzor dobra i lijepa književnog jezika, ali to popravljanje ne smije biti jednostrano i ne smije prijeći granice onoga, što je dopušteno. Ne može se na pr. dopustiti, da se s jedne strane daju odlomci iz Mažuranićeva epa prema Bogdanovićevu izdanju[4]) i da se u njima jezik ne samo ne popravi, nego još i pokvari,[5]) a da se, s druge strane, Božićna priča Đalskoga protka izrazima *voćstvo, saopštili* i dr. kojih u Đalskoga nigdje nema.[6]) Isto tako ne bi se smjelo dogoditi, da u istom štivu stoji sad *hronika*, a sad opet *kronika* (TA-IV, 7, 8), sad *svijetlo*, a sad *svjetlo* (IV, 60), *beljkasto* i *bjelkasto* (IV, 61, 62), *vetrenjača* i *vjetrenjača* (II, 185—187, tri puta sa *e*, a šest puta sa *je*), *najposle* i *najposlije* (I, 126), *sjedeli* i *sjedila* (I, 115, 116) i t. d., ili da se štampaju ovakvi »jekavski« oblici: oba ih *zamjenilo* (IV, 222), on nju za sebe *namjeni* (I, 126) i sl., a da i ne govorimo o tako očitim ekavizmima u jekavskim člancima, kao što su: *obesiti* (III, 202), *voleo* (II, 123), *živeo!* (II, 33), *živeo* je kao sat (II, 123), šta sam *doživela* (II, 110), ptičice *pevaju* (II, 84), *nasmejali* su se (II, 124),

[3]) Prošle je školske godine skoro polovina svih zavoda u državi upotrebljavala Pavlovićeve čitanke.

[4]) Zagreb, 1924.

[5]) Por samo »i zvon smiren ovna iz planine« (TA-IV, 123).

[6]) TA-I, 83, 84.

najpre (I, 126), o *lepoj* budućnosti (II, 167), *verujući* (II, 41), *celoga* dana (I, 135), *čovečja* ruka I, 114), *neguje* (III, 12), narodne *pripovetke* (I, 114), u *nemačkom* jeziku (I, 116), *poslednji* (ib.), *celiva* (IV, 137), *svetlo* (IV, 72), *posle* (I, 115, II, 167), *starešina* (IV, 222), *video* (IV, 185), *narečje* (IV, 6), da se *sporazume* (I, 130), on *dolete* među njih (I, 127) i t. d. i t. d. Da se ovakvi primjeri javljaju i u grupama, dokazuje na pr. odlomak iz Benešićeva prijevoda poznatog romana »U pustinji i prašumi«. Taj je odlomak u TA tako »dotjeran«, da na pr. na jednoj jedinoj strani (II, 219) *jekavskoga* teksta čitamo i ovakve oblike: Nela je postala sve *smelija* (1. r.); ima bodljika, kojih se snažna životinja nije mogla *rešiti* (18. r.); djevojčica je *sjedela* uz divovu nogu, a on je stajao tako mirno da bi *čovek* pomislio (31—32 r.) . . ., — da autori nisu vješti jekavskom govoru, i ne bi se u tom prevario. No ni u ekavskim tekstovima nema mnogo veće dosljednosti, kako to dokazuje ovaj karakteristični odlomak iz Pavlovićeve čitanke za prvi razred:[7])

Domači (!) *lijek*

Petrovi su roditelji bili bogati; ispunjali mu i najmanju želju njegovu, ali — nisu dugo živeli. Osiromašivši preseli se Petar u selo kod strica svoga. Sesoki[8]) mu se život ispočetka nije sviđao... Teško je bilo Petru privići se takvu životu, ali naskoro je osetio korist njegovu. Pre je gotovo neprestano bio bolestan, bled i često uzimao lekove. Sad je uživao lepo zdravlje, bio krepak i svež kao proletna rosa.

Pored takvih čitanaka nije čudo, što je pismenost naših abiturijenata na tako nisku stupnju. Nedavno je Ministarstvo prosvjete izdalo poseban raspis o »pismenim vežbanjima«,[9]) jer se »videlo da se pismenosti učenika ne poklanja dovoljno pažnje, ili da se to ne čini sa dovoljno *metodičnosti*«, ali nekim čudom i ondje čitamo evo vakve oblike: nastavnik će *iznesti* opšte greške (str. 3); na *pretposljednjoj* sednici razrednog veća (str. 9)! *Josip Hamm*

PITANJA I ODGOVORI

9. *G. M. N.* iz Zagreba:

»Ne bi li mjesto *doživotno uživanje, doživotna renta*, pa i *doživotna robija* bilo logičnije *dosmrtno uživanje, dosmrtna renta, dosmrtna robija?*«

Pridjeva *doživotni* nemaju naši stariji rječnici, pa ga nema ni naš ARj.; nema ga ni Mažuranićev »Pravno-povjesni rječnik«. Istina je, da bismo prema izričajima kao *dohraniti koga do smrti*

[7]) Dr. Milivoj Pavlović i Dragoslav Ilić, Čitanka sa gramatikom srpskohrvatskog jezika za prvi razred srednjih škola[6], prema najnovijem programu, Beograd 1933; Izdanje Zadruge Profesorskog društva, knj. 8. Ovo je štivo štampano latinicom, a ja sam iz tehničkih razloga izostavio sredinu, jer ona za nas i onako nema većega značenja.

[8]) Sic!

[9]) Izdanje Tiskare Narodnih novina, Zagreb.

(u narodnom govoru) i *uživati dohodak od kuće do svoje smrti* (u našem književnom jeziku) mogli načiniti i pridjev *dosmrtni*, kad imamo *posmrtni*, pa reći *dosmrtno uživanje*. U nekim rječnicima 19. vijeka i nalazimo pridjev *dosmrtan*; ispor. na pr. *dosmrtan prihod* ‚Leibrente' u Filipovićevu Rječniku hrv. i njem jez. 1875. Pridjev *dosmrten* (na pr. *dosmrtni dohodek* ‚Leibrente' u Pleteršnikovu »Slovaru«) imaju i Slovenci; on se u novom Glonarovu »Slovaru« slovenskoga jezika (g. 1937) i preporučuje mjesto *doživoten*. No da nije pogriješio ni onaj, koji je prvi u naš jezik unio pridjev *doživotni*, vidjet će se odmah. Rekoh u n i o, jer je po svoj prilici pridjev *doživotni* ušao u naš književni jezik iz češkoga (ispor. *doživotný i doživotní*; i polj. *dożywotni*), a nije naša samostalna novotvorina prema njemačkom *lebenslänglich*; Maretić ga broji među češke riječi (v. »Rad« *108*, 86). Prijedlog *do* ima i takvo značenje, kojim se opravdava značenje pridjeva *doživotni* i u našem jeziku. Tim se prijedlogom počesto izriče, da se ono, što se imenicom uza nj kazuje, ne izuzima, nego obuzima. Tako rečenica: Hajduci ga oplijene i svuku *do košulje i obuće* — može prema prilikama značiti: svuku mu sve *osim* košulje i obuće — ili: sve, *i* košulju *i* obuću (v. i BIRj. I 222b). Ovo drugo značenje imamo i u primjeru: I reče Gospod: hoću da istrijebim sa zemlje ljude, koje sam stvorio, od čovjeka *do stoke* i *do sitne životinje* i *do ptica nebeskih*; jer se kajem, što sam ih stvorio. Daničić Mojs. I 6, 7. Prema tome prijedlog *do* s genitivom imenice, koja znači vrijeme, može značiti i trajanje do svršetka vremena, koje ta imenica znači, na pr. *do vijeka* može značiti: dok traje vijeka, do svršetka vijeka. Tako ban Kulin godine 1189 u svojoj zakletvi Dubrovčanima veli: Prisezaju (t. j. prisežem)... pravy prijatelj byti vam od selě i *do věka* (t. j. dok budem živ).[1] Kako je ovdje s prijedlogom *do* uzeta imenica *vijek* u značenju »život«, tako se u drugim primjerima uzima i sama imenica *život*; ispor. na pr.: Daju (t. j. dajem) im milost *do života mojego* (g. 1282 kralj Stefan Uroš). Daju věru moju, da ne potvoru (t. j. da neću poreći ili ukinuti) sije pisanije *do moga života* (g. 1385 drački duka Balša). Kolikrat sta se klet imat me na pamet (t. j. koliko se puta stade kleti, da će me imati na pameti) *do svoga života*. Š. Menčetić.[2]) Svakomu je jasno, da tu *do moga (svoga) života* ne može značiti drugo nego: *do kraja moga (svoga) života*, pa bi se prema tome značenju mogao i u nas načiniti i pridjev *doživotni* sa značenjem »koji traje do kraja života«. Pridjev *doživotni* nije, dakle, protivan duhu našega jezika, pa zato može da ostane u našem književnom jeziku, makar u njemu i ne bio samonikao.

S. I.

[1]) Isporedi, kako je Bog rekao zmiji proklevši je: »na trbuhu da se vučeš i prah da jedeš *do svoga vijeka*«. Daničić Mojs. 1 3, 14.

[2]) Vidi u ARj. II 480a i u Stojanovića, Stare srp. povelje i pisma I/1, str. 34 i 110.

FILOLOŠKA ŠETNJA ZAGREBOM*)

5.

U JAVNIM NAPISIMA ČESTO SE PO TUĐEM UZORU UPOTREBLJUJU I SLAŽU RIJEČI

Gdje se griješi protiv pravila hrvatske sintakse, pa i ondje, gdje se riječima namjenjuje kriva služba, preteže ponajviše utjecaj njemačke fraze. Tako se na pr. nešto hvali ili preporučuje, sa dodatkom: O s v j e d o č i t e s e ! (Zrinj., Juriš.) prema njemačkoj: Überzeugen sie sich! Može se neka izjava pred sudom dovođenjem svjedoka »osvjedočiti« (kao: obojiti, oblatiti), a čovjek se može sam u v j e r i t i, kako to veli treći napis: »Kušajte i uvjerite se!« (Prer. 7).

Po gradu nailazite na »d n e v n o« pečeno janje, svježe poslastice i proizvode, zajutarke i robu, »dnevno« se pjeva (Vlaš. 72, Frankop. 11, Prer. 11, Bošk. 18, Zrinj. 1 i t. d.). »Dnevno« je pridjev, koji se kao vremenski atribut dodaje imenici: dnevni trošak, dnevno poslovanje. Na pitanje: kada? ne odgovaramo prilogom »dnevno« (njem. täglich), nego: svaki dan. Tako se i »abonenti« (pretplatnici) primaju »m j e s e č n o i t j e d n o«. (Masar. 24), mjesto: na mjesec i tjedan (sedmicu). Pa i doba se naznačuje često na njemački način. Poneki liječnik (Berisl.) ordinira od ½3, mjesto od 2½, jednako kao što mnogi — kako se obično čuje — rade od »pol četiri«, sastaju se u »tri četvrt na sedam«, i sl. Tako na pr. i »Marionetsko kazalište« oglašuje početak u »p o l 4«.

Svuda ima »k r a t k e r o b e« — Kurzwaren — (Gaj., Radić., Krajiš., Juriš. i t. d.). Ne bi li se ova roba mogla nazvati »sitnom odjećom«?

Većina obrtnika »p r i m a p o p r a v k e« (Il. 212, Račk. 8, Kačić. 8 i t. d.). A ne primaju se popravci, nego stvari na popravak, kao što na pr. pravilno javlja jedan zlatar (Kačić. 12a), da »preuzima (prima) na popravak nakite«, dok jedan urar (Radić.) »obavlja popravke«.

Skupe pogrebe nazvaše »s j a j n i m a« (glänzend); treba da se zovu »raskošni«.

Poslovne i zavodske grane i dijelove počeli su u novije doba zvati »odjeljenjima«. Ima o d j e l j e n j a gostioničkih (Radiš. 10), bolničkih (Zrinj. 10), industrijskih i tvorničkih (Mart., Praš.), uredskih (Okr. ured). Što je odijeljeno, zove se »odjeljak« (kao što se ono, što se odreže, zove odrezak). Imamo i drugačije izveden naziv »odio«, u množini »odjeli«. Takvih »odjela« pravnih, dermatoloških, očnih, za gospođe) ima i u napisima (Varš. 7, Prer. 19, Jel. t., Rač. 3). Nepotrebno nam je i »udruženje« mjesto »društvo« ili »udruga«. Danas je Zagreb pun svakojakih udruženja; ima na pr. u d r u ž e n j e trgovaca, invalida, za zaštitu matera (Zrinj. 16, Gajeva, Tomaš.).

* Nastavak članka iz br. 4—7.

Osoba ili pothvat može se zastupati, a ne može roba. Ali smo otkrili i ovakav slučaj u »Zastupstvu pisaćih strojeva — H. B. tvornice« (Nikol. 1), a trebalo bi da bude »Zastupstvo H. B. tvornice pisaćih strojeva«, po primjeru »Zastupstvo tvornice papira« (Račk. 10).

6.

KRIVA UPOTREBA PADEŽA I PRIJEDLOGA

Na prvome se mjestu ističe onaj poznati treći padež u imenima zagrebačkih gostionica i ljekarnica. Što znači na pr. »Ljekarna Svetom Roku« ili »Jelačiću banu«, ili »Krčma Staroj Mandalici«, »dobroj kapljici«, ili »Apoteka zdravlju«? Ovdje ne pomaže nikakva gramatika, ni pravilo o imenu i apoziciji, jer ime možeš dati kakvo hoćeš; ali u njihovoj kompoziciji mora biti smisla. Da je ime bez apozicije, t. j. da naznaka posla nije sastavni dio poslovnog imena, onda bi takvo ime značilo poziv (bez glagola), ili pravac kojim treba da idu kupci ili gosti. Ovaj poslovni dativ nije drugo nego povođenje za njemačkim dativom (na pr. »Hotel zum Schwarzen Adler«), na koji još vidnije podsjećaju krčme »k veselom Kaštelancu«, »k' Gavranu«, »Ljekara k Angjelu«, »Radionica k Crncu« i »Čistiona k Suncu« (Zrinj. 10, Prer., Masar. 2, Ilica, Jel. t. 6). Logički bi bilo: »Ljekar(nic)a Svetog Roka«, »Krčma Stare Mandalice«, »Krčma Dobra Kapljica«, »Ljekar(nic)a Zdravlje« i sl., kao što ima (u Ilici 47) »Krčma Vis«.

Trguje se željezom, papirom, robom, a taj se posao zove trgovina željezom, papirom, robom. Pa ipak, uz trgovine željezom, stvarima, remenjem, robom (Drašk., Vlaš. 33, Amruš. 19, Ilič. i Svačić. t. i t. d.) mnogo je gušća u gradu trgovina robe, stvari, voća, šešira, papira i t. d. (Il. 13, Vlaš. 40, 75, Wash. t., Radić. i t. d.). Jedan isti čovjek objavljuje trgovina kožа i kožom (Il. 214), trgovinu robe i robom (Račk. 8). Ima i treća — opet nepravilna — oznaka: trgovina za unutarnji uređaj i namještaj (Varš.). — Ljudi promeću robu, a posao im je »promet robe« (objekt. genitiv). Pa i ovdje postoji jednaka zabuna: pravilan »promet produkata« (Smič. 23) i nepravilan »promet robom« (Jelač. t., Bošk.), promet nekretnina (Juriš. 18, Il. 69) i nekretninama (Drašk. 28, Berisl. 4).

Nabraja se na pročelju trgovine: svježi narezak (nom.), salame, »šunke«, sira (gen.) — Drašk. 38; Prodaja poštanskih »vrijednota« (gen.), mjenice, »taksene« i poreske markice (nom. ili akuz.?) — Ilica 165; Samostalna maloprodavaonica duhana (gen. sing.), marke, odjavnice, poštanske vrednote, novine (nom. plur.) i časopise (akuz. plur.) — Prerad.; Prodaja... vina i žestokih pića (gen.) i razna hladna jela (nom.) — Bogov.; Točenje naravnih vina (gen.), zagrebačko pivo, razna žestoka pića (nom.) — Zvonim. 7; kupnja i prodaja »rabljene« stvari (nom.), šivaćih, pisaćih strojeva, foto aparata... (gen.) — Boškov.; »Buffet« toči domaća vina (akuz.) i žestokih pića (gen.) — Bogov. 7; Toči se (toče se!) naravna »domaća« vina — Prer. 39; Toči se biranih plešivičkih i dalmatinskih vina (Toče se birana... !) — Radić.; Sredstvo protiv glavobolje (gen.) kao i ostalim bolovima (dat.) — Zrinj. 20 i t. d.

Nepodudaranje broja: Najjeftinija »odjela« (plur.), jer *je* (sing.) vlastiti proizvod (Ilica 164).

Ovamo ide i ovo: Primaju se *sve vrsti popravci* (Berisl. 3) mjesto: Primaju se popravci svih vrsta (ili: svake vrste).

Za oznaku građe služi genitiv sa prijedlogom »od«. Upotreba prijedloga »iz« nije pravilna, a česta je u poslovnom jeziku po krajevima, koji su blizu njemačkog jezičnog područja. Utjecaj njemačke sintakse vidi se i u instrumentalu, koji služi bez prijedloga, kad se njima naznačuje sredstvo ili oruđe (čime se radi?), dok mu se predlaže »sa« (»s«), kad se njime kazuje društvo (s kim, s čim?), zajednica, sadržina, veza (brat sa sestrom, oči s naočarima, soba sa posobljem, trgovina sa selima).

Primjeri: roba *iz* gume (Gund. 19), uštipci *iz* brašna (Jel. t. 7), ornamenti *iz* cinka (Kačić. 11), stan »sastojeći se« *iz* dvije sobe (često); bojadisanje *sa* francuskim bojama (Vlaš. 82), izrađeno *sa* pomoćnim aparatom (Jel. t. 14), pranje *sa* Albus sapunom (oglas), »ondulacija« *sa* uljem (Vlaš. 82), *sa* toplim zrakom (Mesar. 10, Bošk. 44, Gund. 11), »ažuriranje« *sa* strojem (Radić.), posao *sa* tkaninama (Gund. 51): posluje se sa poslovnim drugom, ali tkaninama!

Teži slučaj tuđe sintakse vidi se u vezanju dvaju prijedloga. Primjeri: *»Preselenje u i izvan grada«* — t. j. u grada i izvan grada! — (Frankop. 9). Nepravilno i nejasno: Je li to »preselenje u grad i iz grada«, ili »preselenje u (po) gradu i izvan grada«? — otprema *sa i na kolodvor* (t. j. sa kolodvor i na kolodvor!) (Frank. 9). Treba: s kolodvora i na kolodvor, ili iz kolodvora i u kolodvor; — »izdaje se« dobra »košta« *u i izvan kuće«* (Gund. 48 i Prer. 4). Treba: Daje se dobra hrana u kući i izvan kuće; — preuzima prevoze *u i izvan Zagreba* (Radić.). Treba: prijevoze po Zagrebu i izvan Zagreba.

Ni oni »tečajeva u jezicima« (priv. gimn. dr. A. B.) nijesu srećno oglašeni; bolje bi bilo da se zovu »jezični«, pa prema tome: tečaj francuskog jezika (gen.), a ne: tečaj u francuskom jeziku.

Najposlije treba i ovdje spomenuti metanje prijedloga *za* pred glagol *iznajmiti*, na pr. »Lokal« *za iznajmiti*, poslovne prostorije *za iznajmiti* (na mnogim mjestima).

Po mnogim trgovinama kupuju se i prodaju *»rabljene* stvari« (Vlaš. 33, 40, 50, 60, 70, Bošk., Palm. 64 i t. d.), »izdaju se« (iznajmljuju se) *sobe »s uporabom* kupaone« (kupaonice), dok Gradska štedionica ustupa štedioničicu »na *uporabu«.* Ovdje služi imenica

»upotreba«; glagoli: »upotrebiti« (i »upotrijebiti«), pa »upotrebljavati«, i glag. pridjev »upotrebljen (i »upotrijebljen«) i »upotrebljavan.«

7.

NELOGIČNOSTI I POMUTNJE POJMOVA

Ne znamo, što znači »*besposleni fond*« (Frankop. 7). To nije fond (t. j. zaklada), koji leži besposlen i ničemu ne služi, nego za besposlene (bolje: nezaposlene), pa bismo ga mi nazvali »nezaposleničkim.«

»*Vinarsko-rakijska* (!) *radnja*« (Mart. 27, Klaić. 50, Kr. Mar. 5, Dežel. 6, Prer. 40). Kad je »vinarska«, morala bi biti i »rakijaška«, ili: vinara i rakijašnica, ili: točionica vina i rakije. — »Tapetarska i *dekorativna radnja*« (Gaj. 22) kao da je tapetarova radnja, koja svojim skladom nešto ukrašuje (jer je i »dekorativna«). Na drugom mjestu (Radiš. 9) piše »tapetar i dekorater«. Prema tome bi napis glasio »tapetarska i dekoraterska r.« Ovome je sličan »*pećarsko-keramički* posao« (Kačić. 6). Ili je to »pećarsko-keramičarski« ili »pećarski keramički« posao. — Ima (Radić.) i »*građanska obrtna udruga za* sjajne *pogrebe*.« Ako to nije pothvat, osnovan, da se bavi pogrebima — radi zarade — kao obrt, nego je za obrtnike, onda treba da se zove »obrtnička.« — »Proizvodnja steznika i *stezničarskog* pribora« (Trg N) kao da osim steznika proizvodi i pribor za steznike, t. j. za one koji prave steznike, dakle za svoju utakmicu! Ako se misli pribor za steznike, onda je to proizvodnja »stezničkog« pribora.

Poslovni napisi »*Limarstvo*« (Prer. 34), pa »*Kiparstvo*« i »*drvorezbarstvo*« (Radić.), kao i nebrojena »*mljekarstva*«, imaju apstraktno značenje, kao »liječništvo« i »sudstvo.« Pa kao što ovi napisi ne pripadaju bolnicama i sudnicama, tako ni oni prvi ne pripadaju radionicama, nego stvarni nazivi »limarnica«, »kiparnica i drvorezbarnica.«

»*Posmrtna zadruga* Sv. J.« (Gaj.) znači: zadruga poslije smrti. Logički bi bilo: Osiguravačka zadruga za posmrtnu pomoć. »Zadruga *stolarskih zanatlija*« (Gund.) ima upravo toliko opravdanja, koliko na pr. šaka »pšeničnog žita«, mjesto »šaka pšenice.« Zna se, da su stolari zanatlije, dakle je u onome sadržan i ovaj pojam, pa je dosta »zadruga stolara« ili »stolarska«. A »Savez *kožarsko-prerađivačkih radnika*«? Jesu li to radnici, koji prerađuju kožare? Ili koji rade u radionicama »kožara prerađivača«? Onda bi im pristajala oznaka: prerađivački kožarski radnici. Slična je pomutnja u napisu »Zadruga *kožarsko-obućarskih zanatlija*« (Prer. 12). Jesu li to »obućari zanatlije« koji prave obuću za kožare? Ili su to oni koji prave kožnu obuću? Ako je tako, onda treba da ime glasi: Zadruga obućara kožara (jer je u ovome pojmu sadržan pojam »zanatlija«). »Zadruga *najamnika*« (Radićeva) znači: zadruga onih, koji služe pod najam (plaću). Zar to nije zadruga stanara?

Ima i drugih nelogičnosti. Znamo, da se ne tovi meso, nego blago, stoka, marva. A negdje se ipak prodaje »svaki dan *utovljena govedina*« (Prer. 27). Ovamo ide i umjetnost u obrtu: »Umjetni« rad nije mehanički spretan rad, vještina, nego rad, pri kojemu se mora makar koliko očitovati i stvaranje po osobnom ukusu i osjećaju. Zato ne znamo, zašto se obična brusionica (Juriš. 10) naziva »umjetna *brusiona*«. Čitamo: »*Naručbe se dostavljaju* u kuću« (Juriš. 25). Narudžba je obavezna izjava, da se nešto kupuje za poznatu ili sporazumom utvrđenu cijenu. Da li se takva izjava dostavlja u kuću? »Primaju se *naručbe sa dostavom* u kuću« (Juriš. 22). Kratko, ali loše. Primaju se narudžbe, a »naručena roba« dostavlja se u kuću.

Navest ću ovdje još nekoliko podužih primjera, prepisanih s pojedinih uličnih ploča, u kojima su različne pogreške nagomilane, izostavljajući pravilna mjesta u njima.

Narodna kuhinja (Gund. 8): *Izdaje se* dobra domaća *košta u i izvan kuće*. — »Buffet« (Kralj. Mar. 5): ... *užički* kajmak, *himber, kulin, bjela* vina, *cjene* umjerene. — »*Mlječna* restauracija Alpa« (Frankop.): ... *dnevno svježe* mlijeko; (u izlogu): Mliječna restauracija... carski *droblenac*... *omlette*... (u vratima: carski drobljenac... *omlet*... *porcija*... maslaca...

»Modni salon« (Juriš. 18): ... *kostima komplea Haljina* i *Dječije Haljina*. Radionica pokućstva (Juriš. 14): Izrađujemo... *konbinirane* sobe *kao* razno drugo *pokućtvo*.

Otpremništvo (Frankop. 9): *Prevoz pokućtva*... *Preselenje u i izvan grada* kao i na sva mjesta *tu i inozemstva*... Otprema robe *sa i na kolodvor* kao i na sva mjesta *tu i inozemstva*. — Otpremništvo (Boškov.): *Prevoz pokućtva za tu i inozemstvo*. — Pogrebno poduzeće (Radić.): ... *obrtna* zadruga za *sjajne* pogrebe preuzima *prevoze* ekshumacije *u i izvan Zagreba*.

Državni zavod za *proizvađanje* animalnog *cijepiva* (Gund. 55). — Skladište *razkužila*... *dietetskih specijaliteta*... *kirurgičkih* povoja... robe *iz gume cognaca*. (Gund. 15).

8.

KOLONIZACIJA TUĐIH IMENA I NAZIVA

To upravo i nije kolonizacija, nego provala i osvajanje — ne samo privrede — nego i izvanjeg lica hrvatskog grada. Tko bi po imenima raznovrsnih prodavaonica i radionica, naročito u t. zv. modnoj struci pa u nazivima pothvata i poslova na veliko, sudio o narodnom značaju grada, ne bi pravo znao, je li Zagreb neki francusko-engleski kondominij ili je neko međunarodno naselje sa prilično čednom hrvatskom kolonijom, kojoj je glavno zanimanje krčmarski i gostioničarski posao.

Evo tih poslovnih imena (osim gostioničarskih poslova), savjesno prepisanih i raspoređenih u dva skupa. Navodimo one poslove, koji ne nose imena i prezimena svojih vlasnika. Ne navodimo strane pothvate, nego samo domaće.

I. Poslovna osobna imena

Tuđa: *Maison Rosy, Maison Tea, Maison Löwy, Maison Auspitz, Maison Beta, Maison-Nada, La Parisienne, La Reine, Pompadour, Parisette, Midinette, Fleurette, Ivette, Mariette, Jeanette, Yvonne, Marlene, Lygne, Maud, Nella, Lella, Neara, — Ellen, Ethel, Lady, Mary, Duby, Baby, Bob i Baby, Nenry, Mickey, Papai, Darling, Gitli, — Pia, Lia, Ria, Dada (?), Dado (?), Anita, Greta, Leona, — Mignon* (dva puta), *Carmen, Salome, Floramy.*

Ovamo ne ubrajamo dvadesetak stranih ženskih imena, koja i u nas Hrvata služe kao krsna imena.

Hrvatska: *Zora* (dva puta), *Mira, Vera, Nada, Gordana, Danica, Ljubica, Dragica, Ruža, Zlata, Zlatka, Milka. — Đurđica, Pepica, Maja, Tonka, — Vitomir, — Ivo, Đuro, Toni.*

Tražili smo ih još na četrdesetak ulica i trgova, i više ih nijesmo našli.

II. Poslovna imena, uzajmljena iz rječnika prirodnina

Međunarodna: *Delphin, Albatros; Oliva, Palma, Mimosa, Lotos, Centifolia, Trifolium* (mljekara!); *Kristalum, Briljant, Smaragd, Kaolin, Alabaster, Argentum, Titanit, Ozon; Tanin, Silva; Cerealia, Viktualia, Mineralia.*

Hrvatska: *Oko; — Zlatno janje, Slon, Lav, Ris, Lasta, Golub, Orao, Sokol; — Lipa, Javor, Šuma, Jagoda, Zlatna dinja, Voće, Voće i povrće, Runolist, Ljiljan, Cvijeće, Trstika, Sjeme; — Alem, Kremen, Biser, Čelik, Mjed, Glina, Vapno; Vrelo; — Koža, Svila; — Iskra, Munja, Grom, Oganj, Vatra, Toplina, Sjaj; Snaga, Sila.*

III. Poslovna imena, uzajmljena iz mitologije i povijesti, zemljopisa i astronomije

Međunarodna i tuđa: *Isis, Afrodita, Venera, Venus, Minerva, Diana, Iris, Themis, Higiea, Pluvius, Neptun, Hermes, Merkur* (tri puta), *Sphinx* (Sphynx?), *Aesculap, Laokon* (Laokoon); — *Helada* (nekretnine!), *Atena, Paracelsus, Gutenberg, Rubens, Lafajet; — Barcelona, Boston* (dva puta), *Jaffa, Luxor, Madrid, Mekka, Moka, Paris, Smirna, Toledo, Valencija; — Amerika, Brazil, Columbia, Kanada, Java, Sumatra, Borneo, Celebes, Baltik, Slavia* (tri puta); *Volga; Riviera; (Ocean); Orient* (tri puta); — *Stela, Astra* (dva puta), *Star, Gold-Star, Helios, Orion; Orbis, Kosmos* (dva puta), *Universum.*

Hrvatska: *Vesna, Vila, Zmaj; Tomislav, Gaj, Lisinski, — Croatia,* (tri puta); *Zagreb* (dva puta), *Grič, Zrinjevac, Černomerec; Samoborka, Split, (Siscia); Posavina, Podravina, Zagorka, Dalmacija, Dalmatinac, Vis; Sljeme, Ivančica, Velebit, Plasa, Triglav; Sava, Drava, Una* (dva puta), *Cetina, Vrbas, Sana, Mirna, Dunav; Jadran, Jadranka; Slavija* (dva puta).

Tražili smo i ostale hrvatske krajeve i gradove, naša mitska i povijesna imena, i nijesmo ih više mogli naći.

IV. Ostala poslovna imena

Tuđa — i ona međunarodna kojima se u hrvatskom rječniku može naći zamjena ili su stranog oblika: *Elite - Elit, Elite, Fidelio - Elite, Beauty Cult, Bon gout, Chic, La mode, Modes de Paris, Elegant, Elegante, Elegance, La Boheme, Jugobijou, Elastique, Frigidaire, L'Oreal, Renaissance, Grand garage, Vogue, Printemps, L'été, Chocolaterie — Weekind, Gentleman, Lord, Kent, Derby, Broadway* (krojač!), *City, Fairi, Shoes, American Shoe, Tip-Top* (»buffet«!), *Rekord* (dva puta), *Rapid* (dva puta), *Definitiv, Mirabel, Valet expres, Expres, Favorit, Superba, Nobilior, Splendid, Blok, Merkantile, Koloniale, National, Universal* (dva puta), *Special, Mutual, Komercijal, Central, Novitet, Novitas, Unitas* (dva puta), *Publicitas, Prosperitas, Celeritas, Caritas, Patria, Nutria, Omnia, Sanitaria, Immobilia, Color, Labor, Intermissor, Pastor, Viator, Imperator, Mercator; Trabant, Perfekt, Artes, Artos, Papieros, Domus, Panergon, Verion, Union* (devet puta), *Konsum* (dva puta), *Solo, Vox, Climatic, Pokal, Produktiva; Fenestra, Saletto, Korzo; Štampilja, Štampilje* (šest puta); *Ažur; Erde, Windfix. — Kavalir, Kavalir mode, Moderni dekor, Vunatrikot, Bazar, Textil* — (Amerikanski, Novi) *bazar,* Pariski *atelier* steznika, *(Grand,* Švicarski, Engleski, Moderni, Jadranski, Odjevni, Novi, Zagrebački, Ilički) *magazin.*

Ovamo ne ubrajamo oko 200 drugih imena i kratica iz međunarodnog naučnog i stručnog rječnika, ponajviše latinskog i grčkog podrijetla.

Hrvatska: *Domovinsko, Dom, Sloga, Samopomoć, Preporod, Povjerenje, Napredak, Kruna, Obnova, Trajnost, Sigurnost, Točnost, Nauka, Pregled, Moj dom, Uzor, Privreda, Sirovina, Tržište, Veležitar, Zlatopromet, Pribor, Alat, Preslica, Igla, Sukno, Stas, Čarape, Posteljina, Seka i braco, Lutka, Torbica, Nakit, Lim, Okov, Omot, Iver, Drvotržac, Oštrica, Slovo, Prepis, Zlatno pero, Kralj nalivpera, Pruga, Pogon, Jara, Dubravka, Planinaru, K crncu, Sirana.*

Osim nabrojenih imena našli smo još oko šezdeset hrvatskih ili miješanih kratica.

Ostavili smo izvan pregleda one poslove, koji nose ime i prezime svoga vlasnika.

V. Kavane i kina

Ovdje ćemo navesti imena samo najpoznatijih kavana, a imena svih kina.

Od velikih i srednjih kavana u gradskom trgovačkom središtu samo ih pet ima hrvatska imena: *Gradska, Kazališna, Velika, Zagreb i Medulić.* Druge su: *Astoria, Carlton, City, Corso, Esplanade, Europa, Mignon, Splendid, Trilby, London.*

Od kina većina ih, a među njima gotovo sva udobnija zagrebačka kina, imaju strana imena: *Palace Balkan, Urania, Luxor, Capitol, Olimp, Astoria, Central, Union, Croatia;* hrvatska: *Jadran, Građanski, Tomislav, Dom.*

VI. **Gostionice, manje kavane, krčme, svratišta i blagovališta**

Iako su poslovi ove vrste većinom u rukama ljudi, od kojih bi se moglo očekivati manje sklonosti za izlišne tuđinske i kozmopolitske jezične krpice, a više za domaća hrvatska imena, opet i tu nalazimo mnogo nanosa od kojekuda.

Primjeri: *Alpa, Apolo, Astoria,* Automatski buffet *»Quisisana«, Bohem, Central, Ciklon, Dumping, Eden, Elite, Esplanade, Gourmand, Gurmanu, Grand, Imperial, Lido, Metropol,* Novi *Ciklon, Pic-Bar, Reforma, Thermi-service, Victoria, Vita,* — *Barcelona, Luxor, Madrid, Šang-Hai, Kalifornija, American.*

Ako im dodamo mnoge »buffete«, koji su poput gljiva iza kiše ponicali po svim zagrebačkim ulicama, pa »restauracije« i »menze«, onda ne znamo, da li i ovdje gostionice, blagovaonice i narodne kuhinje, krčme, točionice i vinare nijesu ostale u manjini.

9.

ZAKLJUČAK

U nizu članaka pokazali smo, sistematski raspoređenim primjerima, kakav nered, površnost i neznanje vladaju u poslovnom jeziku izloženom po zagrebačkim ulicama. Taj jezik često ne odgovara ni pravilima usvojenoga hrvatskoga pravopisa, niti uopće ikakvog pravopisa izgrađena na jednom načelu. Riječi su u mnogim slučajima skrojene samovoljno i pogrešno. U napise i oznake robe, radnja i poslova uvukle su se premnoge tuđe riječi, koje bi se mogle zamijeniti čistim hrvatskim riječima iz živoga narodnog ili književnog jezika. Nazive trgovina i radionica preplavila su tuđa imena. Pa i sami sklopovi hrvatskih riječi sastavljeni su često neskladno. Mnoge su poslovne oznake besmislene i ne kažu ono, što se njima htjelo reći.

U jednu riječ: Javno izloženi poslovni jezik u Gradu do kraja je nečist i nepravilan, i zato treba da se podvrgne temeljitoj reviziji.

To traže interesi samoga hrvatskog jezika i obrazovanja našega građanstva, a u drugu ruku i moralni, prosvjetni i politički interesi Grada, i povrh svega samo lice Zagreba, koje treba da pred stranim svijetom pokaže svoj značaj: da je hrvatski grad.

Mirko Jurkić

REGISTAR

a) STVARI

Strana

Strana

B) RIJEČI

Staroslovjenski

Ruski

Češki

Poljski

Slovenski

Njemački

Staronordski

Latinski

Talijanski

Madžarski

Složio dr. A. Mayer

POPRAVI!

Na str. 188. treba da stoji za s t e z n i č a r e, *a ne za* s t e z n i k e.

»H r v a t s k i j e z i k« izlazi u deset brojeva na godinu. — Godišnja pretplata 40 Din; pojedini broj 5 Din; za đake 30 Din. — Vlasnik i izdavač: Društvo »Hrvatski jezik« u Zagrebu. — Za vlasnika i uredništvo odgovara Pavao Tijan, Zagreb, Ružičnjak br. 3. — Tisak »Tipografije« d. d., Zagreb, Barthouov trg br. 2. — Za tiskaru odgovara Ivan Ivanković, Zagreb, Selska cesta br. 47.

